

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra archeologie

**Analýza keramiky KZP z pohřebišť Hoštice, Ivanovice a Tvořihráz na
základě společenských vztahů**

Diplomová práce

Autor: Bc. Aneta Habásková
Studijní program: N7109 / Archeologie
Studijní obor: Archeologie
Vedoucí práce: doc. PhDr. Jaromír Kovárník, CSc.

Hradec Králové 2016

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Habásková Aneta	Zahradní 3512, Havlíčkův Brod	F14NP0037

TÉMA ČESKY:

Analýza keramiky KZP z pohřebišť Hoštice, Ivanovice a Tvoříhráz na základě společenských vztahů

TÉMA ANGLICKY:

Analysis of Vessels of the BBC from Burial Grounds Hoštice, Ivanovice and Tvoříhráz Based on Social Relations

VEDOUcí PRÁCE:

doc. PhDr. Jaromír Kovárník, CSc. - ARCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Diplomová práce se bude zabývat keramickými třídami (typy nádob), jejich rozměry, jejich výzdobou a místem uložení v hrobových jamách na pohřebištích KZP Hoštice I, IV, Ivanovice VI and Tvoříhráz II z pozdního eneolitu. Součástí práce bude pojednání o archeologické kultuře KZP a o pohřebním ritu KZP. Studentka bude sledovat početnost výskytu jednotlivých typů nádob v hrobech podle genderu a podle věku zemřelých. Bude studovat vztah nádob k výskytu dalších milodarů a např. také pozůstatků masité potravy. Podstata výzkumu spočívá v ověření předpokládaného vztahu mezi společenským postavením zemřelého a druhem pohřebních milodarů (zbraně bojovníků, šperky ze zlata a mědi), mimo jiné typu nádob a jejich objemu (velikosti). Cílem je vypracování databáze nálezů, v níž se uskuteční analýza. Využije například metody, jako je GIS, statistika, analýza, analogie ze sousedních území aj. Studentka porovná výsledky s dosavadními poznatky.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Bálek, M. Dvořák, P. Kovárník, J. Matějíčková, A. 1999: Pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Tvoříhrázi (okr. Znojmo), Das Gräberfeld der Glockenbecherkultur in Tvoříhráz (Bez. Znojmo), Pravěk NŘ, Supplementum 4, Brno, 5-36.
- Behrens, H. 1973: Die Jungsteinzeit im Mittel- und Saale-Gebiet. Unter Mitarbeit von Dieter Kaufmann und Waldemar Matthias. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle. Band 27. Berlin.
- Dobeš, M. 1992: Die Beziehungen der Kupferindustrie Böhmens und Mährens zu dem Balkan zur Zeit der ältesten Kupferhorizontes. Studia praehistorica 11-12. Sofia, 334-338.
- Dobeš, M. 2013: Měď v eneolitických Čechách. Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque 16. Praha.
- Drozďová, E. et al. 2012: Výsledky antropologické analýzy pohřebiště z Hoštic I. In: A. Matějíčková P. Dvořák, eds.: Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov Modřice. Funerary area of the Bell Beaker period on the D1 Vyškov Modřice motorway. Pravěk. Supplementum 24. Brno, 471-513.
- Dvořák, P. 1990: Pohřebiště lidu s kulturou se zvoncovitými poháry ve Šlapanicích (okr. Brno-venkov), Die Gräberfelder der Glockenbecherkultur bei Šlapanice (Bez. Brno-venkov), in: Pravěk a slovanské osídlení Moravy, Sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka, Brno, 99-118.
- Dvořák, P. 1991: Pohřebiště lidu s kulturou zvoncovitých pohárů v Holáskách (okr. Brno-město), Gräberfelder der Glockenbecherkultur bei Holásky, (Bez. Brno-město), Časopis Moravského muzea v Brně LXXVI, 41-60.
- Dvořák, P. 1992: Die Gräberfelder der Glockenbecherkultur in Mähren I. (Bezirk Blansko, Brno-město Stadt, Brno-venkov Umgebung). Katalog der Funde. Brno.
- Dvořák, P. 1993: 3.3.9 Lid se zvoncovitými poháry. In: V. Podborský s kol.: Pravěk dějiny Moravy. Vlastivěda Moravská. Země a lid. NŘ sv. 3. Brno, 218-230, Obr. 136-144, Tab. 27-29.
- Dvořák, P. Hájek, L. 1990: Die Gräberfelder der Glockenbecherkultur bei Šlapanice. Brno.
- Dvořák, P. Matějíčková, A. Peška, J. Rakovský, I. 1996: Gräberfelder der Glockenbecherkultur in Mähren II. (Bezirk Břeclav). Katalog der Funde. Brno - Olomouc.
- Frána, J. Fikrle, M. 2012: Analýzy obsahů příměsí v měděných artefaktech z Hoštic I. Matějíčková, A. Dvořák, P. 2012: Archeologický kontext předmětů z drahých kovů na pohřebišti Hoštice I a na Moravě. In: A. Matějíčková P. Dvořák, eds.: Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov Modřice. Funerary area of the Bell Beaker period on the D1 Vyškov Modřice motorway. Pravěk. Supplementum 24. Brno, 211-215.
- Gilchrist, R. 1994: Gender and Material Culture: The Archaeology of Religious Women. London.
- Gilchrist, R. 1994: Gender and Archaeology: Contending the past. London New York.
- Kalinová, M. 2012: Společenské postavení žen v závěru eneolitu střední Evropy. Hradec Králové. Nepublikovaná diplomová práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Anotace

HABÁSKOVÁ, ANETA: Analýza keramiky KZP z pohřebišť Hoštice, Ivanovice a Tvoříhráz na základě společenských vztahů. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2016. Diplomová práce.

Úkolem této práce je analyzovat keramiku kultury zvoncovitých pohárů z pohřebišť Hoštice I a IV, Ivanovice VI a Tvoříhráz. Na nádobách budou studovány základní vlastnosti (tvar, rozměry, výzdoba a počet nádob v jednom hrobě). Analýza této složky pohřební výbavy by měla prokázat oddělení mužského a ženského světa i v pohřebním ritu, ale také postavení a moc zemřelých. Cílem práce je zjistit, zda keramika toto společenské postavení v pohřebním ritu odráží. Práce zpracovává data z publikovaných pohřebních nálezů zkoumaných pohřebišť na Moravě.

Součástí práce jsou kapitoly o poznání kultury zvoncovitých pohárů, přírodní charakteristika pohřebišť, analýzy keramiky, závěr, kde jsou zjištěné poznatky shrnuty, dále také databáze a katalog jednotlivých hrobů.

Klíčová slova: kultura zvoncovitých pohárů, Hoštice, Ivanovice, Tvoříhráz, keramika, společnost konce eneolitu

Annotation

HABÁSKOVÁ, ANETA: Analysis of Vessels of the BBC from Burial Grounds Hoštice, Ivanovice and Tvořihráz Based on Social Relations. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2016. Master Degree Thesis.

This work has the task to analyse pottery vessels of Bell Beaker Culture of burial grounds Hoštice I and IV, Ivanovice VI and Tvořihráz. On vessels will be study basic properties like a shape, proportions, decoration and a number of vessels in one grave. Analysis of this component of funerary equipment should prove different roles of men and women at the end of eneolithic age as well as status and power of deaths. The aim of the work is determine if pottery vessels reflect this status of deaths in burial rites. Published data from these burial grounds on Moravia are processed in this work.

The work includes general chapters about Bell Beaker Culture, natural characteristics of burial grounds, analysis of pottery vessels and a conclusion, which summarize important data of work. There are also a database and a catalog of graves.

Keywords: Bell Beaker Culture, Hoštice, Ivanovice, Tvořihráz, pottery, society of the end of eneolithic age

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce doc. PhDr. Jaromíru Kovárníkovi, Csc. za vedení, odbornou pomoc, cenné rady a čas při zpracování zadaného tématu. Rovněž bych chtěla poděkovat mé rodině a především příteli za morální podporu.

Obsah

1 Úvod	- 11 -
1.1 Metody práce	- 12 -
2 Kultura zvoncovitých pohárů.....	- 14 -
2.1 Původ zvoncovitých pohárů	- 14 -
2.2 Dějiny bádání	- 17 -
2.3 Relativní a absolutní chronologie. Absolutní data z pohřebišť a srovnání z území Evropy.....	- 19 -
2.3.1 Relativní chronologie	- 19 -
2.3.2 Absolutní chronologie a data napříč Evropou	- 21 -
2.4 Periodizace KZP na území Evropy	- 23 -
2.5 Způsob pohřbívání v celoevropském prostoru	- 26 -
2.5.1 Rozsah pohřebišť	- 26 -
2.5.2 Demografie na pohřebišťích v Evropě	- 28 -
2.5.3 Pohřební ritus KZP v Evropě	- 30 -
2.5.4 Konstrukce hrobů KZP v Evropě	- 32 -
2.5.5 Milodary typické pro jednotlivé oblasti Evropy.....	- 35 -
2.6 Hmotná kultura.....	- 39 -
2.6.1 Keramika	- 39 -
2.6.2 Kovové artefakty	- 43 -
2.6.3 Předměty z kostí, parohu a jantaru	- 46 -
2.6.4 Kamenná industrie.....	- 48 -
3 Přírodní podmínky a základní charakteristika pohřebišť Hoštice, Ivanovice a Tvořihráz	- 51 -
3.1 Přírodní podmínky.....	- 51 -
3.2 Základní charakteristika pohřebišť	- 52 -
4 Vymezení skupin na pohřebišťích na základě jejich prostorového umístění.....	- 56 -
4.1 Prostorové skupiny na pohřebišťi Hoštice I.....	- 56 -
4.2 Prostorové skupiny na pohřebišťi Hoštice IV	- 60 -
4.3 Prostorové skupiny na pohřebišťi Ivanovice VI	- 61 -
4.4 Prostorové skupiny na pohřebišťi Tvořihráz.....	- 61 -
4.5 Shrnutí	- 62 -
5 Pohřby obsahující bohatší výbavu.....	- 64 -
5.1 Bohaté pohřby na pohřebišťi Hoštice I.....	- 64 -
5.2 Bohaté pohřby na pohřebišťi Hoštice IV	- 66 -

5.3 Bohaté pohřby na pohřebišti Ivanovice VI.....	- 66 -
5.4 Bohaté pohřby na pohřebišti Tvořihráz.....	- 67 -
6 Analýzy nekeramických nálezů z pohřebišť	- 68 -
6.1 Analýza hrobových jam.....	- 68 -
6.1.1 Analýza hrobových jam na lokalitě Hoštice I	- 68 -
6.1.2 Analýza hrobových jam na lokalitě Hoštice IV.....	- 69 -
6.1.3 Analýza hrobových jam na lokalitě Ivanovice VI.....	- 69 -
6.1.4 Analýza hrobových jam na lokalitě Tvořihráz	- 70 -
6.1.5 Shrnutí	- 71 -
6.2 Analýza zemřelých.....	- 72 -
6.2.1 Analýza skeletů zemřelých a kremací na pohřebišti Hoštice I.....	- 72 -
6.2.2 Analýza skeletů zemřelých a kremací na pohřebišti Hoštice IV	- 74 -
6.2.3 Analýza skeletů zemřelých a kremací na pohřebišti Ivanovice VI.....	- 75 -
6.2.4 Analýza skeletů zemřelých a kremací na pohřebišti Tvořihráz.....	- 75 -
6.2.5 Shrnutí	- 77 -
6.3 Analýza kamenné industrie	- 77 -
6.3.1 Analýza kamenné industrie na pohřebišti Hoštice I	- 77 -
6.3.2 Analýza kamenné industrie na pohřebišti Hoštice IV	- 79 -
6.3.3 Analýza kamenné industrie na pohřebišti Ivanovice VI.....	- 79 -
6.3.4 Analýza kamenné industrie na pohřebišti Tvořihráz.....	- 80 -
6.3.5 Shrnutí	- 81 -
6.4 Analýza jantarových předmětů.....	- 81 -
6.4.1 Analýza jantarových předmětů na pohřebišti Hoštice I.....	- 81 -
6.4.2 Analýza jantarových předmětů na pohřebišti Hoštice IV.....	- 81 -
6.4.3 Analýza jantarových předmětů na pohřebišti Ivanovice VI	- 82 -
6.4.4 Analýza jantarových předmětů na pohřebišti Tvořihráz	- 82 -
6.4.5 Shrnutí	- 82 -
6.5 Analýza kostěných a parohových předmětů.....	- 82 -
6.5.1 Analýza kostěných a parohových předmětů na pohřebišti Hoštice I.....	- 82 -
6.5.2 Analýza kostěných a parohových předmětů na pohřebišti Hoštice IV	- 84 -
6.5.3 Analýza kostěných a parohových předmětů na pohřebišti Ivanovice VI	- 84 -
6.5.4 Analýza kostěné a parohové industrie na pohřebišti Tvořihráz.....	- 85 -
6.5.5 Shrnutí	- 85 -
6.6 Analýza masitých milodarů.....	- 86 -

6.6.1	Analýza masitých milodarů na pohřebišti Hoštice I.....	- 86 -
6.6.2	Analýza masitých milodarů na pohřebišti Hoštice IV.....	- 86 -
6.6.3	Analýza masitých milodarů na pohřebišti Ivanovice VI.....	- 87 -
6.6.4	Analýza masitých milodarů na pohřebišti Tvořihráz.....	- 87 -
6.6.5	Shrnutí.....	- 88 -
6.7	Analýza kovové industrie.....	- 88 -
6.7.1	Analýza kovové industrie na pohřebišti Hoštice I.....	- 88 -
6.7.2	Analýza kovové industrie na pohřebišti Hoštice IV.....	- 89 -
6.7.3	Analýza kovové industrie na pohřebišti Ivanovice VI.....	- 90 -
6.7.4	Analýza kovové industrie na pohřebišti Tvořihráz.....	- 90 -
6.7.5	Shrnutí.....	- 90 -
7	Analýza keramických nádob.....	- 92 -
7.1	Základní charakteristika keramiky z hrobových jam.....	- 92 -
7.1.1	Keramika z pohřebišť Hoštice I.....	- 92 -
7.1.2	Keramika z pohřebišť Hoštice IV.....	- 94 -
7.1.3	Keramika z pohřebišť Ivanovice VI.....	- 96 -
7.1.4	Keramika z pohřebišť Tvořihráz.....	- 97 -
7.2	Základní charakteristika keramiky ze žlabů.....	- 99 -
7.3	Analýza keramiky v závislosti na pohlaví zemřelých.....	- 101 -
7.3.1	Analýza tvarů keramických nádob v závislosti na pohlaví zemřelých.....	- 101 -
7.3.2	Analýza rozměrů nádob v závislosti na pohlaví zemřelých.....	- 106 -
7.3.3	Analýza výzdoby nádob v závislosti na pohlaví zemřelých.....	- 112 -
7.3.4	Analýza počtu nádob v hrobě na základě pohlaví zemřelých.....	- 116 -
7.3.5	Shrnutí.....	- 120 -
7.4	Analýza keramických nádob na základě věku zemřelých.....	- 127 -
7.4.1	Analýza tvarů nádob na základě věku zemřelých.....	- 127 -
7.4.2	Analýza rozměrů nádob na základě věku zemřelých.....	- 134 -
7.4.3	Analýza výzdoby na základě věku zemřelých.....	- 142 -
7.4.4	Analýza počtu nádob v hrobě na základě věku zemřelých.....	- 149 -
7.4.5	Shrnutí.....	- 154 -
7.5	Analýza keramiky v závislosti na pohlaví i věku zemřelých.....	- 161 -
7.5.1	Tvary nádob x pohlaví a věk jedince.....	- 162 -
7.5.2	Rozměry nádob x pohlaví a věk jedince.....	- 164 -
7.5.3	Výzdoba nádob x pohlaví a věk jedince.....	- 167 -

7.5.4 Počet nádob x pohlaví a věk jedince	- 168 -
7.5.5 Shrnutí	- 169 -
7.6 Porovnání keramiky v hrobech s bohatšími a chudšími výbavami	- 171 -
7.6.1 Keramika z bohatých hrobů pohřebiště Hoštice I	- 171 -
7.6.2 Keramika z bohatých hrobů pohřebiště Hoštice IV	- 173 -
7.6.3 Keramika z bohatých hrobů pohřebiště Ivanovice VI	- 174 -
7.6.4 Keramika z bohatých hrobů pohřebiště Tvořihráz	- 175 -
7.6.5 Shrnutí	- 175 -
7.7 Analýza hrobových inventářů obsahující keramiku i nekeramické přídavky	- 177 -
7.7.1 Inventáře s kovovou industrií	- 177 -
7.7.2 Inventáře s kamennou industrií	- 178 -
7.7.3 Inventáře s kostěnou industrií.....	- 179 -
7.7.4 Inventáře s jantarem	- 180 -
7.7.5 Inventáře s masitými milodary	- 181 -
7.7.6 Shrnutí	- 183 -
8 Závěr.....	- 185 -
9 Seznam použité literatury	- 194 -
10 Seznam použitých zkratek.....	- 206 -
11 Přílohy	- 207 -
11.1 Kultura zvoncovitých pohárů	- 207 -
11.2 Pohřebiště Hoštice, Ivanovice a Tvořihráz.....	- 216 -

1 Úvod

Náplní předkládané práce je studium keramických nádob z hrobů mužů, žen a dětí na pohřebištích Hoštice I a IV, Ivanovice VI a Tvořihráz z hlediska společenských vztahů. Cílem je zjistit, zda keramika odráží společenskou roli a postavení svého majitele. Téměř všechny hroby obsahují právě keramiku, proto byla vybrána ke studiu poznání společenských vztahů. Keramické nádoby jsou nalézány různých tvarů, rozměrů, úprav povrchu, ale rozdílný je i samotný počet nádob v hrobech. Tato práce má za úkol pokusit se najít pravidla, podle nichž byly nádoby do hrobů zemřelých ukládány. Studována tak bude keramika v závislosti na věku a pohlaví zemřelých, ale také podle toho, jak bohaté vybavy byla keramika součástí.

Na základě analýz keramiky bych se chtěla pokusit objasnit, zda byl výběr keramiky do hrobové vybavy určitým směrem ovlivňován. Tímto směrem rozumím pohlaví a věk zemřelého, jeho společenskou roli a postavení, které snad odráží bohatství hrobového inventáře. Řešení této otázky je ale velice složité. Pohřební ritus sice odráží vnímání odděleného mužského a ženského světa, kdy se žena stará o domácnost a muž je postaven do čela společnosti a jeho náplní práce je metalurgie, těžba a zemědělství (Moucha 1978, 278; Neustupný, E. 2008b, 24). Problémem však je, že nejme schopni odlišit, které hrobové přídavky patří zemřelému, a které jsou odrazem pozůstalých. Vybava tak může symbolizovat postavení zemřelého, jeho bohatství, úlohu ve společnosti a skupinovou identitu (Kolář a kol. 2011, 116; Neustupný, E. 2008b, 25; 2008a, 145; Turek 2006a, 358; 2008a, 167; 2011a, 95). Současný stav bádání nám neumožňuje rozlišit, co přesně hrobové přídavky odráží, ale postupně odkrývá pravidla pohřebního ritu a zkoumá je stále podrobněji. Stejně tak i tato práce má za úkol poznat hlouběji pohřební ritus kultury zvoncovitých pohárů a pomoci se přiblížit poznání společnosti závěru eneolitu.

Téma práce bylo vybráno na základě informace z článku, kde J. Turek (2006a, 352) předpokládá, že kapacita nádob mohla zohledňovat společenskou kategorii osoby, do jejíž hrobové vybavy byla nádoba přidána.

Práce se zabývá funerální keramikou kultury zvoncovitých pohárů, kterou datujeme na samotný závěr eneolitu, v našem prostředí 2500-2300 BC. Tato kultura se vyznačuje rozšířením po velké části Evropy a v severní Africe. V celé oblasti rozšíření se vyznačuje podobnými rysy jak v hmotné kultuře, tak do jisté míry i ve způsobu pohřbívání. Stala se základem pro vznik únětické kultury na počátku doby bronzové.

1.1 Metody práce

Předkládanou práci lze rozdělit na dvě části. První část, teoretická, se zabývá kulturou zvoncovitých pohárů obecně, v celém prostoru jejího rozšíření, zejména pak ve střední Evropě. Tato kapitola je do práce umístěna z důvodu představení celého tématu. Věnuje se zejména pohřebnímu ritu kultury a její hmotné kultuře, nechybí ale ani kapitoly o původu kultury, historii bádání, chronologii a periodizaci.

Druhá část práce je již zaměřená na zkoumaná pohřebiště a zejména pak hroby, které obsahují keramiku. Nejprve jsou však ještě popsány přírodní podmínky území, kde byly lokality odkryty a stručně jsou popsána i samotná pohřebiště. Následuje kapitola o nekeramických nálezech, kde jsou popsány jak hmotné nálezy (kamenná, kostěná, kovová industrie, jantarové předměty, masité mlodary), tak i demografie na pohřebištích nebo konstrukce hrobových jam. Pohřebiště Hoštice I je zde popsáno stručněji, neboť jeho charakteristikou jsem se zabývala ve své bakalářské práci. Následují také kapitoly o samotné keramice, dále o prostorovém umístění hrobů, kde jsem se snažila najít skupiny, které v prostoru hroby tvoří a tyto skupiny charakterizovat společnými znaky uvnitř jedné a odlišnými znaky od ostatních skupin. V další části jsou vymezeny stupně bohatých a chudých hrobových jam. Ty jsem rozlišila na základě jejich obsahu, kdy bohatý hrob určovala kombinace znaků jako je vnitřní úprava hrobové jámy, přítomnost kovových předmětů, početná výbava, lukostřelecký balíček a zdobené poháry. Další stupně se odvíjely od ztráty některých těchto znaků hrobu. Dále byla popsána i keramika ze žlabů.

Nejdůležitější kapitolou jsou analýzy keramických nádob v hrobech. Tento rozbor jsem se pokusila vytvořit nejprve ve vztahu k pohlaví zemřelého jedince, poté k jeho věku a nakonec srovnáním pohlaví i věku zemřelých. Vycházela jsem z věku biologického, který v převážné většině odpovídal genderu. Na keramice byly zkoumány následující vlastnosti – tvar samotné nádoby, umístění prvků na nádobě (ucha, výčnělky, otvory ve stěně, nožky, křížky na dně) a jejich kombinace, dále rozměry nádoby (výška, průměr okraje u mís, průměr výdutě u ostatních nádob a objem), výzdoba (technika, umístění, motivy, pravidelnost) a jak početný soubor nádob se v hrobech objevuje. Předpokladem pro vznik těchto kapitol bylo nejen vypracování databáze, ale i výpočet objemů nádob, které byly publikovány pouze u většiny nádob z Hoštic I. U ostatních nádob, pokud se dochovaly celé nebo téměř celé, byly vypočítány. Nádoby byly rozděleny na segmenty a každý tento díl byl počítán zvlášť a nakonec byly objemy jednotlivých částí nádoby sečteny. Pro výpočet objemu byly využity vzorce pro objem komolého kuželu, válce, kulové úseče a kulové vrstvy. Hrdla nádob byla

podle svého tvaru počítána podle komolého kuželu nebo válce, v některých případech byla rozdělena i na více segmentů. Pro výpočet objemu výdutě byly opět užity vzorce pro objem komolého kuželu, většinou ale vzorce pro výpočet objemu kulové vrstvy. Objem plecí vychází ze stejných vzorců jako výduť, případně byl i se spodkem nádoby počítán najednou vzorcem pro kulovou úseč. Při popisu nádob jsem vycházela z obrazové dokumentace, fotografií a katalogových částí Supplement Pravěku 4 a 24.

Výsledky všech analýz jsou shrnuty v poslední kapitole, kde jsem se je pokusila i interpretovat. Na konci práce je uveden seznam literatury, seznam zkratk, obrazové a mapové přílohy, grafy.

Na CD přikládám soupis všech hrobů studovaných lokalit ve formě katalogu. Znaky zde uváděné se odvíjí od samotné práce, proto jsou hroby popsány zejména z hlediska zemřelého a keramických nádob. Katalog je prostoupen i obrázky jednotlivých hrobů. Dále zde přikládám databázi, ze které jsem vycházela při tvorbě analýz. Popsána je v ní podoba hrobových jam, hrobové výbavy a také samotný zemřelý jedinec. Důraz je opět kladen především na keramiku.

Pro napsání této práce byly využity zejména následující publikace: Supplementum Pravěk 24 sepsané pod editory Andreou Matějčíkovou a Petrem Dvořákem a Supplementum Pravěk 4, na jehož sepsání se podíleli Miroslav Bálek, Petr Dvořák, Jaromír Kovárník a Andrea Matějčíková. Všechna data, která byla podrobena analýze, jsou převzata z těchto dvou publikací.

2 Kultura zvoncovitých pohárů

Kulturou zvoncovitých pohárů rozumíme kulturní komplex rozšířený ve velké části Evropy a v severní Africe. Rozprostírá se od severozápadní Afriky po Dánsko a od Irska po Karpatskou kotlinu (obr. 1). Dělí se na šest provincií, které jsou určeny geograficky, ale i lokálními odlišnostmi nejen v hmotné kultuře a pohřebním ritu.

Jedná se o období, kdy se prohlubuje majetková a sociální diferenciacce, stále více se uplatňuje metalurgie, dochází odlišení rolí ženy a muže. Tyto role jsou zřejmě odlišovány již od dětského věku, což se projevuje v pohřebním ritu (Kolář a kol. 2011, 116-117; Peška 2013, 208-209; Tůmová 2008, 13; Turek 2002, 218; 2010, 122-123). Význam muže v eneolitu roste ve spojitosti s novým systémem obdělávání půdy, nadvýrobou a rozvojem metalurgie, objevují se první řemeslné specializace (Turek 2011a, 75-76). Dochází k rozvoji i kultovních aktivit, které jsou v závěru eneolitu spojeny s picími obřady. Tyto obřady byly zřejmě spojené s navazováním nových vztahů a naopak upevňování těch starých, nebo demonstrací politické moci v rámci společnosti. Významnými předměty v tomto ohledu se stávají bohatě zdobené poháry, které daly název celé kultuře. Nadprodukce obilovin, zejména ječmene umožnila zřejmě výrobu piva. Tímto nápojem pak mohli být vztahy stvrzovány právě na hostinách. Vzhledem k tomu, že nápoj bylo třeba rychle zkonsumovat, obřady zřejmě nabývaly velkých rozměrů (Neustupný, E. 2008b, 23; Tůmová 2008, 24; Turek 2011a, 91-92). Velkého významu nabývá i hovězí dobytek jako tažná síla při obdělávání polí. Jeho vlastnictví tak zřejmě také odráželo postavení majitele ve společnosti, jeho bohatství a moc (Turek 2011a, 96).

2.1 Původ zvoncovitých pohárů

Otázka původu a šíření fenoménu zvoncovitých pohárů je řešena již od počátku 20. století, avšak stále není možné s jistotou říci, kde kultura vznikla a jak přesně se šířila. Touto otázkou se zabýval nespočet badatelů. Jejich teorie vzniku kultury lze rozdělit do tří základních skupin. Jednou z nich je teorie původu kultury zvoncovitých pohárů (dále jen KZP) na Iberském poloostrově. Tento názor byl zastáván zejména od počátku 20. století do 60. let (Müller – van Willigen 2001, 59). Badatelé vycházeli z typologie keramiky a chronologických pozorování. Mezi badatele, kteří věřili, že kultura vznikla v JZ Evropě, patřili např. A. Stocký (1926, 135-136), A. Castillo-Yurrita (Besse 2001, 283; Dvořák 1993,

218; Kunst 2001, 81; Rodríguez Casal 2001, 133), D. L. Clarke (Dvořák 1993, 221; Peška 2013, 160; Rodríguez Casal 2001, 133), R. J. Harrison (Dvořák 1993, 221; Harrison 1977, 4; 1980, 12-14), E. Sangmeister (Dvořák 1993, 221; Sangmeister 1964, 81-105), H. Schmidt (Besse 2001, 282; Kunst 2001, 81), P. Bosh-Gimpera (Kunst 2001, 81). I další badatelé hledali původ ve Středozeří, avšak ne vždy na Iberském poloostrově, např. D. L. Clarke i ve Francii (Besse 2001, 283; Peška 2013, 160), A. Götze (Červinka 1911, 114), L. Šnajdr (Červinka 1911, 117), J. Palliardi (Červinka 1911, 117), J. Neustupný (1960, 165; 1962, 181), nebo v severní Africe – O. Montelius (Červinka 1911, 112) a J. Neustupný (1946, 328).

Druhou skupinu názorů na původ KZP lze hledat zejména od 70. let 20. století, kdy se začalo uvažovat o vzniku kultury ve střední a Z Evropě a radiokarbonová data doložila poměrně časně nálezy z Nizozemí, které tak poukázaly na regionální vývoj. Právě v Nizozemí hledal původ kultury M. Besse (Rodríguez Casal 2001, 133). Mezi další badatele, kteří hledali původ kultury v těchto oblastech, patří např. E. Sangmeister, který se pokusil tento názor zkombinovat s předchozí teorií (Müller – van Willigen 2001, 59). Klíčovou oblast v tomto směru bádání sehrál hlavně koridor Rýn-Rhône, kde původ kultury hledal J. Guilaine (Besse 2001, 283), F. Treinen (Besse 2001, 283), znovu i D. L. Clarke (Rodríguez Casal 2001, 133) nebo R. J. Harrison (Besse 2001, 283). Harrison hledal původ jak ve střední Evropě, tak v Portugalsku (Dvořák 1993, 221; Peška 2013, 160). Stejně tak na podobnost radiokarbonových dat z Nizozemí a Portugalska poukázal Ch. Strahm v roce 1979, jeho názor však nebyl přijat (Kunst 2001, 82; Peška 2013, 160). Z našich badatelů tento názor zastával E. Neustupný (Dvořák 1993, 221). V souvislosti s tímto problémem pak vniká v roce 1976 Dutch Model (Lanting, van der Waals), který zohledňoval radiokarbonová data a zastával tak názor, že KZP vznikla v oblasti dolního Rýna ze šňůrové keramiky (obr. 2), kdy pojítkem mezi kulturami jsou pozdně šňůrové poháry s odsazenou patkou (PFB – Protruding Foot Beakers), z nichž se měl vyvinout předobraz zvoncovitých pohárů a to AOC, tedy poháry zdobené po celém povrchu šňůrou, a AOO, což jsou poháry zdobené po celém svém povrchu (Kunst 2001, 82; Peška 2013, 160; Turek 1996, 14; 2008a, 169; 2012a, 192).

Třetí skupinu názorů pak tvoří dnes již všeobecně přijímané teorie o vzniku KZP v celé Evropě pomocí transportu idejí (Müller – van Willigen 2001, 60; Turek 2012a, 191-192). Patří sem již výše zmíněný Dutch model a také Maritimní model, kdy za předobraz zvoncovitých pohárů jsou považovány maritimní poháry, které pravděpodobně vznikly v portugalské oblasti Estramadura, v oblasti ústí řeky Tejo (Turek 2006a, 275; 2008a, 169; 2012a, 194).

Co se týče šíření kultury, i zde existuje množství názorů. Můžeme je rozdělit na dva typy. Prvním z nich je otázka, jak k šíření docházelo, druhým pak odkud kam. Starší názory se klaněly k myšlence šíření kultury pomocí migračních vln, ať už z Portugalska na sever nebo ze stř. Evropy na jih. Opět zde klíčovou roli sehrál koridor Rýn-Rhône, se kterým se buď počítalo jako s výchozí oblastí pro migraci nebo jako oblast, kterou se kultura šířila dále na sever, případně na jih. Tak např. J. Guilaine zastával názor, že docházelo k několika vlnám migrace od Rhône směrem na jih, D. L. Clarke naopak viděl postup šíření z jihu na sever, F. Treinen ze severu na jih koridorem řek Rýna a Rhône, R. J. Harrison také ze severu na jih a na západ, právě z oblasti řeky Rhône, S. van Willingen a J. Müller se přiklonili na základě radiokarbonových dat na symposiu v Riva del Garda v roce 1998 zase k příchodu kultury z jihu na sever opět koridorem výše zmíněných dvou řek, stejný názor zastával i H. Schmidt a A. Castillo. E. Sangmeister zastával názor, že k šíření docházelo různými směry po celé Evropě, z jihu na západ, dále na sever a severovýchodně podél Atlantického pobřeží (Besse 2001, 282-284; Kunst 2001, 81). Ne vždy však byla hledána cesta postupu kultury přes koridor Rýn- Rhône. O. Montelius uvažoval o dvou cestách – západní přes severní Afriku, Pyrenejský poloostrov, Francii, Britské ostrovy do Dánska a Švédska, a jižní cesta přes Balkánský poloostrov a Jaderské moře do Podunají, Čech, středního a jižního Německa (Červinka 1911, 112-113). I J. Neustupný (1960, 165; 1962, 181) zastával názor o dvou cestách šíření – přes Egypt a přes Pyrenejský poloostrov až do Podunají a Porýní. D. L. Clarke dokonce věřil, že k šíření došlo čtyřmi směry – z Francie na Pyrenejský poloostrov, do Bretaně a Británie, na Sicílii a Maltu a do střední Evropy (Dvořák 1993, 221).

O způsobu šíření kultury, respektive kulturních prvků, se dříve hojně uvažovalo v souvislosti s migrací obyvatelstva. Populace KZP byly považovány za pastevece nebo ozbrojené obchodníky (Neustupný, J. 1962, 184). Ti měli právě migrací dosáhnout bohatství v podobě surové mědi, kterou dále zpracovávali. Pro tento způsob života svědčilo hlavně málo odkrytých sídlištních lokalit, neuvažovalo se proto, že by tito lidé mohli být zemědělci. Tento názor zastával např. E. Sangmeister, který se vyslovil pro existenci malých sídlišť, které neměly dlouhého trvání vlivem neustálého stěhování jejich obyvatel (Turek 1996, 12).

Dnes již víme, že k šíření docházelo různými směry vzhledem k tomu, že kultura vzniká na více místech v celé Evropě, jsou však oblasti, kam se dostává možná i migrací malé skupiny obyvatelstva, o čemž lze uvažovat např. v případě Sicílie, kam pravděpodobně přišla část obyvatelstva z Iberského poloostrova, možná však také ze Sardinie, severní Itálie, střední Evropy nebo severní Afriky. Místní lokální kultury potom přijaly kulturní prvky KZP. To, že jde o migraci, tedy nelze říci s jistotou, možná se jedná pouze o důsledek rozsáhlých kontaktů

(Tusa 2001, 180-182). Stejně tak můžeme uvažovat i v případě Maďarska v oblasti Budapešti, kde je rozdílný kulturní vývoj oproti zbytku země, i zde se uvažuje o migraci malé skupiny a to ze severozápadu. Možná se ale jedná pouze o doklad kontaktů, kdy Dunaj představoval důležitou komunikační tepnu z Karpatské kotliny (Kalicz-Schreiber – Kalicz 2001, 441-442). I v případě Británie se v minulosti uvažovalo o migraci na ostrovy z kontinentu, tento názor byl ale vyvrácen antropologickými studii, kdy byly na ostrovech a pevnině shledány jiné fyzické proporce (Darvill 1987, 88). Rozšíření kultury zvoncovitých pohárů po Evropě je zřejmě výsledkem transportu idejí a rozsáhlé sítě kontaktů, nikoliv populace. O tom svědčí podobnost nejen předmětů KZP po celé Evropě s přihlédnutím k jejich zemědělskému způsobu života.

2.2 Dějiny bádání

K prvním zaznamenaným objevům kultury zvoncovitých pohárů dochází v 19. stol. Na našem území jsou prozkoumány v roce 1848 prostory stavby železnice v Bohušovicích nad Ohří, okr. Litoměřice, v roce 1868 je publikován v práci J. E. Vocela nález z Kralup nad Vltavou, okr. Mělník. Poprvé je termín *zvoncovitý pohár* použit R. von Weinzierlem v roce 1895 (Dvořák 1993, 218; Peška 2013, 158; Turek 1996, 5). Mnozí badatelé se snaží o časové zařazení kultury (následující podkapitola), hledají její původ (předchozí podkapitola) a vytváří první studie o kultuře a výzdobě zvoncovitých pohárů – např. R. von Weinzierl a J. L. Píč (Turek 1996, 6; 2006a, 277; 2008a, 147).

K rozvoji bádání KZP dochází pak v 1. pol. 20. století, kdy vznikají souhrnné přehledy (P. Bosch-Gimpera, A. Castillo-Yurrita, A. Stocký 1926, I. L. Červinka 1911, J. Böhm 1941, ve Velké Británii J. Abercromby, v Polsku J. Żurowski a K. Jażdżewski), zabývající se otázkou původu kultury, dějinami bádání, pohřebním ritem, ojedinělými sídlištními situacemi a hmotnou kulturou (Buchtela – Niederle – Matiegka 1910, 21-32; Stocký 1926, 124-138; Červinka 1911, 66-87, 109-125). Řešena je i otázka relativní chronologie např. A. Götzem (Červinka 1911, 114) nebo v Rukověti české archaeologie (Buchtela – Niederle – Matiegka 1910, 27-28) a opět i otázka původu a šíření kultury. V Rukověti české archaeologie byl zdůrazněn i její význam pro vznik únětické kultury (Buchtela – Niederle – Matiegka 1910, 28). A. Stocký (1926, 124) a J. Böhm se zabývali i antropologickou stránkou populace kultury. Na scénu vstupuje i L. Hájek, který se zabývá prvními sídlištními nálezy (Turek 1996, 6; 2006a, 277; 2008a, 147-148).

K dalšímu velkému rozkvětu bádání dochází po 2. světové válce. Stále je řešena otázka chronologie, původ a šíření kultury. Nově dochází k typologickým tříděním nálezů, o nichž vznikají katalogy zejména v Rakousku a Německu, a řešena je i periodizace kultury. O katalogy se zasloužili např. K. Hetzer v Rakousku, E. Sangmeister, G. Neumann, H. Behrens a G. Wetzel v Německu, u nás L. Hájek. Chronologií se zabýval U. Fisher, S. J. Shennan, na našem území L. Hájek, M. Buchvaldek (1978, 35-39) a E. Neustupný. Zaveden je také pojem *pohárový balíček* (soubor prestižních předmětů KZP zahrnující zdobené zvoncovité poháry, mísy na nožkách, šipky, nátepní destičky, měděné dýky, knoflíky s V-vrtáním, měděná šidla, ozdoby a půlměsícovitá spínadla), který poprvé uvádí v roce 1976 S. J. Shennan (1976, 231-238). Znovu jsou vydávány obecné souhrny o kultuře – J. Neustupný (1962), R. J. Harrison (1977; 1980) a M. Wyszomirski. Studované jsou i konkrétní druhy artefaktů – např. půlměsícovitá spínadla, bronzové jehlice a knoflíky studoval L. Hájek (1946, 20-29; 1950, 353-359; 1957, 389-424), celkově měděnou industrii zpracovali M. Kuna a V. Matoušek (1978, 65-89), nátepní destičky E. Sangmeister (Volker 2001, 391), štípanou industrii se zabýval L. Šebela a J. Kopacz (Peška 2013, 158). J. Havel (1978, 91-117) zpracoval souhrnně pohřební ritus v Čechách a na Moravě. Další souhrnné studie pak vznikají z pera P. Dvořáka, V. Mouchy a J. Turka (Matějíčková – Dvořák 2012h, 29; Turek 1996, 6-8; 2006a, 278-279; 2008a, 148) a J. Pešky (2013).

K rozvoji poznatků o kultuře přispěly i mezinárodní konference a z nich pak vzešlé sborníky přednesených prací. Mezi první uskutečněné patří v roce 1964 2. Atlantské kolokvium (Origins and Interrelations of the Neolithic Cultures of Western Europe) v Groningen, kde byla mimo jiné řešena problematika měděné industrie. V roce 1974 se pak konalo sympozium v Oberriedu, kde byly řešeny otázky původu kultury, antropologie populace, vztahy KZP s nezvoncovitou tradicí, ale i hmotná kultura jednotlivých evropských regionů. O dva roky později se konala konference v Nice, která se zabývala chronologií regionálních skupin, a v roce 1977 v Edinburghu, které zveřejnily četné studie o KZP napříč celou Evropou. Další konference proběhla v roce 1986 v Oxfordu, ta se již však zaměřovala pouze na jednu oblast KZP a to západní Středomoří. V roce 1998 proběhlo symposium v Riva del Garda řešící otázky technologie keramiky, problematiku sídlišť, pohřbívání, ekonomiky a ideologie (Czebreszuk 2004; Matějíčková – Dvořák 2012h, 29; Nicolis 2001, 31; Peška 2013, 159; Turek 1996, 8; 2008a, 148). V současnosti jsou každoročně pořádány konference asociací Archéologie et Gobelets, která byla založena v roce 1996 v Ženevě (Matějíčková – Dvořák 2012h, 29).

Co se týče současného bádání v jednotlivých evropských regionech, vyjma našeho území, které bylo již podrobněji shrnuto výše, je třeba uvést alespoň některé nejvýznamnější badatele. V Bavorsku patří mezi přední badatele např. B. Engelhardt a L. Kreiner, v Dolním Sasku E. Strahl, který pro toto území zpracoval katalog nálezů. V Rakousku mezi významné badatele patří např. Ch. Neugebauer-Maresch a její zesnulý manžel J. W. Neugebauer a dále se KZP také zabývala E. Ruttkay, v minulosti R. Pittioni. V současné době se KZP v Rakousku věnuje E. Kern a další. Mezi maďarské badatele patřila R. Kalicz-Schreiber nebo A. Endrődi, ve Francii je to J. Guilainea, F. Treinena nebo L. Salanova, na Iberském poloostrově R. J. Harrison, na Britských ostrovech a v Irsku H. J. Case, I. A. G. Shepherd nebo A. M. Gibson, v Nizozemí je třeba uvést jména J. N. Lantinga, J. D. van der Waalse a J. J. Butlera, který se zabýval bronzovými sekerami, zvoncovité poháry v Itálii zkoumá F. Nicolis a L. Barfield, dříve B. Marconi. Pro severní oblasti výskytu KZP jmenujme alespoň J. Czebreszuka. Všechny evropské regiony pak zkoumal R. J. Harrison a M. Wyszomirski, střední Evropu S. J. Shennan (Drenth – Hogestijn 2001, 309; Neugebauer – Neugebauer-Maresch 2001, 429; Nicolis 2001, 208; Turek 1996, 6-7; Tusa 2001, 174).

2.3 Relativní a absolutní chronologie. Absolutní data z pohřebišť a srovnání z území Evropy

2.3.1 Relativní chronologie

I otázka relativní chronologie přinesla řadu názorů na tuto problematiku. Jedná se především o otázku současnosti a následnosti zvoncovitých pohárů a šňůrové keramiky a zvoncovitých pohárů a únětické keramiky. Řešena byla v našem prostředí i otázka vztahu KZP a řivnáčské kultury, jinde v Evropě pak problematika kulturního podkladu pro vznik maritimních pohárů, tedy nejstarší fáze KZP.

Otázka vztahu zvoncovitých pohárů a řivnáčské a únětické kultury již byla vyřešena. Dříve se mylně předpokládala současnost KZP s kulturou řivnáčskou (Pleslová-Štiková 1976, 176-177), která, jak dnes již víme díky pokroku ve stavu bádání, je starší a spadá již do středního eneolitu. S KZP současná nebyla. Navíc je zde patrný i poměr v počtu dochovaných sídlišť a pohřebišť, kde z řivnáčské kultury známe málo hrobů a hodně sídlištních situací a u KŠK a KZP je tomu naopak – málo sídlišť a hodně hrobových celků (Turek – Peška 2001, 413). Stejně tak máme jasno s kulturou únětickou. Pro její vznik byla KZP klíčová, právě z KZP se totiž únětická kultura vyvíjí na počátku doby bronzové. Podobnosti mezi oběma kulturami je

možné najít v pohřebním ritu a průvodní keramice (Buchtela – Niederle – Matiegka 1910, 28; Neustupný, J. 1946, 330, 348; 1960, 173; Turek 1996, 14; 2008a, 149).

Problém ale nastává ve chvíli řešení vztahu KZP a kultury se šňůrovou keramikou (dále jen KŠK). Mnozí badatelé se domnívali, že kultury byly současné. Mezi ně patřil např. M. Buchvaldek (1978a, 49), který předpokládal současnost obou kultur, dokonce vznik zvoncovitých pohárů hned po zániku řivnáčské kultury. Pro současnost se vyslovil i např. J. Neustupný (1962, 182) nebo A. Stocký (1926, 136). Obě kultury se v jeden čas měly vyskytovat alespoň v některých regionech střední Evropy – Čechy, Morava, Posálí a východní Bavorsko, přestože až na několik málo výjimek nebyly zjištěny žádné lokality, kde by obě kultury figurovaly ve stejný čas a bylo tak možné definovat kontaktní nálezy (Turek 1996, 14; 2006a, 279, 293; 2008a, 149). Mezi výjimky, odkud kontaktní nálezy známe, patří lokalita Quedlinburg (obr. 6), kde byl v hrobě ženy nalezen jak pohár KŠK, tak i mísy s výzdobou typickou pro KZP. Dalším příkladem může být i lokalita Egeln-Bleckendorf, kde byl odkryt hrob KŠK s kovovými předměty KZP – dýka a šídlo (Müller – van Willigen 2001, 68). Jedná se ale opravdu o velmi unikátní nálezy (Turek 2006a, 293).

Druhá skupina badatelů zastává názor o následnosti obou kultur, přičemž KŠK je starší, KZP mladší. Mezi tyto badatele patří např. E. Neustupný (1966, 87-88; 2008b, 27-28), S. J. Shennan (1976, 234-235), J. Turek (2006a, 279; 2008a, 149) a řada dalších, v minulosti např. I. L. Červinka (1911, 116). Jednat se přitom mělo o stejnou populaci, kde ale došlo k vnitřním změnám v rámci jednoho symbolického systému. Tyto změny mohly zapříčinit např. nové životní podmínky, snad přírodní prostředí (Turek – Černý 2001, 604; Turek 2006a, 279; 2008a, 149). Zjištění, že KZP vzniká z KŠK by pak mohly podložit nové nálezy z Moravy – Olomouc-Slavonín, Olomouc-Nemilany a Velký Týnec, ty by doložily kontinuitu v sídlištním kontextu a snad i postupné změny v pohřebním ritu (Turek 2006a, 279; 2008a, 149). V bezprostřední blízkosti na všech třech lokalitách byly totiž zjištěny sídelní areály obou kultur. Ve Velkém Týnci navíc i několik hrobů a šňůrová a zvoncovitá keramika zde navíc vykazuje stejné technologické vlastnosti (Turek – Dvořák – Peška 2013, 197-199). Tuto teorii následnosti obou kultur potvrdil i S. J. Shennan (1976, 234-235) a E. Neustupný (1966, 87-88), kteří upozornili na radiokarbonová data a horizontální stratigrafii na českomoravských a posálských pohřebištích, kde jsou hroby obou kultur v bezprostřední blízkosti (Turek 1996, 14; 2006a, 279; 2008a, 149). V 60. a 70. letech byla diskutována otázka vzájemného vztahu KŠK a KZP díky nálezu páru poměrně vzácných kostěných zápon (obr. 7). Nalezeny byly v hrobě nedaleko Sulejovic u Lovosic, který obsahoval i zvoncovitý pohár. Jsou však typické pro hrobovou výbavu KŠK (Moucha 1958, 62-78, obr. 20-24; 1978, 305, obr. 84). Mají

podobu zdobených obdélných destiček, jejichž jeden konec je vytvarován do dvou laloků (Moucha 1978, 305, 312, obr. 84). Tyto ozdoby známe dále z hrobů KŠK např. Dětenic (okr. Jičín), z hrobu bez keramiky v Plotištích nad Labem (okr. Hradec Králové; Buchvaldek 1978b, 290, 293, obr. 77:1), také z Konobříží (okr. Most; Neustupný, E. 2008a, 140, obr. 50:5). Dnes již ale víme, že tyto nálezy patří pouze KŠK, a že v případě hrobu ze Sulejovic se jedná o superpozici hrobů obou kultur (Müller 2001, 592; Turek 2006a, 354; 2008a, 165).

Co se týče otázky vzniku maritimní fáze KZP jinde v Evropě, i zde existují rozdílné názory, ale i rozdílný vývoj. Podklad, ze kterého zvoncovité poháry vznikají, se liší podle lokálních kultur. V portugalské oblasti Estramadura lze pozorovat podobnosti mezi zvoncovitými poháry, keramikou zvanou copos (dvoudílné nádoby; obr. 4) a časně chalkolitickou keramikou (Kunst 2001, 84), v Maďarsku (oblast Budapešti) můžeme zase hledat původ v kultuře Makó s vlivy ze severního Balkánu – kultura Somogyvár – Vinkovci, kultura je zde navíc součástí většího komplexu a to nagyrévského komplexu (obr. 5), který je rozšířený ve zbytku Maďarska (Kalicz-Schreiber – Kalicz 2001, 439, 441). V severozápadní a severní Evropě lze zase předpokládat vývoj z kultury jednotlivých hrobů, tedy KŠK. Fáze AOO zde bývá ještě považována za pozdní fáze právě kultury jednotlivých hrobů. Dokladem mají být tzv. zone beakers, tedy nádoby nesoucí výzdobné prvky obou kultur – ozubená kolečka a svislé linie (Czebreszuk – Szmyt 2001, 460; Drenth – Hogestijn 2001, 310)

2.3.2 Absolutní chronologie a data napříč Evropou

Absolutní chronologie je rozdílná v různých částech Evropy (obr. 8). Kultura zvoncovitých pohárů je na našem území datována do období 2500 – 2300 BC. Z tohoto období existuje pro Čechy i Moravu několik radiokarbonových dat. Dvě pochází z Radovesic – hrob 53/80-I: 2465 – 2195 cal. BC a hrob 117/78: 2460 – 2200 cal. BC, a dále se jedná o datum, pocházející z Jenišova Újezdu – hrob 31: 2350-2020 cal. BC. Z Moravy známe mladší data ze sídliště v Holubicích: 2200 – 1880 cal. BC a 2150 – 1890 cal. BC, dále 13 dat z hrobů v Pavlově s daty zařaditelnými do období 2500 – 2200 cal. BC, z hrobu 2 v Tvořihrázi: 3746±52 BP a 3771±44BP (Bálek a kol. 1999, 71-72) a také několik dat z Hoštic – I-837/02: 3885±35 BP, I-947/02: 3850±35 BP, I-826/02: 3820±40 BP, I-871/02: 3855±40 BP, I-820/02: 3800±35 BP, I-863/02: 3860±35 BP a I-937/02: 3900±40 BP (Peška 2012, 154; Turek 2006a, 280-281; 2008a, 149-150).

Co se týče německé oblasti, zde máme data např. z pohřebiště Trieching – hrob 2: 2390 – 2305 cal. BC a hrob 1: 2460 – 2340 cal. BC, mezi mladší data patří např. lokalita Mariaposching-Sommersdorf s datem 2190 – 1989 cal. BC (Turek 2006a, 281).

Mezi polská radiokarbonová data patří data z lokality Samborzec – nejstarší s hodnotou 3990±60 BP a nejmladší 3850±50 BP. Celkově lze malopolskou skupinu datovat do období 2450 – 2320 BC (Peška 2012, 161).

Maďarská radiokarbonová data lze celkově zařadit do období 2500 – 2200 BC. Jako příklad uvádím data z Budapešti, kdy nejstarší pochází z doby 4235±100 BP a nejmladší 3770±50 BP (Peška 2012, 159-161).

Data z Portugalska lze zařadit do období 2900 – 2500 BC, přičemž ale data z Andalusie až do období 2500 – 2200 BC (Müller – van Willigen 2001, 64). Nejstarší data ze sídliště Zambujal pochází z doby kolem roku 2700 BC (Kunst 2001, 87). A. Rodríguez Casal (2001, 132-133) dokonce uvádí data pro nejstarší maritimní poháry ze čtvrtého tisíciletí BC. Ze Španělska uveďme např. data z lokality Sima III s maritimními poháry a to 3860±30 BP a 3862±28 BP, spadající tedy do období 2460 – 2270 cal. BC (Peška 2012, 161). V centrálním Španělsku jsou uváděna dokonce data z období 2850/2750 – 2000/1900 BC (Harrison – Mederos Martín 2001, 111).

Data ve Švýcarsku lze zařadit do období let 2500 – 2000 BC (Müller – van Willigen 2001, 64).

V jižní Francii se data pohybují v rozmezí 2300 – 1700 BC, některé regiony ale vykazují starší data, zhruba od 2500 BC (Müller – van Willigen 2001, 64).

V severní Itálii, data z Toskánska spadají do 2900 – 2100 BC (Müller – van Willigen 2001, 64).

V Británii pak můžeme uvést např. data z bohatého hrobu na lokalitě Amersbury spadající do doby 2470 – 2210 cal. BC (Peška 2012, 161).

Problémem v absolutním datování jsou rozdíly v počtu získaných dat z různých oblastí a také problém jejich kalibrace. Obecně lze však říci, že počátek kultury v západní a jihozápadní Evropě je kladen do období 2900 – 2700 BC a konec mezi léta 2200 – 2100 BC, ve střední a severní Evropě lze spatřovat začátek KZP mezi lety 2550 – 2400 BC a konec 2000 – 1900 BC (Müller – Hinz – Ullrich 2015, 60; Müller – van Willigen 2001, 66-69).

2.4 Periodizace KZP na území Evropy

Otázka vnitřní periodizace kultury ještě nebyla spolehlivě zodpovězena. Problém zde vyvstává z chronologického členění jednotlivých skupin, které ne vždy odpovídá poznání. Jako příklad lze uvést hrob 116/78 z Radovesic (okr. Teplice), kde byl nalezen soubor obsahující převážně nálezy typologicky starší, ale zároveň byl součástí tohoto celku pohár s uchem zdobený metopami, tedy nádoba typologicky mladší (Turek 2006a, 335; 2008a, 151).

Co se týče samotných nálezových skupin, vyčleněny byly v minulosti pro naše území až čtyři, na Pyrenejském poloostrově dokonce pět. Dnes se ale obecně uznávají jen dvě. Starší skupina, pro niž jsou typické zdobené poháry, předměty ze zlata a stříbra a omezený počet sídlištních nálezů, a mladší skupina charakteristická naopak absencí zvoncovitých pohárů, větším podílem průvodní keramiky a zvýšeným počtem sídlištních nálezů (Turek 2006a, 336; 2008a, 151). Do tohoto schématu částečně nezapadají nálezy z východního Německa, kde i v mladších nálezových celcích figurují zdobené poháry. Ty ale nejsou zdobené po celém povrchu, ale střídají se zde vodorovné pásy s průběžným výzdobným motivem a pásy hladké, bez výzdoby (Turek 2006a, 294).

S rozdělením na starší a mladší úsek se setkáváme už u badatelů od 50. let 20. století. Jako první se toto členění objevuje v díle R. Pittioniho (1954, 251-267), který členění aplikoval na nálezy z Dolního Rakouska. Následně se s tímto názorem ztotožňují i J. a E. Neustupní (1976, 114). Přebírají ho rovněž i E. Sangmeister a v našem prostředí L. Hájek (1966, 210-241). Oba dva badatelé ale vyčleňují ještě starší fázi staršího stupně – tedy fázi maritimních pohárů. Tento názor však není dnes již všemi badateli přijímán, vzniká totiž ve spojitosti s dříve předpokládanou migrační teorií. Existence této fáze, která má mít všude po celé Evropě stejnou podobu, je dnes stěží doložitelná. Maritimní fáze by měla být typická specifickou podobou pohárů (obr. 3) – štíhlé, vysoké tvary, které jsou jednoduše zdobené po celém povrchu formou horizontálních pásů (Matějíčková – Dvořák 2012j, 133; Turek 2006a, 334; 2008a, 150-151). L. Hájek tuto časnou fázi detailně charakterizuje následovně: vysoké, úzké poháry, poháry zdobené jednoduchým dekorem, absence nebo malý počet džbánů a mís, otisky hřebeny se objevují u okraje nádoby zevnitř, typické jsou kovové zdobené kroužky, šipky západo-evropského typu a vysoký počet měděných dýk v hrobech (Volker 2001, 391). E. Sangmeister popisuje jím tři vydělené fáze následovně: fáze 1 – esovitě profilované poháry s výzdobou po celém povrchu, fáze 2 – poháry cylindrického tvaru, lokální variabilita a větší rozmanitost výzdobných motivů a fáze 3 – tzv. „rýnské poháry“ s výzdobou v pásích (Müller – Hinz – Ullrich 2015, 58). J. Müller, M. Hinz a M. Ullrich ve svém článku (2015, 65-66)

uvádí, na základě nashromážděných dat z oblasti povodí Rýna, že k vystřídaní jedné fáze druhou je zapotřebí asi 150 – 200 let, kdy zhruba uprostřed periody dochází k dosažení vrcholu, který se projevuje ve výzdobě nádob a pak k postupnému úpadku a přechodu k další fázi. První fázi datují zhruba 2600 – 2380 BC s vrcholem okolo 2430 BC, druhou fázi 2330 – 2230 s vrcholem okolo 2270 BC a třetí fázi datují 2220 – 2000 BC s vrcholem okolo 2130 BC.

Jak už bylo řečeno výše, kultura zvoncovitých pohárů byla dělena až do čtyř skupin. Rozlišována byla také střední a pozdní fáze KZP. Pro střední fázi měly být typické poháry zdobené po celém povrchu, ten je zdoben třemi hlavními výzdobnými pásy a pásy s průběžnou výzdobou. Hlavní pásy jsou vertikálně členěny metopami a segmenty vyplněnými cik-cak kolky. Nově se v této fázi objevuje také průvodní keramika a to mísy s římsovitým okrajem ve tvaru písmene T, které jsou buď bez nožek, nebo na čtyřech a více nožkách, dále sem patří džbánky, hrnce a amfory. Pro pozdní fázi je pak typická právě průvodní keramika, hlavně mísy a džbánky, které mohou být zdobeny rytým ornamentem, což je již předstupeň únětické kultury. V této fázi narůstá také počet zjištěných sídlištních situací (Turek 2006a, 334; 2008a, 151). Čtyři skupiny vyčlenil i P. Dvořák (1989, 204-205; 1993, 224; Matějčková – Dvořák 2012j, 133-134; Peška 2013, 209-210; Turek – Dvořák – Peška 2003, 188). Pro nálezovou skupinu I a I/II jsou typické bohaté hroby s vysokými, štíhlými poháry, pro skupinu I absence nagyrevských džbánů a pro skupinu II naopak jejich přítomnost. Rozdíly mezi skupinami tkví v přítomnosti džbánů somogyvárského typu, mís s hrdlem, amfor a amforovitých tvarů. Pro skupinu III je typická absence zdobených zvoncovitých pohárů a přítomnost ryté a plastické výzdoby, nádoby jsou ostřeji profilované. Zbylé nezařazené nálezy jsou pak připisovány nálezové skupině II, kde se autor potýká s problémem lokálních rozdílů v kultuře. V této skupině postupně ubývají zdobené tvary a přibývá nádob průvodní keramiky.

Ve zbytku Evropy lze pak sledovat další podrobnější členění. Ve východním Rakousku je vyčleňována pozdní fáze zvaná Ragelsdorf-Oggau-Loretto, kterou vyčlenil R. Pittioni. Dnes se používá obměněný název – Ragelsdorf-Oggau-Wipfing. Jedná se o nejmladší horizont předcházející protoúnětické kultuře. Typické jsou pro něj zejména nádoby s rytou výzdobou a obecně průvodní keramika (Neugebauer – Neugebauer-Maresch 2001, 433, 437; Turek 2006a, 287). V Německu jsou ale mimo této pozdní fáze vyčleňovány tři stupně. Pro první jsou typické klasické poháry, převaha kostrových hrobů a minimální zastoupení hrobů žárových. Pro druhý stupeň jsou pohřební praktiky stejné, v keramice se objevují širší poháry a prostá

keramika. Třetí stupeň je charakterizován džbány, dózami, vejčitými hrnci, amforami, různými typy mís a absencí zvoncovitých pohárů, typická jsou malá kostrová pohřebiště a malý počet žárových urnových hrobů (Neugebauer – Neugebauer-Maresch 2001, 432-435).

I v ostatních regionech Evropy můžeme pozorovat keramický základ KZP pro vznik doby bronzové, např. keramika stylu Moarda (obr. 3) na Sicílii (Turek 2006a, 307). A stejně tak lze sledovat i lokální podobnosti mezi keramikou předcházejí KZP a zvoncovitými poháry – v Portugalsku keramika stylu copos (obr. 4) a časně eneolitická keramika (Kunst 2001, 84), v Maďarsku můžeme předpokládat předchůdce v kultuře Makó s vlivy kultury Somogyvár-Vinkovci ze severu Balkánu (obr. 5; Kalicz-Schreiber – Kalicz 2001, 439), v Nizozemí a Dánsku se jedná o kulturu jednotlivých hrobů (Drenth – Hogestijn 2001, 310; Vandkilde 2001, 341, 355).

Na Pyrenejském poloostrově bylo vyčleněno pět stupňů – AOO (all over ornamented) a AOC (all over corded) poháry, dále Puntillado Geométrico (zónový ornament s otiskem hřebene), Ciempozuelos (rytý zónový ornament s otisky kolků), Epi-Campaniforme (zónový ornament s prstováním, třásně) a Silos (málo zdobený), který se vyskytuje pouze v oblasti Soria (Harrison – Mederos Martín 2001, 111; Turek 2006a, 315). Na Jutském poloostrově a v přilehlé části Polska jsou rozlišovány tři fáze KZP a tzv. post-pohárová fáze (Trzciniec horizont). Pro první fázi jsou typické amfory, poháry, džbánky a džbány zdobené otiskem hřebene a ozubeným kolečkem. Druhá fáze je typická výzdobou pomocí metop, stále pokračují otisky hřebene, převládají poháry a vysoké tvary keramiky, nově se objevují tulipánovité tvary. Ve třetí fázi se již otisky hřebene nevyskytují, místo nich se objevují reliéfní pásy, typické jsou hlavně hrncovité tvary nádob. Horizont Trzciniec zahrnuje nádoby s reliéfními pásy, užší hrnce a obecně velké tvary nádob (Czebreszuk – Szmyt 2001, 460-461). Na Britských ostrovech rozlišujeme staré, střední a pozdní poháry. Pro staré poháry je typická absence maritimních pohárů, které jsou čistě kontinentální tradicí, typické jsou AOC poháry s plynulou profilací a výzdobou v horizontálních pásech. Ve střední fázi je pro poháry charakteristický vliv z pevniny, poháry mají vejčité tělo a rovně nebo konvexně se rozšiřující vysoko nasazené hrdlo, výzdoba je stále v pásech, typické jsou kolkky, velké metopy a dlouhé vyplňované vlčí zuby. Pozdní poháry jsou typické svým téměř válcovitým tvarem, i hrdla jsou válcovitá nebo mírně ven vyhnutá. Kolkovaná výzdoba je uspořádána do geometrických tvarů (kosočtverce, šestiúhelníky) připomínající včelí plástve (Turek 2006a, 327-329).

2.5 Způsob pohřbívání v celoevropském prostoru

2.5.1 Rozsah pohřebišť

Pohřebišťe zvoncovitých pohárů v našem prostoru nedosahují obrovských rozměrů, nicméně jiné regiony v Evropě tím mohou být charakterizovány. Přestože Morava patří mezi na nálezy nejbohatší evropské oblasti, pohřebišťe jsou většinou malá, čítající okolo 20 – 50 hrobů. Existují však i výjimky – Hoštice I (157 hrobů), Brno-Holásky II (72 hrobů) a Šlapanice (60 hrobů). V Čechách pak hroby dosahují maximálně počtu 20 – 30 na jedné lokalitě (Habásková 2014, 26-28; Peška 2013, 169; Turek 2006a, 282, 341-342). J. Turek a J. Peška (2001, 415) uvádí k roku 2001 pro Moravu 250 pohřebních lokalit a pro Čechy téměř 500 lokalit s doklady pohřbívání.

Velký počet hrobových nálezů se nachází také v Maďarsku, v KZP poměrně izolovaná oblast od zbytku vývoje kultury. Největší koncentrace lokalit se nalézá od Csepelského ostrova v Budapešti směrem na sever k ostrovu Szentendre a zejména na pravém břehu Dunaje. Pohřebišťe csepelské skupiny čítají řádově stovky hrobových celků, největší Budakalász Csajerszke dokonce 1070 hrobů (Endrődi 2013, 75; Kalicz-Schreiber – Kalicz 2001, 439; Turek 2006a, 289). Takto početné pohřební areály jsou ale v Evropě spíše výjimkou. Pokud se podíváme na sousední oblasti České republiky, spatříme velký rozdíl už jenom v počtu pohřebišť na západním Slovensku a v Rakousku. Obě skupiny přiřazujeme sice k moravské skupině, ale nálezů je zde podstatně méně. Nálezy moravské skupiny se koncentrují zejména na pravý břeh řeky Moravy (Turek 2006a, 285-287). I nálezů z Polska je méně. Pohřebišťe jsou malá, převážně do deseti hrobových jam. Lokality se v této oblasti váží na horní tok řeky Visly a do povodí řeky Odry ve Slezsku (Turek 2006a, 292-293). Co se týče východního Německa, zde je již situace jiná. Z této oblasti pochází značné množství lokalit. Pohřebišťe jsou menší, ale známe i jednotlivé pohřby. Největší koncentraci nálezů vymezují města Magdeburg, Drážďany, Chemnitz a Erfurt. Přes toto území se k nám pravděpodobně šířily poháry z prostředí dolního Rýna. Jižní Německo je také velmi bohaté na nálezy, stejně jako prostor kolem Ženevského jezera ve Švýcarsku (Turek 2006a, 293, 298-300).

Další významnou oblastí pro studium KZP je Nizozemí, kde dolní Porýní představuje podle názoru některých badatelů jedno z území, kde fenomén KZP zřejmě vzniká. Právě Holandsko je ale charakteristické svou kyselou půdou a neumožňuje tak bližší poznání

kosterních pozůstatků. Objevují se zde hroby individuální i s více jedinci (Drenth – Hogestijn 2001, 315; Turek 2006a, 324).

Na Britských ostrovech pochází doklady pohřbívání zejména z individuálních pohřbů, ale i vícečetných pohřbů, kde jedinci mohli být pohřbeni najednou, ale i přidávání postupně. Objevují se i vícečetné kremace (Darvill 1987, 89; Gibson 2004, 176-189; Turek 2006a, 328).

Další, ale poměrně chudší oblastí s pohřebišti KZP, je Itálie. Z pevninské Itálie známe málo pohřbů, většina nálezů se zde řadí k sídlištním situacím, nálezy jsou hlavně rozšířeny na začátku výběžku poloostrova (mezi řekami Chiese a Mella) a v oblasti kolem Říma. Ze Sicílie pak známe hrobky pouze ze západní části ostrova. Ze Sardinie známe hrobky tesané do skály, přičemž nejpočetnější pohřebiště čítá 37 hrobů (Nicolis 2001, 217; Turek 2006a, 302-307; Tusa 2001, 180).

Ani další velký ostrov ve Středomoří – Korsika – nenese stopy po pohřebních praktikách závěru eneolitu. Z KZP se zde dochoval pouze jeden pohřeb, který byl součástí velkého hrobového komplexu, avšak jiné kultury. Co se týče samotné Francie, zde již pozorujeme větší zastoupení pohřebních lokalit, ale počtem pohřbů se nemohou rovnat středoevropským lokalitám. Nálezy se nejvíce koncentrují do oblasti Pařížské kotliny, Bretaně, Languedocu a Provence, z ostatních oblastí Francie známe jen ojedinělé nálezy. I ve Francii jsou známé kolektivní hrobky. Největší pohřebiště (lokalita Peirrières) čítá kolem 60 pohřbů (Besse 2001, 278; Turek 2006a, 309-315; 2012b, 184).

Pohřební nálezy jsou bohatě zastoupené zejména na Iberském poloostrově. Rozšířené jsou jak jednotlivé pohřby, tak i monumentální hrobky. Koncentraci bohatých celků můžeme spatřovat zejména v Katalánsku a na jihovýchodě Španělska, dále na levém břehu Guadalquiviru, v oblasti západního středního Španělska. Pro Španělsko jsou typické kromě jednotlivých pohřbů a velkých kolektivních hrobek i hroby v chodbových hrobkách tvořící celek čítající do deseti pohřbů a tzv. domy mrtvých s několika pohřbenými jedinci. V Portugalsku je nejbohatším regionem ústí řeky Tejo a oblast Estramadura, kde se předpokládá vznik tohoto fenoménu. Zde jsou typické hlavně kolektivní hrobky, ale známe i pohřby na sídlištích. Pohřební nálezy pochází i ze severu země, málo nálezů známe z jihu (Case 2004, 12; Harrison – Mederos Martín 2001, 118-119; Kunst 2001, 86; Rodríguez Casal 2001, 132; Turek 2006a, 316-320).

Nálezy ze severní Afriky nejsou početné, docházelo zde zřejmě ke komunikaci s evropským Středomořím a tím se sem šířily artefakty KZP. O velkých lokalitách v tomto prostředí není možné nic říci. Stejný problém lze spatřovat i jihu Evropy na území Srbska, Dalmácie, stejně jako na severu Evropy v Norsku, v Pobaltí a v dalších okrajových oblastech výskytu kultury zvoncovitých pohárů. Nečetné nálezy pochází i z Malty a Řecka. Ani Dánsko jako jedna z nejsevernějších oblastí osídlení neoplývá velkým počtem pohřebních lokalit, typické jsou pro něj vícečetné hrobky (Turek 2006a, 321, 325; 2012b, 184-189; Vandkilde 2001, 341, 352).

2.5.2 Demografie na pohřebištích v Evropě

V období kultury zvoncovitých pohárů nebyly zřejmě ve většině případů vyčleňovány speciální pohřební areály pro určitou skupinu populace. Otázkou ale zůstává nepoměr v mužských a ženských hrobech na pohřebištích ve střední Evropě a zároveň vyšší podíl dětských hrobů a hrobů nedospělých jedinců. Co se týče demografického zastoupení na pohřebištích střední Evropy, setkáváme se s chybějícími doklady ženských pohřbů. Příkladem mohou být Čechy, kde právě mužské hroby tvoří většinu (Havel 1978, 108; Havel – Pavelková 1989, 12; Turek 2002, 225; 2006a, 342-344; 2006b, 172; 2008a, 156; 2011a, 93-95). Tento problém se ale neomezuje pouze na střední Evropu, převahu mužských hrobů známe i z Portugalska (Kunst 2001, 86). Přestože je zaznamenán nižší počet ženských pohřbů, nelze z toho usuzovat jejich méně početné zastoupení ve společnosti. Naopak lze očekávat vysoký podíl dospělých žen na pohřebištích, neboť pravěké populace trpěly vysokou úmrtností žen ve spojitosti s těhotenstvím a porodem. Otázkou je, jak byly pohřbívány, když se jejich ostatky nedochovaly v takovém počtu jako u mužů. Jedním z vysvětlení by mohla být kremace, neboť u tohoto způsobu pohřbívání je obtížné určit pohlaví zemřelého jedince. Neurčené žárové pohřby by v tomto případě mohly patřit ženám. Žárových pohřbů, až na několik výjimek v Evropě, není přesto tolik, aby mohly vyrovnat podíl zemřelých mužů i žen. Uvažovat lze proto o nestandardním uložení např. rozptýlená kremace, uložení na povrch země, do mělkých jam nebo do plášťů mohyl starších kultur, které se nedochovaly. Jedním z příkladů pro ukládání ostatků pouze na povrch země by mohly být dřevěné svatyně mimo pohřebiště (např. Norfolk) nebo dosud neinterpretované kule konstrukce přímo v areálu pohřebiště (např. Hoštice I a IV). Pokud by ženy (alespoň některé) byly na konci eneolitu takto pohřbívány, jejich ostatky by nebylo možné objevit (Matějíčková – Dvořák 2012l, 127-130; Skružný – Turek – Vojtěchovská 2000, 66; Turek 2000a, 144; 2002, 225, 228; 2006a, 344;

2006b, 173; 2008a, 156; 2011a, 95; 2011b, 55; Turek et al. 2011, 113). S tímto jevem chybějících ženských pohřbů KZP se setkáváme pouze ve střední Evropě, kromě Čech, se jedná i o oblast Posálí a Durynska (Peška 2013, 182; Turek 2006a, 344; 2006b, 172; 2008a, 156; Turek et al. 2011, 113). J. Havel (1978, 108) uvádí pro Čechy 62 % převahu mužských hrobů, pro střední Německo 68 %.

Opakem nedostatku dokladů ženských pohřbů je vyšší podíl pohřbů dětí a nedospělých jedinců. Stejně jako u žen ve spojitosti s těhotenstvím, i děti byly vystaveny problémům spojených s vyšší úmrtností. Jednalo se hlavně o špatné životní podmínky a nemoci, které byly příčinou smrti (Havel – Pavelková 1989, 16; Turek 2000a, 432). Ve střední Evropě se setkáváme s pohřebišti, kde tyto věkové kategorie zemřelých výrazně převažují (např. Kněževs, Mochov). Je otázkou, zda byla pohřebiště tohoto typu vyčleněna pouze pro děti a nedospělé, nebo zda se jedná pouze o část rozsáhlejšího, neprozkoumaného pohřebiště (Kytlicová 1956, 354; Skružný – Turek – Vojtěchovská 2011, 67; Turek 2006a, 342; 2008a, 156). V Nizozemí děti byly pohřbívány odlišným způsobem. Zatímco u dospělých se setkáváme s mohylami a hroby s kruhovými žlaby, děti jsou pohřbívány do prostých plochých hrobů (Drenth – Hogestijn 2001, 317; Langová – Rakovský 1981, 22).

Na pohřebištích KZP jsou odkrývány pohřby jedinců od nejútlejšího věku až po stařecký věk. Nejvíce odkrytých hrobů patří dětem kategorie *infans II* a *III*, nedospělým jedincům a dospělým kategorie *adultus* a *maturus*. Naopak malý počet hrobů patří nejmenším dětem (*infans I*) do 6 měsíců věku a starším lidem (*senilis*). U novorozenců dětí je toto zjištění pravděpodobně důsledkem špatného dochování drobných kostí, které prošly destrukcí způsobenou mimo jiné půdními podmínkami. Lze uvažovat i o jiném způsobu pohřbívání než standardní kostrový do země uložený pohřeb. Diskutovány by zde mohly být stejné možnosti jako již u výše zmíněných chybějících pohřbů žen. Co se týče jedinců senilního věku, zde je jejich malý počet důsledkem kratšího doživaného věku oproti dnešní situaci. Těchto hrobů je na pohřebištích minimální počet (Chochol – Blajerová 1964, 446-448; Havel – Pavelková 1989, 16; Turek 2000a, 432; 2011b, 52). Největší zastoupení mají na pohřebištích děti a dospělí jedinci. U dětí je to způsobeno vysokou dětskou úmrtností v důsledku nemocí a nedostatečných životních podmínek, u dospělých žen je třeba hledat spojitost s těhotenstvím a porodem, u dospělých mužů by mohly být vysvětlením boje, lov a zranění z nich, ale rovněž i nemoci (Havel – Pavelková 1989, 16; Turek 2000a, 432; 2002, 225; 2011b, 52; Turek – Černý 2001, 607).

Hroby mužů a žen odlišuje výbava, která se váže na jedno či druhé pohlaví, hroby dospělých a dětí ale obsahují typově stejné druhy artefaktů. Stejně typy předmětů se nachází jak v hrobech chlapců, tak jsou součástí pohřbů i dospělých mužů. Role ve společnosti tak byly zřejmě předurčovány už malým dětem a to se odráží i v pohřebním ritu, kde ale předměty mají zatím pouze symbolickou funkci. Stejně funkce jsou pravděpodobně i „mužské“ předměty v hrobech žen (Müller 2001, 592; Turek 2000a, 432-437; 2002, 224; 2011b, 53; Turek – Černý 2001, 607). Co se týče výbavy hrobů, u dětí se setkáváme spíše s menším počtem milodarů (Drenth – Hogestijn 2001, 317), ale objevují se zde, stejně jako u dospělých, mimo jiné i předměty z mědi a drahých kovů svědčící o vyšším postavení pohřbeného jedince nebo jeho rodiny (Turek 2011b, 53). Můžeme také uvažovat o rozdílných rozměrech nádob v hrobové výbavě dětí a dospělých, minimálně ve střední Evropě a Británii, kde dospělí muži by měli mít největší poháry, ženy střední a děti malé (Turek 2006a, 329; 2011b, 54; Vander Linden 2004, 41).

2.5.3 Pohřební ritus KZP v Evropě

V pohřebních zvyklostech kultury zvoncovitých pohárů se setkáváme jak s kostrovým pohřebním ritem, tak i ritem žárovým. Většina pohřbů v Evropě je tvořena právě nespálenými ostatky zemřelých. Výjimku tvoří pouze oblast rozšíření csepelské skupiny v Maďarsku, kde žárové pohřby tvoří většinu (Dvořák 1993, 226; Havel 1978, 91; Turek 2006a, 289, 336; 2008a, 156-158). Převaha spálených ostatků na pohřebišti je v ostatních oblastech Evropy vzácná, příkladem může být např. pohřebiště Brno-Holásky II (Dvořák 1991, 47; Matějíčková – Dvořák 2012m, 42; Tůmová 2008, 46-47). Zdá se, že právě ve střední Evropě lze pozorovat určitý trend v pohřbívání, který zřejmě odráží komunikaci obyvatelstva podél Dunaje. Toto vzájemné ovlivňování se neprojevuje pouze v materiální kultuře, ale i právě v pohřebním ritu, kdy v pásu od Maďarska po Německo se objevují ve větší míře žárové hroby. V csepelské skupině převažují, na Moravě představují podíl asi 20 %, v Čechách už jen okolo 8 %, v pohraničních oblastech severních Čech 4 % a ve východním Německu nejsou téměř známy (Havel 1978, 100, 106; Kalicz-Schreiber – Kalicz 2001, 442; Neustupný, J. 1941, 22-23; Turek 2006a, 296, 336; 2008a, 158; 2011a, 93). Žárový ritus se ale neobjevuje pouze v již zmíněném středoevropském prostoru osídlení KZP, ale minimálně je zastoupen i např. v jižním Německu (např. lokalita Esting; Turek 2006a, 298), Nizozemí (např. lokality Dalen-Eldijk a Baarn-de Drie Eiken; Drenth – Hogestijn 2001, 316), na severu Jutského poloostrova (Vandkilde 2001, 341, 345), v Británii (např. lokalita Tandderwen; Gibson 2004, 176, 182-

184), Rakousku (Neugebauer – Neugebauer-Maresch 2001, 433-434; Turek 2006a, 287), Polsku (Turek 2006a, 292), Itálii (oblast Aosta; Turek 2006a, 302).

Jak již bylo řečeno, populace kultury zvoncovitých pohárů uplatňovaly zejména kostrový pohřební ritus. I zde se mohou objevovat drobné odchylky, ale téměř většina zemřelých byla do hrobové jámy uložena ve skrčené poloze na boku s orientací podle pohlaví. Muži byli pohřbíváni na levém boku s orientací S-J, ženy na pravém boku s orientací J-S. Věk nebyl pro polohu těla rozhodující, proto i děti jsou pohřbívány podle stejných pravidel. Většinou jsou těla ukládána do skrčené polohy. V ukládání těla do hrobové jámy se uplatňoval také tzv. kult Slunce, kdy zemřelí leželi tak, aby jejich pohled směřoval k vycházejícímu Slunci, tedy k východu (Dvořák 1993, 226; Havel 1978, 96, 106-108; Matoušek 1987, 202; Moucha 1978, 302; Müller 2001, 589; Peška 2013, 179; Turek 2000a, 430; 2006a, 336; 2008a, 156; 2011a, 92; 2013, 77; Turek – Černý 2001, 604; Volker 2001, 398). Co se týče polohy paží a nohou, J. Havel (1978, 96-98) podrobněji rozpracoval způsoby tohoto uložení. Pro polohu paží vyčlenil varianty A-E (obr. 9) zahrnující ruce složené na břicho, před obličejem (nejčastější varianta) a na hrudi. Uložení nohou rozčlenil podle stupně skrčení na střední, silné a slabé (obr. 10). Toto schéma pohřbívání platí zejména pro střední Evropu, ve Středomoří není striktně uplatňováno. Odkryty zde byly jak hroby s poledníkovou orientací, tak i hroby, kde zemřelý ležel ve směru V-Z (Turek 2006a, 302). I pohřbívání v Británii nese určité odlišnosti. Severnější oblasti osídlení pohřbívají s orientací V-Z, jižní S-J a obrácenou variantou pro ženy v celé zemi (Turek 2006a, 329).

Již zmíněné odchylky se projevují jak v orientaci, tak i promítnutí pohlaví jedince do způsobu jeho uložení. Orientace není vždy přesně v poledníkovém směru, objevují se mírné odchylky jako SZ-JV a SV-JZ a obráceně u žen, výjimečně se pak můžeme setkat s orientací V-Z, ale jedná se o opravdu ojedinělé jevy. Často tuto polohu může způsobit i uložení těla do dutého prostoru, kde postupem času dojde k odvalení, anebo může k tomuto odklonu dojít i při zasypávání hrobové jámy zeminou. Stejně tak nemusí být vždy obličej zemřelého obrácen k astronomickému východu, zde jsou mírné odchylky zřejmě spojeny s ročním obdobím a mírnou změnou dráhy pohybu Slunce po obloze (Müller 2001, 589; Prokeš 2012, 97; Rajchl et al. 2012, 95-96). Výjimečně se setkáváme i s hroby, v nichž leží jedinec pohřbený podle pravidel opačného pohlaví. Tento jev bývá spojován s odlišnou rolí jedince ve společnosti, než pro jakou by ho za normálních okolností předurčovalo jeho pohlaví. Může se tím například smazat rozdíl v poměru mužů a žen v určité společnosti, kde je třeba tento nepoměr vyvážit, aby mohly být zajištěny její životní podmínky. Tento problém může být ale spatřován také

až se samotným pohřbem, kdy jedinec dostane do své pohřební výbavy dary od svých blízkých nezávisle na tom, zda jsou to ženské nebo mužské předměty. Příkladem takového pohřbu v našem prostředí jsou zejména pohřby žen s nátepními destičkami nebo měděnými dýkami. Stejně tak tyto hroby mohou patřit ženám, které měly ve společnosti přední postavení (Turek 2002, 224-225; 2006a, 356-358; 2010, 122-123; Turek – Černý 2001, 606).

Zatímco pro prostředí střední Evropy a Británie jsou typické spíše individuální hroby a striktní dodržování genderových pravidel. Oblast západní Evropy a Středomoří je charakteristická kolektivními pohřby, druhotnou manipulací s kostmi a sekundárními pohřby, jednotlivé pohřby jsou zde spíše výjimkou (Vander Linden 2004, 41-42; Turek 2006a, 287, 294, 313, 329). Ve střední Evropě jsou sekundární pohřby spíše vzácností, takové pohřby jsou ukládány do mohyl předchozích kultur (Kunst 2001, 82; Turek 2006a, 296).

Žárové pohřby jsou typické zejména pro oblast Budapešti, ale v minimálním počtu se vyskytují po celé oblasti rozšíření KZP. Ukládány mohou být do nádob, což je typické právě pro csepelskou skupinu, ale i volně do jámy nebo do kamenné skříňky. Uložení do kamenných skříněk je spíše výjimkou a mohlo by tak odrážet vyšší postavení zemřelého ve společnosti. Jako urny bývají nejčastěji použity amfory (csepelská skupina), hrnce, poháry nebo mísy a tato urna mohla být ještě překryta další nádobou - mísou. Žárové hroby také bývají často zapuštěny do starších hrobů a mohyl (Endrůdi 2013, 76; Havel 1978, 100, 105-106; Neugebauer – Neugebauer-Maresch 2001, 434-435; Turek 2006a, 289, 336; 2008a, 158).

2.5.4 Konstrukce hrobů KZP v Evropě

Podoba hrobové jámy má několik variant. Můžeme pomyslně Evropu rozdělit na dvě části, přičemž jih pohřbívá spíše do skalních hrobek, zatímco horní polovina do hrobových jam zahloubených do země (obr. 11). Hrobové jámy mají nejčastěji obdélný, čtvercový nebo oválný půdorys se zaoblenými rohy, svislé stěny a rovné dno. Pokud je do nich ukládán žárový pohřeb, pak bývají zejména tvaru kruhového, ale i mírně oválné nebo obdélné (Havel 1978, 94, 102; Havel – Pavelková 1989, 51; Moucha 1978, 302; Neustupný, J. 1960, 170; Peška 2013, 172; Turek 2006a, 336-337; 2008a, 156-158). Co se týče rozměrů hrobových jam, ty jsou uzpůsobeny pro uložení toho daného jedince. Tak mají muži největší hrobové jámy, ženy středně velké a děti nejmenší. J. Havel (1978, 94-95) uvádí pro Čechy následující rozměry: mužské hroby s délkou 97-228 cm (průměrně 146 cm) a průměrnou hloubkou 108 cm, ženské hroby s délkou 70-200 cm (průměrně 137 cm) a průměrnou hloubkou 93 cm,

dětské hroby s délkou 70-170 cm (průměrně 123 cm) a průměrnou hloubkou 65 cm. Pro Moravu charakterizuje hrobové jámy rozměry (Havel 1978, 102): mužské hroby délkou 70-250 cm (průměrně 169 cm) a průměrnou hloubkou 138 cm, ženské hroby délkou 78-242 cm (průměrně 148 cm) a průměrnou hloubkou 122 cm a dětské hroby pouze průměrnou hloubkou 65 cm. Hloubky žárových hrobů se pohybují v Čechách mezi 60-85 cm a na Moravě mezi 45-75 cm (Havel 1978, 100, 105).

Hrobové jámy mohou být prosté, anebo s vnitřní dřevěnou nebo kamennou konstrukcí nebo alespoň úpravami stěn. Jako dřevěná konstrukce hrobů jsou dnes interpretovány hroby se stupni podél stěn. Stěny jámy mohly být obloženy dřevěnými deskami a následně vzniklý prostor překryt další deskou, čímž vznikla komora, dutý prostor. Stopy po komoře jsou dochovávány i v podobě kůlových jamek, nejčastěji v rozích hrobových jam, nebo jako zbytky uhlíků podél jámy (Dvořák 1993, 226; Havel 1978, 94; Havel – Pavelková 1989, 51; Kytlicová 1956, 353; Matějčíková – Dvořák 2012g, 65-66; Moucha 1978, 302; Neustupný, J. 1960, 170-171; 1962, 191; Pěnička 2010, 15; Peška 2013, 172; Turek 2006a, 338; 2008a, 158). To samé platí i v případě kamenné konstrukce. Stěny byly v tomto případě obloženy opukovými nebo břidlicovými kameny (Havel 1978, 102; Matoušek 1987, 202; Moucha 1978, 302; Neustupný, J. 1960, 170-171; 1962, 191; Turek 2008a, 156). Stejně jako stěny mohlo být vyloženo deskou nebo kameny i dno jámy (Havel – Pavelková 1989, 51). Zde ale mohou kameny souviset pouze se zborcením stropu konstrukce, kdy kameny vymezovaly hrob na povrchu. Na překrytí pohřbu se ale mohly užívat i jiné organické materiály, které se dodnes nedochovaly (Matějčíková – Dvořák 2012g, 66). Pokud jsou stěny obloženy kamennými deskami a další je položena přes ně, potom mluvíme o kamenných skříňkách. Ukládány do nich byly zejména hroby žárové (např. Most, Kolín IV; Neustupný, J. 1928, 112; Turek 2006a, 336; 2008a, 158), ale i kostrové (Týnec u Dobrovic; Neustupný, J. 1928, 113). Skříňkové hroby nejsou známy pouze z oblasti střední Evropy (typické jsou hlavně pro východní Německo), ale i ze Středomoří, příkladem může být megalitický skříňkový hrob z Palaggiu na Korsice nebo skříňkové hroby z Bretaně, Španělska a Portugalska (Case 2004, 12; Turek 2006a, 296, 309, 314, 316; 2012b, 184).

V některých případech pohřbů s vnitřní dřevěnou konstrukcí mluvíme o tzv. domech mrtvých. Dokladem těchto pohřebních staveb jsou kůlové jamky v rozích hrobové jámy. Kůly v nich zasazené nesly lehčí dřevěnou stavbu, která byla napodobeninou staveb sídelních (Pěnička 2010, 13; Peška 2013, 178). Mezi tyto hroby patří např. hrob ze Stříbrnic nebo Apfelstädtu, kde pohřby zároveň obsahovaly bohatý hrobový inventář (Pěnička 2010, 16;

Peška 2013, 178). Otázkou zůstává, zda tyto typy úprav hrobů souvisí s vyšším postavením jedince ve společnosti. Kromě střední Evropy, známe domy mrtvých i z jihu – lokality Santa Cristina, Ca'di Marco v Itálii nebo Tres Montes-Navarra ve Španělsku (Harrison – Mederos Martín 2001, 118; Nicolis 2001, 209; Turek 2006a, 302).

Dalším problémem je také interpretace žlabů, které se vyskytují na pohřebištích okolo hrobových jam. Často hroby ve středu těchto struktur bývají i bohatěji vybavené, jedná se o hroby kostrové i žárové. Jednou z interpretací je, že se jedná o vymezení mohyly. Do žlabu byla zasazena palisáda, která tento útvar ohraničovala. Pozůstatky mohyl v podobě náspu však nejsou většinou již dnes patrné (eroze, kultivace krajiny) a to je důvodem úvah o tom, zda vůbec tento násep navršen byl. Pokud ano (několik zachovalých mohyl z Moravy), pak se skládal z hlíny a kamení (Dvořák 1993, 226; Matějčková – Dvořák 2012g, 49-52; Langová – Rakovský 1981, 24; Novotný 1958, 309; Pěnička 2010, 15; Turek 2006a, 339; 2006b, 170-171, 173; 2008a, 158). Pokud se dochoval žlab bez hrobu uvnitř, je možné uvažovat o tom, že hroby byly uloženy na úrovni půdy a poté překryty mohylou, tedy nebyly zahloubeny (Neustupný, J. 1960, 171; 1962, 192). Příkopy jsou kruhového tvaru, jejich průměr se pohybuje mezi 300-1200 cm, většinou okolo 700 cm. Vyskytují se hlavně ve střední a severozápadní Evropě. V Čechách byl dosud objeven pouze jeden – Stehelčevy, z Moravy jich známe podstatně víc – např. Lhánice I, Hodonice I, Lechovice I, Tvořihráz ad. (Matějčková – Dvořák 2012g, 49-50; Peška 2013, 174; Turek 2006a, 339; 2006b, 174-175). Další kruhové žlaby byly objeveny na maďarské lokalitě Budakalász (Matějčková – Dvořák 2012g, 50; Turek 2006a, 289), další známe z Bavorska, středního Německa, z oblasti dolního a středního toku Rýna, Británie, Toskánska a dalších oblastí (Drenth – Hogestijn 2001, 316; Langová – Rakovský 1981, 22; Měřínský – Stuchlík 1980, 373; Nicolis 2001, 209; Novotný 1958, 304; Turek 2006a, 324; 2006b, 174).

Pro oblast Ženevského jezera ve Švýcarsku jsou charakteristické megalitické pohřby. Příkladem může být hrobka z lokality Sion MVI (obr. 12), která byla 17 m dlouhá, včele 5,5 m široká s předsíní dlouhou 3,5 m, hrotitého půdorysu (Turek 2006a, 300). Megalitické hrobky jsou známy i z oblasti Středomoří, ale třeba i Dánska (Vandkilde 2001, 352) nebo Británie (Gibson 2004, 174). Z Itálie máme doklady těchto struktur i s žárovišti, žárovými pohřby a doloženým postupným ukládáním kostrových pohřbů. Hrobky mají podobu velké kamenné komory, která byla překryta mohylovým náspem (Turek 2006a, 302). Další známe ze Španělska, Portugalska a Francie, kde se pohřbívalo i do umělých nebo přirozených jeskyní, hrobek tesaných do skal a kolektivních hrobů v podobě dolmenů (Case 2004, 12;

Turek 2006a, 310, 313-320). Hrobky tesané do skály používané nejen v kultuře zvoncovitých pohárů, se nacházejí také v jižní Itálii, na Sicílii a Sardinii. Tyto hrobky se skládají z podzemní chodby (někdy se schodištěm) a hlavní pohřební komory (Turek 2006a, 306-307, 316; Tusa 2001, 180). Ze Španělska jsou známy i galeriové hroby, tedy hroby uložené do chodby (Harrison – Mederos Martín 2001, 118).

2.5.5 Milodary typické pro jednotlivé oblasti Evropy

Milodary jsou předměty ukládané společně s ostatky zemřelých do hrobu. Jsou to předměty, které určitým způsobem zřejmě symbolizovaly postavení zemřelého ve společnosti, jeho úlohu ve světě živých nebo vztahy k pozůstalým a samozřejmě naopak. Součástí hrobové výbavy byly v kultuře zvoncovitých pohárů předměty z kovů, kamene, jantaru, kosti a parohu, ale převážnou část tvořila keramika. V této podkapitole nebudou tyto artefakty detailněji popsány, o nich bude až následující kapitola o hmotné kultuře.

Keramické nádoby jsou v hrobech nejčastěji zastoupeným předmětem. Ukládány jsou jak k nohám zemřelých, tak i za záda a k hlavě. I v keramice se některé tvary váží na pohlaví a věk. V ženských a dětských hrobech se vyskytují konvice a hrnce (vejčité), které se v mužských hrobech téměř nevyskytují. Poháry se zase častěji nachází v hrobech mužů, ale nechybí ani v hrobech žen a dětí. Mísy a džbánky se nevyskytují v závislosti na pohlaví (Dvořák 1993, 226; Matějčková – Dvořák 2012n, 354). Typické pro KZP je také skládání nádob dohromady. Nejčastěji se jedná o mísy, do nichž jsou vkládány džbánky a poháry (Havel 1978, 110). Tyto soubory bývají interpretovány jako jídelní a picí sety, kdy do misek byla ukládána potrava a do pohárů a džbánek mohly být nalévány nápoje (Matějčková – Dvořák 2012n, 354). Výjimečně se objevují i keramické idoly (Turek 2011b, 184).

Jak již bylo řečeno, v mísách jsou nalézány zbytky po potravě a to v podobě kostí zvířat. Jedná se o tzv. masité milodary, kdy součástí hrobové výbavy byla nádoba s pokrmem. Nejčastěji bývá uložena u nohou zemřelých. Ne vždy se kosti zvířat najdou v nádobě, ale mohou ležet např. vedle ní. Z tohoto je možné usuzovat na organický obal, snad dřevěné nádoby nebo nádoby z kůry. Otázkou zůstává, zda i prázdné mísy obsahovaly masitou potravu, mohly by snad obsahovat maso bez kosti (Matějčková – Dvořák 2012n, 353-354). Masité milodary jsou zastoupeny turem, prasetem a kostmi ovčí nebo kozí. Divoká zvěř se zde nevyskytuje, což by poukazovalo na fakt, že lov nesloužil k získávání potravy. Pro tyto účely byly nejčastěji využívány mladé kusy zvířat. Lov hrál zřejmě ve společnosti symbolickou roli.

Nálezy kostí divokých zvířat lze proto spojovat hlavně s ozdobami symbolizujícími tak snad sílu (provrtané kančí kly, medvědí zuby, ptačí kůstky), nikoliv však s lovem cíleným na získání potravy. Nejčastěji se v hrobech vyskytují kosti páteře (pečeně) a kosti dolních končetin (Peška 2013, 203; Turek 2006a, 313, 348; 2008a, 154; 2011a, 93). Z hrobů známe také celé lebky zvířat, hlavně dobytčat. Nálezy máme z Itálie, Británie, ale i u nás známe tento jev z Prahy-Kobylis (Turek 2006a, 302-304).

Kovové předměty jsou v hrobové výbavě nejčastěji zastoupeny v podobě různých typů ozdob. Patří mezi ně záušnice, malé destičky, korálky, trubičky, spirálky a jehlice. Destičky jsou obvykle nalézány u hlavy. Předpokládá, že byly součástí snad čelenky nebo jiného typu ozdoby. To samé platí i pro trubičky a spirálky. Stejně tak u hlavy nebo přímo na ní se nachází záušnice, které byly taktéž vlasovými ozdobami. Korálky byly součástí náhrdelníků. Jehlice leží obvykle na hrudi nebo u hrdla, což odpovídá jejich interpretaci – sepínání šatu (Dvořák 1993, 230; Kuna – Matoušek 1978, 69-72; Matějíčková – Dvořák 2012i, 177; Moucha 1978, 305; Neustupný, J. 1960, 166-167; Turek 2006a, 353-354). Tyto ozdoby byly vyráběny z mědi, stříbra, zlata a elektronu (Dvořák 1993, 230; Kuna – Matoušek 1978, 72). Nachází se zejména v ženských hrobech, ale nechybí ani v hrobech mužských. Tyto předměty jsou rozšířené v celém prostoru KZP (Turek 2006a, 354; 2008a, 165). V hrobech žen jsou nalézána také měděná šídla, kde jsou ukládána zejména k nohám nebo k hlavě zemřelé. Jedná se opět o celoevropsky rozšířený typ předmětu (Kuna – Matoušek 1978, 69; Turek 2006a, 353; 2008a, 165). Pro mužské hroby jsou typické zejména měděné dýky. Nachází se především na hrudi nebo před ní, což by dokládalo nošení dýk zavěšených na krku. Stejně tak se dá uvažovat o nošení dýky u pasu, kde jsou také nalézány. Rozšířeny jsou opět v celém prostoru osídlení KZP. Pokud se objevují v hrobech žen, mají podobu miniatur a zřejmě pouze symbolický význam (Kuna – Matoušek 1978, 66-67; Turek 2006a, 353; 2008a, 162). Známe však i výjimky. Existuje několik typů dýk, pro střední Evropu jsou charakteristické zejména dýky trojúhelníkovité s krátkým řapem (Dobeš 2013, 44, 50; Volker 2001, 393), pro oblasti Itálie jsou typické dýky typu Remedello (Turek 2012b, 184). Mohou se vyskytovat výjimečně také pásové zápony (Turek 2006a, 293). Pro oblast Pyrenejského poloostrova a Francie jsou důležité šipky typu Palmela, z nichž některé nemusely patřit šípům, ale oštěpům (Case 2004, 28; Salanova 2004, 69; Turek 2006a, 320; Vander Linden 2004, 43).

Součástí hrobové výbavy byly také kostěné a jantarové předměty. Opět nejpočetnější skupinu těchto nálezů tvoří různé typy ozdob. Řadíme sem ploché kroužky s očkem, sloužící jako závěsky, knoflíky s V-vrtáním, které byly vyráběny z kosti, parohu nebo jantaru a snad i

dřeva, které bylo pokryto zlatem, jak dokládá nález z Anglie. Dále jantarové korálky a kostěné tyčinky. Tyto jmenované předměty se nachází zejména v hrobech žen a dětí. V hrobech mužů to jsou přívěsky z medvědíh zubů nebo ptačích kůstek, ze Sardinie známe i náhrdelníky z psích zubů (Turek 2006a, 308). Dále se jedná o podélně rozštípnuté kančí kly nebo kostěné lukovité závěsky (Dvořák 1993, 230; Hájek 1946, 25; 1957, 389, 406; Matějčková – Dvořák 2012a, 253-254; Moucha 1978, 305; Neustupný, J. 1960, 167; Turek 2003, 203-204; 2006a, 354; 2008a, 165-167). Kroužky, korálky, tyčinky a snad i knoflíky byly pravděpodobně součástí náhrdelníků, nebo sloužily jako ozdoby šatu v horní části, o čemž vypovídá jejich poloha v hrobech – v oblasti hrdla, hrudi a lebky (Hájek 1957, 400, 402; Matějčková – Dvořák 2012a, 253-254). Lukovité závěsky se nachází v oblasti hrdla nebo hrudi po jednom kuse. Často tvoří soubor tzv. lukostřeleckého balíčku, společně s nátepní destičkou, dýkou a šípkami. Jednalo se pravděpodobně o závěsky nebo, jak soudí L. Hájek, o spínadla (Hájek 1946, 22-23, 27; Matějčková – Dvořák 2012a, 254; Neustupný, J. 1960, 166). Opět se objevují i kostěná šídla nebo jehly (Dvořák 1993, 230). Součástí hrobové výbavy mohou být i parohové retušéry. Kostěné a jantarové předměty jsou celoevropsky rozšířené (Turek 2006a, 287, 292-293, 302, 313). Pro oblast Středomoří jsou také typické nálezy mušlí a z nich vyrobené ozdoby (Turek 2006a, 313) nebo přívěsky typu Torga ve tvaru želvího krunýře (Turek 2006a, 308). Objevují se i kostěná pouzdra na nátepní destičky, např. lokalita Anghelu Riju na Sardinii (Turek 2006a, 308).

V hrobech je nalézána také štípaná a broušená industrie. Ze štípané industrie se jedná zejména o pazourkové šípky, dýky, čepelky, úštěpy, vrtáčky, škrabadla a další nástroje. Broušená industrie představuje zejména nátepní destičky a brousíky ratišť šípů, ale také pískovcové formy na odlévání dýk (Dvořák 1993, 230; Matějčková – Dvořák 2012e, 285; Moucha 1978, 307; Neustupný, J. 1960, 168; Turek 2006a, 354-356; 2008a, 165-167; 2011c, 58). Objevují se ale také korálky a zlomky hematitu jako součást ženské výbavy (Matějčková – Dvořák 2012e, 285). V minimálním počtu případů jsou součástí hrobové výbavy i sekery, to je ale předmět známý zejména ze sídlištních situací. Sekery byly používány sekundárně jako kovotepecká kladívka (Turek 2003, 204-205; 2006a, 352-353; 2008a, 162). Jejich větší zastoupení je známé z Nizozemí (Drenth-Hogestijn 2001, 326), Británie a Irska (Case 2001, 369, 374-375; Vander Linden 2004, 43) nebo Itálie (Nicolis 2001, 212). Šípky se nachází nejčastěji za pánví nebo před hrudí zemřelého, což je zřejmě pozůstatek po jejich uložení do toulce. Objevují se také i jejich polotovary v kombinaci s parohovým retušérem, pazourkovými úštěpy a kančími kly (Turek 2003, 203; 2006a, 356; 2008a, 167). Nátepní

destičky, jak název napovídá, ochraňovaly tepnu na ruce, z toho důvodu tak byly ukládány i v hrobech. Nejčastěji jsou nalézány u levého předloktí nebo před obličejem. Vyskytují se po jednom kuse. Šipky a destičky byly součástí mužských pohřbů. Často jsou nalézány ve stejném souboru, neboť oba předměty jsou nezbytnou součástí lukostřelby, ale objevují se i samostatně (Matějčíková – Dvořák 2012e, 285-286; Turek 2006a, 354-356; 2008a, 165-167). Artefakty z kamene jsou opět nalézány v celém prostoru rozšíření KZP. U nátepních destiček je ale možné pozorovat geografické rozdíly. Širší destičky se čtyřmi otvory se objevují spíše na východě, užší s dvěma otvory na západě. Na západ se zřejmě šíří ze střední Evropy až v průběhu vývoje kultury, na jejím počátku nejsou destičky v západní Evropě doloženy (Matějčíková – Dvořák 2012e, 285; Turek 2006a, 356; 2008a, 167). Ze západní a jižní Evropy jsou známy i pouzdra na destičky a zlaté ozdoby v podobě nýtů (Case 2004, 26-27; Turek 2006a, 356; 2008a, 165). V oblasti Itálie jsou známé také přívěsky ve tvaru dýk Remedello (Turek 2011b, 184). Pazourkové dýky nejsou na našem území příliš časté, větší rozšíření je doloženo v Polsku, kde jsou nalézány dýky typu Gran-Pressigny (Turek 2006a, 293).

Jak již bylo popsáno výše, objevují se i hroby se smíšenou výbavou, které snad reflektují vyšší postavení jedince ve společnosti nebo vztah truchlících k zemřelému (Turek 2002, 224-225; 2006a, 356-358; 2010, 122-123; Turek – Černý 2001, 606). Vyšší postavení jedince se jeví i u hrobů s kovotepeckým náčiním nebo s nástroji pro výrobu šípů. Hrobovou výbavu zde tvoří ploché kovadlinky a kamenná kladívka v prvním případě a v druhém pazourkové úštěpy, parohové retušery a pískovcové brousky ratišť šípů. Často bývají také doprovázeny zvoncovitými poháry, kančími kly a lukostřeleckou výbavou. Jedná se o bohaté hroby, často s vnitřní úpravou hrobové jámy nebo kruhovým žlabem okolo, které jsou doloženy z našeho území, východního a jižního Německa, Británie ale i Pyrenejského poloostrova a dalších oblastí (Kunst 2001, 87; Turek 2003, 202-203, 213; 2006a, 293, 298, 316, 330, 358; 2008a, 167; 2011a, 95).

Dětské hroby obsahují výbavu, která symbolizuje jejich budoucí roli ve společnosti. Hroby chlapců obsahují, kromě keramiky, měděné dýky, pazourkové šipky, nátepní destičky, ale i jantarové korálky a zlaté a měděné záušnice. Součástí hrobů dívek jsou zejména ozdoby (Turek 2000a, 435, 437). Dýky se mohou objevit i v dívčích pohřbech, stejně jako je tomu u pohřbů žen, i zde jsou ale zřejmě symbolem jejich nejbližších pozůstalých (Turek 2000a, 432).

2.6 Hmotná kultura

2.6.1 Keramika

Keramické nádoby lze rozlišit na základě jejich barvy, výzdoby a samotných tvarů na keramiku průvodní a eponymní. V tomto dělení lze hledat i spojitost s prestiží, kdy s vyšším společenským statutem lze spojovat eponymní keramiku. Tento typ nádob bývá zdobený (obr. 13), s červeným leštěným povrchem. U průvodních tvarů se naopak výzdoba vyskytuje minimálně, nádoby jsou povrchu hnědého až šedočerného, na němž se mohou objevovat okrové oxidační skvrny. Průvodní keramika je označení pro vlastní užitkové zboží. Škála tvarů nádob kultury zvoncovitých pohárů zahrnuje vejčité hrnce, zásobnice, amfory s nízkou umístěnými uchy, džbány (vysoké štíhlé tvary, které jsou označovány jako konvice), džbánky a mísy z průvodních tvarů. Z eponymních tvarů se jedná o zvoncovité poháry, opět džbánky a mísy (Dvořák 1993, 229; Neustupný, J. 1962, 187-188; Peška 2013, 184-185; Turek 2006a, 349; 2008a, 159). V našem prostředí lze předpokládat inspiraci v eponymní keramice ze západu, kde také samotný zvoncovitý pohár pravděpodobně vzniká. Průvodní keramika zřejmě přichází z jihovýchodu, z prostředí kultur Somogyvár-Vinkovci, z nagyrévske kultury a patrně také dalších (Peška 2013, 185; Turek 2006a, 349; 2008a, 159).

Pro hrnce je typické vejčité tělo, nepřítomnost uch, ale naopak přítomnost výčnělků. Mají „vertikální stavbu“. Nebývají zdobené, může se objevit plastická lišta. I konvice mají „vertikální stavbu“ těla, tělo je zaoblené, hrdlo je nízké. Konvice jsou ostré i plynulé profilace. Mají ucha vedoucí přes celé hrdlo k okraji. Pod uchy se mohou výjimečně objevovat výčnělky. Pro amfory jsou typická dvě ucha na okraji, na hrdle nebo na výduti. Mají nízká válcovitá hrdla a vysoká nebo baňatá těla. Amforovitě nádoby mají hrdlo širší, mají také baňaté tělo, ale nemají ucha. Objevuje se na nich i výzdoba v podobě plastických lišt, výčnělků a půlobloučků (Ondráček et al. 2005, 11-13; Peška 2013, 186).

Zvoncovité poháry jsou pouze součástí tzv. eponymní keramiky. Jak již název napovídá, poháry mají tvar obráceného zvonu, který dal název i celé kultuře. Poháry mají malé rovné dno, prohnuté stěny, které se směrem k hrdlu zužují, a okraj přesahující největší průměr nádoby ve výduti (Böhm 1941, 184; Červinka 1911, 66). Rozlišovány jsou dva základní tvary – poháry vysoké a štíhlé, maritimní, a poháry nižší a širší, epimarinimní. Většinou bývají zdobené, s různými úpravami povrchu – hlazení, leštění, oxidační výpal, inkrustace. Zpočátku jsou vyráběny z jemné, plavené hlíny, postupem materiál hrubne. Zdobené poháry mají vnější

povrch rozčleněn do vodorovných pásů. Tyto pásy mohou být vyplněny výzdobou, anebo být prázdné a střídát se s pásy vyplněnými. Výzdoba je kolkovaná, v podobě vhloubených kosočtverců, trojúhelníků a klikatek, nebo může být uspořádána do motivu přesýpacích hodin, žebříčků, mřížek, vlčích zubů a dalších. Objevují se i prázdná políčka v pásech. Výzdoba byla po výpalu zdůrazňována bílou vápenitou pastou – inkrustace – která kontrastovala s červeným povrchem. Stejně jako hrubne materiál, mění se i charakter výzdoby. Postupně její podíl na nádobě ubývá, lesklý povrch matní a barvy temní (Böhm 1941, 184; Dvořák 1993, 224; Neugebauer – Neugebauer-Maresch 2001, 432-433; Neustupný, J. 1960, 169; 1962, 187; Ondráček et al. 2005, 11; Peška 2013, 185; Turek 2006a, 349, 352; 2008a, 159-161; Volker 2001, 391).

Džbánky se objevují zdobené i nezdobené. Kromě kolkované a ryté výzdoby, se u nich může vyskytnout také plastický prvek (obr. 14). Ten má podobu půlobloučků (snad kníry jako mužský symbol) nebo tvar obráceného písmene Y (také zřejmě mužský symbol), objevit se mohou i vypnuliny, které jsou v sudém počtu (ženský symbol prsou; obr. 15). Tyto plastické prvky bývají umístěny ke kořeni ucha, v případě vypnuliny i na výduť. Z plastické výzdoby se uplatňují také svislé plastické lišty na plecích. Rytou výzdobu představují svislé ryté linie v podobě třásní, klikatky a křížící se linky. KZP využívá několik variant džbánek, patří mezi ně např. tvary s baňatým tělem, džbánky s uchem vytaženým nad okraj, tvary s ostrou profilací, tvary odvozené od zvoncovitého poháru, džbány somogyvárského typu z východu (obr. 16), nagyérevské balkánskému typu s vysokým kónickým až cylindrickým hrdlem a zalomeným tělem a další (Neustupný, J. 1960, 169; Ondráček et al. 2005, 12-13; Peška 2013, 186; Turek 2002, 223; 2006a, 350; 2008a, 161).

I mísy se vyskytují mezi průvodní keramikou, i mezi eponymní. Typické jsou pro ně římsovité okraje ve tvaru písmene T nebo okraje rovně seříznuté. Většinou bývají polokulovité, ale objevuje se i kónický tvar, malé i velké tvary. Mísy mohou stát i na nízkých dutých nebo plných nožkách, které jsou většinou válcovitého tvaru. Výzdoba se uplatňuje zejména na okrajích v podobě kolkování nebo rytí, ale i plastických prvků. V Posáli, jižní a jihozápadní Evropě se uplatňuje i na vnější stěně nádoby. Pod okrajem se někdy vyskytují i jazykovité výčnělky nebo drobná vertikální či horizontální ucha. Výčnělky mohou být i perforované – se dvěma otvory. Otvory se v některých případech objevují i ve stěnách. Důvodem těchto otvorů by mohla být potřeba zavěšení nebo uvázání nádoby (Böhm 1941, 184; Červinka 1911, 68; Neustupný, J. 1960, 169; 1962, 187; Ondráček et al. 2005, 13; Peška 2013, 185; Turek 2006a, 349; 2008a, 161).

Kromě již zmiňovaných keramických tvarů se objevují i méně časté nádoby nebo tkalcovské pomůcky. Mezi další tvary patří pokličky s držadlem nebo uchem, naběračky, cedníky, misky na vysoké duté nožce nebo vaničkovité misky (Neustupný, J. 1960, 169; 1962, 188; Peška 2013, 187). Z tkalcovství se vyskytují přesleny a závaží kuželovitého nebo jehlanovitého tvaru (Turek 2008a, 165).

U keramických nádob lze pozorovat jisté lokální odlišnosti (obr. 17, 18), ale např. poháry se jeví uniformně v celém prostoru rozšíření KZP (obr. 19). Nelze mluvit o dálkovém obchodu, ale pouze o transportu idejí, či obchodu na krátké vzdálenosti (Turek 2006a, 352; 2008a, 159-161). Co se týče rozdílu nádob v pohřebním a sídlištním kontextu, tvary jsou téměř totožné, rozdíl je v početnosti nádob v tom kterém kontextu a v jejich velikosti, kdy větší nádoby jsou typické spíše pro sídliště (Ondráček et al. 2005, 10; Turek 2006a, 352; 2008a, 162).

Pro oblast Maďarska jsou typické nádoby ovlivněné kulturou Somogyvár-Vinkovci. Charakteristickým prvkem zde jsou poháry a džbány s asymetrickými uchy a nagyrévské džbány (obr. 16) s vysokým hrdlem a uchem u okraje (typ A) nebo uchem na stěně (typ C). Opět je zde ale častá průvodní keramika, kdy džbánky tohoto typu zde převažují (Kalicz-Schreiber – Kalicz 2001, 440, 448-449; Volker 2001, 396).

V Německu je keramika značně podobná s naší, ale zde se vyskytují navíc poháry s uchy a zdobeny jsou i vnitřní stěny u misek. Poháry jsou běžně zdobeny střídajícími se zdobenými a hladkými širokými pásy (Turek 2006a, 293-294).

V Dánsku (obr. 20) a Polsku se typická dekorace zvoncovitých pohárů vyskytuje poměrně málo. Keramika je zde tenkostěnná, tvrdě vypálená, s lesklým povrchem. V maritimní fázi se objevuje šrafování a dekorace na části nádoby nebo na celém jejím vnějším povrchu. Výzdobné prvky jsou stejné jako ve střední Evropě. Typické jsou ale také kónické poháry a celkově vyšší tvary. Keramika je zde dělena do čtyř fází. První fáze se vyznačuje hřebenem a ozubeným kolečkem, druhá metopami a hřebenem, třetí reliéfními pásy a opět hřebenem, typické jsou hlavně hrncovité tvary, čtvrtá fáze se vyznačuje velkými tvary nádob, štíhlými hrnci a výzdobou v podobě reliéfních pásů (Czebreszuk – Szmyt 2001, 460-461; Vandkilde 2001, 338).

Pro koridor Rýn-Rhône jsou rozlišovány tři skupiny keramiky a k nim ještě průvodní keramika. První z nich zahrnuje standardní zvoncovité poháry – tenkostěnné, červené barvy, s plochým dnem, esovité profilace, s geometrickou výzdobou ve vodorovných pásech. Druhou skupinu tvoří poháry ostatní – poháry bez výzdoby, s vlivy lokální tradice ve

výzdobě, případně jiné nádoby s výzdobou zvoncovitých pohárů. Třetí skupina zahrnuje tvary regionálního charakteru. Pro tuto oblast jsou typické také plastické lišty trojúhelníkového průřezu, otvory pod okrajem nádob, případně mezi lištou a okrajem, dále otisky prstů a rýhy (Besse 2001, 277-278, 280).

Pro Francii je charakteristická větší variabilita výzdoby (obr. 21). Objevují se ryté linie, trojúhelníky, krokve, kosočtverce, otisky kolků, motiv otisku hřebene, otisky šňůr, mušlí a další. Otisky mušlí a šňůr jsou spojeny s maritimní fází zvoncovitých pohárů (Rodríguez Casal 2001, 126-127, 131; Salanova 2001, 91-92). Otisky mušlí nejsou typické jen pro Francii, ale pro celou pobřežní oblast Evropy, od jižního Španělska po Dánsko, také v Británii (Salanova 2001, 94).

Na Iberském poloostrově se kromě tradičních tvarů pohárů vyskytují i tzv. copos (obr. 4), což jsou cylindrické tvary nádob, oxidačně vypálené s oblým dnem. Pokud jsou zde mísy zdobené, nemusí se výzdoba soustřeďovat pouze na okraje. Vyskytuje se i na vnějších stěnách (Case 2004, 14; Kunst 2001, 84). Ve Španělsku se podle výzdoby vyděluje pět stupňů vývoje pohárů: 1. maritimní poháry a AOO, tedy nádoby zdobené po celém povrchu, 2. Puntillado Geométrico – typické jsou pásy zdobené hřebenem, 3. Ciempozuelos – výzdoba v pásech a kolků, 4. Epi-Campaniforme – výzdoba v pásech a prstovaná výzdoba, 5. Silos – nádoby s malým podílem výzdoby (Harrison – Mederos Martín 2001, 111; Turek 2006a, 315).

V Itálii jsou častější i bikónické nádoby s nízkým hrdlem (obr. 22), ale esovitá profilace i zde převažuje. Dekorace se vyskytuje opět v podobě otisků šňůr, hřebene a mušlí, dále kolků a rytí. Typické je i tzv. barbelé (obr. 23), což je výzdobný prvek v podobě stočené šňůry s kolmými zářezy. Neomezuje se pouze na Itálii, rozšířený je i v jižní Francii, v Anglii, Nizozemí a dalších oblastech. U průvodní keramiky se objevuje výzdoba v podobě otisků nehtů a perforované okraje (Langová – Rakovský 1981, 24-25; Nicolis 2001, 209-211; Turek 2006a, 304-305). Pro jižní Itálii je také charakteristické malování v horizontálních pásech. Pro Sicílii jsou typické motivy hřebene, trojúhelníky, klikatky, ale i červená nebo černá malba. Oproti středoevropskému prostoru jsou zde typičtější polokulovité mísy s vysokými nožkami a jemnou dekorací (Turek 2006a, 306-308; Tusa 2001, 176-179).

V Británii a Irsku se podle regionálních rozdílů vyčleňuje 8 skupin. Pro skupinu A (obr. 24), která se vztahuje na Irsko, jsou typické geometrické motivy, otisky šňůr, nehtů a mušlí. Dekorace se vyskytuje i na vnitřních stěnách nádob. Nádoby mají ostře oddělené hrdlo. Skupina Ba (střední Británie; obr. 25) se vyznačuje výzdobou v podobě rýh, žeber, krokví, klikatek, celkově geometrických motivů a otisků hřebene. Typické jsou i plastické lišty, nožky u nádob a kulovité tvary. Skupina Bb (Wessex) se vyznačuje výrazně odděleným

hrdlem, nedbale provedenými nádobami, dovnitř zataženými okraji. Ve výzdobě převažují geometrické motivy, otisky hřebene a nehtů. Skupina Bc (jižní Británie) je charakteristická oddělenými hrdly u nádob, množstvím výzdobných motivů a jejich kombinací a vyšším výskytem uch. Pro skupinu C (severní část ostrova a pobřeží) jsou typické poháry s otisky stočené šňůry, hřeben se vyskytuje málo, ale keramika je celkově více zdobná, objevuje se i vnitřní dekor. Skupina D (jižní Británie a východní Anglie; obr. 26) se vyznačuje otisky nehtů, hřebene, geometrickými motivy a plastickými lištami pod okrajem. Skupina E (jihovýchodní Británie) je charakteristická strohou dekorací v podobě ostnatého drátu, horizontálních rýh a otisků nehtů (Case 2001, 363-375).

Pro severní Afriku je typická keramika s motivem hřebene a copos, široké mísovité zdobené poháry typu Ciempozuelos a mísy typu Palmela (Case 2004, 15; Turek 2006a, 321).

M. Besse (2004, 128-134) rozlišil nádoby podle výzdoby a tvarů na základě nálezů z 800 lokalit z celé Evropy na 26 hlavních typů (obr. 27): 1. nezdobené zvoncovité poháry, kde výška převažuje nad šířkou, 2. nezdobené poháry s převažující šířkou, 3. typ nádoby není uveden, 4. nádoby s trojúhelníkovitým okrajem, 5. nádoby s trojúhelníkovou lištou pod okrajem, 6. nádoby s lištou jinde na těle, 7. nádoby s perforovanými okraji, 8. nádoby s perforovaným okrajem a plastickou lištou, 9. nádoby s otisky nehtů, 10. nádoby s výčnělkem pod okrajem, 11. držadla nepocházející z nádob, 12. polokulovité mísy, 13. carination – kýlový tvar, 14. naběračky, 19. mísy s rovným dnem, 22. nádoby s prstovaným pásem, 26. nádoby s výčnělkem, 28. nádoby s okrajem zdobeným otisky nehtů, 29. nádoby na nožkách, 31. nádoby zdobené otisky nehtů, které jsou uspořádány do řad, 34. nádoby s uchem u okraje, 35. nádoby s uchem pod okrajem, 63. nádoby s rovnými stěnami a okrajem, 67. nádoby s horizontální vhloubenou linií, 72. nízké mísy se svislým ouškem, 78. mísy s okrajem ve tvaru písmene T, 81. mísy s vodorovným ouškem nebo perforovaným výčnělkem.

2.6.2 Kovové artefakty

Mezi předměty z kovu KZP řadíme artefakty vyrobené zejména z mědi, ale také stříbra, zlata nebo i z elektronu. Největší podíl nálezů tohoto typu předmětů zaujímají ozdoby (destičky, záušnice, korálky, spirály a jehlice), dále jsou nalézány i šídla, dýky, šipky (prostředí Iberského poloostrova) a výjimečně sekery (Dvořák 1993, 230; Kuna – Matoušek 1978, 65; Moucha 1978, 305; Neustupný, J. 1960, 166-168; Turek 2006a, 353-354; 2008a, 162, 165). Co se týče mědi, využívána je jak čistá měď, tak i měď arsenová. Čistá měď

pocházela ve střední Evropě zřejmě z Karpatské kotliny, arsenová měď z Iberského poloostrova. Na konci eneolitu a počátku doby bronzové se rozmáhá také využití mědi s příměsí arsenu, antimonu, stříbra a niklu. Zpracovávána je v jižním Německu, Podunají, na Moravě (např. nález kamenného kadlubu k odlévání dýk z Luděrova: Böhm 1929, 146-150; Dvořák 1993, 230, obr. 144:13; Procházková 2001, 27) a na Slovensku. Objevují se také první bronzové výrobky, tedy ze slitiny mědi a cínu (Kuna – Matoušek 1978, 77-82).

Jedním z typů ozdob byly plechové destičky. Vyráběny byly z mědi, stříbra nebo zlata. Jedná se o malé plíšky s otvory, které byly pravděpodobně součástí pokrývky hlavy nebo čelenky (obr. 28), ale našívány mohly být snad i na oděv (Dobeš 2013, 68; Kuna – Matoušek 1978, 69-70; Neustupný, J. 1960, 167; Peška 2013, 197; Stuchlík 2012, 169-170; Turek 2006a, 353-354; 2008a, 165). Ne vždy byly na oděv našívány, objevují se i exempláře se zahnutými konci k navlečení snad na kožený řemínek (Matějíčková – Dvořák 2012i, 177-178). Některé destičky jsou zdobené. Výzdoba má podobu ornamentu vytvořeného z drobných důlků nebo úseček, který lemují strany (Dobeš 2013, 70; Turek 2006a, 354; 2008a, 165). Rozšířeny jsou nejen ve střední Evropě, nálezy jsou známé i z Francie a Iberského poloostrova, ale v luxusnější verzi. Zatímco ve střední Evropě jsou zhotovovány hlavně z mědi a zlata, z jihozápadní Evropy známe zejména destičky zlaté (Kuna – Matoušek 1978, 69-70; Peška 2013, 197).

Dalším typem kovových ozdob jsou záušnice. Vyráběny byly ze všech používaných kovů. Mají podobu svinutých jednoduchých nebo dvojitých drátků. Ze záušnic je vydělován typ Sion (obr. 29). Jedná se o ozdobu s roztepaným koncem do oválné plošky, která bývá v některých případech zdobena stejně jako plechové destičky, tedy vybíjeným ornamentem. Typ Sion byl vyráběn pouze ze stříbra a elektronu, není znám žádný nález z mědi. Uvažuje se o jeho šíření do střední Evropy z Iberského poloostrova. Funkcí záušnic byla ozdoba vlasů. Jedná se o celoevropsky rozšířený artefakt (Dobeš 2013, 81, 89, 93; Dvořák 1993, 230; Kuna – Matoušek 1978, 72; Langová – Rakovský 1981, 28; Moucha 1978, 305; Peška 2013, 197, 202; Stuchlík 2012, 168-169; Turek 2006a, 354; 2008a, 165).

Mez kovové předměty KZP patří rovněž i nálezy korálků a trubiček. V případě trubiček se jedná o stočený tenký plíšek (Kuna – Matoušek 1978, 72; Matějíčková – Dvořák 2012i, 182; Neustupný, J. 1960, 167). Z Dánska jsou známé také ozdoby, které mají tvar vesla (Vandkilde 2001, 341).

Součástí souboru kovových ozdob KZP jsou i jehlice. Hlavice jehlic má podobu roztepané plošky svinuté do očka. Vyskytují se opět v celém prostoru osídlení KZP, ale i mimo něj.

Sloužily zřejmě ke spínání oděvu nebo jako brož (Dobeš 2013, 64; Dvořák 1993, 230; Hájek 1950, 356; Matějčková – Dvořák 2012c, 206; Moucha 1978, 305; Neustupný, J. 1960, 166; Turek 2006a, 354; 2008a, 165).

Dalším typem kovových artefaktů jsou šídla. Šídla nemají speciální podobu u kultury zvoncovitých pohárů, jejich tvar je stejný pro více eneolitických kultur. Mají čtvercový nebo obdélný průřez a směrem k oběma koncům nebo k jednomu z nich se zužují a zahrocují, střední část bývá zesílená. Dlouhá jsou 30-70 mm. Známe exempláře z mědi i stříbra. Šídla měla zřejmě také organickou rukojeť, ale je otázkou, zda vůbec jako nástroje sloužila. Funkční mohla být pouze šídla kostěná. Rozšířena jsou po celé Evropě (Dobeš 2013, 51; Dvořák 1993, 230; Kuna – Matoušek 1978, 69; Matějčková – Dvořák 2012c, 190; Peška 2013, 197).

Dýky jsou typicky mužský artefakt rozšířený po celé Evropě, nejen v kultuře zvoncovitých pohárů. Jejich původ je hledán ve východním Středomoří. Ve středoevropském prostoru bývají dlouhé 70-137 mm, ale existují i jejich miniatury symbolické funkce, které jsou dlouhé maximálně kolem 50 mm. M. Kuna a V. Matoušek (1978, 66) rozlišují čtyři typy – dva s krátkou a dva s dlouhou čepelí (obr. 30; Moucha 1978, 306; Turek 2006a, 353; 2008a, 162). Jedná se o typ I, který se vyznačuje dlouhou, úzkou čepelí s plastickým žebrem a krátkým, širokým, na bocích vykrojeným řapem s lištami. Typ II je charakteristický dlouhou, úzkou, plochou čepelí a dlouhým, úzkým řapem s rovnými boky bez lišt. Pro typ III je typická krátká, trojúhelníkovitá čepel a úzký, dlouhý řap s vykrojenými boky s lištami. A typ IV se vyznačuje krátkou, trojúhelníkovitou čepelí a krátkým, širokým řapem s vykrojenými boky, kde lišty se objevují pouze v některých případech (Dobeš 2013, 44; Kuna – Matoušek 1978, 66). Existují ale i dýky bez řapu, které mají pouze 3-5 nýtů. Vyskytují se jak u typu s dlouhou čepelí, tak i u varianty s čepelí krátkou, trojúhelníkovitou (Kuna – Matoušek 1978, 66; Moucha 1978, 306; Peška 2013, 197). Dnes již je jejich typologie bohatší, vzhledem k nálezu dalších typů.

Šipky jsou v našem prostředí vyráběny zejména ze silicítů (pazourku, rohovců apod.). Měděné šipky jsou typické pro oblast Iberského poloostrova a jižní Francie – typ Palmela (obr. 31). Znamé jsou těžší i lehčí nálezy. Těžší byly pravděpodobně součástí oštěpu nebo kopí, lehčí zřejmě sloužily k lukostřelbě. Hroty typu Palmela jsou listovitého tvaru a mají řap. Jejich délka se pohybuje mezi 38 a 180 mm, šířka mezi 11 a 37 mm a hmotnost od 4 do 38 gramů (Case 2004, 28; Gutiérrez Sáez – Martín Lerma – López del Estal – Bashore Acero 2012, 443-444; Turek 2006a, 320).

Výjimečně jsou z kovu vyráběny také sekery. Většina z nich ale pochází z kamene. Stejně tak jejich velké zastoupení lze pozorovat v předchozích kulturách. V kultuře zvoncovitých

pohárů jsou sekery spíše výjimečnou záležitostí, zvláště v hrobovém kontextu, v případě sídlišť může být jejich malý počet zapříčiněn nedostatkem nálezů takovýchto situací (Kuna – Matoušek 1978, 72; Turek 2006a, 352-353; 2008a, 162). Jedním typem seker je typ Budkovice. Jedná se o ojedinělé nálezy známé z Čech, Durynska a jedné neznámé rakouské lokality. Jsou to ploché sekery šestihranného řezu. Z alpské lokality St. Cristiny je znám také nález sekery typu Altheim, který zřejmě přežívá do počátku doby bronzové. Jedná se o sekery trapézovitého těla, pravoúhlým řezem a s mírně rozšířeným obloukovitým ostřím (Dobeš 2013, 40-42; Nicolis 2001, 212; Turek 2006a, 304). Měděné sekery jsou známy i z Dánska (Vandkilde 2001, 341).

Výjimečný nález představuje zlatá nátepní destička z hrobky v Agua Brance v Portugalsku. Vyrobena byla z masivního kusu kovu, měla dva otvory v kratších stranách a zdobena byla čtyřmi hrotitými nýty v rozích. Zlaté nýty jsou známy také u kamenné nátepní destičky z lokality Culduthel Mains u Inverness v severním Skotsku (Turek 2006a, 319). Ojedinělý je také španělský nález z hrobky Fuente Olmedo, kde byl nalezen zlatý plechový diadém (obr. 32; Turek 2006a, 316, obr. 52).

2.6.3 Předměty z kosti, parohu a jantaru

Většinu kostěných a jantarových předmětů tvoří ozdoby. Patří mezi ně knoflíky, tyčinky, korálky a perly, náhrdelníky, různé typy závěsků a jehlice. Dále jsou z kosti vyráběny také jehly, šídla, hladítka, parohové retušery nebo nože, pro jejichž výrobu sloužily kančí kly (Dvořák 1993, 230; Matějčková – Dvořák 2012a, 253-254; Moucha 1978, 305; Neustupný, J. 1960, 166-168; Peška 2013, 202; Turek 2006a, 354-356; 2008a, 165-167).

Knoflíky s V-vrtáním (dva otvory spojené uvnitř knoflíku) byly vyráběny převážně z kosti, jantaru a parohu. Nechybí ale ani nálezy z organického materiálu, několik exemplářů ze dřeva pochází z Anglie. Tyto knoflíky byly pokryty zlatým plískem. Není vyloučeno, že dřevo by mohlo být i častěji používaný materiál, avšak do dnešních dob se jen těžko dochová (Hájek 1957, 399). Knoflíky mají bochníčkovitý nebo kuželovitý tvar s kruhovou nebo mírně oválnou základnou, jantarové knoflíky mají tvar polokulovitý a základnu oválnou (Hájek 1957, 398; Neustupný, J. 1960, 166). Tvar knoflíků je zřejmě symbolem kultu Slunce – sluneční kotouč (Turek – Peška 2001, 417). Některé nálezy z jiných materiálů byly nabarvené načerveno, zřejmě aby imitovaly červenavý jantar (Neustupný, J. 1960, 166; 1962, 188).

V některých případech se setkáváme s výzdobou na knoflících. Ta má podobu drobných důlků sestavených do kříže v kruhu (obr. 33; Matějčková – Dvořák 2012a, 254; Moucha 1978, 305; Peška 2013, 203; Turek 2006a, 354; 2008a, 165). Funkce knoflíků byla dekorační, dříve se uvažovalo i o tom, že spínaly oděv. L. Hájek (1957, 400-404) je toho názoru, že jantarové knoflíky by takový tlak nevydržely, u kostěných to nevylučuje, ale spíše se přiklání k názoru, že byly našívány oděv jako ozdoba nebo tvořily náhrdelníky. Tomu by odpovídalo i jejich uložení v hrobech, kde se nachází mezi rameny, na hrudi, u hrdla a lebky (Matějčková – Dvořák 2012a, 253; 2012b, 269; Moucha 1978, 305; Neustupný, J. 1960, 166; 1962, 188; Peška 2013, 203). Knoflíky jsou celoevropsky rozšířený předmět. J. Neustupný (1962, 189) hledal jejich původ v kultuře kulovitých amfor v Pobaltí.

Dalším typem ozdob jsou vroubkované tyčinky, vyráběné z kosti. Jejich funkce je stejná jako v případě knoflíků. Byly pravděpodobně našívány na oděv nebo byly součástí náhrdelníků (Hájek 1957, 400; Matějčková – Dvořák 2012a, 254; Neustupný, J. 1962, 189; Nicolis 2001, 213). Nálezy tyčinek pochází také z csepelské skupiny (Budapešť), z Bretaně a Sardinie (Matějčková – Dvořák 2012a, 254).

Součástí náhrdelníků byly také jantarové korálky a perly, ploché jantarové kroužky, ptačí kůstky, medvědí nebo i psí zuby, ale i mušle (Cocchi-Genick 1989, 266; Moucha 1978, 305; Neustupný, J. 1960, 167; Turek 2006a, 308, 313, 354; 2008a, 165). Ke spínání oděvu zřejmě sloužily kostěné jehlice (Neustupný, J. 1960, 166; 1962, 189).

I z kančích klů byly vyráběny ozdoby. Kly byly podélně rozštípnuty nebo neopracované a v některých případech do nich byl vyvrtán otvor. Rozšířeny jsou zejména ve východní části rozšíření KZP a ve střední Evropě (Dvořák 1993, 230; Matějčková – Dvořák 2012a, 254; Langová – Rakovský 1981, 29; Neustupný, J. 1960, 167; Turek 2003, 203-204; 2006a, 354; 2008a, 165).

Ozdobnou funkci měly zřejmě také lukovité závěšky (obr. 34). L. Hájek (1946, 23) uvažoval i o funkci spínadla. Vyráběny byly z kosti, parohu, kančích klů a jantaru. Mají podobu půlměsíce – luku, podle čehož dostaly svůj název. Jsou podlouhlého tvaru se zesíleným středem a zúženými konci. Uprostřed se nachází horizontální nebo vertikální otvor pro zavěšení. Bývají zdobeny rytými liniemi, šikmými nebo příčnými rýhami, šrafovanými trojúhelníky nebo mřížkami. Rozšířeny jsou zejména ve střední Evropě (Hájek 1946, 23-25; Langová – Rakovský 1981, 27; Matějčková – Dvořák 2012a, 254; Neustupný, J. 1960, 166; 1962, 189; Peška 2013, 203; Turek 2006a, 356; 2008a, 167).

2.6.4 Kamenná industrie

Kamenná industrie zahrnuje předměty z lukostřeleckého balíčku – nátepní destičky a šipky, dále nástroje – brousky, sekery, kovotepecké náčiní, formy na odlévání kovových dýk, dále silicitové dýky, drtidla, škrabadla, úštěpy, vrtáčky, srpové čepelky a další štípanou industrii. Kamenné ozdoby zastupují korálky (Červinka 1911, 118; Dvořák 1993, 230; Matějčíková 2012b, 167-168; Matějčíková – Dvořák 2012e, 285; Neustupný, J. 1960, Peška 2013, 187-192; Turek 2006a, 352-356; 2008a, 162, 165-167).

Kamenné nátepní destičky sloužily k ochraně tepny zápěstí lukostřelce, která byla vystavena zpětnému úderu těživy po vystřelení. Nošeny byly zřejmě nejčastěji na levé ruce, čemuž odpovídá i jejich uložení v hrobech. Připevňovány byly pomocí 2-4 otvorů v rozích nebo uprostřed kratších stran destičky, otvory jsou kuželovitého tvaru (Böhm 1941, 186; Červinka 1911, 118-119; Neustupný, J. 1960, 168; 1962, 187; Peška 2013, 188; Turek 2004, 211; 2006a, 354; 2008a, 165; 2011c, 59-60). Vrtání otvoru probíhalo zřetelně z obou stran destičky pomocí hrotitého nástroje (Turek 2004, 211). Někdy se setkáváme na destičkách i s otvorem „navíc“. Jedná se o otvor, který byl vrtán původně, ale ukázalo se, že se jedná o nevhodné místo, proto byl poté vyvrtán nový otvor vedle. Někdy tento třetí otvor nahrazuje také starý poškozený, který je již nefunkční (Matějčíková – Dvořák 2012e, 298; Turek 2004, 210; 2011c, 59). Tyto navrtané důlky ale mohou představovat i druh výzdoby. Další výzdobnou variantou bylo zdobení rytím podél kratších stran a mezi otvory (Matějčíková – Dvořák 2012e, 298). Objevuje se ale i výzdoba pomocí zlatých nýtů, ale ta není známa z našeho prostředí. Tento nález byl učiněn ve Skotsku na lokalitě Culduthel Mains u Inverness (Turek 2006a, 356; 2008a, 165; 2011c, 61). Kamenné nátepní destičky byly vyráběny nejčastěji z mírně až středně terciérně metamorfovaných prachovců, jílovců a jemnozrnných pískovců. Obecně lze ale říci, že pro jejich výrobu byly využívány lokální suroviny. Podle použitého materiálu získávají okrovou, okrově žlutou, šedou nebo tmavě červenou barvu (Peška 2013, 188; Turek 2004, 2006a, 356; 2008a, 165; 2011c, 60). Tmavě červené destičky nesou často také výzdobu a jsou proto spojovány s luxusnější podobou kamenných nátepních destiček (Turek 2011c, 60). Destičky vyrobené z kamene ale představovaly možná i tak luxusní variantu těchto pomůcek k lukostřelbě. Vyráběny byly totiž zřejmě i z organických materiálů jako je kůže, dřevo a textil, které se ale v našem prostředí nedochovaly (Turek 2008a, 165; 2011c, 61). Odznakem společenské prestiže jsou také ojedinělé nálezy zlatých destiček z lokalit Agua Branca v Portugalsku (Turek 2004, 211; 2006a, 319) a Vila Nova de Cerveira v Portugalsku (Case 2004, 26-27). Kamenné nátepní destičky jsou celoevropsky

rozšířený artefakt, jejich původ je hledán ve střední Evropě. Pro západní Evropu jsou typické spíše destičky ploché úzké, pro východní okruh širší klenuté (Case 2004, 26; Matějčíková – Dvořák 2012e, 285; Turek 2006a, 354-356; 2008a, 167), v Británii a Irsku se objevují oba typy (Case 2001, 363-375; 2004, 26).

Co se týče typologie nátepních destiček, tu vytvořil E. Sangmeister a doplnili J. Turek a H. Fokkens. Rozděleny byly na základě jejich metriky, tvaru, klenutí, vrtání a zbarvení (Turek 2011c, 59). Rozlišovány jsou následující typy (obr. 35; Olivík 2009, 137-138; Turek 2004, 209-210; 2011c, 59): typ A - široká, výrazně klenutá destička se čtyřmi otvory, rozšířením u hran na kratších stranách, může se objevit rytá výzdoba; typ B1 – široká, klenutá destička se čtyřmi otvory, rozšířenými kratšími stranami a hrotitě zabroušenými boky; typ B2 – má na rozdíl od varianty B1 boky zaoblené; typ C – široká, klenutá destička, obdélného nebo trapézovitého tvaru se čtyřmi otvory; typ D1 – úzká, dlouhá a plochá destička s rovnými krátkými stranami a čtyřmi otvory; typ D2 – liší se od varianty D1 zaoblenými rohy a mírně se zužujícími kratšími stranami; typ E – úzká, krátká a plochá destička s rozšířenými kratšími stranami, zaoblenými hranami a se čtyřmi otvory; typ F – úzká, krátká a plochá destička s výrazně rozšířenými kratšími stranami, zúženým středem dlouhých stran a pouze s dvěma otvory; typ G1 – úzká, dlouhá a plochá destička obdélného tvaru s dvěma otvory a rovně seříznutými hranami; typ G2 – úzká, krátká destička s oblou vrchní stranou a rovnou spodní, může být až oválného tvaru nebo obdélného se zaoblenými rohy, má dva otvory.

Mezi kamennou industrii patří rovněž pazourkové hroty šípů. Nejčastěji jsou srdcovitého nebo trojúhelníkovitého tvaru s křídélky nebo trnem a plošnou bifaciální retuší (Böhm 1941, 185-186; Dvořák 1993, 230; Neustupný, J. 1960, 168; 1962, 186; Peška 2013, 190; Turek 2006a, 356; 2008a, 167). Jako materiál pro jejich výrobu nejčastěji posloužily silicity (na Moravě zejména rohovec typu Krumlovský les), křemenec, porcelanit, čokoládový silicit, vzácně i obsidián (Olivík 2009, 88-92; Turek 2006a, 356; 2008a, 167). Nalézány jsou také polotovary šipek společně s pazourkovými úštěpy nebo parohovými retušery, které sloužily k jejich dotvoření (Turek 2003, 203; 2006a, 356; 2008a, 167; 2011c, 61). S výrobou šípů jsou spojeny i dvoudílné pískovcové brousky se žlábkem k úpravě dřevěných dříků šípů (Dvořák 1993, 230; Turek 2006a, 256; 2008a, 167; 2011c, 61). Na některých šípkách jsou dodnes patrné pozůstatky tmelu, který se používal pro upevnění šípky do dřevěného dříku šípu (Moucha 1978, 307).

Z kamene byly ojediněle vyráběny také dýky, ale zřejmě pouze jako napodobeniny dýk měděných. S výrobou měděných dýk jsou spojeny nálezy kamenných jednodílných forem. Příkladem může být nález z Luděrova, okr. Olomouc (Böhm 1929, 146-150; Matějčíková –

Dvořák 2012e, 285; Moucha 1978, 307; Neustupný, J. 1960, 168; Procházková 2001, 27; Turek 2006a, 353).

I když jsou nalézány v malém počtu, vyráběny byly z kamene také sekery. Nejčastěji jsou drobné, krátké, čočkovitého řezu s širokým ostřím (Peška 2013, 187; Turek 2003, 205; 2006a, 353; 2008a, 162). V hrobech se setkáváme se sekerami, které byly druhotně užívány jako kovotepecká kladívka (Peška 2013, 188; Turek 2003, 204; 2006a, 398; Turek – Dvořák – Peška 2003, 197).

Drtidla jsou nalézány výhradně na sídlištích a sloužily k mletí mouky. Příkladem může být nález z lokality Liptice, okr. Teplice (Turek 2006a, 353; 2008a, 162).

Nalézány jsou také kousky hematitu. Jedná se o minerál červené barvy, z něhož byl vybrušován prášek používaný jako engoba zvoncovitých pohárů (Matějčková – Dvořák 2012e, 285).

3 Přírodní podmínky a základní charakteristika pohřebišť Hoštice, Ivanovice a Tvořihráz

3.1 Přírodní podmínky

Lokality Hoštice I, IV a Ivanovice na Hané leží v okrese Vyškov (obr. 37), v geomorfologické oblasti Západních Vněkarpatských sníženin a náleží geomorfologickému celku Vyškovské brány. Vyškovská brána byla právě v pravěku hojně osidlována. Doklady osídlení se koncentrují zejména k povodí řek Hané a Litavy a jejich přítoků. Všechny tři lokality ležely také na důležité pravěké obchodní cestě – jantarové stezce (obr. 36), po níž se dopravoval jantar od Baltu ke Středozevnímu moři. Jantar byl nalezen i v Hošticích I, ale ten pocházel z druhého konce stezky – od Středozevního moře (Květ 2003, 82; Matějčková – Dvořák 2012k, 21; 2012f, 339).

Vyškovský úval je oblast, která vzniká již před vyvrásněním karpatského pohoří. Po ústupu tortonského moře je oblast krátce odvodňována k řece Svitavě. Dnes celý okres spadá k povodí řeky Moravy. Ze severní části odvádí vodu řeka Haná a její přítoky, z jižní části okresu Litava a její přítoky. Právě lokality Hoštice a Ivanovice se nachází v povodí řeky Hané. Hoštice I vymezuje řeka Haná, pruský a Medlovický potok. Hoštice IV leží na druhé straně Medlovického potoka a Ivanovice jsou ohraničeny řekou Hanou, Švábenickým a Dětkovickým potokem (Matějčková 2012a, 13-15, Matějčková – Dvořák 2012k, 21; Nekuda 1965, 10, 21).

Vyškovská brána je úzká, protáhlá sníženina, pro kterou jsou charakteristické ploché rozvodní hřbety, plošiny a široce rozevřená údolí vodních toků. V pleistocénu zde došlo ke vzniku říčních šterkových teras a k navátí spraše, která je důležitým prvkem pro pravěké zemědělské osídlení. Vyškovskou bránu tvoří převážně průlinově propustné až téměř nepropustné jíly, písky a místy písčité šterky. Oblast pokrývají zejména černozemě, okolo řek pak glejové a nivní půdy, na nichž se v některých případech vytvořila černice. Jedná se oblast chudou na nerostné suroviny. Vyskytují se zde ložiska jílu, manganových rud, železa a sádrovce (Mackovčín 2007, 525-526; Matějčková – Dvořák 2012k, 21; Nekuda 1965, 9-10, 16).

Lokality leží ve střední části okresu, která spadá do Panonského termofytika, což je teplá oblast s rozšířením teplomilné flory (doubavy a dubohabřiny). Průměrné teploty se pohybují mezi 8,5 až 9 °C. Průměrný roční úhrn srážek je v rozmezí 500 až 700 mm (Mackovčín 2007,

57-58, 527). Protože se lokality nachází v teplé klimatické oblasti, s vhodnými srážkovými podmínkami a na spraši, vytvořila tato oblast vhodné podmínky pro zemědělství, jehož počátky lze hledat v neolitu, kdy se zde setkáváme také s nejvyšší koncentrací osídlení v pravěku. KZP a počátek doby bronzové vykazují další velkou koncentraci lokalit (Matějíčková – Dvořák 2012k, 26; Nekuda 1965, 24-26).

Hoštice I leží na mírném svahu S-J orientace v nadmořské výšce 230-240 m. Hoštice IV leží také na mírném svahu se sklonem k SV v nadmořské výšce 226-240 m. Ivanovice VI se nachází na mírném jižním svahu v nadmořské výšce 224-228 m (Matějíčková 2012a, 13-15).

Lokalita Tvořihráz se nachází v okrese Znojmo (obr. 37), na hranici Dyjského masívu a Karpatské předhlubně, tedy Jevišovické pahorkatiny a Dyjsko-svrateckého úvalu. Pohřebiště se nachází na jantarové stezce. I zde, stejně jako v Hošticích I, byly nalezeny jantarové předměty. Oblast byla i zde hojně využívána už od neolitu až po dobu římskou (Bálek et al. 1999, 9, 12, 14; Květ 2003, 82-83; Mackovčín 2007, 582).

Okres Znojmo je odvodňován řekou Dyjí a jejími přítoky, zejména pak Jevišovkou, která protéká také přes Tvořihráz, lokalita zde leží na vyvýšenině levobřežní terasy (Bálek et al. 1999, 9).

Pro oblast Tvořihráze a jejího okolí jsou typické zvlněné plošiny bez nápadných pahorků, které jsou rozčleněné malými a většími zalesněnými údolími. Nachází se zde zejména hnědé a illimerické (hnědozemě na spraši nebo sprašových hlínách) půdy a kambizemě. V okrese Znojmo se nachází ložiska kaolinu, z hornin jsou pro okres typické diority, granity, tonality, slepence, arkózy a břidlice (Mackovčín 2007, 585-587, 593).

Pro okres Znojmo je charakteristické teplé, suché podnebí. Patří k extrémně suchým okresům v České republice. Jedná se ale o teplou klimatickou oblast na spraši, čímž jsou zajištěny vhodné podmínky pro zemědělství. Průměrné teploty v červenci se pohybují mezi 18 a 20 °C, v lednu mezi -2 až -3 °C. Průměrný roční úhrn srážek je 500 až 700 mm (Mackovčín 2007, 590-591).

Lokalita Tvořihráz leží na mírné vyvýšenině trojúhelníkového půdorysu levobřežní terasy řeky Jevišovky v nadmořské výšce 207 m (Bálek et al. 1999, 9).

3.2 Základní charakteristika pohřebišť

Hoštice I (obr. 38, 41) – Záchranný archeologický výzkum zde probíhal v letech 2002 - 2003 v důsledku stavby dálnice D1 z Brna do Kroměříže. Výzkum byl rozdělen do tří etap.

Nejprve byla zkoumána plocha asi 130 x 13 m, tzv. polní cesta (obr. 39). Zde bylo odkryto 45 hrobů, kůlové jámy a několik objektů. Ve druhé etapě došlo ke zkoumání vlastní plochy dálnice (obr. 40), odkryta byla plocha cca 150 x 70 m. Odkryto zde bylo dalších 93 hrobů a několik prázdných hrobových jam. Třetí a zároveň poslední fáze výzkumu odkryla na ploše podél dálnice (100 x 10 m a 100 x 20 m) zbylých 17 hrobů a kruhový žlábek. Na celé ploše o rozloze cca 1 ha bylo zjištěno celkem 157 hrobů, kruhový žlábek, jedna kůlová nadzemní stavba, dva obdélné zahloubené objekty. Okraj pohřebiště se však s největší pravděpodobností nepodařilo zachytit. Jedná se o největší objevené pohřebiště KZP na území České republiky (Matějčková 2012a, 13-14).

Ze 157 hrobů 16 neobsahovalo kosterní pozůstatky, jeden hrob obsahoval pohřby dvou jedinců. Převažuje kostrový ritus, žárový se objevil pouze ve čtyřech případech. Většinou jedinci byli pohřbeni v poloze typické pro KZP – ve skrčené poloze, na levém nebo pravém boku, s orientací S-J nebo J-S, s pohledem směřujícím k východu. Výjimek není mnoho, objevil se pohřeb vsedě, dva na zádech, jeden na břiše. Odchytky v orientaci jsou pravděpodobně způsobeny proměnlivostí východu slunce v různých obdobích roku. V 17 případech lze uvažovat o sekundárním zásahu do hrobové jámy, což je nezvyklý jev u KZP. Některé hrobové jámy obsahovaly stopy po vnitřní konstrukci v podobě obvodových stupňů a obložení dřevem (Matějčková 2012a, 14; Prokeš 2012, 97; Rajchl et al. 2012 95).

V Hošticích I byli pohřbeni muži, ženy i děti různých věkových kategorií. Poměr zastoupení obou pohlaví je vyrovnaný. Téměř polovina hrobů je zde spojena s vysokou úmrtností dětí (Drozdová 2011, 65; Matějčková – Dvořák 2012d, 79).

Pohřebiště patří k nálezové skupině II. Odebrané vzorky datují Hoštice I do rozmezí let 2470 – 2190 BC a 2480 – 2130 BC (Peška 2012, 154, 163).

Archeologický materiál je uložen v Muzeu Vyškovska (inventární čísla A 84056 – A 85001, antropologický materiál v Moravském zemském muzeu v Brně (inventární čísla A 22688 – A 22831) (Matějčková 2012a, 14).

Hoštice IV (obr. 38, 42) – Výzkum zde probíhal v druhé polovině roku 2012 v trati s názvem „Sečné louky“, což je protáhlé návrší mírně se svažující SV směrem a kopírující tok řeky Hané. Odkryto zde bylo pohřebiště i sídliště na ploše o délce cca 650 m (obr. 43). Sídliště se nacházelo ve střední části, pohřebiště na okrajích. Zjištěno zde 261 objektů, z toho 82 hrobů. Zjištěny zde byly kromě KZP i pohřby KŠK, únětické kultury a hroby z mladší a pozdní doby bronzové, latěnu a stěhování národů, zvoncovitým pohárům patřilo pouze 13

hrobů, jež se soustřeďují v západní části lokality. Jedná se tedy o polykulturní lokalitu. I zde patrně nebylo odkryto celé pohřebiště (Matějčíková 2012a, 14-15).

Většina zjištěných hrobů byla kostrových, jeden neobsahoval žádné kosterní pozůstatky, dva byly žárové. Jedinci byli pohřbeni na levém či pravém boku s orientací S-J nebo J-V, s pohledem převážně k východu. U většiny hrobů lze uvažovat o sekundárním narušení. Stopy po vnitřní konstrukci byly zjištěny pouze v jednom případě, jednalo se o dřevěné obložení (Matějčíková 2012b, 206-218).

Pohřbeni zde byli muži, ženy i děti. Děti v menším počtu. Poměr obou pohlaví je poměrně vyrovnaný (Matějčíková 2012b, 206-217).

Archeologický materiál je uložen v Muzeu Vyškovska (inventární čísla A 28073 – A 34975), antropologický materiál v Národním muzeu v Praze (přírůstková čísla P7A17812 – P7A 17829) (Matějčíková 2012a, 15).

Ivanovice na Hané VI (obr. 38, 44) – Archeologický výzkum zde probíhal v od července do listopadu roku 2002. Zkoumána byla plocha v poloze „Borůvka“, která se nachází na mírném jižním svahu západního okraje plochého hřbetu v nadmořské výšce 224-228 m. Lokalita se nachází v prostoru, který je ohraničen Dětkovickým a Švábenickým potokem. Jedná se o polykulturní lokalitu. Zjištěno zde bylo pohřebiště KZP, odkryta byla pouze jeho část čítající 23 hrobů. Dále zde bylo odkryto i několik sídlištních objektů stejné kultury a i sídlištní objekty z mladší a pozdní doby bronzové (Matějčíková 2012a, 15).

Odkrytá část pohřebiště KZP čítala 23 hrobů. Ve většině z nich byly uloženy kostry, pouze v jednom případě se jednalo o žárový pohřeb, který se nacházel v hrobové jámě společně s kostrovým pohřbem – jedná se tedy o birituální pohřeb. Poloha pohřbených v hrobech odpovídá pohřebním zvyklostem KZP. Všechny ženy byly uloženy na pravém boku, muži na levém. Pohled zemřelých směřoval téměř ve všech případech k východu, pouze jeden jedinec měl hlavu obrácenou na západ, ten se však našel i v neobvyklé poloze a to na břiše. Ostatní byli pohřbeni ve skrčené poloze na boku. Co se týče vnitřních konstrukcí hrobových jam, v pěti případech lze uvažovat o dutém prostoru, o čemž svědčí odvalení částí koster. Jiné stopy, např. v podobě obložení hrobové jámy, nebyly zjištěny. Žádný z hrobů nebyl obehnán příkopem. Více jak polovina hrobů vykazuje stopy po sekundárním narušení (Matějčíková 2012b, 222-253).

Co se týče zastoupení obou pohlaví na pohřebišti, ten není vyrovnaný, alespoň co se týče možnosti identifikace. Převažují zde jedinci mužského pohlaví, avšak u všech koster nebylo

možno pohlaví určit vůbec. Necelá polovina lidských pozůstatků patřila dětem a dospívajícím jedincům (Langová 2012, 549-567).

Archeologický materiál z lokality Ivanovice na Hané VI je uložen v Muzeu Vyškovska (inventární čísla A 34250 – A 34267, A 35473 – A 38709 a A 49303 – A 49999), antropologický materiál je uložen v Moravském zemském muzeu v Brně pod přírůstkovým číslem 2/2012 (Matějčíková 2012a, 15).

Tvořihráz (obr. 45, 46) – Lokalita na říční terase řeky Jevišovky byla objevena pomocí leteckého snímkování (obr. 47). Výzkum zde probíhal s přestávkami v letech 1990 – 1991. Jedná se o polykulturní lokalitu, neboť zde byly zjištěny nejen hroby KZP, ale i sídlištní objekty datované od moravské malované keramiky až po dobu římskou. Co se týče pohřebiště KZP, zjištěny zde byly čtyři hroby této kultury. Pravděpodobně ale nebylo zachyceno celé pohřebiště. Výzkum musel být přerušován z důvodu zemědělských činností a zatím se neplánuje ani jeho další pokračování (Bálek et al. 1999, 9-11).

V Tvořihrázi byly odkryty čtyři hroby KZP. Jedinci zde byli pohřbeni jak kostrově, tak i žárově. Ve dvou hrobových jámách byly zjištěny spálené lidské pozůstatky, v dalších dvou kostrové. V hrobech bylo celkově pohřbeno větší množství jedinců. Neplatí tedy pro kulturu poměrně běžný zvyk pohřbení jednoho jedince do jedné hrobové jámy. V hrobových jámách se spálenými ostatky bylo totiž celkově zjištěno nejméně osm jedinců. Co se týče kostrového ritu, oba jedinci byli pohřbeni ve skrčené poloze na pravém boku, obličejem k východu. U všech čtyř hrobových jam byly zjištěny stopy po vnitřní konstrukci, nejméně u prvních třech hrobů můžeme pravděpodobně říci, že jedinci byli uloženi do dutého prostoru, u čtvrtého hrobu můžeme nad tímto jevem uvažovat, vzhledem k dochování stop po obložení hrobové jámy. Okolo prvních třech hrobů byl zjištěn kruhový žlab. Stopy po sekundárních zásazích nebyly zpozorovány ani u jednoho z hrobů (Bálek et al. 1999, 11-20).

Odkryté kostrové hroby patřily dospělým ženám, u žárových pohřbů nelze pohlaví spolehlivě určit. Pravděpodobně z nejméně osmi takto pohřbených jedinců náležely jedny ostatky jedinci ženského pohlaví, dvoje jedinci mužského pohlaví. Žárové pohřby patřily dětem, dospívajícím i dospělým. Jedna hrobová komora obsahovala pozůstatky nejméně pěti dětí, druhá hrobová jáma spálené ostatky tří jedinců věkové kategorie juvenis a adultus. Z tohoto vyplývá, že polovina zde pohřbených byly děti (Bálek et al. 1999, 19-20).

Materiál je uložen v Jihomoravském muzeu ve Znojmě.

4 Vymezení skupin na pohřebištích na základě jejich prostorového umístění

Tato kapitola vychází pro lokality Hoštice a Ivanovice z příloh Supplementa Pravěku 24 (Matějčková – Dvořák (eds.) 2012) a z katalogu, který je součástí této publikace. Na pohřebišti Hoštice I (Matějčková – Dvořák (eds.) 2012, příloha 6) byly již stanoveny prostorové skupiny. Tyto skupiny jsem v některých případech ještě více rozdělila a tak i některé připadala (obr. 57). Jedná se o skupiny nazvané podle mého IVa, kam jsem umístila hroby, které jsou v příloze na pomezí skupin IIIb a IV, skupina IV byla poté přejmenována na IVb. Další mnou vymezená skupina je IIIc, kam jsem zařadila hroby ve středu pohřebiště, které nebyly zařazeny k žádné skupině. Poslední mnou vymezená skupina na pohřebišti Hoštice I je skupina nazvaná IIb, kam patří tři hroby ležící nad skupinou II (zde přejmenovanou na IIa). Hroby, které tvořily maximálně dvojice, nezařazuji do žádné skupiny. Domnívám se, že mohly tvořit větší skupinu, avšak zbylé hroby nemusely být zjištěny např. pro své mělké zahloubení, nebo zde nebyl zachycen konec pohřebiště a skupina by mohla pokračovat pod neskrytou část. Na pohřebištích Hoštice I a Ivanovice VI (příloha 2) nebyly vymezeny žádné skupiny. Pro Hoštice IV jsem vymežila tři (obr. 58) a pro Ivanovice VI dvě (obr. 59) skupiny hrobů, které byly v blízkosti. V Tvořihrázi byly odkryty pouze čtyři hrobové jámy, dvě z nich u sebe. Tyto dvě jsem tak nazvala skupinou, i když zde nejsou patrné žádné spojitosti mezi těmito dvěma hroby a odlišnosti od ostatních.

Tyto prostorové skupiny na pohřebištích rozlišuji z toho důvodu, neboť se domnívám, že jednotlivé rodiny mohly pohřbívat u sebe. Mohl by zde být patrný hrob významnějšího jedince nebo naopak jaké postavení měli tito lidé v rámci celé společnosti. Předpokládám, že některé skupiny mohou být chudší oproti jiným a vymezovat tak určitou sociální skupinu. Pokusím se zde najít spojitosti mezi hroby jedné skupiny a rozdíly od jiných skupin.

4.1 Prostorové skupiny na pohřebišti Hoštice I

Na pohřebišti Hoštice I bylo vymezeno 13 prostorových skupin (obr. 57). 9 hrobů nebylo zařazeno do žádné skupiny. Nacházely se samostatně mezi skupinami nebo u okrajů pohřebiště, kde by bylo možné očekávat jeho pokračování.

Skupina I se nacházela v severní části pohřebiště. Čítala 13 hrobových jam. Pohřbeni zde byli pouze dva dospělí muži, zatímco ženy čtyři. Jedna hrobová jáma byla prázdná, v jedné

nebylo možné určit věk zemřelé ženy, ve zbývajících byly uloženy kosterní pozůstatky dětí. Výrazněji bohatší jsou zde dva pohřby (I-837 a I-943), oba náležející mužským jedincům, první byl nedospělý, druhý věkové kategorie *maturus*. Oba obsahovaly předměty lukostřeleckého balíčku a zvířecí kosti, hrob chlapce i předměty z kovu a poháry. Ženské hroby obsahovaly až na jeden kostěné knoflíky. Co do bohatosti hrobové výbavy se mohou ale mužským hrobům rovnat. Obsahují poměrně hodně nádob a to i zdobených. Tyto hroby ale nepatří mezi nejbohatší z celého pohřebiště. Zajímavé je zastoupení zvířecích kostí, neboť téměř polovina všech pohřbů tyto kosti obsahovala a vždy se jednalo o kosti prasete. Co se týče podobné keramické náplně, tak misky mají často výčnělky a džbánky poměrně baňatější dolní polovinu těla. Poháry jsou nižší a širší, ale to odpovídá téměř všem pohárům na pohřebišti.

Skupina IIa leží západně od skupiny I. Patří mezi skupiny s největším počtem hrobových jam. Zároveň je zde největší počet prázdných hrobových jam, které tak mohly obsahovat žárové pohřby, což by pak znamenalo prvenství skupiny i v tomto ohledu. Opět se zde setkáváme s převahou hrobů dospělých žen, kterých bylo šest, muži pouze dva. Pohřbeny zde byly i ženy věkové kategorie *adultus* a je tedy možné, že zemřely ve spojitosti s narozením dítěte a prázdné hrobové jámy mohly obsahovat ostatky těchto dětí. Opět se zde neseťkáváme s nejbohatšími hroby na pohřebišti, ale alespoň čtyři hroby lze označit jako bohatší. Obsahovaly zejména kostěné ozdoby a zdobenou keramiku. Tři z těchto pohřbů patřily ženám, jeden neobsahoval kosterní pozůstatky, ale zde by se snad mohlo jednat o muže podle dvou zdobených pohárů. V této skupině je zajímavý vysoký podíl zastoupení pohárů, nejvyšší na celém pohřebišti. Zajímavý je zde také výskyt nezdobených nádobek bez uch, připomínající nezdobené poháry. Ty se v jiné skupině nenachází. V souvislosti s vyšším podílem pohřbených žen je zde také vyšší zastoupení hrnců. Opět se zde často vyskytují misky s výčnělky. Kostí zvířat byly nalezeny pouze ve dvou hrobech, ale vždy se jedná o kosti prasete. Skupina IIb čítá tři hroby. Dva patřily dětem, jeden dospělému muži. Ve dvou byly nalezeny poháry. Tato skupiny by mohla pokračovat pod neskrytou plochou.

Skupina IIIa se nachází západně od skupiny IIa. Odkryty zde byly hroby čtyř dospělých žen, dvou dospělých mužů a několika dětí. Opět je zde patrná převaha žen, jedna zemřela na počátku své dospělosti, ostatní dospělá lze řadit až do skupiny *maturus*. Zde se nachází také dva výrazněji bohaté pohřby – hrob muže (I-884) s lukostřeleckou výbavou a dvojhrob ženy s dítětem I-803 a I-809 s množstvím ozdob a zdobenými nádobami. Další tři hroby lze chápat jako bohatší se stejnými typy předmětů, ale v menším množství. V keramické náplni zde není jasná podobnost. Kostí zvířat byly nalezeny pouze ve dvou hrobech. Jednalo se vždy o prase.

Skupina IIb se nachází západně od předchozí. Nalezeny zde byly dva hroby dospělých žen, jeden hrob muže a osm hrobů dětí. Obě ženy zemřely ve věkové kategorii *adultus*, obě mají ve své skupině bohatší výbavu. Jejich milodary tvoří mimo jiné kovové předměty. Hrob muže obsahoval z honosnější keramiky pouze pohár a dále zvířecí kosti. Pohár pak další hrob dítěte a zvířecí kosti obsahoval zase jiný hrob dítěte. Zda je zde nějaká vazba těchto dvou dětí na hrob muže, zůstává předmětem diskuze, určité vazby lze sledovat v hrobové výbavě, který se liší od ostatních hrobů skupiny. Oba poháry byly v hrobové výbavě společně s mísou s dvěma otvory ve stěně a dvěma džbány, poháry si ale nejsou moc co do tvaru a výzdoby podobné. Kosti v obou hrobech patřily praseti a byly uloženy do mísy. Keramika této skupiny nese podobné rysy u mís, kde se většinou vyskytují dva otvory ve stěně nebo výčnělky. Do skupiny IIIc, jižně od skupin III řadím šest hrobů. Jedná se o hroby dvou dospělých mužů a jedné dospělé ženy, o hrob dítěte a dvě prázdné hrobové jámy. Hrobovou výbavu v této skupině tvoří převážně nádoby, pouze v hrobě ženy I-907 byly nalezeny i nekeramické milodary. O bohatém pohřbu se zde ale mluvit nedá. Hroby této skupiny patří mezi nejchudší na pohřebišti Hoštice I.

Skupina IVa se nachází západně od skupiny IIIb. Patří do ní birituální hrob dvou dětí a hrobová jáma bez skeletu. Tato jáma je poměrně velká a mohla tak obsahovat pozůstatky dospělého jedince k těmto dvěma dětem. Byla ale mělce zahloubena, což může být jeden z důvodů, proč se jeví jako prázdná. Velký počet hrobů naopak řadíme do skupiny IVb, západně od předchozí. Poměr mužů a žen je zde téměř vyrovnaný: 5:4. Ženy zde zemřely převážně ve věkové kategorii *adultus*. Mezi bohatší hroby zde patří hrob I-870 se zdobeným pohárem a kostěnými knoflíky a hrob I-821 s kostěnou industrií. Poháry byly nalezeny dva, oba s podobnou, nedbale provedenou výzdobou. Mísy byly často s výčnělky nebo uchy a ukládány zejména k nohám nebo pánvi (u předchozí skupiny je tomu naopak – spíše v horní polovině hrobové jámy).

Skupina V se nachází jihovýchodně od předchozí. Hroby zde patřily pěti mužům věkové kategorie *maturus*, třem ženám a pěti dětem a nedospělým jedincům. Zajímavé je soustředění čtyř z pěti hrobů mužů na sever této skupiny. Nejbohatší hroby jsou hroby mužů (I-862 a I-863) a hrob ženy (I-856). Všechny tři leží vedle sebe, zejména dva z nich, které mají i podobnou výbavu – zvířecí kosti, kostěné knoflíky a pohár, v hrobě ženy je navíc kovový plíšek, v hrobě muže kovová dýka a nátepní destička. Z hlediska podobnosti těchto výbav a jejich blízkosti by bylo možné uvažovat i o příbuzenském vztahu. Kovy, nátepní destička, zvířecí kosti a další štípaná industrie se dochovaly i v hrobě druhého muže. Další dva mužské

hroby obsahovaly také kamennou industrii, ostatní pouze nádoby. V této skupině se vyskytlo hned několikrát zdobení okrajů mís, na rozdíl od ostatních skupin.

Skupina VIa, ležící východně od skupiny V, obsahovala pouze hroby dospělých jedinců, žádné dětské. Pohřbeni zde byli minimálně tři muži a jedna žena, u jednoho hrobu nebylo pohlaví stanoveno, jedna jáma byla prázdná. Tři hroby byly bohatě vybavené. Obsahovaly zvířecí kosti, kostěné knoflíky, šipky, další štípanou industrii, kovovou jehlici, kostěný závěsek a pohár. Zvířecí kosti patřily ovcím nebo kozám, nikoliv praseti, jak je běžné v ostatních skupinách. Tvary nádob jsou spíše vyšší. Dalo by se tak uvažovat o starší pohřební skupině, vezmeme-li v úvahu, že nádoby (poháry) jsou postupně nižší a širší. V této skupině ale datování C14 nebyly podroben žádný pohřeb. Skupina VIb leží východně od předchozí skupiny. Na rozdíl od ostatních skupin zde byl objeven žlábek, pravděpodobně je ale starší než hroby okolo něj, protože dva ho nerespektují a porušují. Tedy alespoň jeden z nich, druhý hrob (I-949) leží na místě, kde žlábek nebyl zjištěn, vzhledem ke své proměnlivé hloubce. Jedná se o hrob dospělého muže, který obsahoval pozůstatky vnitřní konstrukce, keramiku, kostěnou a kovovou industrii a lukostřelecký balíček. Zda se jednalo o svatyni a hrob ležel v jejím vstupu, je otázkou. Jedná se o jeden z nebohatších hrobů ve skupině, ale i na pohřebišti Hoštice I. Další velmi bohatý hrob patřil opět dospělému muži, dokonce senilního věku (o čemž se dá uvažovat i v případě prvního muže). Obsahoval pozůstatky vnitřní konstrukce, poháry, lukostřelecký balíček, zvířecí kosti a kovovou dýku. I v tomto případě se jedná o jeden z nejbohatších hrobů na pohřebišti. Bohaté byly ale i hroby žen, jejichž hrobovou výbavu tvořily mimo jiné ozdoby z kosti a kovu. Tato skupina je nejbohatší na celém pohřebišti. I zde ale hroby dětí obsahují kromě keramiky pouze zvířecí kosti. Tyto hroby bohatostí nevynikají. Poháry této skupiny byly opět nedbale zdobené, nízké a široké. Zvířecí kosti patřily jak prasatům, tak turu a ovcím nebo kozám z různých částí těl, ale obsahovala je víc jak polovina hrobů této skupiny. Zajímavé jsou zde také hrobové jámy na severu této skupiny, které jsou naopak velmi chudé a obsahují většinou maximálně dvě nádoby.

Skupina VII se nachází severně od skupiny VIb. Pohřbeno zde bylo šest mužů, tři ženy a pouze tři děti. Opět se zde nachází, jako v předchozí skupině, velmi bohaté hroby (I-915, 917 a I-918) a bohatší hrob I-925 obsahující pohár a štípanou industrii. Bohaté hroby obsahovaly poháry, zvířecí kosti, kostěné ozdoby, lukostřelecký balíček a kovovou industrii. Patřily dospělým mužům, jeden dospělé ženě. Bylo zde nalezeno šest pohárů, dva měly spíš hruškovitý tvar, který se u ostatních pohárů na pohřebišti nevyskytuje. Často se zde setkáváme i se

zdobenými okraji u nádob a to u hrnců a mís. Co se týče kostí zvířat, nalezeny zde byly opět kosti prasete, tura i ovce nebo kozy.

Skupina VIII se řadí mezi ty nejchudší na pohřebišti. Leží severovýchodně od skupiny IIIb. Nalezeny zde byly čtyři hroby, ale je možné, že hroby pokračují pod neskrytou plochou. Všechny jedinci byly ženského pohlaví, Jednalo se o dvě ženy věkové kategorie *maturus* a dvě dívky. Hrobovou výbavu tvořily pouze nádoby, nebyly mezi nimi žádné poháry. Hroby dívek obsahovaly více nádob než hroby žen. Typické zde byly mísy s otvory ve stěně a džbánky.

4.2 Prostorové skupiny na pohřebišti Hoštice IV

Na pohřebišti Hoštice IV byly vymezeny 3 skupiny (obr. 58), jeden hrob nebyl zařazen do žádné z nich.

Skupina I se nachází na jihu pohřebiště. Čítá pět hrobů, z nichž tři patřily jedincům ženského pohlaví a pouze jeden dospělému muži, v jedné hrobové jámě byl žárový pohřeb jedince, jehož věk se nepodařilo určit. Byl zde pohřben nejméně jeden muž, jedna žena a dva juvenilní jedinci. Podle výbavy v žárovém hrobě lze soudit, že zde byl pohřben také jedinec ženského pohlaví. Keramika nevykazovala žádné větší shody. Nalezeny zde byly také ve dvou hrobech zvířecí kosti. V jednom případě se nedochovaly, v druhém se jednalo o kosti prasete.

Skupina II se nacházela severně od předchozí. Byly zde odkryty čtyři hroby, všechny patřící jedincům mužského pohlaví, všichni dosáhly nebo byly na prahu dospělosti. Dva hroby by bylo možné označit za bohatší (I-840 a I-841). Jeden obsahoval pohár, druhý lukostřelecký soubor a je tak zároveň i nejbohatším hrobem na pohřebišti Hoštice IV. Keramika opět nevykazuje žádné větší shody, jedná se o běžnou keramiku.

Skupina III se nacházela východně od ostatních. Odkryt zde byl hrob dospělého muže, žárový pohřeb dítěte a prázdná hrobová jáma. Prázdná jáma byla malých rozměrů, proto zde lze předpokládat další pohřeb dítěte nebo žárový pohřeb. Hroby byly chudé, obsahovaly maximálně dvě nádoby. Keramika nevykazovala žádné shody.

4.3 Prostorové skupiny na pohřebišti Ivanovice VI

Všechny hroby zde byly rozděleny do dvou skupin (obr. 59), obě skupiny ale leží velice blízko a je možné je považovat i za jednu.

Skupina I se nachází v západní části pohřebiště. Odkryty zde byly hroby dvou dospělých žen, jednoho muže a několika dětí. Další dva mužské hroby se nacházely trochu oddělené na jihu skupiny. Nejbohatší hrob této skupiny byl hrob jedné dospělé ženy, který obsahoval čtyři nádoby a šipku. Ostatní hroby obsahovaly pouze nádoby, ve třech případech i zvířecí kosti. Zvířecí kosti patřily ve dvou případech praseti, jednou se nedochovaly. Keramika ze všech hrobů byla značně fragmentarizovaná. To je zřejmě důvod mělkého zahloubení všech hrobů. Vyskytují se ale ve větším počtu mísy s uchy nebo výčnělky.

Skupina II se nachází jihovýchodně od předchozí skupiny. Pohřbeny zde byly pouze dvě ženy, zbytek jedinců byl mužského pohlaví. Všechny děti ženského pohlaví byly pohřbeny ve druhé skupině. Dospělý muži zde byly čtyři. Hroby této skupiny jsou značně bohatší než v předchozí skupině. Mezi nejbohatší hroby na pohřebišti patří I-812 a I-816, které obsahovaly měděné dýky, zvířecí kosti a kamennou industrii, v prvním případě lukostřelecký soubor. Mezi bohatší hroby lze zařadit i ženský hrob I-810 s kostěnými knoflíky a kostmi zvířete, hrob I-806 s pohárem, zdobeným džbánkem a přeslenem a mužský hrob I-809 se zvířecími kostmi, kostěným závěskem a šipkou. Zdobené poháry byly dohromady nalezeny ve třech hrobech. Byly hustě zdobené a širších tvarů. Mísy byly hlavně s výčnělky, uchy nebo tvory ve stěně. Zvířecí kosti se v mnoha případech nedochovaly. Pokud ano, jednalo se o kosti prasat, tura nebo ovce či kozy. Nalezeny byly téměř ve všech hrobových jámách této skupiny.

4.4 Prostorové skupiny na pohřebišti Tvořihráz

Na pohřebišti Tvořihráz vydělují pouze jednu skupinu čítající dva hroby (3 a 4). Tyto hroby jsou tak vyděleny jen proto, že leží ve své blízkosti. Nevykazují žádné významné odlišnosti od zbylých dvou hrobových jam. Výbava je podobná u všech čtyř hrobů. Vzhledem k prozkoumané ploše nelze vyloučit i další neodkryté hrobové jámy spojující všechny čtyři dosud odkryté hroby.

4.5 Shrnutí

U Hoštic I lze vysledovat v některých skupinách převahu ženských pohřbů nad hroby mužskými. V případě dospělých jedinců by bylo možné uvažovat o vyšší úmrtnosti mladých žen, většinou se ale jedná o jedince starší. Skupina IIa obsahovala i hroby žen v mladém dospělém věku a lze zde hledat spojitost jejich úmrtí s porodem či těhotenstvím. Čemuž by mohl nasvědčovat i vyšší podíl prázdných hrobových jam, kde mohli být pohřbeni novorozenci, jejichž pozůstatky se však nedochovaly. Hroby této skupiny jsou spíše průměrně bohaté, ale obsahují vyšší podíl pohárů. V prostoru této skupiny byly odkryty i dvě obdélné jámy, dlouhé až pět metrů. Jejich funkce není známa, v jedné byla nalezena mísa. Pokud uvažujeme, že tyto poháry byly spojeny s obřady, možná v těchto místech právě tyto rituální obřady probíhaly a v hrobech se nachází keramika z nich. Toto je ale nezodpověditelná otázka. K tomuto by šla přiřadit i skupina IIb se dvěma poháry, která leží nad zahloubenými objekty, a skupina VII se šesti poháry, která leží jižně od skupiny IIa.

Na pohřebištích Hoštice IV a Ivanovice VI se setkáváme i s prostorovým oddělením hrobů žen, případně dívek. V Hošticích IV lze pozorovat umístění hrobů žen v jižní části pohřebiště, hroby mužů se nachází severně od nich. V Ivanovicích jsou zase odděleny hroby dívek, které se nachází na severozápadní straně pohřebiště, zatímco hroby chlapců na jihu. Na pohřebištích KZP se setkáváme spíše s oddělením dětí a nedospělých jedinců jako takových bez ohledu na pohlaví, zde je tomu naopak.

V několika skupinách je možné rozpoznat bohatší hroby. Jedná se zejména o skupiny IIa, VIb a VII v Hošticích I. Nejbohatší hroby patří dospělým jedincům, u dětí se spíše setkáváme s průměrnou až chudou výbavou. Zajímavé jsou dva nejbohatší hroby ze skupiny VIb, které patřily senilním mužům. Uvažovat zde lze proto o váženém postavení těchto jedinců. Jedná se o nejstarší mužské zástupce společnosti pohřbené na tomto pohřebišti. Tento fakt vyššího postavení mužů umocňuje i poloha jednoho hrobu křížící žlábek. Je možné, že zde stávala dříve mohyla a hrob byl uložen na „lepší“ místo k mohyle. Nebo zde byla svatyně. Každopádně pokud si byli tito lidé vědomi žlábků, který se zde nacházel, zřejmě sem muže pohřbily záměrně, na vážené místo. Hroby okolo žlábků jsou celkově bohatší než většina dál o něj. V Tvořihrázi bohatou výbavou oplývají všechny hroby. Značné množství předmětů zde pochází právě i ze žlabů, kam mohly být uloženy rituálně.

Několik pohřebních skupin je naopak velmi chudých, obsahující pouze několik nádob nebo více nádob, ale vždy bez nekeramické složky milodarů. Mezi chudé skupiny lze zařadit

skupiny IIIc a VIII v Hošticích I nebo prakticky celé pohřebiště Hoštice IV, případně i skupinu I pohřebiště Ivanovice VI.

V téměř všech skupinách lze vyzorovat podobnost keramiky, ať už ve způsobu uložení nebo tvarovou náplň. Může se ale také jednat o náhodu tohoto rozmístění keramiky v hrobech. Podobnost sledávám i v uložení masitých milodarů. V téměř všech skupinách je využíván stejný druh zvířete a stejné části těl. U bohatších skupin na pohřebištích Hoštice I i Ivanovice VI lze pozorovat zastoupení různých druhů zvířat, ne pouze jednoho.

5 Pohřby obsahující bohatší výbavu

V této kapitole popisují pohřby obsahující bohatou hrobovou výbavu. Jako bohaté pohřby nazývám takové, jejichž hrobová jáma nese stopy po vnitřní konstrukci, hrobová výbava obsahuje kovové předměty, zdobené nádoby (zejména poháry), lukostřelecký balíček a soubory ozdob. Všechny tyto předměty ale nebyly ani na jednom pohřebišti (Hoštice I, IV, Ivanovice VI, Tvořihráz) nalezeny společně v jedné hrobové jámě. Jako bohaté tedy беру ty, které obsahují co největší počet těchto předmětů, jako bohatší ty, které obsahují alespoň několik z nich. Pokud hrobová jáma obsahuje pouze jeden typ těchto předmětů, může se jednat o bohatší hrob uvnitř své prostorové skupiny, nikoliv však bohatší hrob na celém pohřebišti. Tyto hroby zde nebudou popsány. Výjimka nastává v případě pohřebiště Hoštice IV, kde jsou hrobové výbavy podstatně chudší, těm zde bude věnována pozornost. Cílem této kapitoly je vymezit bohaté pohřby a pohřby s bohatší výbavou, které by mohly odrážet postavení zemřelého ve společnosti. Mohlo by se jednat o významné jedince, řadíme se k vládnoucí vrstvě, bohatší skupině obyvatel nebo straším, společností uznávaným jedincům.

5.1 Bohaté pohřby na pohřebišti Hoštice I

Mezi nejbohatší pohřby na pohřebišti Hoštice I patří hroby I-949, 939, 915, 862 a I-803. Hrobová výbava se v těchto hrobech skládala hned z několika znaků pro bohaté hroby. První čtyři patřily dospělým mužům, poslední dospělé ženě. Dva jedinci dosáhli pravděpodobně už senilního věku, ostatní věku *maturus*. Není zde tedy žádný jedinec do 40 let věku. Hrob I-949 obsahoval ze zvolených indikátorů pro bohatý pohřeb lukostřelecký soubor skládající se ze čtyř šipek a nátepní destičky, dále dvě stříbrné a tři zlaté záušnice a kostěný kroužek s otvorem. Zjištěny zde byly i stopy po obložení hrobové jámy. Hrob I-939 nesl také stopy po výdřevě a obsahoval tři šipky, nátepní destičku, měděnou dýku a dva zdobené poháry. Hrob I-915 obsahoval dva zdobené poháry, nátepní destičku, měděnou dýku, brousek na ratiště šípů, zlomky štípané industrie a měděné šídlo. Hrob I-862 obsahoval nátepní destičku, měděnou dýku, zdobený pohár a mísu a kostěný knoflík. Součástí hrobové výbavy hrobu I-803 byla měděná záušnice, zdobený pohár a mísa, kostěný závěsek, soubor 22 kostěných knoflíků, kamenný korálek a 38 ulit plžů s otvorem.

Kombinace předmětů bohaté výbavy, ale v menším množství byly nalezeny ve větším počtu hrobů. Mezi bohatší hroby řadím i ty, které obsahovaly předměty z kovů, ať už se jedná

o měď či zlato nebo stříbro. Všechny tyto kovy byly ve své době hůře dostupné a vzácné. Mezi bohatší hroby řadím: I-800 (čtyři knoflíky, měděné šídlo, keramické kolečko s provrtem), 802 (33 zlatých plíšků), 810 (stupeň podél stěny, zdobený pohár), 826 (stopy po dřevěné komoře, zdobený pohár a mísa), 837 (dva zdobené poháry, šipka, tři zlaté záušnice), 840 (obvodové stupně stěn, 26 knoflíků), 843 (nátepní destička, šipka), 856 (13 knoflíků měděný plíšek), 863 (23 stříbrných a 11 zlatých plíšků, 7 šipek), 864 (zdobený pohár, lukovitý závěsek, 4 šipky), 870 (zdobený pohár, sedm knoflíků), 872 (21 knoflíků, měděná jehlice), 873 (knoflíky, 4 šipky), 878 (16 knoflíků, měděná jehlice, měděná záušnice), 881 (6 knoflíků, zdobený pohár), 883 (15 knoflíků, dva zdobené poháry, měděné šídlo), 884 (zdobený džbánec, nátepní destička, měděná dýka), 900 (11 knoflíků, měděné šídlo, zdobený pohár), 901 (3 knoflíky, dva zdobené poháry), 917 (zdobený a nezdobený pohár, dvě šipky, nátepní destička), 918 (zdobený pohár, hrnec a mísa, 33 knoflíků, měděné šídlo), 934 (zdobená mísa, 15 knoflíků), 945 (20 knoflíků, měděná jehlice), 947 (zdobený pohár a mísa, 16 knoflíků) a I-954 (obvodové stupně hrobové jámy, zdobený a nezdobený pohár). Tyto hroby patřily převážně dospělým jedincům, dva nedospělým, juvenilním jedincům. S bohatší výbavou byli ukládáni muži, ale i ženy. Většinou se jedná o jedince poměrně vysokého věku, dosahující téměř hranice *senilis*, jedna ženy s jistotou tohoto věku dosáhla. Tímto způsobem byli tedy pohřbíváni zejména nejstarší jedinci ve společnosti.

Poměrně bohatší výbavu obsahovaly i hroby I-818 (dva měděné plíšky), 821 (lukovitý závěsek, kostěné šídlo, ulita plže), 830 (17 knoflíků, ulita plže), 855 (30 knoflíků) a I-944 (29 knoflíků). Až na jeden hrob (juvenilní jedinec) se jedná o pohřby dospělých jedinců věkových kategorií *adultus* a *maturus*, ženského i mužského pohlaví. V těchto hrobech byly nalezeny kromě běžné výbavy většinou předměty jednoho typu z luxusnějších výbav, většinou ozdoby v podobě knoflíků.

Luxusnější hrobové výbavy byly nalezeny v 34 hrobech, tedy zhruba ve 21,6 % všech hrobů. Jedná se zejména o jedince staršího věku, převážně věkové kategorie *maturus*. Mnoho z nich je již téměř na hraně s kategorií *senilis*, některé spadají i do ní. Tyto výbavy byly součástí většinou kostrově pohřbených jedinců, pouze v jednom případě se jedná o žárový pohřeb a v jednom o hrobovou jámu, kde se skelet nedochoval. Ostatní hroby na pohřebišti mají výbavu spíše průměrnou až chudou. Obsahují většinou pouze keramické nádoby bez výzdoby, případně pouze jeden z předmětů bohatší výbavy nebo předměty jiné jako jsou zvířecí kosti nebo štípaná industrie. Některé hrobové jámy jsou zcela bez milodarů.

5.2 Bohaté pohřby na pohřebišti Hoštice IV

Bohaté pohřby na pohřebišti Hoštice IV neobsahují tak vysoký počet milodarů jako je tomu v případě Hoštic I. Pohřby zde většinou neobsahují ani jeden z luxusnějších předmětů. Nejbohatším pohřbem je hrob IV-841, který obsahoval nátepní destičku a šipku. Patřil jedinci mužského pohlaví, zřejmě věkové kategorie *juvenis* nebo *adultus*. Jako bohatší hrob lze označit hrob IV-840, který obsahoval zdobený pohár. Patřil staršímu jedinci věkové kategorie *maturus* nebo *senilis*, podle polohy mužského pohlaví. Případně sem můžeme zařadit i hrob IV-856 se zdobeným džbánkem. Uložen zde byl nedospělý jedinec, snad ženského pohlaví podle polohy těla. Z indikátorů bohatších hrobů se v několika hrobových jámách vyskytly i schody, které by dokládaly dutý prostor. Předměty v těchto hrobech nalezené ale nepoukazují na bohatý pohřeb. Nalezeny zde byly pouze nádoby.

Jako bohatší hroby lze na pohřebišti označit pouze tři. Ale i tyto hroby obsahují, v porovnání s hroby z Hoštic I, spíše průměrnou výbavu. Jedná se o kostrové pohřby – dvou jedinců mužského a jednoho ženského pohlaví. Není zde ani patrné ukládání bohatší výbavy hlavně k starším jedincům. Starší zde byl pouze jeden. Ostatní hroby obsahují pouze keramické nádoby nebo žádné milodary. Pohřebišť Hoštice IV lze nazvat spíše chudým co do rozmanitosti a počtu milodarů.

5.3 Bohaté pohřby na pohřebišti Ivanovice VI

Nejbohatším pohřbem na pohřebišti Ivanovice VI je hrob VI-812. Obsahoval z luxusnějších předmětů nátepní destičku, dvě šipky, měděnou dýku a zlomek zdobené nádoby. Patřil muži věkové kategorie *adultus*. Jako bohatší lze označit hroby VI-806, 816 a případně i VI-809. Tyto hroby obsahují ale maximálně dva předměty z těch luxusnějších a mimo rámec pohřebišť by se jednalo spíše o hroby s průměrnou výbavou. Hrob VI-806 obsahoval zdobený džbánek a pohár a zajímavý je zde přeslen, který není častým nálezem. Hrob VI-809 obsahoval šipku a kostěný kroužek s provrtem sloužící snad jako součást opasku. Hrob VI-816 obsahoval měděnou dýku. Tyto hroby patřily po jednom dospělému muži, dospělé ženě a dítěti. Není zde tedy patrný jakýkoli vliv věku na luxusnější výbavu. Zařadit sem můžeme případně i hrob VI-810, který patřil ženě na hraně senilního věku a obsahoval 16 kostěných knoflíků.

Ostatní hroby obsahovaly převážně pouze běžnou keramiku. Výjimky tvoří ještě hroby VI-807 (štípaná industrie, kostěné hladítko), 813 (zdobený pohár), 817 (zdobený pohár) a VI-819 (šipka). Tyto hroby patřily zejména nedospělým jedincům. I toto pohřebiště nevyniká rozmanitostí a počtem milodarů, můžeme ho zařadit spíše k průměrně vybaveným.

5.4 Bohaté pohřby na pohřebišti Tvořihráz

Všechny čtyři pohřby na pohřebišti Tvořihráz lze označit minimálně za ty s bohatší výbavou. Všechny obsahují množství zdobené keramiky, ať už se jedná o poháry, mísy nebo střepy z neurčených nádob. Množství keramiky pochází také ze žlabů okolo nich (zejména hrob 2), které tak dávají hrobům významné postavení mezi hroby kultury zvoncovitých pohárů. U všech čtyř hrobů lze předpokládat také komoru nebo alespoň obložení stěn.

Jako nejbohatší hrob na pohřebišti je možné označit hrob 2, který obsahoval z prestižnější výbavy nátepní destičku, měděnou dýku, dva kančí kly, kostěný kroužek a zlomky jantaru a samozřejmě zdobené nádoby, jak již bylo napsáno výše. Hrob patřil nejméně pěti zároveň pohřbeným dětem. Jako bohatší lze označit hrob 1, ale co do počtu zdobených nádob i hroby 3 a 4. Hrob 1 obsahoval mimo jiné dva zlaté plíšky, zlomky jantaru a kamenné brousky a množství střepů v zásypu žlabu.

Pohřebiště Tvořihráz lze označit za bohatší co do počtu milodarů, zdobených nádob a existence komor a žlabů okolo hrobů. Přestože se zde vyskytlo minimum měděných předmětů a ozdob, jako bohatší hroby je označuje zejména zdobená keramika a lukostřelecký soubor hrobu 2. Bohatší výbava je tedy zjištěna jak v hrobech kostrových, tak i žárových, v hrobech vícečetných i hrobech s pohřby jednoho jedince. Nachází se u dětí i dospělých, bez ohledu věk. Nejbohatší výbavu má zde, oproti předešlým pohřebišťům, pětice dětí z hrobu 2.

6 Analýzy nekeramických nálezů z pohřebišť

6.1 Analýza hrobových jam

6.1.1 Analýza hrobových jam na lokalitě Hoštice I

Na pohřebišti Hoštice I byly odkryty hrobové jámy obsahující kostrové nebo žárové pohřby. V některých hrobových jámách byly nalezeny pouze milodary, jinde pouze ostatky zemřelých. Několik hrobových jam bylo zcela prázdných. Kostrové hroby převažovaly (87 %) nad žárovými (3 %), prázdné hrobové jámy zaujímaly 10 % všech hrobových jam (Matějčíková 2012b, 20-198).

Co se týče tvaru hrobové jámy, převažovaly jámy obdélné (obr. 48), kterých bylo zjištěno 110 a představovaly tak 70 % všech hrobových jam na pohřebišti. Druhým nejpočetnějším tvarem byly čtvercové jámy, kterých bylo odkryto celkem 20, a tvořily tak 13 %. Třetím nejpočetnějším tvarem byly jámy oválné, které byly zjištěny v 11 případech, tedy v- 7 %. Jednu z nejméně početných skupin tvořily jámy kruhové, které byly pouze 4 (3 %). 8 hrobových jam bylo nepravidelného nebo v jednom případě ledvinovitého tvaru. Celkem tvořily 5 % všech hrobových jam na pohřebišti. U třech hrobových jam nebylo možné zjistit přesný tvar. Žárové pohřby byly uloženy do obdélných hrobových jam ve dvou případech, v jednom do čtvercové jámy a v jednom případě byl pohřeb součástí jiného hrobu. Hrobové jámy byly mělce zahloubené a při skrývce došlo k jejich poškození. Ve většině případů měly hrobové jámy rovné dno, svislé nebo šikmé stěny a zaoblené rohy (Matějčíková – Dvořák 2012d, 77; Habásková 2014, 63-64).

Rozměry hrobových jam se pohybovaly následovně (obr. 49): délka 50-240 cm (průměrně 141,4 cm), šířka 45-200 cm (průměrně 102,1 cm) a hloubka 5-115 cm (průměrně 49,4 cm). Velikost hrobové jámy se odvíjela od uloženého jedince, kdy muži měli největší hrobové jámy, děti naopak nejmenší. Průměrné rozměry hrobových jam podle pohlaví a věku byly: u mužů délka 164,3 cm, šířka 112,7 cm a hloubka 62 cm, u žen délka 148,5 cm, šířka 105,5 cm a hloubka 51,5 cm a u dětí délka 113,2 cm, šířka 89 cm a hloubka 35,7 cm (Habásková 2014, 64; Matějčíková 2011, 40-41).

O vnitřních úpravách hrobových jam vytvářejících dutý prostor lze uvažovat v- 49 %, tedy u 76 hrobových jam. U zbývajících 81 hrobových jam (51 %) nebyly zjištěny žádné stopy po jakékoliv vnitřní úpravě hrobu, která by vedla k vytvoření komory. Mezi tyto doklady patří stupně ve stěnách hrobových jam, někdy s doklady po výdřevě. Ty byly zjištěny u 6 hrobů

(především hroby dospělých mužů). U ostatních se tento jev předpokládá z důvodu částečného odvalení těla, kdy zaniká „stěna“ z organického materiálu (Habásková 2014, 64-65; Matějčková 2011, 42; Prokeš 2012, 97-110).

6.1.2 Analýza hrobových jam na lokalitě Hoštice IV

Na pohřebišti Hoštice IV byly odkryty převážně hroby kostrové (77 %), dále dva hroby žárové (15 %) a jeden hrob byl bez skeletu. Tři hroby sice obsahovaly pozůstatky zemřelého, ale neobsahovaly již žádnou hrobovou výbavu v podobě milodarů (Matějčková 2012b, 206-217).

Hrobové jámy měly nejčastěji tvar obdélníku (obr. 48). Tento tvar byl zjištěn ve čtyřech případech (31 %). 3 jámy měly tvar nepravidelný (23 %). Dalším nejpočetnějším tvarem byl tvar kruhový a oválný, v obou případech se vyskytl shodně u dvou hrobových jam (oba po 15 %). 1 hrobová jáma měla tvar čtvercový a u jedné nebyl tvar na povrchu znatelný. Žárové pohřby byly uloženy jednou v hrobové jámě nepravidelného půdorysu a jednou v kruhové hrobové jámě. Všechny hrobové jámy měly více či méně zaoblené rohy, kolmé nebo šikmé stěny a rovné dno.

Délka hrobových jam (obr. 50) se pohybovala v rozmezí 70-190 cm (průměrně 118 cm), šířka v rozmezí 50-110 cm (průměrně 83 cm) a hloubka v rozmezí 0-60 cm (průměrně 24 cm). I zde platí pravidlo, že děti mají nejmenší hrobové jámy, ženy zde však mají větší hrobové jámy než muži. Největší hrobová jáma sice patřila ženě, ale byla velmi mělce zahloubená a je tedy možné, že se její zjištěné rozměry od skutečnosti liší. Průměrné rozměry hrobových jam podle pohlaví a věku byly následovné: u mužů délka 124 cm, šířka 90 cm a hloubka 24 cm, u žen délka 146 cm, šířka 90 cm a hloubka 10 cm, u dětí a nedospělých jedinců je průměrná délka 113 cm, šířka 83 cm a hloubka 15 cm.

Dutý prostor lze předpokládat pouze v jednom hrobě (IV-854), kde došlo k odvalení nádoby, na kterou zřejmě tlačilo tělo zemřelého. Dřevěné obložení bylo zjištěno v hrobové jámě IV-855. V prvním případě se jedná o hrob dospělého muže, v druhém o hrob dospělé ženy (Matějčková 2012b, 208-211; Tkáč et al. 2012, 116).

6.1.3 Analýza hrobových jam na lokalitě Ivanovice VI

Na lokalitě Ivanovice VI bylo zjištěno 23 kostrových hrobů, z toho v jednom se nacházel i pohřeb žárový. Jednalo se tedy o dvojhrob (VI-811). Pouze dva hroby obsahovaly jen lidské

kosterní pozůstatky bez milodarů. Žádný hrob nebyl zcela prázdný, ani neobsahoval pouze milodary (Matějčková 2012b, 222-252).

Hrobové jámy byly převážně obdélného tvaru (83 %; obr. 48) a to v 19 případech. 3 hrobové jámy byly oválné (13 %) a jedna měla hruškovitý tvar. Žárový pohřeb byl součástí pohřbu VI-811A, který se nacházel v obdélné hrobové jámě. Až na jednu hrobovou jámu měly všechny ostatní zaoblené rohy, většinou mírně šikmé stěny a rovné dno.

Délka hrobových jam (obr. 51) se pohybovala na pohřebišti Ivanovice VI v rozmezí 90-240 cm (průměrně 160 cm), šířka 50-140 cm (průměrně 96 cm) a hloubka v rozmezí 0-70 cm (průměrně 30 cm). Děti byly ukládány do nejmenších hrobových jam, do největších naopak dospělí muži. Průměrné rozměry hrobových jam podle pohlaví a věku jsou následující: u mužů délka 191 cm, šířka 119 cm a hloubka 40 cm, u žen délka 178 cm, šířka 100 cm a hloubka 36 cm, u dětí a nedospělých jedinců je průměrná délka 134 cm, šířka 80 cm a hloubka 21 cm.

Pohřební komora se předpokládá u šesti hrobových jam, kde sice nebyl zjištěn schůdek podél stěny pro dřevěné obložení, ale přítomnosti dutého prostoru by nasvědčovaly posuny těl, případně i některých nádob (Tkáč et al. 2012, 113-114; Matějčková – Dvořák (eds.) 2012, příloha 23).

6.1.4 Analýza hrobových jam na lokalitě Tvořihráz

Na lokalitě Tvořihráz byly odkryty čtyři hrobové jámy. Dvě obsahovaly kosterní pozůstatky, dvě několik žárových pohřbů. Všechny hrobové jámy obsahovaly milodary, žádná nebyla bez lidských ostatků (Bálek et al. 1999, 11-16).

Tři ze čtyř hrobových jam měly obdélný půdorys, pouze jedna byla čtvercová (obr. 48). Ve čtvercové hrobové jámě byly uloženy spálené ostatky. Všechny hrobové jámy měly zaoblené rohy, šikmé až kolmo se svažující stěny a rovné dno.

Délka hrobových jam se pohybovala od 210 do 290 cm (průměrně 240 cm), šířka v rozmezí 140-320 cm (průměrně 190 cm) a hloubka v rozmezí 40-90 cm (průměrně 62 cm). Hrobové jámy byly nezvykle rozměrné. Tento fakt je snad způsoben tím, že se jedná o vícečetné pohřby ve dvou případech. Neplatí zde pravidlo prokázané u předchozích pohřebišť, že děti byly ukládány do nejmenších hrobových jam a muži do největších. Zde největší hrobová jáma patřila dětem, u hrobu s jedním pohřbem se jedná o hrob ženy. Co se týče průměrných hodnot metriky hrobových jam podle pohlaví a věku, dospělí muži byli pohřbeni v hrobové jámě s rozměry: délka 220 cm, šířka 160 cm a hloubka 40 cm. U žen je průměrná

délka hrobových jam 225 cm, šířka 140 cm a hloubka 65 cm. U nedospělých jedinců a dětí byly zjištěny tyto průměrné hodnoty: délka 255 cm, šířka 240 cm a hloubka 60 cm.

Pozůstatky hrobové komory byly zjištěny ve třech hrobech (hrob 1, 2 a 3). V hrobech 1 a 2 byly odkryty schody podél stěn, které byly obloženy dřevěnými deskami a také jimi i překryty. I v hrobě 4 bylo zjištěno schodovité zahloubení, v tomto případě ale nebyly zjištěny stopy po výdřevě. Jedna hrobová jáma byla prostá. Zajímavý je také nález tří kamenů v podélné ose hrobu 3. Domnívám se, že tyto kameny, nalezené těsně pod ornici, souvisí s podobou hrobu na samém povrchu země. Snad mohl být hrob těmito kameny označen nebo tvořit „strop“ komory (Bálek et al. 1999, 15, 17-18).

6.1.5 Shrnutí

Podoba hrobových jam na všech čtyřech pohřebištích odráží zvyklosti kultury zvoncovitých pohárů, jak je známe z celého středoevropského prostoru. Hrobové jámy jsou nejčastěji obdélného tvaru, stěny jsou svislé nebo mírně šikmé, dno je rovné. Dřevěná komora je doložena v podobě obvodových stupňů ve stěnách hrobu. Zjištěno zde bylo pouze dřevěné obložení, kamenné obložení v podobě kamenných skříněk nebo jen obložení stěn kameny zjištěno nebylo. Pozůstatky dřevěné konstrukce se nachází v hrobových jamách, které jsou obklopené žlaby, ale i v jamách bez žlabů. V těchto hrobových jamách byli pohřbeni dospělí muži a dospělé ženy, dokonce i senilní jedinci, děti pouze v případě Tvořihráze. Výbava je bohatá, hroby obsahují lukostřelecké balíčky, soubory ozdob nebo alespoň zdobené poháry.

Ve většině případů také platí pravidlo o rozměrech hrobových jam, tedy že muži jsou ukládáni do jam největších rozměrů, ženy do středně velkých jam a dětem patří nejmenší hrobové jámy. Délky hrobových jam mužů se pohybují v rozmezí 90-240 cm, u žen 100-240 cm, a u dětí 70-180 cm, šířky jsou u mužů v rozmezí 60-170 cm, u žen 60-150 cm a u dětí 50-140 cm, hloubky se pohybují u mužů v rozmezí 10-110 cm, u žen 10-110 cm a u dětí 0-80 cm.

Na všech čtyřech pohřebištích převažuje kostrový ritus stejně jako v téměř celém prostoru rozšíření KZP. Žárové pohřby tvoří menšinu. V Hošticích I tvoří žárové pohřby 3 % všech hrobů, v Hošticích IV 15 %, v Ivanovicích VI 4 % a v Tvořihrázi dokonce 80 % (pokud bychom brali v úvahu pouze hrobové jámy, nikoliv pohřby samotné, pak hrobové jámy s žárovým pohřbem tvoří 50 %). Pokud uvážíme předpoklad vlivu csepelské skupiny na moravskou skupinu nálezů právě v žárovém ritu a možnou komunikaci mezi skupinami přes řeku Dunaj, pak promítnutím těchto lokalit do mapy vidíme, že na lokalitě Tvořihráz, která je

Dunaji nejbliž, je zároveň také největší podíl žárových pohřbů a možná tak byla vystavena největšímu vlivu maďarské skupiny KZP.

Na pohřebištích byly odkryty čtyři dvojhroby (v jednom hrobě byly zjištěny ostatky druhého jedince až při antropologickém rozboru, jedná se zřejmě o příměs, tento hrob mezi dvojhroby nepočítám), jeden trojhrob a do jednoho hrobu byly uloženy dokonce ostatky pěti jedinců. S vícečetnými hroby se přitom v kultuře zvoncovitých pohárů setkáváme pouze výjimečně.

6.2 Analýza zemřelých

6.2.1 Analýza skeletů zemřelých a kremací na pohřebišti Hoštice I

Ze 157 odkrytých pohřbů pochází 143 koster zemřelých jedinců, z toho ve čtyřech případech se jedná o spálené ostatky. Mezi hroby byly zjištěny také dva dvojhroby, jeden z nich navíc birituální (Drozdová et al. 2012, 475; Habásková 2014, 59; Matějčíková 2011, 42; Matějčíková – Dvořák 2012d, 74).

Žárové pohřby byly odkryty čtyři (I-813B, I-866, I-883 a I-903). Pohřeb I-813B byl součástí birituálního hrobu I-813A. Spálené ostatky jedinců ležely rozptýlené na dně hrobové jámy nebo na hromádce uprostřed. Tímto způsobem byl pohřben pouze jeden dospělý jedinec, zřejmě žena podle hrobové výbavy. Ostatní pohřby obsahovaly spálené ostatky dvou dětí a jednoho nedospělého jedince. Oprávněně lze uvažovat o větším množství takto pohřbených jedinců, čímž by se vysvětlily třeba alespoň některé prázdné hrobové jámy. Ty mají malé rozměry a byly by tak vhodné pro žárové pohřby, případně pro kostrové pohřby dětí (Matějčíková 2011, 49; Matějčíková – Dvořák 2012d, 77).

Kostrových pohřbů byla na pohřebišti většina. Tímto způsobem bylo pohřbeno minimálně 139 jedinců. Některé prázdné hrobové jámy mohly také obsahovat skelet, ale ten se nemusel z různých příčin zachovat. Ať už z důvodu mělkého zahloubení, úplného strávení kostry nebo sekundárního zásahu. Na pohřebišti Hoštice I je možné najít několik výjimek v poloze skeletu v hrobě, naprostá většina ale odpovídá zvyklostem kultury pohřbívat v závislosti na pohlaví ve směru S-J a obráceně pro jedince ženského pohlaví, případně s odchylkami k severozápadu nebo severovýchodu, v případě žen k jihozápadu nebo jihovýchodu. Většina zemřelých leží ve skrčené poloze na pravém či levém boku, pouze dva jedinci na zádech (I-809 a I-817), jeden na břiše (I-906) a jeden vsedě (I-808). Obličej směřuje převážně k východu jak je tomu u KZP zvykem. U nohou převažuje střední skrčení, následované silným. U polohy paží

převažuje poloha D2 (dál před obličejem), případně poloha mezi D1 (blíž u obličeje) a D2 a D1. Zjištěna byla také poloha C (ruce položené na břicho) a to v 11 případech, dvakrát poloha A a B (kombinace poloh C a D; Habásková 2014, 62-63; Matějčková 2011, 43; Matějčková – Dvořák 2012d, 74; Prokeš 2012, 97-110).

Ze 143 koster vyzvednutých z pohřebiště Hoštice I jich podle polohy v hrobě a na základě milodarů 55 patřilo jedincům ženského pohlaví a 73 jedincům mužského pohlaví. Jedinci mužského pohlaví tak převažují, čítají 57 %. Pokud budeme vycházet z antropologického určení, dojdeme k rovnovážnému zastoupení mužů a žen, tedy 50 % a 50 %. Pokud vezmeme v úvahu pouze děti a nedospělé jedince, i zde převažují chlapci nad dívkami, podle genderového rozlišení 34 chlapců a 17 dívek (Drozdová 2011, 59-63; Drozdová et al. 2012, 478-480; Habásková 2014, 59-60). U několika hrobů zde dochází k rozporu z hlediska genderového a antropologického nebo genetického určení. Dochází zde k pohřbívání jedinců podle pravidel opačného pohlaví. Jedná se o hroby I-848, I-877, I-829, I-924, I-879, I-814, I-823, I-855 a I-942. Jedná se tak zřejmě o výjimky v pohřebním ritu nebo o chybné archeologické posouzení z důvodu značného strávení některých těchto skeletů. Pokud vezmeme v úvahu gender, antropologická i genetická určení pohlaví, pak mužů zde bylo zjištěno 77 a žen 55 (obr. 52; Drozdová et al. 2012, 477-480; Habásková 2014, 60-61; Vaňharová 2011, 118-119).

Věk se podařilo určit u 129 koster (obr. 53). 41 % z nich zaujímají děti a nedospělí jedinci. Zde je nejpočetnější kategorie *infans I* (do šesti let věku), přičemž velmi malých dětí je zde málo a svědčí o nízké kojenecké úmrtnosti, případně alternativním způsobu pohřbívání. Tato kategorie tvoří 19,4 % všech zemřelých na pohřebišti. Kategorie *infans II* (7-14 let) se objevila v 12,4 %, dva jedinci byli na rozhraní *infans* a *juvenis*. Kategorii *juvenis* tvořilo 10,1 % všech zemřelých. 59 % zemřelých bylo dospělých. Nejpočetnější je zde kategorie *maturus* (40-59 let), která zaujímá 31,8 %. Následována je kategorií *adultus* (20-39 let), která zaujímá 19,4 %. Do kategorie *senilis* (nad 60 let věku) spadají pouze 2,3 % zemřelých. Několik jedinců se nacházelo na rozhraní několika kategorií. Překvapivá je nízká úmrtnost mladých dospělých žen, kde se předpokládá vysoká úmrtnost ve spojitosti s porodem a těhotenstvím. Nejvíce žen, ale i mužů, zemřelo ve věku 50-59 let, 2 muži se dožili dokonce věku nad 60 let, stejně tak nejméně jedna žena, další dvě se dožily věku mezi 55 a 65 lety, pouze tři muži zemřeli ve věku do 30 let, ve věku 20-40 let zemřelo pouze 11 žen. Průměrně se muži dožili 44,6 let a ženy 44,0 let (Drozdová 2011, 60-65; Drozdová et al. 2012, 477-480; Habásková 2014, 61-62).

6.2.2 Analýza skeletů zemřelých a kremací na pohřebišti Hoštice IV

Z 13 odkrytých hrobů bylo vyzvednuto 11 zemřelých jedinců. Deset z nich bylo pohřbeno kostrově, pouze s jistotou jeden žárově. Žárový pohřeb se nacházel zřejmě i v hrobové jámě IV-857, kde byla při stěnách zjištěna rozpadlá kostěná drť. Nebyl zde zjištěn žádný dvojhrob (Dobisíková 2012, 543, 212).

Žárový pohřeb IV-862 patřil dospělému muži. Spálené ostatky s uhlíky zde byly nasypány na hromádku. V případě pohřbu IV-857 lze uvažovat o rozptýlení kremace po dně hrobové jámy. Tyto ostatky není možné blíže určit, protože došlo k jejich ztrátě. Žárový pohřeb mohl být snad uložen i do prázdné hrobové jámy IV-863, která byla malých rozměrů a pro toto využití vhodná (Matějčková 2012b, 212-217).

11 jedinců bylo pohřbeno kostrově. Poloha v hrobech odpovídá zvyklostem KZP, jedinci jsou tedy pohřbíváni v závislosti na pohlaví bez rozdílu věku ve skrčené poloze na pravý nebo levý bok s orientací S-J nebo J-S, případně s odchylkami k SV. Pohled zemřelých směřuje až na dvě výjimky k východu. Převažuje střední a silné skrčení, slabé lze s jistotou prokázat pouze u jednoho skeletu. Poloha rukou se podařila zjistit s jistotou pouze ve dvou případech. Jedná se o polohu C, tedy složení rukou na břicho zemřelého.

Pohlaví bylo stanovováno archeologicky (genderově) i antropologicky, oba přístupy se shodly ve všech zkoumaných případech. Všichni jedinci tedy byli pohřbeni v poloze odpovídající jejich pohlaví. Pohlaví se podařilo určit u deseti jedinců. 6 z nich bylo mužského pohlaví (60 %), tři pohlaví ženského (40 %; obr. 52). Pokud se podíváme pouze na pohlaví dětí a nedospělých jedinců, u jednoho se pohlaví nedalo určit a jedno je pohlaví ženského. Dva jedinci jsou na rozhraní věkových kategorií *juvenis* a *adultus*, jedná se o jednu ženu a jednoho muže. Poměr zastoupení mužů a žen je tedy téměř vyrovnaný. Genetické analýze nebyly podrobeny žádné kosterní pozůstatky.

Věk nebyl určen pouze u jednoho jedince. Další tři stojí na rozhraní dvou věkových kategorií, dvakrát se jedná o kategorie *juvenis* a *adultus* a jednou o kategorii *maturus* a *senilis* (obr. 53). Pokud nezapočítáme první dva jmenované jedince (kategorie *juvenis-adultus*), dostaneme výraznou převahu dospělých oproti dětem či nedospělým jedincům. Dospělých jedinců bylo 7 (58 %), nedospělí 2 (17 %), na rozhraní také dva (17 %), u jednoho se věk nepodařil určit. Nejvíce zemřelých spadalo do věkové kategorie *adultus* (4 jedinci), ve všech případech se jedná o muže. Opět zde není doložena vysoká úmrtnost žen ve spojitosti s těhotenstvím a porodem a stejně tak zde není doložena ani vysoká úmrtnost dětí.

6.2.3 Analýza skeletů zemřelých a kremací na pohřebišti Ivanovice VI

Z pohřebišť Ivanovice VI bylo vyzvednuto 23 skeletů a jeden žárový pohřeb z celkem 23 hrobových jam. Jeden hrob byl birituální (VI-811), obsahoval kosterní pozůstatky dvou dětí. Jedno bylo pohřbeno kostrově, jedno žárově (Matějčíková 2012b, 222-253).

Žárový pohřeb (VI-811B) ležel na hromádce u nohou kostrově pohřbeného dítěte. Žádná hrobová jáma nebyla prázdná, proto se téměř s jistotou jedná o jediný žárový pohřeb na pohřebišti Ivanovice VI.

22 jedinců bylo pohřbeno kostrově. Až na jednu výjimku (VI-800) leželi všichni pohřbení jedinci (kde se to dalo určit) ve skrčené poloze na pravém či levém boku s orientací S-J či J-S a odchylkami k severozápadu a severovýchodu. Jedinec z hrobu VI-800 ležel v natažené poloze na břiše, hlavou k západu. Pohled ostatních zemřelých směřoval k vycházejícímu Slunci, tedy k východu. Všichni jedinci byli pohřbeni v závislosti na pohlaví na pravém či levém boku, žádné odchylky zde zjištěny nebyly. Co se týče skrčení nohou, kde to bylo možné určit, převažovalo skrčení silné a střední, v jednom případě bylo zjištěno slabé skrčení nohou. U polohy paží převažovala poloha D, tedy před obličejem zemřelého. V jednom případě byla zjištěna poloha C – na břiše zemřelého jedince.

Pohlaví zemřelých bylo stanoveno archeologicky a antropologicky. Genetické analýzy nebyly použity. Archeologické i antropologické určení se ve všech zkoumaných případech shodují. Jedinců mužského pohlaví bylo 14 (64 %), jedinců ženského pohlaví 8 (36 %; obr. 52). Pokud vezmeme v úvahu pouze děti a nedospělé jedince, pak chlapců bylo 7 a dívky 3. Muži tedy převažují celkově i v kategoriích *infans* a *juvenis*.

Věk byl alespoň přibližně určen u všech zemřelých (obr. 53). Pouze jeden jedinec byl určen jako dospělý bez bližšího vymezení. Dospělých a nedospělých jedinců bylo shodně 50 % a 50 %, tedy 12 a 12 jedinců. Nejvíce zemřelých spadá do kategorie *infans* a sice 9 jedinců, další dva jsou na rozhraní kategorií *infans* a *juvenis*, jeden spadá do kategorie *juvenis*, 7 do kategorie *adultus*, 4 do kategorie *maturus*. Žádný jedinec se nedožil senilního věku. Co se týče kategorie *adultus*, pouze v jednom případě se jedná o ženu. Opět se zde tedy nesetkáváme s vysokou úmrtností mladých dospělých žen. Vyloučena je i nízká kojenecká úmrtnost, nejmladšímu dítěti na pohřebišti byly asi 3 roky (Langová 2012, 549-566).

6.2.4 Analýza skeletů zemřelých a kremací na pohřebišti Tvořihráz

Ze čtyř hrobových jam na pohřebišti Tvořihráz byly vyzvednuty kosterní pozůstatky nejméně deseti jedinců. Dvě hrobové jámy obsahovaly skelety, vždy po jednom jedinci. Zbylé

dvě hrobové jámy obsahovaly vícečetné žárové pohřby. V jednom případě se jedná o pět jedinců v jedné hrobové jámě, v druhém případě o tři jedince (Bálek et al. 1999, 37-42).

Dvě hrobové jámy obsahovaly žárové pohřby (hrob 2 a 3). V hrobě 2 byly nalezeny spálené ostatky nejméně pěti jedinců. Kremace všech jedinců byly navzájem promíšené, z toho je možné usuzovat, že byly spáleny současně. Ostatky byly rozděleny na tři hromádky a vloženy tak na dno hrobové jámy. Patřily nejméně pěti dětem kategorie *infans I a II*, případně u jednoho jedince až *juvenis*. Nejmladšímu dítěti bylo kolem dvou let, nejstaršímu nad 10 let života. Několikanásobný žárový pohřeb byl zjištěn také na dně hrobové jámy číslo 3. Zde ale naopak spálené ostatky patřily dospělým jedincům kategorie *adultus* a jednomu juvenilního věku. Tyto ostatky ležely jako v předchozím případě volně v zemi, ale uskupené do jedné hromádky. Vzhledem k tomu, že neprošly stejným žářem, ale byly promíchané, jedná se o druhotné umístění těchto spálených těl. Kremace patřily dvěma dospělým mužům a jedné nedospělé ženě (Bálek et al. 1999, 19, 38-42).

Kostrové pohřby byly zjištěny v hrobech 1 a 4. V každé hrobové jámě byl uložen pouze jeden jedinec. V obou případech se jedná o dospělou ženu, uloženou podle pravidel pohřbívání u KZP. Tedy obě kostry leží ve skrčené poloze na pravém boku, obličej mají obrácený k východu. Orientace těl je J-S a JV-SZ. Co se týče polohy nohou, jednou se vyskytuje slabé skrčení, jednou naopak silné. Polohu rukou bylo možné určit pouze v jednom případě, jednalo se o polohu C, tedy ruce složené na břicho (Bálek et al. 1999, 19-20, 37-38).

Na pohřebišti Tvořihráz bylo opět pohlaví stanovováno archeologicky a antropologicky, bez použití genetických analýz (tato metoda nebyla v České republice ještě na počátku 90. let rozšířena). Poměr pohřbených dospělých mužů a žen byl téměř vyrovnaný, 2:3 s převahou ženských jedinců (60 %; obr. 52). U dětí nebylo pohlaví určeno.

Co se týče věku zemřelých, zastoupení zde jsou dospělí i nedospělí jedinci. Dospělý jedinec byl zjištěn ve čtyřech případech (40 %), nedospělý v šesti případech (60 %). Zastoupeny jsou zde věkové kategorie *infans I a II* (5 jedinců), *juvenis* (1 jedinec), *adultus* (3 jedinci) a *maturus* (1 jedinec; obr. 53). Nejmladšímu pohřbenému dítěti bylo okolo dvou let. Opět se zde tedy neseťkáváme s novorozeneckou úmrtností. Co se týče vysoké úmrtnosti mladých žen, s tímto jevem by mohl souviset pouze žárový pohřeb z hrobu 2, kde byla pohřbena žena ve věku 15-18 let. Nejstarší zemřelý jedinec pohřbený v Tvořihrázi zemřel ve věku 45-50 let (Bálek et al. 1999, 38-42, 48).

6.2.5 Shrnutí

Jedinci pohřbení na všech čtyřech pohřebištích vykazují shody ve způsobu uložení jako v celé střední Evropě. Poloha je určována podle pohlaví zemřelého jedince ve většině případů. Zemřelí jsou ukládáni na pravý nebo levý bok, s orientací J-S nebo S-J a drobnými odchylkami, které vznikají mírně odlišnou dráhou Slunce po obloze v různou roční dobu. Bez ohledu na pohlaví, většina zemřelých hledí k východu. Paže mají většinou složeny u obličeje, tedy v poloze D, která je u KZP opět nejvíce rozšířená. Nohy bývají nejčastěji silně nebo středně skrčené.

Poměr zastoupení jedinců mužského a ženského pohlaví je poměrně vyrovnaný. Nepozorujeme zde tedy žádné výrazné odchylky jako např. v Čechách, kde převažují mužské hroby. Pokud nebudeme brát v úvahu dva jedince, kteří jsou na rozhraní kategorií *juvenis* a *adultus*, pak dospělých žen a dospělých mužů je 48:52, tedy opět vyrovnaný. Děti bylo celkem zjištěno 78, kromě Hoštic IV, tito jedinci na všech pohřebištích převažují (obr. 54). Avšak nejsou jim vyděleny areály na pohřebišti. Pohřby mužů, žen i dětí nevykazují v prostoru žádné zvyky odvíjející se od pohlaví či věku. Žárové pohřby patřily, kromě tří jedinců, dětem a nedospělým.

Na pohřebištích jsou ve větším počtu zastoupeny pohřby dětí, což svědčí o vysoké dětské úmrtnosti. Pohřbů dětí do tří let věku jsou zastoupeny minimálně, což vypovídá o nízké kojenecké úmrtnosti a naopak o vysoké úmrtnosti dětí spojené se špatnými životními podmínkami a nemocemi, se kterými se zřejmě potýkaly především větší děti. Avšak nízká míra pohřbů novorozenat může být také způsobena úplným strávením tak drobných kůstek. Vysoká úmrtnost je spojená především s kategorií *maturus*, kde jedinci umírali již zřejmě stáří, neboť se nedoživali průměrně vyššího věku než 45 let. Pouze několik málo jedinců se dožilo senilního věku. Stejně tak se setkáváme s nízkou úmrtností žen v souvislosti s těhotenstvím a porodem. Pohřbené mladé ženy kategorie *adultus* byly v menšině na všech čtyřech pohřebištích.

6.3 Analýza kamenné industrie

6.3.1 Analýza kamenné industrie na pohřebišti Hoštice I

Z hrobových jam na pohřebišti Hoštice I bylo vyzvednuto 74 kusů kamenné industrie. Na jeden hrob tak průměrně připadá 0,47 předmětu z kamene. Kamenná industrie tvořila 7 % všech milodarů (obr. 55). Nejčastěji byla kamenná industrie zastoupena šípkami (32 kusů) a

ty tak tvořily 43 % veškeré produkce z kamene. Nalézány byly po jednom až sedmi kusech v hrobech převážně mužů, po jednom kuse i v hrobě ženy, která ležela v poloze typické pro muže, a v hrobě dítěte – chlapce. Všechny byly součástí kostrových pohřbů. Až na jednu šipku se jedná o typ s křídélky vyrobené ze silicitu. Doprovázeny byly v několika případech nátepními destičkami, dýkami či zdobenými poháry (Habásková 2014, 77-78; Matějčíková 2011, 46; Přichystal - Všianský 2012, 303-304).

Nalezena zde byla také jedna kamenná dýka (hrob I-910). Ležela v hrobě kostrově pohřbeného dospělého muže. Jedná se o typ s řapem z blíže neurčeného spongolitu (Habásková 2014, 78; Matějčíková – Dvořák 2012e, 285).

Mezi další nálezy patří čepele, úštěpy, segmenty, škrabadla, hrot a odštěpovače a další. Tato štípaná industrie tvoří 38 % všech kamenných artefaktů. Nejčastěji byly nalezeny v hrobech mužů a vždy v kostrových pohřbech. Pro jejich výrobu posloužil nejčastěji rohovec typu Krumlovský les a silicity z glacienních sedimentů (Habásková 2014, 78; Přichystal - Všianský 2012, 304-305).

Kamenné nátepní destičky zaujímají 12 % všech předmětů z kamene, nalezeno jich bylo 9 kusů. Všechny byly nalezeny v hrobech mužů (většinou kategorie *maturus*), až na jednu výjimku (prázdná hrobová jáma I-911) v kostrových pohřbech. Nátepní destičky doprovázely šipky, dýky nebo zdobené poháry. Většina nátepních destiček měla čtyři otvory, objevují se ale i nálezy se třemi nebo šesti. Nátepní destičky jsou různých tvarů – krátké i dlouhé, úzké i široké. Pro jejich výrobu byl nejčastěji použit jemnozrnný pískovec až jílovec (Habásková 2014, 78-79; Matějčíková 2011, 46; Matějčíková – Dvořák 2012e, 286-299; Přichystal – Všianský 2012, 305-314).

Broušená industrie je na pohřebišti Hoštice I zastoupena také jedním kamenným korálkem (I-803) – kostrový pohřeb ženy věkové kategorie *maturus*. Součástí hrobové výbavy byl také soubor kostěných knoflíků a ulit plžů, kostěný závěsek a kostěný korálek. Vše zřejmě tvořilo náhrdelník (Habásková 2014, 79; Matějčíková – Dvořák 2012b, 269; Matějčíková – Dvořák 2012e, 285). V kostrovém hrobě ženy věkové kategorie *maturus* (I-907) byl nalezen zlomek hematitu. Nalezen byl společně se zdobeným pohárem, na jehož výrobu mohl být použit. Z hrobu I-908 (kostrový pohřeb muže kategorie *maturus*) pochází předmět z křemene, snad drtič nebo otloukač. A v kostrovém hrobě muže kategorie *maturus* (I-915) byl nalezen pískovcový brousek dřiků šípů. Společně s ním zde byla objevena nátepní destička, šipka a měděná dýka (Habásková 2014, 79; Matějčíková – Dvořák 2012e, 285; Přichystal – Všianský 2012, 314).

6.3.2 Analýza kamenné industrie na pohřebišti Hoštice IV

Kamenná industrie tvoří na pohřebišti pouze 6 % všech nálezů (obr. 55). Nalezeny byly pouze dva kusy, to je 0,15 předmětu na jeden hrob. Jeden kus štípané industrie (šipka) a jeden kus broušené industrie (nátepní destička). Oba tyto předměty byly nalezeny v kostrovém hrobě mladého muže věkové kategorie *juvenis* nebo *adultus* (IV-841). Výbavu doprovázely už jenom džbánky, žádné další předměty lukostřeleckého balíčku zde nebyly nalezeny. Destička ležela u zápěstí levé ruky, šipky za zády, což odpovídá běžnému nošení těchto předmětů. Nátepní destička měla oválný tvar s jedním otvorem v obou kratších stranách. Vyrobena byla z plochého valounku prachové břidlice a nenese stopy většího opracování (Matějčíková – Dvořák 2012e, 298; Přichystal – Všianský 2012, 313). Silicitová šipka měla tvar trojúhelníkovitý, avšak s odlomenou špičkou a zářezy na stranách (Matějčíková 2012b, 208-209; Přichystal - Všianský 2012, 310).

6.3.3 Analýza kamenné industrie na pohřebišti Ivanovice VI

Z pohřebiště Ivanovice VI bylo vyzvednuto 10 kusů kamenné industrie. Pouze jeden kus broušené industrie, ve zbytku případů se jedná o štípanou industrii. Předměty z kamene zaujímají v celkovém počtu všech hrobových nálezů na pohřebišti Ivanovice VI 7 % (obr. 55), průměrně tak na jeden hrob připadá 0,43 předmětu z kamene. Šipky byly nalezeny v pěti případech (50 %), nátepní destička jedna (10 %), ostatní ŠI ve čtyřech případech (40 %). Nálezy pochází zejména z hrobů mužů, jeden z dětského hrobu.

Z broušené industrie byla nalezena pouze jedna nátepní destička. Nacházela se v hrobě (VI-812), kde byl uložen kostrově dospělý muž věkové kategorie *adultus*. Hrobovou výbavu tvořily také dvě šipky a měděná dýka. Jedná se o úzkou, mírně klenutou nátepní destičku se dvěma otvory v každé z kratších stran. Mezi otvory na obou stranách byly důlky po vrtání, které však neprošlo skrz. Destička byla vyrobena z vápnatého jemnozrnného pískovce. Ležela u levé pažní kosti. Ve stejné hrobové jámě byly nalezeny i dvě šipky. Jedna byla vyrobena z moravského jurského rohovce, druhá z rohovce typu Krumlovský les. V obou případech se jedná o typ s křídélky. Uloženy nebyly za zády zemřelého, kde by se předpokládal toulec. Jedna ležela za pánví a jedna u chodidel zemřelého (Matějčíková 2012b, 240-241; Přichystal - Všianský 2012, 310, 313-314). Další dvě šipky byly nalezeny v hrobové jámě VI-809, kde byl pohřben muž věkové kategorie *maturus*, opět kostrově. Jedna z šipek se nedochovala. U druhé se jedná o typ s křídélky, vyrobena byla ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury. Obě šipky ležely u chodidel zemřelého jedince (Matějčíková 2012b, 234-235; Přichystal - Všianský 2012, 310). O typ s křídélky i stejný výrobní materiál se jedná i v případě nálezu v hrobové

jámě VI-819. Nalezena byla u chodidel kostrově pohřbeného jedince věkové kategorie *adultus*. Tentokrát se ale jednalo o ženu. Hrobovou výbavu doprovázely pouze džbánky, konvice a mísa, žádné další předměty lukostřeleckého balíčku nebo prestižní předměty nebyly nalezeny (Matějčíková 2012b, 248-249; Přichystal – Všianský 2012, 310)

Z hrobů pochází také čtyři kusy jiné štípané industrie. Jedná se o zlomky a v jednom případě o celou kamennou čepelku. Tři zlomky štípané industrie pochází z kostrového pohřbu muže věkové kategorie *adultus*, čepelka z hrobu kostrově pohřbeného chlapce kategorie *infans*, kde je součástí výbavy společně s měděnou dýkou (Matějčíková 2012b, 230-231, 244-245).

6.3.4 Analýza kamenné industrie na pohřebišti Tvořihráz

Z pohřebišť Tvořihráz byly vyzvednuty čtyři kusy kamenné industrie. Jedná se o dva brousky, jednu nátepní destičku a jeden kus štípané industrie. Předměty z kamene zaujímají 9 % všech nálezů na pohřebišti (pokud nepočítáme neurčené střepy nádob; obr. 55). Na jeden hrob tak průměrně připadá 1 kus, avšak neodpovídá to skutečnému rozložení v hrobech.

Nátepní destička byla nalezena v hrobě 2. Výbavu zde tvořily mimo jiné také dva kančí kly, měděná dýka a 9 zdobených pohárů. Nalézala se tak ve velmi prestižním souboru artefaktů. Tyto předměty se nalézaly v hrobové jámě se spálenými ostatky nejméně pěti dětí, alespoň jedno z nich tak byl pravděpodobně chlapec. Genetické analýzy ale nebyly využity pro stanovení pohlaví zemřelých (Bálek et al. 1999, 12-14, 20). Kamenná nátepní destička byla plochá, dlouhého úzkého tvaru se třemi otvory v obou kratších stranách, jeden byl odlomený (Bálek et al. 1999, 24, 86). Vyrobena byla ze slínovce. Množství předmětů se našlo také ve žlábků okolo hrobu. Jednalo se o množství keramických nádob, zdobených i nezdobených, a zvířecí kosti. V případě tohoto hrobu lze tak uvažovat o výjimečném postavení zemřelých jedinců (Bálek et al. 1999, 13-15).

V hrobě 1 byl nalezen zbytek kamenné industrie, a sice dva obroušené kusy hematitu a jeden úštěp z hadce (serpentinit). Všechny tři předměty ležely v dolní části hrobové jámy, úštěp byl vložen do džbánu. V hrobové jámě byla pohřbena kostrově žena věkové kategorie *adultus*. Nalezeny zde byly mimo jiné také dva zdobené poháry, dva zlaté plíšky a stopy po výdřevě hrobové jámy. I zde lze proto uvažovat o vyšším postavení zemřelé (Bálek et al. 1999, 12, 81).

6.3.5 Shrnutí

Kamennou industrii z pohřebišť tvořily šipky, nátepní destičky, dýky, pískovcové brousky na dřívky šípů, čepele a další typy štípané industrie, které byly nalézány převážně v hrobech dospělých mužů. Z ženských hrobů pochází korálek a zlomky hematitu a to pouze z pohřebišť Hoštice I a Tvořihráz. Mužské kamenné milodary jsou nejčastěji v hrobové výbavě s jinými předměty lukostřeleckého balíčku nebo se zdobenými poháry. Šipky jsou převážně trojúhelníkového tvaru s křídélky. Nátepní destičky jsou nejčastěji zastoupeny typem se čtyřmi otvory, nechybí ale ani kusy se dvěma nebo šesti otvory. Jedná se o úzké i široké tvary. Téměř všechny kamenné předměty pochází z kostrových pohřbů, převážně dospělých mužů.

6.4 Analýza jantarových předmětů

6.4.1 Analýza jantarových předmětů na pohřebišti Hoštice I

Jantarové předměty byly vyzvednuty pouze ze dvou hrobových jam na pohřebišti Hoštice I a pokaždé po jednom kuse. Na jeden hrob na pohřebišti tak průměrně připadá pouze 0,01 předmětu z jantaru. Tyto nálezy netvoří ani 1 % všech předmětů z pohřebišť Hoštice I (obr. 55; Habásková 2014, 66).

Jantarové předměty byly zastoupeny dvěma jantarovými korálky. Oba byly nalezeny v hrobech dospělých žen. Jedna spadá do věkové kategorie *maturus* (I-907), druhá do kategorie *adultus* (I-854). Korálek z hrobu I-854 měl válcovitý tvar, z druhého hrobu pochází pouze zlomek korálku. Jako surovina byl využit jantar z oblasti Baltského moře v případě korálku z hrobu I-907, pro korálek z hrobu I-854 byl využit jantar ze Sicílie. Tato oblast je jako zdroj suroviny v našem prostředí spíše ojedinělá. Vzhledem k průběhu jantarové stezky, která právě v Itálii začíná a v oblasti Baltu končí, se ale nejedná o nemožný jev (Matějčíková – Dvořák 2012f, 339; Novotná 2012, 347-351). Ani v jednom případě se nenašel korálek v souboru předmětů, které by mohly tvořit náhrdelník, jak by se dalo očekávat. Takový náhrdelník byl nalezen v bohatém hrobě VII starší ženy z Lechovic, okr. Znojmo. Ale tento náhrdelník je zcela ojedinělý nález mezi ozdobami pozdního eneolitu na Moravě (Medunová – Ondráček 1969, 440-441, tab. III).

6.4.2 Analýza jantarových předmětů na pohřebišti Hoštice IV

Z pohřebišť Hoštice IV nebyl vyzvednut žádný předmět vyrobený z jantaru.

6.4.3 Analýza jantarových předmětů na pohřebišti Ivanovice VI

Z pohřebišť Ivanovice VI nepochází žádný předmět vyrobený z jantaru.

6.4.4 Analýza jantarových předmětů na pohřebišti Tvořihráz

Z pohřebišť Tvořihráz byly vyzvednuty zlomky jantaru ze dvou hrobových jam. Pokud budeme uvažovat, že se jedná v obou případech o jeden předmět, jantarové předměty tak tvoří 4 % všech nálezů z tohoto pohřebišť (obr. 55). Na jeden hrob tak připadá průměrně 0,5 předmětu z jantaru.

Zlomky jantaru byly vyzvednuty z hrobů 1 a 2. V prvním případě autoři uvažují, že by se nemuselo jednat o korálek, ale o pryskyřici sloužící k úpravě dřevěné komory hrobu (Bálek et al. 1999, 20). Zlomky byly ale nalezeny na hrudi kostry, proto se domnívám, že podoba korálku není vyloučená, čemuž by právě tato poloha odpovídala. V hrobě 2 se nedá poloha zjistit, neboť se jedná o žárový pohřeb několika dětí. V hrobě 1 byla kostrově pohřbena žena věkové kategorie *adultus*, což opět odpovídá faktu, že se předměty z jantaru vyskytují převážně v hrobech dospělých žen, jako je tomu i u Hoštic I. V hrobě ženy nebyly nalezeny žádné další předměty, které by společně s případným jantarovým korálkem mohly tvořit náhrdelník nebo ozdobu oděvu. V několikanásobném dětském pohřbu byl nalezen z těchto předmětů pouze kostěný kroužek (Bálek et al. 2012, 12-14, 81).

6.4.5 Shrnutí

Jantarové předměty byly nalezeny v minimálním počtu. Jedná se o korálky. Nalezeny byly u kostrově pohřbených dospělých žen, v jednom případě v několikanásobném dětském pohřbu. Ve spojitosti s korálky nebyly, až na hrob z Tvořihráze, kde byl nalezen kostěný kroužek, v pohřebních výbavách nalezeny žádné další předměty, které by dohromady mohly tvořit např. náhrdelník. Jako materiál byl použit jantar z oblasti Baltu a Sicílie (v případě Hoštic I), tedy jantar z obou konců jantarové stezky, která procházela v blízkosti všech lokalit.

6.5 Analýza kostěných a parohových předmětů

6.5.1 Analýza kostěných a parohových předmětů na pohřebišti Hoštice I

Kostěné industrie (včetně ulit plžů) bylo vyzvednuty z hrobových jam na pohřebišti Hoštice I celkem 373 kusů. Předměty z kosti tak tvoří 37 % všech nálezů (obr. 55). Na jeden hrob připadá průměrně 2,38 předmětu z kosti. Pokud odečteme ulity plžů, jedná se o 2,12

předmětu na jeden hrob. Nejvíce těchto předmětů pochází z hrobů žen, minimální množství z hrobů dětí a dospělých mužů. Z kostěné industrie bylo nalezeno 327 knoflíků s V-vrtáním, 40 ulit plžů, 3 závěsky, jedno šídlo, hrot a kroužek z rybího obratle (Habásková 2014, 70). Předměty z parohu nebyly nalezeny žádné. Předměty z kančích klů, tedy zuboviny, jsou započítány do kostěných předmětů.

Kostěné knoflíky byly nejčastěji nalezeny v hrobech žen (275 kusů; hroby I-800, 803, 830, 832, 840, 856, 870, 872, 878, 881, 900, 918, 929, 934, 944, 945 a I-947), v hrobech dětí bylo nalezeno 32 knoflíků (hroby I-814, 829 a I-855) a v hrobech dospělých mužů 2 knoflíky (I-862 a I-873). V hrobech mužů a dětí se vyskytují většinou pouze po jednom kuse, naproti tomu v hrobech žen ve větších souborech, které mohly tvořit náhrdelník. Zde se vyskytují od 4 do 33 kusů. Zajímavé je zjištění, že děti, kde součástí jejich hrobové výbavy byly knoflíky, byli chlapi uloženi na pravém boku. Většina knoflíků ležela v hrobových jámách s kostrově pohřbenými jedinci, tři knoflíky byly zjištěny v hrobové jámě bez skeletu (I-901) a 15 knoflíků bylo součástí žárového pohřbu (I-883). Součástí hrobové výbavy I-800 bylo také keramické kolečko s provrtem, společně s knoflíky ležely vedle sebe, možná tvořily náhrdelník nebo ozdobu šatu. V hrobové jámě I-803 bylo mimo jiné nalezeno také 38 ulit plžů, kamenný korálek a kostěný závěsek. Poloha vedle sebe na hrudi napovídá, že všechny tyto předměty byly součástí náhrdelníku (Matějčíková – Dvořák 2012a, 253-254, 2012b, 269). Knoflíky z hrobu I-830 byly opět nalezeny s ulitou plže na hrudi. Ostatní knoflíky nebyly již součástí takového souboru. Většina knoflíků byla kuželovitého tvaru, několik bochníčkovitého tvaru. Základna byla kruhová, v několika případech oválná. Ze všech nalezených knoflíků nesly tři knoflíky výzdobu (hroby I-832 a I-855). Ta měla podobu drobných důlků po odvodu knoflíku a v liniích od vrcholu k hraně. Tyto knoflíky jsou také větší než ty nezdobené. Knoflíky byly vyrobeny z kostí starších jedinců prasete domácího a skotu domácího (Matějčíková – Dvořák 2012a, 254; Urbanová 2012, 281).

Ulit plžů bylo zjištěno 40 kusů. Nálezy pochází ze tří hrobů: I-803, 821 a I-830. Všechny ulity byly součástí pohřbů kostrově pohřbených jedinců. 39 z nich pochází z hrobů dospělých žen věkové kategorie *maturus*, 1 z hrobu muže věkové kategorie *adultus*. V hrobech žen se našly společně s knoflíky, jak bylo popsáno výše. V hrobě muže byl nalezen v oblasti hrudi také lukovitý závěsek. Ulita zde byla objevena až při plavení hlíny, není tedy jasná spojitost mezi těmito předměty (Matějčíková – Dvořák 2012, 269b; Matějčíková 2012b, 44-45, 54-55).

Kostěné závěsky byly nalezeny 3 (I-803, 821 a I-864). V hrobě I-803 byl nalezen elipsovité závěsek, který byl zřejmě, společně s předměty popsanými výše, součástí náhrdelníku. Není nijak zdobený. Jednalo se o kostrový pohřeb dospělé ženy. Zbylé dva

závěsky měly lukovitý tvar a byly zdobeny rytými šikmými liniemi. Nalezeny byly v hrobech dospělých mužů věkové kategorie *adultus* a *maturus*. V hrobě I-864 byl nalezen společně se čtyřmi silicitovými šípkami. Oba závěsky byly vyrobeny z klů prasete (Matějčíková 2012b, 44-45, 94-95; Zelinková Rašková 2012, 275).

Z kostěných předmětů byl na pohřebišti Hoštice I nalezen také kostěný hrot (I-917), který byl součástí hrobové výbavy kostrově pohřbeného muže věkové kategorie *adultus*. Dále bylo nalezeno kostěné šídlo (I-821) u kostrově pohřbeného muže věkové kategorie *adultus* a kroužek z rybí kosti s otvorem (I-949), který byl součástí kostrového pohřbu muže věkové kategorie *maturus* nebo *senilis* (Matějčíková – Dvořák 2012a, 253).

6.5.2 Analýza kostěných a parohových předmětů na pohřebišti Hoštice IV

Na pohřebišti Hoštice IV nebyl nalezen žádný předmět z kosti nebo parohu, ani ulity plžů.

6.5.3 Analýza kostěných a parohových předmětů na pohřebišti Ivanovice VI

Na pohřebišti Ivanovice VI bylo nalezeno celkem 18 kusů kostěné industrie. Ta tvoří 12 % všech předmětů nalezených v hrobech (obr. 55), na jeden hrob tak průměrně připadá 0,78 předmětu. Nalezeno zde bylo 16 kostěných knoflíků s V-vrtáním, které tvoří 89 % všech nalezených kostěných předmětů, dále zde bylo nalezeno kostěné hladítko a kostěný kotouč s otvorem.

Kostěné knoflíky byly všechny nalezeny v jednom hrobě (VI-810). Byly součástí hrobové výbavy kostrově pohřbené ženy věkové kategorie *maturus*. Všechny knoflíky měly kuželovitý tvar a kruhovou až oválnou základnu. Sloužily zřejmě jako ozdoba hrudi, další ozdoby zde nalezeny nebyly. Žádný knoflík nebyl zdobený (Matějčíková 2012b, 236-237).

Kostěný kotouč s otvorem byl nalezen v hrobové jámě VI-809 v oblasti pánve kostrově pohřbeného muže věkové kategorie *maturus*, kde mohl snad plnit funkci pásové zápony. Vyroben byl z kosti velkého savce, snad tura nebo jelena (Matějčíková 2012b, 234-235; Tkáč et al. 2012, 116).

Kostěné hladítko bylo nalezeno u kostrově pohřbeného muže věkové kategorie *adultus*, v hrobové jámě I-807 (Matějčíková 2012b, 230-231).

6.5.4 Analýza kostěné a parohové industrie na pohřebišti Tvořihráz

Z pohřebiště Tvořihráz pochází čtyři předměty vyrobené z kosti a kančích klů. Tvoří tak 9 % všech nálezů (obr. 55), průměrně na jeden hrob připadá 1 kus předmětu z kosti, nalezeny byly ale pouze ve dvou hrobových jámách.

Z hrobu 2 byly vyzvednuty dva neúplné kančí kly a jeden kostěný kroužek s otvorem. Tato hrobová jáma obsahovala žárové pohřby nejméně pěti dětí, u nichž nebylo určeno pohlaví, podle kančích klů lze uvažovat snad o dvou jedincích mužského pohlaví. Kroužek prošel společně s ostatky žárem, lze proto předpokládat, že byl ozdobou, kterou měla zemřelá osoba při kremaci u sebe. Kančí kly byly ale do hrobu přidány až po kremaci (Bálek et al. 1999, 13-14, 20). V hrobě 4 byl nalezen plochý kostěný korálek. Ležel na hrudi kostrově pohřbené ženy věkové kategorie *maturus*. Mohl být součástí náhrdelníku. Žádné další předměty, které by mohly být spojovány s náhrdelníkem nebo ozdobou oděvu nebyly nalezeny (Bálek et al. 1999, 15-16, 20).

6.5.5 Shrnutí

Z kostěné a parohové industrie byly z pohřebišť vyzvednuty knoflíky s V-vrtáním, ulity plžů, závěsky, korálek, hrot, šídlo, hladítko a kančí kly.

Většina knoflíků s V-vrtáním pochází z hrobů kostrově pohřbených žen, ale pochází i z žárového pohřbu a některé i z pohřbů dětí a dokonce i z hrobů dvou dospělých mužů (I-862 a I-873). Knoflíky byly v několika případech nalezeny v souborech různých ozdob (ulity plžů, korálky a kroužky s provrtem), tvořily tak zřejmě společně náhrdelník nebo ozdobu šatu na hrudi. Knoflíky byly kuželovitého nebo bochníčkovitého tvaru, kruhové nebo oválné základny. Některé zdobené důlky s motivem kříže v kruhu. Ulity plžů pochází také především z hrobů kostrově pohřbených dospělých žen. Závěsky byly nalezeny lukovité z kančích klů zdobené rytím a elipsovité závěsek. Lukovité závěsky pochází z kostrových pohřbů dospělých mužů. Kančí kly byly nalezeny také v žárovém vícečetném hrobě, kde byly uloženy ostatky nejméně pěti dětí. Usuzovat tak lze i na jedince mužského pohlaví. Kančí kly byly nalezeny v souboru zdobených zvoncovitých pohárů, nátepní destičky a měděné dýky, lukovité závěsky byly součástí pohřbu se čtyřmi silicitovými šipkami.

6.6 Analýza masitých milodarů

6.6.1 Analýza masitých milodarů na pohřebišti Hoštice I

Kostí zvířat bylo vyzvednuto z hrobových jam celkem 94, na jeden hrob tak připadá průměrně 0,6 kusu kosti. Nalezeny byly ve 42 hrobech, to je v- 27 % hrobů na pohřebišti, ale v 11 z nich se nedochovaly. Kosti zvířat tvoří 9,3 % všech milodarů na pohřebišti Hoštice I (obr. 55). Kosti patřily zejména praseti domácímu nebo divokému (61 %), dále ovcím nebo kozám (16 %) a nejméně tura domácímu (7 %), zbylých 16 % kostí patřilo savcům, jejichž druh se nepodařilo přesněji určit (Habásková 2014, 65, 73; Kyselý 2012, 453; Matějčíková 2011, 46).

Z prasat byly nejčastěji zastoupeny kosti z pečeně a kýty, tedy pánve, bederní obratle, kosti křížové, ale i další. Nejčastěji byly kosti prasat nalezeny v hrobech dospělých mužů, ale nechyběly ani v hrobech žen a dětí. Kosti ovčí nebo koz byly nalezeny v hrobech žen a dětí, v menším počtu i v hrobech mužů. Využívány pro tyto účely byly hlavně části hřbetu a kýty. Z tura se nejvíce našlo kostí předních končetin, ale i pečeně a kýty (obr. 56). Nalezeny byly pouze v hrobech mužů (Habásková 2014, 73-74; Kyselý 2012, 455-456, 461-462).

Zvířata byla pro tyto pohřební účely vybírána většinou mladá, často nedospělá. Z kostí je patrné, že byly vybírány především části těl s největším podílem masa. Až na jednu výjimku (hrob I-950), kosti neprošly žárem. Většinou byly ukládány do mísy. Pokud nebyla mísa součástí hrobové výbavy, ležely kosti volně v zemi, snad původně v organickém obale, stejně tak, pokud byly kosti větší než nádoba pro ně určená. Většinou se v hrobech nalézaly pouze kosti jednoho zvířete, výjimkou je hrob I-938, kde byly nalezeny kosti tura a ovce nebo kozy (Habásková 2014, 73; Kyselý 2012, 458, 462; Matějčíková 2011, 46).

6.6.2 Analýza masitých milodarů na pohřebišti Hoštice IV

Kosti zvířat byly nalezeny pouze ve dvou hrobech. V jednom případě (IV-855) se nedochovaly. Masité milodary byly na pohřebišti Hoštice IV zastoupeny 6 % (obr. 55), na jeden hrob připadá 0,15 kusu.

Kosti byly nalezeny v hrobě kostrově pohřbeného muže věkové kategorie *adultus*. Byly uloženy v míse a patřily zřejmě jednomu jedinci. Jednalo se o kosti kýty (pánev a kost křížová) a patřily praseti domácímu (Matějčíková 2012b, 208-209; Kyselý – Dreslerová 2012, 467).

6.6.3 Analýza masitých milodarů na pohřebišti Ivanovice VI

Z pohřebišť Ivanovice VI bylo vyzvednuto 47 kostí zvířat, zvířecí kosti z dalších sedmi hrobových jam se nedochovaly. Masité milodary tvořily 33 % všech milodarů (obr. 55), to je 2,01 kusu na jeden hrob. Dochované kosti pochází z 8 hrobů. Původně ale byly kosti zvířat až v- 65 % hrobů na pohřebišti Ivanovice VI. Kostí pochází z tura (6 %), prasete (55 %) i ovcí nebo koz (13 %) a dalších zvířat, které se nepodařilo přesněji určit (26 %).

Kosti prasete byly nalezeny zejména v hrobech mužů, ale nechyběly ani v hrobech žen a dětí. Nalézány byly zejména kosti pečeně (58 %) a kýty (42 %), kosti končetin nebyly nalezeny žádné. Nalezeny byly především pánve a kosti křížové. Kostí ovcí nebo koz se podařilo nalézt v hrobech mužů a jedna kost také v hrobě dítěte. Nalezeny byly zejména kosti hřbetu (67 %) a dále také kosti kýty (33 %), z oblasti plece nebyly nalezeny žádné kosti. Z kostí ovcí nebo koz převažovaly nálezy pánve, nalezeny byly i obratle (obr. 56). Kostí tura byly nalezeny pouze v jednom mužském hrobě. Kýta byla zastoupena 67 %, kosti končetin 33 %, z pečeně nebyla nalezena jediná kost (Kyselý - Dreslerová 2012, 468-469).

Patrné je zejména využívání částí těla s vyšším podílem masa a zároveň masa kvalitnějšího, nechybějí ale ani kosti končetin.

Až na hrob VI-812 byly v každém hrobě zastoupeny pouze kosti jednoho jedince. Zde byly minimálně tři jedinci. Nalezen zde byl paroh jelena, z masitých milodarů kosti prasete a tura a také kosti, které se nepodařilo určit, patřící většímu savci. Kostí byly většinou uloženy v míse, případně mimo, vedle ní. Většinou se jedná pouze o části kostí, výjimečně celé kosti. Všechny kosti byly uloženy v hrobech kostrově pohřbených jedinců. Žárový pohřeb byl součástí birituálního pohřbu, kde ale kost byla nalezena (Kyselý - Dreslerová 2012, 467).

6.6.4 Analýza masitých milodarů na pohřebišti Tvořihráz

Na pohřebišti Tvořihráz byly nalezeny 3 zvířecí kosti (obr. 55). Nalezeny byly ve třech hrobech ze čtyř, což je v- 75 % hrobů na pohřebišti, na jeden hrob tak připadá 0,75 kusu. Nalezeny byly ve dvou individuálních kostrových pohřbech, ale i v žárovém vícečetném hrobu.

V kostrovém ženském hrobě 1 byla nalezena kost tura z oblasti pečeně, jedná se o žebro. Kost ležela v míse. V hrobech 2 a 4 ležely kosti zvířete, jehož druh se nepodařilo určit. Obě tyto kosti se nacházely mimo nádobu, přestože byla mísa v hrobové výbavě přítomná (Bálek et al. 1999, 12-16, 20). Součástí kremací z hrobu 2 byly i spálené kůstky zvířat a zuby (Bálek et al. 1999, 39-40).

6.6.5 Shrnutí

Z masitých milodarů byly nejčastěji zastoupeny kosti prasat, dále tur a kosti ovcí nebo koz. Nejčastěji byly pro tyto účely voleny části zvířat v podobě pečeně, hřbetu a kýty, tedy pánevní kosti, kosti křížové a oblast páteře. Tyto části jsou právě ty nejkvalitnějšího z celého zvířete a zároveň je na nich nejvíce masa. Využívány byly také zejména mladí, často nedospělí jedinci. Maso bylo zřejmě porcováno, protože se nacházejí především neúplné kosti a jejich části, celé kosti jsou spíše výjimkou. Většinou jsou tyto kosti nalézány v mísách, případně vedle nich volně v zemi. Zde lze uvažovat o organickém obale, který se nedochoval. S masitými milodary se setkáváme v hrobech dospělých mužů a žen, ale i v hrobech dětí. Až na jeden hrob z Tvořihráze, se jedná o kostrové pohřby. V hrobech mužů je tento jev nejčastější.

6.7 Analýza kovové industrie

6.7.1 Analýza kovové industrie na pohřebišti Hoštice I

Předmětů z kovu bylo na pohřebišti Hoštice I nalezeno celkem 92 kusů, které tvoří 9 % všech předmětů vyzvednutých z hrobových jam (obr. 55). Na jeden hrob tak průměrně připadá 0,6 předmětu z kovu. Mezi nalezenou kovovou industrií patří plíšky ze zlata, stříbra a mědi (76 %), ze stejných materiálů také záušnice (11 %), dále měděná šídla (6 %), měděné dýky (4 %) a měděné jehlice (3 %). Předměty z kovů byly nalezeny zejména v hrobech dospělých žen a mužů, z hrobů dětí pochází pouze 3 záušnice (Habásková 2014, 74-75).

Nejpočetněji byly v kovové industrii z pohřebišť Hoštice I zastoupeny zlaté, stříbrné a měděné plíšky. Dohromady jich bylo nalezeno 70 kusů, z toho 44 bylo zlatých, 23 stříbrných a 3 měděné. Téměř shodný počet byl nalezen v hrobech dospělých mužů i v hrobech dospělých žen. U dětí nebyl zjištěn žádný kus. Všechny plíšky pochází z kostrových pohřbů. Ve většině případů byly součástí většího souboru, např. v hrobě I-802 bylo nalezeno 33 zlatých plíšků, v hrobě I-863 11 zlatých a 23 stříbrných plíšků. Nejsou nalézány s žádnými dalšími ozdobami. Nalezeny byly u hlavy, kterou zdobily. Jsou čtvercového nebo obdélného tvaru se zahnutými konci nebo otvory k připevnění. Nejsou zdobené (Habásková 2014, 75; Stuchlík 2012, 167-170).

Záušnic bylo vyzvednuto 10 kusů – 6 zlatých, 2 stříbrné a 2 měděné. Pochází z hrobů mužů, žen i dětí, respektive z hrobu nedospělého jedince. Všechny pochází z kostrových pohřbů. Vyskytovaly se po jednom až třech kusech. I tyto předměty sloužily k ozdobě hlavy, u které se také v hrobových jamách nacházely. Byly kruhového tvaru, jedna tvaru elipsy.

Vyrobeny byly stočením jednoduchého nebo dvojitého drátku (Habásková 2014, 75-76; Stuchlík 2012, 167-169).

Měděná šídla pochází z pěti pohřbů, kde byly nalezeny po jednom kuse. 3 nálezy pochází z kostrových pohřbů dospělých žen věkové kategorie *adultus* a *maturus*, jedno z hrobu kostrově pohřbeného muže věkové kategorie *maturus* a jedno šídlo bylo součástí žárového pohřbu dospělého jedince, kde pohlaví určeno nebylo. Šídla byla čtvercového nebo obdélného průřezu se dvěma zúženými a zahrocenými konci. Čtyři šídla byla nalezena v hrobové výbavě společně s knoflíky, jedno s lukostřeleckou výbavou (Habásková 2014, 76; Matějčíková – Dvořák 2012c, 190).

Měděné dýky byly nalezeny čtyři, jedna ale obsahuje vyšší podíl cínu a jedná se v tomto případě už spíše o bronz (I-939). Všechny dýky pochází z hrobů dospělých mužů. Dýka z hrobu I-939 dokonce z hrobu senilního muže. Všechny byly součástí kostrových pohřbů. Objevily se také v souboru lukostřeleckého balíčku. Všechny dýky byly nalezeny s nátepní destičkou, dýka z hrobu I-915 i s šípkou a kamenným brouskem na dřívky šípů a dýka z hrobu I-939 se třemi šípkami. Zároveň lze pozorovat vazbu na bohatší hrobovou výbavu (zdobené nádoby, celkově početnější výbava) a v případě hrobu I-939 i vazbu na vnitřní konstrukci, u dalších dvou hrobů se dutý prostor předpokládá. Dýky byly krátké, trojúhelníkovité čepele, s řapem s náznaky lišt nebo přímo s lištami, jedna dýka byla oválná. Dýka z hrobu I-939 opět vyniká – chybí jí řap, připevňována byla pomocí nýtů v čepeli, jeden z nich se dochoval (Frána – Fikrle 2012, 214; Habásková 2014, 76; Matějčíková – Dvořák 2012c, 189-190).

Měděné jehlice byly z pohřebiště Hoštice I vyzvednuty pouze tři. Všechny pochází z hrobů kostrově pohřbených dospělých žen, převážně věkové kategorie *maturus*. Nalezeny byly v oblasti hlavy a hrdla, kde zřejmě spínaly oděv. Všechny tři jehlice měly roztepanou hlavici, která byla zatočená. V jednom případě bylo stočení jen naznačeno, v jednom byla stočena do dvojité kličky a jednou do jednoduchého očka. Všechny jehlice byly součástí hrobové výbavy společně s kostěnými knoflíky (Habásková 2014, 77; Matějčíková – Dvořák 2012c, 206).

6.7.2 Analýza kovové industrie na pohřebišti Hoštice IV

Z hrobových jam na pohřebišti Hoštice IV nebyly vyzvednuty žádné předměty vyrobené z kovu.

6.7.3 Analýza kovové industrie na pohřebišti Ivanovice VI

Z pohřebišť Ivanovice VI pochází pouze dva kusy kovové industrie. Ta tvoří pouze 1 % všech nálezů na pohřebišti (obr. 55). Na jeden hrob průměrně připadá 0,09 předmětu z kovu.

Nalezeny zde byly pouze dvě dýky. Obě pochází z kostrových pohřbů. Jedna (VI-812) byla součástí pohřbu muže věkové kategorie *adultus*, druhá (VI-816) pohřbu dítěte též mužského pohlaví. Není zde žádný rozdíl v metrice předmětů, oba jsou zhruba stejně velké. Rozdíl je pouze v ostatních předmětech, se kterými tvořily dýky hrobový inventář. Dýka z hrobu muže byla součástí lukostřeleckého balíčku (nátepní destička, dvě šipky), zatímco dýka z hrobu dítěte obsahovala pouze běžný soubor keramiky a kamennou čepelku. Obě dýky měly trojúhelníkovou čepel, byly krátké a měly vykrojený řap bez lišt (Matějčíková 2012b, 240-241, 244-245).

6.7.4 Analýza kovové industrie na pohřebišti Tvořihráz

Z pohřebišť Tvořihráz byly vyzvednuty tři kovové předměty. Ty tvoří 6 % všech milodarů z pohřebišť (obr. 55). Na jeden hrob tak průměrně připadá 0,75 předmětu. Nalezeny zde byly dva zlaté plíšky (67 %) a jedna měděná dýka (33 %).

Plíšky pochází z hrobu kostrově pohřbené ženy věkové kategorie *adultus*. Jedná se o obdélné plíšky s otvory na stranách, které sloužily k připevnění na ozdobu hlavy, čemuž odpovídají i nalezené stopy textilie. Nalezeny byly za lebkou zemřelé. Další ozdoby hlavy zde nebyly zjištěny (Bálek et al. 1999, 12, 20, 23, 67).

Dýka byla součástí vícečetné kremace dětí hrobu 2. Jedná se o typ s dlouhou, úzkou čepelí a dlouhým řapem bez lišt. Dýka byla součástí bohatého souboru, v němž bylo nalezeno mimo jiné 9 zdobených pohárů, kamenná nátepní destička a kančí kly. Tento soubor napovídá, že zde byl uložen nejméně jeden jedinec mužského pohlaví (Bálek et al. 1999, 23-14, 20, 24).

6.7.5 Shrnutí

Předměty z kovu jsou na pohřebišťích zastoupeny zlatými, stříbrnými a měděnými plíšky, zlatými, stříbrnými a měděnými záušnicemi, dále měděnými šídly, jehlicemi a dýkami. Většina nálezů pochází z kostrových pohřbů dospělých žen a mužů, několik předmětů i z hrobů dětí. Dva nálezy jsou z žárových pohřbů.

Plíšky pochází z hrobů dospělých mužů a žen. Nalezeny byly u hlavy zemřelého jedince, kde plnily ozdobnou funkci, jak dokládají na některých i stopy po textilií. Nebyly nalezeny v kontextu spolu s dalšími ozdobnými předměty. Mají otvory v rozích nebo stočené konce pro

upevnění. Nejsou zdobené. Záušnice pochází z hrobů mužů, žen i dětí. Jedná se o stočené kroužky z jednoduchého nebo dvojitého drátku. Jehlice byly nalezeny v hrobech dospělých žen. Měly roztepanou a svinutou hlavici v očko. Nalezeny byly v kontextu s kostěnými knoflíky. Také plnily ozdobnou funkci. Podle polohy v hrobě zřejmě spínaly šat na hrdle.

Měděná šídla pochází z hrobů dospělých žen a jednoho muže. Mají zúžené a zahrocené oba konce. Jejich funkčnost ale není doložena. Vzhledem k použitému materiálu byly pravděpodobně jen luxusní podobou šidel např. z kosti, která známe ze sídlištních situací. Dýky pochází z hrobů dospělých mužů, jedna z hrobu chlapce a jedna z vícečetného dětského žárového pohřbu. Zde se však nejedná o miniatury, jak je v KZP běžné, dýky se co do metriky shodují s dýkami nalezenými v hrobech dospělých mužů. Nalezeny byly jako součást lukostřeleckého souboru – s kamennou nátepní destičkou, některé s šipkami, jedna s kamenným brouskem na dřívky šípů. Dýky mají převážně trojúhelníkovou čepel, jsou s lištami i bez nich. Jedna dýka byla připevněna k rukojeti pomocí nýtů.

7 Analýza keramických nádob

7.1 Základní charakteristika keramiky z hrobových jam

Cílem této podkapitoly je uvést základní informace o keramických nádobách z pohřebišť Hoštice I a IV, Ivanovic VI a Tvořihráze. Jednotlivě bude každá keramická nádoba popsána v katalogu hrobů. Zde se jedná pouze o základní vhled do problému popsany pomocí procentuálního zastoupení keramiky v rámci všech milodarů, dále zastoupení jednotlivých tvarů v rámci celého keramického souboru, o celkový popis výzdoby všech nádob společně a o popis jednotlivých tvarů.

7.1.1 Keramika z pohřebiště Hoštice I

Z pohřebiště Hoštice I bylo vyzvednuto 372 předmětů z keramiky. Byly mezi nimi zejména nádoby a jejich zlomky. Výjimečným nálezem je keramické kolečko s otvorem. To bylo nalezeno společně s kostěnými knoflíky na hrudi zemřelé ženy v hrobě I-800. Plnilo snad funkci ozdoby. Ostatní předměty z keramiky jsou již nádoby nebo jejich části. Keramické předměty tvoří 37 % všech nálezů na pohřebišti (obr. 55) a průměrně tak na jeden hrob připadá 2,4 nádoby.

Mezi nalezenými tvary nádob převládají džbány a džbánky, které tvoří 50 % všech nádob (obr. 60). Tento fakt je důsledkem ukládání několika těchto tvarů do jednoho hrobu. Ostatní nádoby jsou zastoupeny v menší míře právě proto, že jsou většinou ukládány do jednoho hrobu po jednom kuse. Druhý nejvyšší počet nádob náleží mísám a to 26 %. Poháry tvoří 11 % všech nádob a lze je chápat jako „luxusnější“ zboží, proto jsou také v menšině. Konvicím patří 5 % a 4 % hrncům. Další 3 % náleží neurčeným nádobám, jejich zlomkům a zvláštním tvarům, mezi ně se řadí válcovité nádoby, naběračka a drobná hrncovitá nádoba. Pouze 1 % byly zastoupeny amfory, což je spíše tvar známý ze sídelních situací než z pohřebišť.

Džbány (větší tvary s vysokým úzkým hrdlem) a džbánky byly nalezeny v hrobech kostrových i žárových. Uložení v rámci hrobové jámy se různí. Ukládány byly za tělo zemřelého – za jeho hlavu, trup, pánev, ale i k nohám jedince. Džbánky nemají jednotný tvar. Objevují se nádoby s baňatým tělem, tvary širší a menší i užší typy, nádoby s plynulou profilací i ostřeji zalomenou výdutí, hrdla jsou víceméně zvoncovitého tvaru, někdy spíše válcovitého tvaru, okraje jsou ven vyhnuté. Ucha jsou pásková a vedou od okraje k výduti,

pouze výjimečně přesáhnou nad okraj. Jeden džbánek (I-852/3) měl výčnělek pod uchem, u jiných džbáneků to zjištěno nebylo. U šesti nádob byla zjištěna značka na dně v podobě vyrytého křížku. Některé džbáneků mají leštěný nebo hlazený povrch, tyto úpravy jsou ale v menšině. Barva povrchu je většinou v odstínech hnědé, výjimečně i do červena nebo oranžova. Pět nádob bylo zdobených. Výzdoba byla u tří nádob provedena kolkem a měla podobu klikatek, vodorovných linií, křížících se čar a otisků v podobě kruhových důlků. V jednom případě byla aplikována po celém povrchu (I-876/1), jednou na plecích a uchu (I-820/2) a jednou na celé dolní polovině nádoby (I-884/2). Na jednom džbáneků se uplatnila technika rytí (I-950/3), kdy bylo hrdlo od výdutě odděleno rytou vodorovnou linií. Na jednom džbáneků byla užita plastická výzdoba (I-942/4) v podobě žebrovaných výčnělků na plecích.

Mísy byly nalezeny pouze v kostrových hrobech. Stejně jako u džbáneků, je i zde poloha v hrobové jámě různá – za hlavou zemřelého, za zády, za pánví nebo u nohou. Mísy jsou různých tvarů, nejčastěji polokulovité nebo s kónickými stěnami. Okraje mají převážně tvar písmene T, ale objevují se i rovné okraje, případně mírně vyhnuté ven nebo zahnuté dovnitř. V několika případech se vyskytly i plné válcovité nožky. Poměrně častým jevem jsou výčnělky nebo ucha na okrajích, případně výduti. Výčnělky jsou vodorovné, ucha svislá. Výčnělky jsou často zdvojené se dvěma otvory, ucha jsou pásková, někdy se sdružují do dvojic. Časté jsou také dvojice kruhových otvorů ve stěnách nebo hned pod okrajem. I u mís se objevují ryté křížky na dnech. Leštěný povrch se nevyskytl ani jednou, hlazení třikrát. Povrch je většinou v odstínech hnědé nebo černé barvy, častěji se vyskytuje také červený. 12 nádob bylo zdobeno. Většinou se jedná o kolkovanou výzdobu, výjimečně také rytí. Výzdoba má podobu klikatek, krokvic, vodorovných a svislých linií, šrafovaných trojúhelníků a otisků v podobě kruhových důlků. Zdobeny jsou pouze okraje nádob.

Poháry pochází z kostrových i žárových hrobů. Uloženy byly za hlavou zemřelého jedince, za zády, za pánví nebo v oblasti nohou. Poháry jsou opět různých tvarů – široké, nízké i užší, vyšší. Některé mají typický zvonovitý tvar, jiné baňaté dolní poloviny. Okraje ve většině případů doplňují tvar zvonu, ale někdy jsou málo rozevřené a směřují spíše k válcovitému hrdlu. Poháry nemají otvory ve stěnách, ani křížky na dnech, ani plastickou výzdobu. Leštění se nevyskytlo ani v jednom případě, naopak poměrně často se objevuje hlazený povrch, což jen podkládá tvrzení, že se jedná o luxusnější zboží. Poháry jsou převážně červené nebo oranžové barvy. Většinou jsou zdobené pomocí kolků. Výzdoba je usměrněna do vodorovných pásů. Zdobené pásy se střídají s prázdnými, nezdobenými. Výzdoba má podobu vodorovných, svislých a šikmých linií, otisků v podobě kruhových, kosočtvercových nebo trojúhelníkových důlků, klikatek, dále se objevují motivy žebříčků, šachovnic, šrafovaných

trojúhelníků, třásní, křížících se linií a dalších. Na některých pohárech je výzdoba kvalitně provedená a vyznačuje se svou pravidelností, většinou se ale jedná o nedbalé provedení, kdy linie se na sebe nenapojují (spoje nevychází do jedné roviny), linie jsou nepravidelné, ne rovné, nevytváří stejně široké pásy po celém obvodu nádoby. Výzdoba se většinou objevuje po celém povrchu.

Konvice pochází pouze z kostrových pohřbů. Zde se nachází opět za tělem zemřelého jedince nebo u jeho nohou. Konvice jsou různých tvarů, od vysokých, štíhlých po nižší, baňatější tvary. Všechny mají ucha, a sice pásková ucha, která přiléhají k okraji a vychází z podhrdlí. Okraje jsou ven vyhnuté, hrdlo se směrem k okraji rozšiřuje. U konvic se neseťkáváme s výzdobou, ani úpravami povrchu v podobě leštění či hlazení, neboť se jedná o užitkové zboží. Barva povrchu je převážně v odstínech hnědé.

Hrnce pochází z kostrových pohřbů, kde byly uloženy nejčastěji za pánví zemřelého, ale objevují se i za hlavou, zády nebo v oblasti nohou. Hrnce jsou různých velikostí. Objevují se užší, protáhlejší tvary, ale i nižší a širší nádoby. Hrnce mají ven vyhnuté okraje (I-909/3 má tvar okraje zvlněný), hrdlo se směrem k okraji rozšiřuje. Typické pro hrnce jsou výčnělky na hrdle v počtu od 1 do 5, nejčastěji mají 4 výčnělky. Výčnělky jsou vodorovné, bez otvorů, oválného tvaru. Ucha se nevyskytla ani v jednom případě. Dva hrnce měly hlazený povrch. Barva povrchu je většinou v odstínech hnědé. Výzdoba se objevila u několika nádob, a sice v podobě hřebenování spodní poloviny těla nádoby (I-802/5), dále v podobě plastické zdobené lišty na rozhraní hrdla a výdutě (I-902/5), přesekávaného okraje (I-918/7) a v podobě slámování spodní poloviny těla hrnce (I-932/2).

Amfory a amforovité nádoby byly nalezeny pouze v kostrových pohřbech za zády nebo pánví zemřelého jedince. Amfory mají baňatá těla a válcovitá hrdla. Jsou bezuché, pouze jedna má dvě ucha na maximální výduti (I-808/5). Amfory nejsou zdobené, nemají ani upravený povrch hlazením nebo leštěním. Jsou hnědé barvy.

7.1.2 Keramika z pohřebiště Hoštice IV

Na pohřebišti Hoštice IV bylo nalezeno 30 keramických nádob, což je 88 % všech nalezených předmětů na pohřebišti (obr. 55). Průměrně na jeden hrob připadá 2,3 nádoby.

Z hrobových jam bylo vyzvednuto 13 džbánek, 10 mís, 2 hrnce, 2 amfory, 2 neurčené nádoby (nedochovaly se), 1 pohár a žádné konvice. Džbánky tvoří 43 % všech keramických nádob, mísy 33 %, hrnce, amfory a neurčené nádoby shodně po 7 % a pohár pouhé 3 % (obr. 60).

Džbányky byly vyzvednuty z kostrových i žárových pohřbů. Uloženy byly různě v hrobové jámě – za zády jedince, za pánví, u nohou, jednou i před lebkou. Džbányky jsou většinou baňaté a nižší, více či méně profilované. Jeden má spíše hruškovitý tvar (IV-863/1), jeden je vyšší a užší (IV-862/1). Některé z nich se dochovaly pouze částečně a nelze proto určit jejich celkovou podobu. Většinou mají džbányky rozšířené hrdlo směrem k okraji a okraje ven vyhnuté. Jeden džbánek má spíše nálevkovitou podobu hrdla (IV-862/1) a jeden válcovité hrdlo (IV-841/3b). Ne všechny džbányky mají ucha, pokud ano, jedná se o ucha pásková. Ucha vedou od podhrdlí k okraji, jednou přesahují i nad okraj (IV-857/1a). Džbányky neměly žádné výčnělky, nebyly na nožkách a neměly ani leštěný nebo hlazený povrch. Pouze jednou se vyskytl vyrytý křížek na dně nádoby (IV-858/3). Povrch džbáneků je v odstínech hnědé. Pouze jeden džbánek nesl výzdobu (IV-856/1). Výzdoba se soustřeďovala na část nádoby od podhrdlí dolů a na ucho. Jedná se o kolkovanou výzdobu v podobě nepravidelných vodorovných linií a klikatky.

Mísy se nacházely v kostrových i žárových hrobech. Většina ležela za zády zemřelého, výjimečně za pánví nebo v oblasti nohou. Všechny mísy jsou polokulovité, okraj mají většinou ve tvaru písmene T, výjimečně i dovnitř zatažený nebo rovný. Jedna mísa stála na čtyřech dutých nožkách (IV-863/2), ostatní byly bez noh. Mísy byly většinou prosté, bez výčnělků nebo oušek. Výčnělky byly různých tvarů – oválný se dvěma otvory nebo zdvojený bez otvorů. Výčnělky se nacházely na okrajích nádob. Ucha byla svislá, pásková, nacházela se na okrajích nebo na plecích. Dvě mísy měly dvojici otvorů ve stěně. Žádná neměla vyrytý křížek na dně. Povrch nebyl ani v jednom případě hlazený nebo leštěný, většinou byl v odstínech hnědé barvy. Výzdoba nebyla zjištěna ani jednou.

Pohár byl nalezen pouze v jedné hrobové jámě. Byl součástí kostrového pohřbu, kde ležel za zády zemřelého jedince. Pohár byl nízkého, širšího tvaru, k hrdlu se nelze vyjádřit, neboť se nedochovalo. Povrch byl hlazený, červený, zdobený kolkovanou výzdobou po celé ploše. Výzdoba měla podobu nedbale provedených vodorovných linií a klikatky.

Jeden hrnec pochází z kostrového pohřbu, druhý ze žárového. V kostrovém pohřbu byl hrnec uložen za hlavou zemřelého jedince. Hrnce jsou vyšší, jeden baňatější. Hrdlo se směrem k okraji u obou rozšiřuje, okraj jen ven vytažený. Jeden hrnec (IV-855/1) má u okraje čtyři výčnělky v podobě oválu bez otvorů. Povrch obou hrnců není nijak zdoben, ani upravován hlazením či leštěním. Barva povrchu je v obou případech hnědá, což odpovídá užitkovému zboží.

Amfory byly také vyzvednuty po jedné z žárového a kostrového pohřbu. V kostrovém byla amfora uložena k nohám zemřelého jedince. Obě amfory jsou esovitě profilované, hrdlo se směrem k okraji rozšiřuje, okraj je ven vyhnutý. Obě amfory nejsou nijak zdobené, nemají povrch upravený hlazením či leštěním, nemají ani ucha. Barva povrchu je v jednom případě hnědá, u druhé nádoby červená, což odpovídá spíše eponymní keramice.

7.1.3 Keramika z pohřebiště Ivanovice VI

Z pohřebiště Ivanovice VI bylo vyzvednuto 68 keramických nádob nebo jejich částí. Keramika tvoří 47 % všech nálezů na pohřebišti (obr. 55). Průměrně na jeden hrob připadá 3,0 předmětu z keramiky. Nalezeny zde ale nebyly pouze nádoby. Mezi keramické nálezy patří také přeslen z hrobu VI-806.

Z keramických nádob bylo nalezeno 33 džbánek, 19 mís, 7 konvic, 3 poháry, 6 neurčených nádob nebo jiných tvarů a žádná amfora ani hrnec. Džbánky tvořily 49 % nádob, mísy 28 %, konvice 10 %, poháry 4 % a neurčené nádoby 9 % veškeré keramické produkce (obr. 60).

Džbánky byly nalezeny v kostrových pohřbech, ale byly součástí i birituálního pohřbu VI-811. Ukládány jsou nejčastěji za záda nebo pánev jedince, ale objevují se i v oblasti nohou nebo za hlavou. Většinou se jedná o širší tvary, v některých případech i nízké, jindy vyšší, štíhlejší. Hrdlo se směrem k okraji rozšiřuje, okraj je ven vyhnutý, v jednom případě je hrdlo téměř válcovité. Všechny džbánky mají ucha. Jedná se o pásková ucha vedoucí od výdutě k okraji, jednou je ucho připojeno těsně pod okrajem, u některých nádob ucho okraj přesahuje. Žádné výčnělky nebo nožky nebyly zjištěny. Vyrytý křížek na dně se vyskytl ve dvou případech. U tří nádob byl povrch upraven hlazením, leštění nebylo zjištěno ani jednou. Povrch džbánek je v odstínech hnědé až černé. Výzdobu nesly tři džbánky. Dva džbánky měly rytou vodorovnou linii na rozhraní hrdla a výdutě (VI-817/1 a VI-822/1) a jeden džbánek byl zdoben kolkováním v podobě vodorovných linií a kosočtvercových otisků na podhrdlí a maximální výduti (VI-806/2).

Mísy byly nalezeny v kostrových pohřbech, ale jedna byla součástí i birituálního pohřbu. Uloženy byly většinou za záda, k nohám nebo za hlavu zemřelého jedince. Nejčastěji se jedná o typ s kónickými stěnami, případně polokulovitěho tvaru. Okraj je většinou ve tvaru písmene T. Objevují se výčnělky a pásková ucha. Výčnělky mají podobu rozšíření okraje s otvory nebo rozpůleného oválu, opět s otvory nebo i bez nich. Ucha jsou svislá pásková, připevněná k okraji nebo těsně pod něj, mohou se uskupovat do dvojic. Jedna mísa měla ucho vodorovné

pod okrajem (VI-822/3). V několika případech se objevily také dvojice kruhových otvorů ve stěnách. Žádná z mís neměla na dně vyrytý křížek, žádná nestála na nožkách. Pouze v jednom případě byl povrch upraven hlazením, všechny ostatní mísy nebyly ani hlazeny, ani leštěny. Barva povrchu je v odstínech hnědé. Výzdoba se nevyskytla ani u jedné mísy.

Poháry byly nalezeny pouze v kostrových pohřbech. Jeden byl nalezen za pánví jedince, druhý za hlavou a třetí ve zlomech ve výplni hrobové jámy. Všechny tři poháry jsou širšího zvonovitého tvaru. Pouze jeden z nich má hlazený povrch, zbylé nemají povrch ani hlazený, ani leštěný. Barva povrchu je oranžová nebo červená, což odpovídá standardu zvoncovitých pohárů KZP. Všechny tři jsou shodně zdobené. Výzdoba se soustřeďuje do pásů, které se střídají s hladkými pásy. Skládá se z vodorovných linií a otisků v podobě kosočtverců. Vodorovné linie jsou velice blízko sebe a utváří dojem velmi nahuštěné výzdoby. U jednoho poháru se objevuje i řada třásní, tedy zavěšených krátkých linií z oběžné linie.

Konvice pochází pouze z kostrových pohřbů. Nejčastěji byly nalezeny za pánví zemřelého jedince, případně za zády, nebo u nohou. Konvice jsou vyššího tvaru, maximální výduť je výše či níže posazená. Hrdlo je směrem k okraji rozevřené, okraj ven vyhnutý. Nejméně čtyři z nich (několik se nedochovalo v úplnosti) mají pásková ucha vedoucí od výdutě k okraji. Úpravy povrchu v podobě hlazení, leštění či aplikace výzdoby nebyly zjištěny ani v jednom případě.

7.1.4 Keramika z pohřebiště Tvořihráz

Z hrobů na pohřebišti Tvořihráz pochází 29 keramických nádob a dva soubory neurčených střepů (každý soubor zde brán jako jeden celek). Keramika tak tvoří 66 % všech milodarů na pohřebišti (obr. 55). Na jeden hrob tak připadá 7,8 nádob.

Z hrobových jam bylo vyzvednuto 15 pohárů, 7 džbánek a džbánů, 5 mís, 3 amfory a amforovité nádoby, 1 hrnec a 2 soubory neurčených střepů. Poháry tak byly zastoupeny 46 %, džbánek a džbány 21 %, mísy 15 %, amfory a amforovité nádoby 9 %, hrnce 3 % a neurčené nádoby 6 % (obr. 60).

Džbánek pochází převážně ze žárových pohřbů, kde jich bylo nalezeno 5, v kostrových pohřbech pouze dva. U kostrově pohřbených jedinců se džbánek nacházely po jednom před trupem jedince a u nohou. Rozlišit lze dva základní typy. Džbánek vyšší, s vysokým prohnutým hrdlem a nízkým tělem, které připomínají tvary z východního prostoru rozšíření KZP, a džbánek nízké a široké. Všechny džbánek mají rozšířené hrdlo směrem k okraji, okraj

ven vyhnutý, jsou esovité profilace, v jednom případě trochu ostřejší profilace. Mají pásková ucha směřující od výdutě pod okraj, případně přímo na něj. U vysokých pohárů je ucho dlouhé a vede téměř přes celou nádobu. 5 džbánek má leštěný povrch, jeden hlazený. Křížek na dně se nevyskytuje ani u jednoho z nich, stejně tak plastické výčnělky. Povrch je v odstínech hnědé. Zdobeny byly dva džbánek. V obou případech se jedná o vyšší typy nádob. Výzdoba je provedena kolkováním na uchu, na horní polovině hrdla a horní polovině výduti. Má podobu žebříčků a vodorovných linií, u jednoho je na uchu motiv křížících se linií, které tak vytváří kosočtvercový motiv.

Tři mísy se nacházely v žárových pohřbech, dvě v kostrových, kde byly uloženy u nohou nebo za hlavou zemřelého jedince. Většinou se jedná o tvary polokulovité až kónické, s různými okraji – ve tvaru písmene T nebo ven vyhnutými. U dvou mís je patrné oddělení plecí. Mísy mají pásková ucha připevněná k okraji. U jedné mísy se objevila dvojice otvorů ve stěně (4/2). Výčnělky a nožky nebyly ani na jedné z nich. Stejně tak se zde nevyskytla ani jedna zdobená mísa nebo mísa s křížkem vyrytým na dně. Tři mísy mají leštěný povrch, jedna hlazený. Povrch je hnědé, šedé nebo červené barvy.

Poháry byly nalezeny v žárových pohřbech v počtu 12 kusů, v kostrových pohřbech 3 kusy. V kostrových pohřbech ležely poháry před hlavou zemřelého jedince nebo u jeho nohou. Poháry mají ven vyhnuté okraje, jsou vyšších, užších i širších tvarů. Jeden pohár měl otvor ve dně (2/12). Všechny poháry mají leštěný povrch červené barvy a jsou zdobené. Reprezentují tak luxusní zboží KZP. Výzdoba je většinou pravidelná, v několika případech nedbale provedená. Jedná se o kolkovanou výzdobu v podobě vodorovných, šikmých a svislých linií, klikatek, šrafovaných trojúhelníků a kosočtverců, motiv žebříčků nebo šachovnice. Nádobu jsou zdobeny po celém povrchu poměrně hustě. Výzdoba je uspořádána do vodorovných pásů, které se střídají s prázdnými pásy.

Hrncel byl nalezen pouze jeden a to v kostrovém pohřbu, kde ležel před hlavou zemřelého jedince. Hrncel byl nižší, širší, měl hrdlo rozšiřující se směrem k okraji a ven vyhnutý okraj. Pod okrajem se nacházely výčnělky spíše oválného tvaru bez otvorů. Hrncel měl hlazený povrch, což není u užitkové keramiky zcela běžný jev. Nebyl nijak zdobený, povrch byl hnědé barvy.

Amfory a amforovité nádoby se nacházely pouze v kostrových pohřbech, kde byly uloženy u nohou zemřelého jedince. Z jedné nádoby pochází pouze střep a ten byl zjištěn ve výplni hrobové jámy. Amforovitá nádoba z hrobu 4 byla velkých rozměrů, baňatého těla. Hrdlo se rozšiřovalo směrem k okraji a okraj byl ven vyhnutý. Na maximální výduti byly připevněny zdvojené výčnělky bez otvorů. Amfora byla naproti tomu malých rozměrů. Měla vysoké

hrdlo, které se rozšiřovalo směrem k okraji, a okraj byl taktéž ven vyhnutý. Druhá amforovitá nádoba má spíše vyšší a užší proporce oproti první popsané. Má dvě pásková ucha vedoucí od rozhraní hrdla a těla pod okraj. Jedna amforovitá nádoba je leštěná, druhá hlazená, amfora nemá žádnou úpravu povrchu. Povrch nádob je v odstínech hnědé. Nejsou zdobené.

7.2 Základní charakteristika keramiky ze žlabů

Přestože kruhové žlábků známe jak z Hoštic I (obr. 61), tak i Tvořihráze (obr. 62), nálezy z nich pochází pouze z Tvořihráze (obr. 63). Žlábek v Hošticích I se zřejmě nepodařilo ani odkrýt celý. Uprostřed nebyl zjištěn žádný hrob, to ale jeho existenci v minulosti nevylučuje. Naproti tomu v Tvořihrázi byly odkryty tři žlábků. Všechny obklopovaly hroby. Všechny také obsahovaly více či méně nálezů. Otázkou je, z jakého důvodu se tyto nálezy ve žlábků nacházejí. Dvě z těchto hrobových jam obsahují vícečetné pohřby. V případě hrobu 2 se jedná o pozůstatky pěti dětí, jejichž spálené ostatky vykazují hromadnou kremaci všech najednou. Naopak je tomu u druhého vícečetného žárového pohřbu 3, kde byli pohřbeni dva dospělí muži a jedna nedospělá žena. Tyto ostatky vykazují rozdílný průběh kremace. První žárový pohřeb tak byl uložen zřejmě současně, zatímco druhý mohl být ukládán postupně, ale také do hrobové jámy mohly být ostatky uloženy druhotně najednou. Pokud se jedná o postupné přidávání ostatků do hrobové jámy, pak by nálezy ve žlabu mohly být pozůstatky rituálů. V případě hrobu 1 a 2 by se mohlo jednat o jeden jednorázový rituál. Tento fakt by podpořilo i to, že mezi nalezenými nádobami jsou zejména poháry a mísy, tedy nádoby určené ke stolování. Obecně lze ale říci, že keramika ze žlábků je luxusní keramická produkce. Hroby, které žlábků obklopovaly, se vyznačují také bohatší výbavou, jednalo se tak zřejmě o významné jedince, členy významných rodin či bohatší složku obyvatel. Žlábků (minimálně okolo hrobů 2 a 3) obsahují vysoký počet zdobených keramických nádob. Nádoby se ale také vždy kumulují v určité části žlabu (J, JV, SV), ne po celé jeho délce, což by mohlo také svědčit pro existenci dalšího hrobu, který žlábek porušoval a nádoby byly součástí této hrobové výbavy (Bálek et al. 1999, 12-15, 20; Matějčková – Dvořák 2012g, 49-50).

Všechny tři žlaby obsahovaly soubor střepů, které nebyly blíže určeny, další, určené střepy pochází ze žlábků okolo hrobu 2. Nejpočetnějším nalezeným tvarem nádoby jsou mísy a poháry, oba shodně po šesti kusech. Po 4 kusech byly nalezeny amfory a také odsud pochází

jeden džbán. Z toho je možné usuzovat, že nádoby sloužily k hostinám, neboť jsou používány ke konzumaci nápojů a potravin.

Džbán byl nalezen pouze jeden. Byl nepravidelného a širšího tvaru. Hrdlo se směrem k okraji rozšiřuje, okraj je ven vyhnutý. Od výdutě pod okraj bylo připojeno páskové ucho. Džbán není zdobený, ale jeho povrch byl upraven leštěním. Barva povrchu je hnědá.

Mísy byly polokulovitého tvaru nebo pouze s mírně prohnutými stěnami. Dvě mísy (2a/2 a 2a/3) měly odsazené hrdlo od těla, hrdlo se směrem k okraji rozšiřovalo. Okraje ostatních nádob měly tvar písmene T nebo byly ven vyhnuté. Všechny mísy měly leštěný povrch. Povrch měl většinou hnědou barvu, u dvou mís byl povrch červený. Tyto dvě mísy byly i zdobené kolkem a odpovídají tak luxusní, tzv. eponymní keramice KZP. Zdobeny byly pomocí vodorovných linií, vyplňovaných trojúhelníků a krokvic na okrajích. Ostatní mísy zdobené nebyly. Většina mís měla ucha nebo výčnělky. Ucha byla pásková a umístěná od výdutě pod okraj nebo až přímo na něj. Výčnělky byly oválného tvaru, bez otvorů, umístěné byly na okraji nádoby.

Poháry jsou různého tvaru. Některé jsou širší, některé naopak užší. Některé jsou více prohnuté, některé méně. Všechny mají ale rozšířená hrdla a ven vyhnuté okraje, tedy tvar zvonu. Jeden pohár stál navíc na nízké nožce, což není běžný jev. Všechny poháry mají nebo měly (dva jsou otřelé) lesklý povrch. Všechny mají také červenou barvu a výzdobu, což odpovídá eponymní keramice kultury. Výzdoba je pravidelná, uspořádaná do pásů, které se střídají s pásy prázdnými. Ve výzdobných prvcích se objevují zejména vodorovné a šikmé linie, některé uspořádané do motivů větévky, třásní, žebříčků, dále klikatky, šrafované trojúhelníky nebo kosočtvercové důlky. Zdoben je celý povrch nádoby, výzdoba končí těsně pod okrajem.

Ze dvou amfor pochází pouze zlomek, další dvě se také nedochovaly celé. Z neúplných dvou nádob je patrné více či méně baňaté tělo, širší stavba a hrdlo rozšiřující se směrem k okraji, okraj je ven vyhnutý. Okraj jedné z nich je přesekávaný. Dvě z amfor měly hladký povrch, dvě naopak upravený leštěním. Ani jedna z amfor nenese stopy po vhloubené výzdobě. Všechny mají ouška nebo výčnělky. Ucha jsou pásková na maximální výduti nebo na rozhraní hrdla a výdutě. Výčnělky jsou oválného tvaru, bez otvorů a připojeny také k maximální výduti. Povrch nádob je hnědý.

Z výplně žlabů pochází také mimo jiné tři zdobené střepy. Dva jsou hladké, jeden hrubý. Všechny jsou hnědé barvy. Jeden je zdoben pod okrajem svislými záseky, druhý na výduti rytými křížícími se liniemi. Třetí pochází také z výdutě velké nádoby a jeho povrch je zdrsňen.

7.3 Analýza keramiky v závislosti na pohlaví zemřelých

7.3.1 Analýza tvarů keramických nádob v závislosti na pohlaví zemřelých

Tato podkapitola se věnuje analýze keramických nádob z hlediska jejich základní podoby, tedy tvaru, přítomnosti výčnělků či uch, nožek a otvorů ve stěnách nádob. Tyto znaky budou porovnány s pohlavím jedince, jehož hrobové vybavy byly součástí. Cílem je najít vzorec, podle kterého byly nádoby určitých keramických tříd a vzhledových vlastností přidávány do hrobové vybavy mužů či žen, případně zjistit, že nádoby v pohřbech jsou pouze výsledkem náhody.

7.3.1.1 Tvary nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Hoštice I

Keramické nádoby z pohřebiště Hoštice I pochází z hrobů jedinců ženského pohlaví i z hrobů jedinců mužského pohlaví. U obou pohlaví zemřelých lze v rámci kultury sledovat vazbu na určité keramické třídy. Z hrobů žen a dívek pochází dohromady 143 nádob, z hrobů mužů a chlapců 200 nádob.

V hrobech jedinců ženského pohlaví se setkáváme s amforami a amforovitými nádobami, džbány a džbánky, hrnci, konvicemi, mísami a poháry. Nejčastějším tvarem jsou džbánky, které byly zastoupeny 58 nádobami. Druhým nejpočetnějším tvarem jsou mísy, kterých bylo z ženských pohřbů vyzvednuto 37 kusů. Shodně po 15 kusech bylo nalezeno konvic a hrnců, ve 13 případech se jedná o poháry a pouze ve dvou případech lze mluvit o amfoře či amforovité nádobě. Tři nádoby nebyly určeny. Džbánky tak tvořily 41 % všech nádob v hrobech jedinců ženského pohlaví, mísy 26 %, konvice a hrnce shodně po 10,5 %, poháry 9 %, amfory 1 % a zbylé, neurčené nádoby 2 % (obr. 64).

Většina džbánek má ucha, pouze dva jsou bez nich. Tento znak se tedy nijak neváže na pohlaví. Výčnělky nebyly zjištěny ani jednou. Mísy mají ucha ve 14 případech, tedy okolo jedné třetiny nádob má ucha. Ucha jsou v rozmezí 1 až 4 na jedné nádobě. Nejčastěji má nádoba ucho pouze 1. Co se týče výčnělků, je situace obdobná. Výčnělky byly zjištěny na 16 nádobách v počtu od 1 do 4. Nejčastěji mají mísy také pouze 1 výčnělek. Výčnělky se ale častěji než u mužských pohřbů objevují ve dvojicích na okraji nádoby. 3 mísy stály na 4 dutých nožkách, což je jev objevující se i u mužů. Pouze šest nádob mělo kruhové otvory ve

stěně, nejčastěji po dvou. Protože konvice se nachází zejména právě v hrobech žen a dívek, nelze zde sledovat odlišnosti od těch v hrobech mužů a chlapců. Konvice nevykazují žádné odlišnosti. To samé platí i pro hrnce, které se ale objevují pouze výlučně v hrobech žen a dívek. Poháry vykazují stejnou stavbu u obou pohlaví zemřelých. Všechny čtyři amfory z pohřebiště Hoštice I jsou dosti odlišné a nelze zde proto hledat spojitosti mezi nimi podle pohlaví zemřelého. Pouze jedna amfora měla ucha a právě tato pochází z ženského pohřbu.

V hrobech mužů a chlapců byly z keramických nádob nalezeny džbánky, mísy, poháry, amfory či amforovité nádoby a nádoby, které nebyly blíže určeny, ale i hrnce a konvice. Největší zastoupení mají džbány a džbánky, kterých z hrobů mužů a chlapců pochází 109 kusů. Druhým nejpočetnějším tvarem jsou mísy, zastoupené 57 kusy. Pohárů bylo nalezeno 20 kusů, hrnce 2, konvice 3, amfory či amforovité nádoby 2, 5 dalších nádob je bez určení tvaru a funkce. U dvou nádob není možné s jistotou říci, zda se jedná o džbánek nebo pohár, proto budou započítávány mezi neurčené nádoby. Džbánky a džbány čítaly 54 % všech nádob z hrobů jedinců mužského pohlaví, mísy 28 %, poháry 10 %, konvice 2 %, hrnce 1 %, amfory či amforovité nádoby také 1 % a neurčené nádoby 4 % (obr. 65).

Většina džbánek má jedno ucho, existuje i několik výjimek stejně jako v hrobech žen. Zde jich je víc, což je ale zřejmě způsobeno vyšším počtem těchto nádob v hrobech mužů. Pouze jeden džbánek z celého pohřebiště měl výčnělek a jedná se právě o džbánek z hrobu jedince mužského pohlaví. Z mís má ucha 17 nádob, tedy zhruba třetina. Objevují se po 1 až 4 kusech, ale nejčastěji mají 1 nebo 2 ucha. Ucha v dvojicích vedle sebe ale nejsou tak častá jako v pohřbech žen. Výčnělky se objevily také na 17 nádobách v počtu 1-3 kusy, nejčastěji ale po jednom výčnělku. Objevují se i kombinace uch a výčnělků. Výčnělky s otvory se neobjevují v závislosti na pohlaví zemřelého. Dvě mísy stály na nožkách, což se objevuje i u žen. 14 nádob mělo dvojici otvorů ve stěně, což je dvakrát tolik než v hrobech žen, opět to ale může být způsobeno vyšším počtem nádob tohoto druhu z hrobů mužů. U pohárů není patrná žádná tvarová odlišnost od těch, které byly uloženy v hrobech žen a dívek. Amfory jsou rozdílné i ve skupině mužských pohřbů. Zajímavá je přítomnost hrnců a konvic, přestože jsou malého počtu. Tyto tvary jsou považovány za ženské nádoby. Konvice jsou spíše vyšších a užších tvarů. Hrnce jsou nižší a mají výčnělky.

Nádoby z pohřebiště Hoštice I vykazují určité vazby na pohlaví zemřelých. V ženských hrobech se ve větší míře objevují konvice (15 kusů, 10,5 %) a hrnce (15 kusů, 10,5 %). Tyto nádoby jsou v mužských hrobech naopak nejméně zastoupeným tvarem – konvic byly

nalezeny 3 kusy (2 %) a hrnců 2 kusy (1 %). Džbánky a mísy jsou u obou pohlaví nejčastěji zastoupeným tvarem. V hrobech žen bylo džbánek 58 kusů (41 %), v hrobech mužů 109 kusů (54 %), mís bylo v hrobech žen 37 kusů (26 %) a 57 kusů v hrobech mužů (28 %). Zastoupení pohárů je velmi podobné u obou pohlaví, u žen jich bylo 13 kusů (9 %) a u mužů 20 kusů (10 %). Amfory byly nalezeny u obou pohlaví shodně po dvou kusech (1 %). Prvky na mísách se objevují také v podobné míře u obou pohlaví. Pouze jeden džbánek měl výčnělek, nalezen byl v hrobě muže.

7.3.1.2 Tvary nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Hoštice IV

Na pohřebišti Hoštice IV byly nalezeny opět keramické nádoby v hrobech mužů i chlapců, žen i dívek. Z hrobů jedinců mužského pohlaví pochází 11 nádob a z hrobů jedinců ženského pohlaví 9 nádob. Opět zde lze, i v tak malém počtu nádob, sledovat určité vazby na pohlaví jedince.

Z pohřbů žen a dívek pochází džbánky, mísy, hrnec a amforovitá nádoba. Džbáneků bylo nalezeno 5, tedy 56 % nádob v ženských pohřbech, mísy 2 (22 %), hrnec a amforovitá nádoba po jedné, tedy u obou 11 % (obr. 64). Všechny džbánky měly ucha, ale byly bez výčnělků. Džbánky jsou nižší a baňaté. Mísy nemají stejný tvar, jedna má výčnělek, druhá ne, mísa bez výčnělku má naopak otvory ve stěně, druhá je bez otvorů. Ani jedna nestojí na nožkách. Hrnec byl nalezen na celém pohřebišti pouze jeden, proto zde není možné hledat odlišnosti od mužských hrobů. Amforovitá nádoba byla nalezena jedna v ženském hrobu. Od amfory z jiného hrobu se liší pouze svou pravidelnou stavbou. Nevíme, k jedinci jakého pohlaví byla amfora přidána, protože došlo ke ztrátě kostry.

Z pohřbů mužů a chlapců pochází džbánky, mísy a pohár. Džbáneků a mís bylo vyzvednuto z mužských hrobů shodně po 5 kusech. Pohár byl nalezen pouze jeden. Džbánky a mísy tedy tvoří shodně po 45,5 %, pohár 9 % všech nádob v mužských pohřbech (obr. 65). Tři z pěti džbáneků jsou bez ucha, což je jev, který se zde vyskytl pouze v mužských pohřbech. Pouze jeden džbánek má vyšší hrdlo, ostatní jsou nižší, širší. Mísy byly většinou bezuché, jedna měla ucho. Jedna měla výčnělek, ostatní byly bez výčnělků. Nožky a otvory ve stěně nebyly zjištěny ani u jedné nádoby. Pohár byl zjištěn pouze jeden, proto zde není možné hledat společné nebo odlišné znaky mezi nimi.

Nádoby z pohřebiště Hoštice IV také vykazují vazby na pohlaví zemřelých. U žen se objevují typické hrnce a amfory, tedy nádoby spojené s jejich rolí ve společnosti, u mužů byl naopak nalezen pohár, který symbolizuje jejich účast na picích rituálech. U obou pohlaví byly nejčastěji zastoupenými tvary džbánky a mísy. U žen bylo nalezeno 5 džbánek (56 %) a 2 mísy (22 %) a u mužů 5 džbánek (45,5 %) a 5 mís (45,5 %).

7.3.1.3 Tvary nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Ivanovice VI

Keramické nádoby pochází z hrobů jedinců mužského i ženského pohlaví a opět jsou zde patrné vazby tvarů nádob na pohlaví zemřelého jedince. Z hrobů žen a dívek pochází 24 nádob, z hrobů mužů a chlapců 33 nádob.

V hrobech jedinců ženského pohlaví byly uloženy džbánky, mísy, konvice a jeden pohár. Džbánek bylo nalezeno 10 kusů, tedy 42 % všech nádob z ženských pohřbů, mís bylo nalezeno 7 (29 %), konvic 6 (25 %) a pohár 1 (4 %; obr. 64). Všechny džbánky měly ucha, žádný neměl výčnělek, což ale platí pro všechny džbánky z pohřebiště. Mísy měly ucha ve třech případech po 1 až dvou kusech. Neměly ale žádné výčnělky, nožky nebo otvory ve stěně. Ucha jsou většinou stejná jako u mužských hrobů, ale jedna mísa měla na rozdíl od ostatních ucho vodorovně. Konvice se našly hlavně v hrobech žen, odlišnost od konvice z hrobu muže není možná, vzhledem k její fragmentárnosti, tvar je ale v zásadě stejný. Pohár nenese žádné znaky, které by se lišily od ostatních pohárů nalezených na pohřebišti.

Z hrobů jedinců mužského pohlaví byly vyzvednuty džbánky, mísy, konvice, pohár, a jiná neurčená nádoba. Džbánek bylo nalezeno 20, tedy 61 % všech nádob z mužských pohřbů, mís 10 (30 %), konvice, pohár a neurčená nádoba po jedné, tedy po 3 % (obr. 65). Všechny džbánky měly ucha a žádný výčnělek, což je společné pro všechny džbánky z pohřebiště. Z mís měly ucha 3 nádoby, jejich podoba i počet jsou shodné s mísami z ženských pohřbů. Výčnělky měly také tři mísy, což je znak, který se u ženských hrobů nevyskytuje. Výčnělky byly po jednom nebo čtyřech kusech. Tvar nádob nenese mezi oběma pohlavími odlišnosti. Konvice byla nalezena jedna, ale v zásadě se podobá konvicím z ženských hrobů, ale nebyla nalezena v úplnosti, proto nelze říci více. Pohár byl nalezen také jeden a jedná se o stejný tvarový typ jako v případě poháru z ženského hrobu.

Na pohřebišti Ivanovice VI lze hledat u nádob vazby na pohlaví zemřelých. Stejně jako u předchozích pohřebišť převažují džbánky a mísy. Džbánek bylo v hrobech žen 10 kusů (42 %) a mís 7 kusů (29 %), v hrobech mužů bylo 20 džbánek (61 %) a 10 mís (30 %). Větší zastoupení džbánek v hrobech mužů lze snad spojovat s picími rituály, na nichž byly používány. Poháry byly nalezeny u obou pohlaví po jednom kuse. V hrobech žen ale převažovaly konvice (6 kusů, 25 %), které lze spojovat s rolí ženy ve společnosti, kterou je péče o rodinu a domácnost. V hrobech mužů byla nalezena konvice pouze jedna.

7.3.1.4 Tvary nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Tvořihráz

Keramické nádoby zde pochází z mužských i ženských pohřbů. Problém zde ale nastává s tím, že jedna hrobová jáma obsahovala vícečetný pohřeb. Byli zde pohřbeni dva muži a jedna žena. Protože se jedná o žárový pohřeb, nelze ani určit k jakému jedinci která nádoba patří. Hrob 2 s vícečetným žárovým pohřbem dětí zde nebude brán v úvahu, protože zde pohlaví nebylo určeno ani u jednoho jedince.

Z hrobů dvou kostrově pohřbených žen pochází 11 nádob. Jedná se o dva džbánky či džbány, dvě mísy, tři poháry, jeden hrnec a tři amfory či amforovité nádoby. Džbánky tvoří 18 % všech nádob z těchto dvou pohřbů, mísy také 18 %, poháry a amfory či amforovité nádoby shodně po 27,5 %, a hrnec 9 % (obr. 64). Zajímavá je zde menšina mís a džbánek, což není obvyklé pro hrobové vybavy KZP. Džbánky nejsou stejné ani ve skupině ženských pohřbů, jeden je nízký široký, druhý vysoký a užší. Oba mají ucha, ale nemají výčnělky. Mísy jsou obě téměř stejného tvaru, odlišnost je v přítomnosti uch – jedna má čtyři ucha, druhá žádné. Výčnělky a nožky nemá ani jedna z nich. Otvory ve stěně má mísa bez uch. Poháry jsou shodné s ostatními z pohřebišť. Hrnec byl nalezen pouze jeden, proto zde nelze hledat žádné odlišné či rozdílné znaky. To samé platí i u amfor, které byly všechny nalezeny v ženských hrobech, navíc i ty jsou mezi sebou odlišné.

Z vícečetného hrobu 3 s ostatky dvou mužů a jedné ženy pochází 7 nádob – 2 džbánky či džbány, 2 mísy a 3 poháry. Džbánky a mísy tak zaujímají shodně 28,5 % keramických nádob z tohoto hrobu a poháry 43 %; obr. 65). I zde je jeden džbánek vyšší a užší a druhý nižší. Oba mají ucha a nemají výčnělky. Mísy nejsou také shodné. Jedna má oddělené hrdlo od těla a má i ucho. Ani jedna nemá výčnělky nebo nožky, ani otvory ve stěně. Poháry se tvarově shodují s těmi z ženských kostrových pohřbů.

Na pohřebišti Tvořihráz nebyla uplatněna stejná pravidla jako u předchozích pohřebišť. Džbánky a mísy jsou u všech tří hrobů v menšině. V hrobech žen byly nalezeny shodně po dvou kusech (18 %), ve vícečetném hrobě také po dvou kusech (28,5 %). Ve výbavách naopak převažovaly poháry. U žen byly nalezeny 3 kusy (27,5 %), ve vícečetném hrobě také 3 kusy (43 %). Poháry spojujeme s elitní vrstvou ve společnosti a to je zřejmě důvod, proč se zde nacházejí v takové míře. Všechny hroby na pohřebišti lze přiřadit k jedincům elitní vrstvy nebo alespoň bohatší vrstvě obyvatelstva. Z toho důvodu zřejmě převládly v hrobových výbavách tyto prestižní předměty. V hrobech žen ale nechybí ani pro ně typické nádoby. Nalezen zde byl také jeden hrnec (9 %) a tři amfory (27,5 %)

7.3.2 Analýza rozměrů nádob v závislosti na pohlaví zemřelých

Předmětem tohoto studia jsou zejména výšky nádob a jejich objem. Ne všechny nádoby zde mohou být podrobeny analýze, neboť několik nádob z každého pohřebiště je v natolik fragmentovaném stavu, že nelze s jistotou rekonstruovat jejich přesnou podobu.

7.3.2.1 Rozměry nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Hoštice I

Výšky nádob na pohřebišti Hoštice I se pohybují v rozmezí 40-303 mm, přičemž největší nádoby jsou hrnce a nejnižší mísy, což vyplývá z jejich tvaru. Obsahově největší nádoby jsou mísy a hrnce, nejmenší jsou džbánky. Obsah se pohybuje od méně než 0,1 l (počítáno jako 0,1 l) do 9,5 l.

Celková výška nádob v ženských hrobech se pohybuje od 46 do 303 mm (obr. 66), průměr okrajů mís je v rozmezí 165-370 mm, průměr maximální výdutě nádob je v rozmezí 66-224 mm a objem nádob je v rozmezí 0,1-5,7 l (obr. 67). Výška džbánek se pohybuje mezi 48 a 143 mm. Nejvíce džbánek má výšku 70-80 mm. Okrajové hodnoty jsou spíše výjimečné. Průměr výdutě se pohybuje od 66 do 154 mm, nejvíce džbánek má průměr výdutě v rozmezí 80-110 mm. Objem džbánek se pohybuje v rozmezí 0,1 l až 1,15 l. Nejvíce džbánek má objem zhruba 0,2 l, ty jsou následovány nádobami o objemu 0,1 l. Nejvyšší hodnoty (nad 1 l) jsou výjimečné – pouze tři džbánky, respektive zde mluvíme už o džbánech.

Mísy byly vysoké 46-130 mm, nejvíce z nich se ale nacházelo uprostřed, mezi 70 a 80 mm, velmi vysoké zastoupení je ale pozorovatelné již od 50 mm a to až do 100 mm. Vyšší hodnoty nad 110 mm jsou spíše výjimkou, stejně tak nejmenší naměřená hodnota. Průměr okraje mís

je výrazněji variabilní a dosahuje naopak vyšších hodnot, což je dáno tvarem nádoby. Průměry okraje se pohybují v rozmezí 165-370 mm, přičemž nejvíce nádob má průměr okraje mezi 200 až 300 mm. Vyšší hodnoty, co se týče objemu, jsou spojeny také s mísami. Ty nejmenší z nich mají objem od 0,4 l do 1 l, těch ale není mnoho, největší zastoupení lze pozorovat mezi 1 a 2 l. Nejvyšší naměřená hodnota byla 5 l, další největší mísy se pohybovaly okolo 4 l.

Konvice byly vysoké v rozmezí 127-236 mm, nejvíce z nich v rozmezí 160-170 mm. Obě konvice s maximální a minimální výškou jsou v ženských hrobech výjimkou. Průměry výdutí se pohybují mezi 110 a 190 mm, většinou do 150 mm. Konvice jsou ale velmi podobných tvarů, proto ani rozměry nejsou tolik rozdílné jako jiné druhy nádob. Objemy se pohybují mezi 0,8-3,0 l. Nejvíce z nich má objem do 2 l.

Hrnce byly malých i velkých rozměrů. Nejnižší hrnec měřil 158 mm, nejvyšší 280 mm, nejčastěji ale byly hrnce vysoké od 200 do 250 mm. Krajiní hodnoty, zejména pak nejmenší hrnec, jsou spíše unikáty, co se týče rozměrů mezi ženskými pohřby. Průměry výdutí jsou v rozmezí 136-224 mm. Průměry výdutí jsou celkem podobné, pouze tři jsou menší než 150 mm. Objem nádob je ale opět značně variabilní. Nejmenší hrnec má objem 1,4 l, největší 5,7 l. Nejčastější jsou hodnoty mezi 3 a 5 l.

Poháry byly podobných rozměrů. Výška se pohybovala mezi 95 a 150 mm. Průměr výdutě mezi 106 a 178 mm, přičemž největší pohár byl mezi poháry z ženských hrobů spíše jedinečných rozměrů, ostatní měly rozměry podobné. Objem se pohyboval mezi 0,6 a 2,7 l. Většina pohárů měla ale objem okolo 1 l.

Amfory byly svou výškou téměř shodné: 142 a 157 mm. Průměr výdutě byl 148 a 164 mm. Objem měly 1,4 a 2,0 l.

Nádoby v mužských hrobech dosahovaly výšky od 40 do 303 mm (obr. 66), průměr okrajů mís byl v rozmezí 140-400 mm, průměr maximálních výdutí ostatních nádob byl v rozsahu 56-220 mm a objem v rozmezí 0,1-9,5 l (obr. 67). Džbánky byly vysoké 51-170 mm. Obě krajiní hodnoty jsou ale výjimečné. Většina džbánek byla vysoká mezi 60 a 110 mm. Průměr výdutě se pohyboval mezi 56 a 156 mm, nejčastěji mezi 80-100 mm. Objem nádob byl v rozsahu 0,1-1,8 l. Nejvíce džbánek mělo objem okolo 0,2 l. Džbánek nad 1 l obsahu bylo mnohem méně, ale více než u ženských hrobů.

Mísy byly vysoké 42-147 mm. Nejvíce se jich pohybuje v rozmezí 60-100 mm. Průměry okraje byly 140-400 mm, je zde tedy velká variabilita. Nejvíce z nich je mezi 200-300 mm u průměru okraje. Krajiní hodnoty jsou výjimečné, ale podobně velké mísy se přesto objevily.

Objem mís je 0,4-9,5 l, tedy opět velmi různorodý. Nejvíce mís má objem mezi 1 a 2 l. Mísa z hrobu I-931 je výjimečná svými rozměry nejen mezi mužskými, ale i mezi ženskými hroby na pohřebišti. Její objem je 9,5 l.

Konvice jsou různých rozměrů. Vysoké jsou od 158 do 303 mm, s průměrem výdutě 116-208 mm a objemem 1-5,5 l. Jedna ze tří konvic je výrazně větších rozměrů nejen mezi konvicemi z mužských hrobů, ale i celkově na pohřebišti.

Hrnce byly v mužských hrobech nalezeny pouze dva a opět různých rozměrů. Výšky nádob jsou 142 a 206 mm, průměry výdutí 126 a 208 mm a objem 1,0 a 4,3 l. Patří mezi menší nádoby tohoto druhu na pohřebišti.

Poháry nejsou podobných rozměrů. Výška se pohybuje v rozmezí 88-215 mm, přičemž nižších i nejvyšších pohárů je více. Nejčastěji jsou ale vysoké mezi 110 a 130 mm. Průměr výdutě je u pohárů 102-220 mm, krajní hodnoty jsou výjimečné. Objem se pohybuje v rozmezí 0,5-6 l. Nejčastěji ale mají poháry okolo 1 l. Obsahově nejmenší a největší pohár jsou spíše výjimkami mezi těmito nádobami.

Amfory byly nalezeny dvě a každá jiná. Výšky nádoby byly 102 a 160 mm, průměr výdutě 174 a 200 mm a objem 1,1 a 2,8 l.

U rozměrů nádob z pohřebiště Hoštice I je patrná vazba na pohlaví zemřelých. V hrobech mužů se objevují vyšší a často i širší nádoby než v hrobech žen. Džbánky u obou pohlaví mají podobné objemy (nejčastěji okolo 0,2 l), větší pochází z hrobů mužů (výška až 170 mm, v hrobech žen 143 mm). Z hrobů mužů pochází i větší mísy: objem až 9,5 l (u žen maximálně 5,0 l), průměr okraje až 400 mm (u žen 370 mm) a výška 147 mm (u žen 130 mm). I konvice jsou v hrobech mužů větší: objem až 5,5 l (u žen 3,0 l), průměr výdutě 208 mm (u žen 190 mm), výška 303 mm (u žen 236 mm). Stejně tak tomu je i u pohárů: objem až 6,0 l (u žen maximálně 2,7 l), průměr výdutě 220 mm (u žen 178 mm), výška 215 mm (u žen 150 mm). Amfory jsou podobných rozměrů u obou pohlaví: výška u mužů až 160 mm, u žen 157 mm, průměr výdutě u mužů 200 mm, u žen 164 mm, objem u mužů 2,8 l, u žen 2,0 l. Hrnce jsou také podobných rozměrů, největší ale pochází z hrobu ženy: vysoké jsou v hrobech mužů až 206 mm, v hrobech žen 280 mm, průměr výdutě je v hrobech mužů až 208 mm, v hrobech žen až 224 mm, objem v hrobech mužů je až 4,3 l, v hrobech žen 5,7 l. Patrná je zde tedy vazba větších nádob na mužské pohlaví. Hrnc, typická nádoba v ženských hrobech, má naopak větší rozměry v hrobech žen.

7.3.2.2 Rozměry nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Hoštice IV

Výšky nádob bez ohledu na pohlaví jedince, kterému byly uloženy do hrobové výbavy, se pohybují v rozmezí 62-180 mm. Nejvyšší jsou hrnce, nejnižší džbánky a mísy. Objem nádob byl v rozsahu 0,1-8,0 l. Nejobjemnější jsou mísy a nejmenší džbánky.

Nádoby v ženských hrobech jsou vysoké 65-180 mm (obr. 66), průměr maximálních výdutí nádob je 78-142 mm a objem nádob je v rozsahu 0,1-8,0 l (obr. 67). Džbánky jsou vysoké 70-120 mm, přičemž dva jsou spíše u dolní hranice, dva u horní. Průměr výdutě se pohybuje v rozmezí 78-124 mm a objem v rozsahu 0,1-1,0 l.

Mísy byly v ženských hrobech nalezeny pouze dvě. Obě různých rozměrů. Výška byla 65 a 130 mm, průměr okraje 155 a 400 mm a objem 0,1 a 8,0 l.

Hrncel byl nalezen pouze jeden o rozměrech: výška 180 mm, průměr výdutě 142 mm, objem 1,5 l.

Amforovitá nádoba byla nalezena také pouze jedna o výšce 88 mm, průměru výdutě 94 mm a objemu 0,4 l.

Poháry a konvice nebyly v ženských hrobech nalezeny.

Nádoby v mužských hrobech byly vysoké v rozsahu 62-110 mm (obr. 66). Průměry výdutí se pohybovaly v rozmezí 98-130 mm. Objem nádob byl v rozsahu 0,4-5,0 l (obr. 67). Džbánky byly vysoké 62-90 mm, s průměrem výdutě 98-130 mm. Džbánky nevykazují v rozměrech velké rozdíly. Objem se pohyboval v rozsahu 0,4-0,7 l.

Mísy byly vysoké 85-110 mm. Průměr okraje měly v rozmezí 140-360 mm. Většinou spíše k horní hranici. Objem byl v rozmezí 1,8-5,0 l. Známy je pouze u tří nádob, dvě z nich měly objem okolo 2 l.

Konvice, hrnce a amfory nebyly nalezeny v mužských hrobech ani jednou. Pohár byl nalezen jednou, ale jeho fragmentární stav nedovoluje jeho rekonstrukci a zjištění rozměrů.

U rozměrů nádob z pohřebišť Hoštice IV není příliš patrná vazba na pohlaví zemřelých. V hrobech mužů se objevují vyšší, ale ne vždy tomu tak je. Džbánky u obou pohlaví mají podobné objemy, větší pochází z hrobů žen (výška až 120 mm, v hrobech mužů 90 mm). Z hrobů žen pochází i větší mísy: objem až 8,0 l (u mužů maximálně 5,0 l), průměr výdutě až 400 mm (u mužů 360 mm) a výška 130 mm (u mužů 110 mm). Amfora a hrncel zde byly nalezeny pouze po jednom kuse, a to v hrobech žen. Zajímavé je, že v hrobech žen se nachází z nádoby s nejvyššími hodnotami. Důležité je ale také to, že se zde nachází i výrazně menší

nádoby než v hrobech mužů. I přes tyto výkyvy jsou ale rozměry nádob u obou pohlaví spíše podobné.

7.3.2.3 Rozměry nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Ivanovice VI

Nádoby na pohřebišti Ivanovice VI byly vysoké (bez ohledu na pohlaví jedince, kterému byly uloženy do výbavy) 53-224 mm. Nejvyšší byly konvice, nejnižší mísy a džbánky. Objem se pohyboval v rozsahu 0,2-7,0 l. Nejobjemnější byla konvice, nejmenší naopak džbánky.

Nádoby v ženských hrobech byly vysoké 65-224 mm (obr. 66), průměr výdutí byl v rozmezí 80-224 mm a objem v rozsahu 0,2-3,9 l (obr. 67). Džbánky byly vysoké 75-120 mm, přičemž dva byly spíše u dolní hranice výšky, dva u horní. Průměr výdutě se pohyboval v rozmezí 80-132 mm. Obsah se pohyboval v rozsahu 0,2-0,9 l.

Mísy byly vysoké 65-113 mm, přičemž většina z nich byla vysoká okolo 70 mm, pouze jedna mísa přesáhla hranici 100 mm. Průměr okraje se pohyboval v rozmezí 120-288 mm, ale pod hranici 200 mm patří pouze jedna mísa. Ostatní měly průměr okraje zejména mezi 270-290 mm. Obsah nádob se pohyboval v rozmezí 1,2-3,2 l, jedna mísa je výrazně objemnější oproti ostatním.

Konvice byly vysoké 133-224 mm. Dvě přesáhly 200 mm, dvě jsou zhruba uprostřed těchto hodnot, jedna je výrazněji menší. Průměr výdutě se pohyboval v rozmezí 151-204 mm, tři jsou spíše užší, dvě širší. Obsah nádob se pohyboval v rozsahu 1,8-3,9 l. Objem bylo možné určit pouze u tří konvic. Jedna je výrazně menší, zbylé dvě vykazují téměř shodnou hodnotu.

Pohár byl nalezen pouze jeden. Jeho rozměry jsou následující: výška 135 mm, průměr výdutě 156 mm a objem 1,6 l.

Amfory a hrnce nebyly v ženských hrobech nalezeny.

Nádoby v mužských hrobech byly vysoké 53-146 mm (obr. 66), průměr výdutě je v rozmezí 76-154 mm a objem v rozmezí 0,2-7,0 l (obr. 67). Džbánky byly vysoké 56-125 mm. Nejčastěji dosahovaly výšky okolo 70-80 mm a okolo 110 mm. Obě krajní hodnoty jsou výjimečné mezi džbánky z mužských hrobů na pohřebišti Ivanovice VI. Průměr výdutě je v rozmezí 76-154 mm. Vyšší hodnota se objevila dvakrát. Obsah nádob je v rozsahu 0,2-1,2 l. Většina džbánek má ale objem do 1,0 l, nejčastěji 0,8 l.

Mísy jsou vysoké 53-146 mm, nejčastěji okolo 70-90 mm. 100 mm přesahuje pouze jedna nádoba a zároveň pouze jedna je výrazně menší než ostatní. Průměr okraje se pohybuje od 200 do 384 mm, nejvíce okolo 250-280 mm. Nejmenší nádoba je zároveň i nejužší a nejvyšší nádoba i nejširší. Obsah nádob je v rozsahu 0,5-7,0 l. Největší a nejnižší hodnota je spíše ojedinělá. Většina z nich má obsah od 1,2 do 1,8 l.

Konvice byla nalezena pouze jedna a navíc ve fragmentárním stavu. Její zachovalá výška byla 122 mm, průměr výdutě 136 mm, objem nebylo možné určit.

Pohár byl nalezen také pouze jeden. Rozměry jsou: výška 110 mm, průměr výdutě 132 mm a obsah 0,9 l.

Hrnce a amfory nebyly v mužských hrobech nalezeny.

U rozměrů nádob z pohřebiště Ivanovice VI je patrná vazba na pohlaví zemřelých. V hrobech mužů se objevují častěji vyšší i širší nádoby než v hrobech žen. Džbánky jsou objemnější z hrobů mužů (až 1,2 l, v hrobech žen 0,9 l), výška je podobná (u mužů až 125 mm, v hrobech žen 120 mm). Z hrobů mužů pochází větší mísy: objem až 7,0 l (u žen maximálně 3,2 l), průměr okraje až 384 mm (u žen 288 mm) a výška 146 mm (u žen 113 mm). Konvice jsou naopak v hrobech mužů menší: objem známe pouze z hrobů žen (až 3,9 l), průměr okraje u mužů 84 mm (u žen až 224 mm), výška 122 mm (u žen 224 mm). Stejně tak tomu je i u pohárů: objem u mužů až 0,9 l (u žen 1,6 l), průměr výdutě 132 mm (u žen 156 mm), výška 110 mm (u žen 135 mm).

7.3.2.4 Rozměry nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Tvořihráz

Z pohřebiště Tvořihráz budou studovány z hlediska rozměrů v tomto oddíle pouze nádoby z ženských kostrových pohřbů. Nádoby z vícečetného žárového hrobu dvou mužů a jedné ženy nebudou podrobeny studiu, neboť nevíme, kterému jedinci patří která nádoba. Obecně lze ale říci, že nádoby, bez rozdílu pohlaví zemřelých, byly vysoké 68-335 mm. Nejvyšší je amforovitá nádoba a nejnižší je džbánek. Objem je v rozsahu 0,1-3 l. Nejobjemnější je amforovitá nádoba a naopak nejmenší džbánek a amforka.

Nádoby z ženských hrobů dosahují výšky 68-335 mm (obr. 66), průměr výdutě je v rozmezí 50-262 mm a obsah v rozmezí 0,1-3 l (obr. 67). Džbánky jsou vysoké 68 a 149 mm, s průměrem výdutě 87 a 125 mm. Obsah je 0,1 a 0,4 l.

Mísy jsou vysoké 87 a 121 mm, průměr okraje je 205 a 288 mm a obsah 1,0 a 2,1 l.

Hrnec byl nalezen pouze jeden. Jeho rozměry jsou: výška 168 mm, průměr výdutě 170 mm a obsah 1,2 l.

Poháry byly nalezeny tři. Jejich výška je 108-148 mm, přičemž dva z nich se drží spodní hodnoty. Průměr výdutě je 105-140 mm. Opět dva poháry jsou spíše užší oproti třetímu. Obsah je v rozmezí 0,2-0,8 l. Třetí pohár je obsahově zhruba uprostřed.

Amfory či amforovité nádoby byly nalezeny také tři, avšak jedna je značně fragmentarizovaná a neznáme její rozměry. Výšky nádob jsou 71 a 335 mm, průměr výdutě 50 a 262 mm a obsah 0,1 a 3,0 l. Obě nádoby jsou tedy, co se týče metriky, velmi rozdílné. V případě menší nádoby se jedná o amforu, větší klasifikujeme jako amforovitou nádobu.

7.3.3 Analýza výzdoby nádob v závislosti na pohlaví zemřelých

Tato podkapitola se věnuje výzdobě keramických nádob a úpravám jejich povrchu v závislosti na tom, zda byly uloženy v hrobech jedinců ženského nebo mužského pohlaví. Cílem je zjistit, zda se určitý prvek výzdoby, provedení výzdoby nebo typ úpravy povrchu neváže na jedno pohlaví, nebo zda zde není žádná závislost na pohlaví jedince.

7.3.3.1 Výzdoba nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Hoštice I

Nádoby z pohřebiště Hoštice I jsou bez úprav povrchu, ale i s hlazeným či leštěným povrchem nebo vhloubenou výzdobou v podobě kolkování, rytí, hřebenování a slámování, ale objevují se i plastické prvky. S úpravami povrchu a výzdobou se setkáváme v ženských i mužských hrobech (obr. 68).

Některé nádoby z ženských hrobů mají povrch upraven leštěním. Leštěný povrch je doložen pouze u čtyř nádob z pohřebiště, z toho dvě jsou právě v ženských hrobech. Tyto nádoby mají povrch v odstínech hnědé a nejsou již nijak zdobené. Jedná se o dva džbánky. Hlazený povrch mělo pět nádob, které jsou ještě dále zdobené. Hlazené nádoby jsou červeného povrchu. Jedná se o pět červených pohárů. 15 nádob z ženských hrobů je červené nebo oranžové barvy, která mohla být původně také červená. Sedm z nich je dále zdobených, jedná se pouze o poháry. Patří sem také mísa, hrnec a další, neurčená nádoba.

Všechny poháry v ženských hrobech jsou zdobené. Poháry byly zdobené kolkem po celé vnější straně, výzdoba někdy na hrdle nebo pod okrajem končí. Z jednoho poháru se dochovalo pouze několik zdobených zlomků. Výzdoba byla v devíti případech více či méně

nedbale provedená (linie na sebe nenapojovaly, byly různě široké, křížily se atd.). Možné je také pozorovat úbytek výzdoby u několika nedbale zdobených pohárů. Výzdoba byla provedena zejména v podobě vodorovných, svislých a šikmých linií, klikatek a otisků kruhových, případně kosočtvercových důlků, jednou se objevil i motiv šachovnice a žebříček u nedbale provedených nádob. Výzdoba je u těchto nádob podobná. Pravidelně zdobené poháry byly tři. Měly větší variabilitu výzdoby – vodorovné, svislé i šikmé linie, klikatky, třásně, žebříčky, motiv přesýpacích hodin a křížící se šikmé linie. Výzdoba je hustší, pásy s různými motivy se opakují po celé nádobě.

Jinou úpravu než hlazení či leštění povrchu u ostatních nádob nesly tři hrnce. Jeden byl hřebenován od maximální výduti dolů. Hřebenování nemá jednotný směr, vytváří mřížku po celé uvedené části nádoby. Jeden hrncel měl přesekávaný okraj a jeden byl zdrsněn od maximální výduti dolů svislým, pravidelným slámováním.

Džbánek byl zdoben pouze jeden a to na uchu a maximální výduti pomocí kolku v podobě vodorovných a svislých linií, klikatky a křížících se linií. Výzdoba byla pravidelná.

Zdobeno bylo také pět mís. Výzdoba byla pravidelná i nepravidelná, vždy na okrajích nádob. Měla charakter kolkované výzdoby v podobě různě orientovaných linií, klikatek, šrafovaných trojúhelníků, v jednom případě se skládala pouze z vpichů a svislých rýh.

Nádoby v mužských hrobech nesly úpravu povrchu v podobě leštění, hlazení i vhloubené výzdoby. Leštěné nádoby byly vyzvednuty z hrobů chlapců a mužů dvě, v obou případech se jedná o džbánky, jeden má povrch hnědý, druhý červený. Hlazený povrch byl zjištěn u 7 nádob – poháry červené barvy. Všechny hlazené poháry byly zároveň i zdobené kolkem. Výzdobu nesou kromě pohárů také tři džbánky, jedna mísa a čtyři další poháry. Oranžovou nebo červenou barvu povrchu má 19 nádob, hlavně poháry a také džbánky. Většina těchto nádob je zdobená.

17 pohárů bylo zdobených, pouze tři nezdobené. Výzdoba byla v podobě kolkovaných pásů po celém povrchu nádoby. Z jednoho poháru se dochovala pouze část hrdla, zde je výzdoba pravidelná v podobě vodorovných linií, ale nelze se vyjádřit k tomu, jakou část nádoby pokrývá. 12 pohárů bylo zdobeno více či méně nedbale, jeden je na hraně (výzdoba se střídá pravidelně, ale pásy nejsou po celém obvodu stejně široké) a tři poháry mají výzdobu pravidelnou, úhlednou. Nedbale provedená výzdoba má podobu vodorovných a šikmých linií, klikatek, kosočtverců, křížících se linií, třásní, kruhových a trojúhelníkových důlků. Minimálně ve dvou případech lze sledovat úbytek výzdoby. Pravidelná výzdoba je tvořena vodorovnými liniemi, klikatkami, motivem větévky, žebříčku a otisky v podobě

kosočtvercových důlků. U nedbale provedených nádob je výzdoba podobná, u pravidelné výzdoby se motivy více různí.

Dále byly zdobeny také čtyři džbánky. Jeden z nich má leštěný povrch a kolkovanou výzdobu. Kolkem byl zdoben ještě jeden, další měl rytou výzdobu a jeden plastickou výzdobu. Kolkovaná výzdoba se nacházela v jednom případě na celé vnější straně džbánu, v druhém od maximální výdutě dolů. Výzdoba byla v obou případech nepravidelná a měla podobu vodorovných a svislých linií, klikatek a kruhových důlků. Jeden džbánek byl zdoben plasticky – tři žebrované výčnělky na výduti. A jeden byl zdoben rytím v podobě ryté linie oddělující hrdlo od výduti.

Plastickou výzdobu nesl také jeden hrnec. Měla podobu plastické lišty na rozhraní hrdla a výduti. Lišta na sobě nesla dekor kosočtvercových důlků.

Mísy byly zdobeny čtyři. Všechny měly zdobený pouze okraj. Jedna byla zdobena rytím, tři kolkem. Rytá výzdoba měla podobu svislých zářezů. Kolkování bylo dvakrát pravidelné a jednou nepravidelné. Mělo podobu vodorovných, svislých a šikmých linií, klikatek a krokvic.

Ve výzdobě můžeme na lokalitě Hoštice I sledovat vazbu na pohlaví v podobě počtu zdobených nádob a tvarů zdobených nádob. V podobné míře se u obou pohlaví uplatňuje leštění (po 2 kusech u obou pohlaví) a hlazení (7 nádob u mužů, 5 u žen), podobné jsou i motivy výzdoby, stejně tak i zastoupení nádob s červeným povrchem (15 kusů u žen, 19 kusů u mužů). Odlišné jsou tvary nádob, na kterých se výzdoba uplatňuje. U mužů se jedná o poháry, džbánky a mísy, u žen o poháry, mísy a hrnce. Tyto tvary opět odkazují na úlohu jedince ve společnosti, která danému pohlaví náleží. U žen je pak uplatňován zejména kolek a drsnění povrchu, u mužů kolek a rytí. V hrobech žen bylo zdobeno celkem 15 nádob, v hrobech mužů 26 nádob.

7.3.3.2 Výzdoba nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Hoštice IV

Na pohřebišti Hoštice IV se nacházely pouze dvě zdobené nádoby, obě byly zdobené kolkem. Pouze jedna nádoba měla hlazený povrch (jedna ze dvou zdobených nádob), leštěný povrch nebyl zjištěn ani jednou. Červený povrch měly pouze dvě nádoby – jeden zdobený pohár a jedna nezdobená amforovitá nádoba (obr. 68).

Z ženských hrobů pochází pouze jedna zdobená nádoba – džbáněk. Džbáněk byl zdoben kolkováním od podhrdlí dolů a na uchu. Výzdoba byla nepravidelná a měla podobu vodorovných linií a klikatky, na uchu dvou svislých linií. Výzdoba nebyla hustá.

Z mužských hrobů pochází také pouze jedna zdobená nádoba – pohár. Pohár se nedochoval celý a nelze proto určit, zda byl zdobený i na hrdle, zbytek nádoby ale výzdobu nese. Výzdoba je spíše řidší a nepravidelná. Má podobu vodorovných linií a klikatky.

Na pohřebišti Hoštice IV se nachází shodně po jedné zdobené nádobě v hrobech obou pohlaví. U žen je to džbáněk, u mužů pohár. Motivy výzdoby jsou podobné, v obou případech se uplatňuje kolek. Pohár v hrobě muže je navíc červené barvy a hlazeného povrchu.

7.3.3.3 Výzdoba nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Ivanovice VI

Nádoby z pohřebiště Ivanovice VI byly zdobeny kolkováním nebo rytím, ale objevily se i úpravy povrchu v podobě hlazení. Leštění nebylo zjištěno ani jednou. Zdobené nádoby pochází z hrobů žen i mužů (obr. 68).

Z ženských hrobů pochází tři zdobené nádoby a jedna nádoba s hlazeným povrchem. Hlazený povrch měla pouze jedna hnědá mísa. Zdobené nádoby jsou dva džbánky a jeden pohár. Pohár je červený, jeden ze džbánek je černý a druhý hnědý. Jeden džbáněk a pohár byly zdobeny kolkovanou výzdobou. Pohár má velmi hustou, ale pravidelnou a úhlednou výzdobu. Ta má podobu střídajících se pásů s vodorovnými liniemi s pásy vyplněnými kosočtvercovými důlky. Výzdoba se nachází na celém povrchu nádoby. Kolkovaná výzdoba na džbánek se nachází pouze na podhrdlí k maximální výduti. Není nahuštěná, ale je také pravidelná. Má opět podobu vodorovných linií a pásu s kosočtvercovými důlky. Druhý džbáněk je zdoben jednoduchou rytou linií, která odděluje hrdlo od výdutě.

Z mužských hrobů pochází také tři zdobené nádoby. Hlazený povrch mají čtyři nádoby, pouze jedna z nich ale má i vhloubenou výzdobu. Hlazený povrch mají tři hnědé džbánky a jeden červený, zdobený pohár. Vhloubenou výzdobu má červený pohár, hnědý džbáněk a další hnědá nezdobená, neurčená nádoba. Červený povrch má pouze jedna nádoba. Kolkovaná výzdoba byla provedena pouze na jednom poháru. I zde je velmi nahusto a pravidelná. Tvoří ji vodorovné nahusto kladené linie, kosočtvercové důlky a pás s třásněmi. Nachází se na

celém povrchu poháru. Rytá výzdoba byla zjištěna na dvou nádobách. Jednou měla podobu oběžně ryté linie, oddělující hrdlo od výdutě. Ta se nacházela na džbánku. Druhá nádoba se dochovala pouze v několika zlomcích, dochovaná výzdoba měla podobu rytých půlobloučků, které se nacházely u dna nádoby. Není jisté, o jakou nádobu se jedná.

U výzdoby lze pozorovat rozdíly v souvislosti s pohlavím zemřelých pouze v úpravě povrchu nádob v podobě hlazení. V ženských hrobech byla nalezena pouze jedna hlazená nádoba, v mužských čtyři nádoby. U obou pohlaví byly nalezeny shodně tři zdobené nádoby (poháry a džbánky), které byly zdobeny kolkem nebo rytím. Motivy jsou podobné, u mužů se navíc objevil motiv třásně. Celkově lze říci, že v hrobech mužů se nachází častěji nádoby s upraveným povrchem, tedy luxusnější zboží, které zřejmě dokládá významné postavení muže ve společnosti závěru eneolitu.

7.3.3.4 Výzdoba nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Tvořihráz

Z hrobových jam na pohřebišti Tvořihráz byly vyzvednuty zdobené i nezdobené nádoby a to jak z hrobů žen, tak i z vícečetných žárových pohřbů. Nádoby měly výzdobu provedenou technikou kolkování, některé měly hlazený povrch, často se objevil leštěný povrch.

Popsány zde budou pouze nádoby z ženských hrobů 1 a 4 (obr. 68), vzhledem k tomu, že v ostatních hrobech nelze rozlišit pohlaví zemřelých nebo to, komu která nádoba patřila.

Ženské hroby obsahovaly 11 nádob, z toho 6 mělo povrch upraven leštěním a čtyři hlazením. Tři nádoby byly zdobeny, všechny pomocí kolkování. Všechny zdobené nádoby měly zároveň i leštěný povrch a byly červené barvy. Jedná se o poháry. Červeného povrchu bylo celkem 5 nádob, poháry a zbylé dvě byly mísy, jedna s hlazeným povrchem. Všechny tři poháry měly pravidelnou výzdobu po celé vnější straně. U dvou pohárů byla výzdoba nahusto. Výzdoba měla podobu vodorovných linií, šikmých linií vytvářejících motiv větévky, svislých linií uspořádaných do motivu šachovnice a klikatek.

7.3.4 Analýza počtu nádob v hrobě na základě pohlaví zemřelých

7.3.4.1 Počet nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Hoštice I

Z ženských pohřbů z pohřebiště Hoštice I pochází dohromady 143 nádob, z mužských pohřbů 200 nádob. Na jeden pohřeb jedince ženského pohlaví tak připadá 2,6 nádoby, na

jeden mužský pohřeb také 2,6 nádoby. Nádoby byly do hrobů ukládány v počtu 1-6 kusů, ale nejčastěji se vyskytují 2, 3 nebo 4 nádoby v jedné hrobové výbavě.

V pohřbech žen se počty nádob pohybují v rozsahu 0-5 kusů (obr. 69). Nejvíce hrobů obsahovalo čtyři nádoby, nejméně pět nádob, téměř ve shodném počtu hrobů se vyskytovaly 1-3 nádoby. Některé pohřby neobsahovaly žádnou nádobu. Mísy, poháry, hrnce a amfory se v hrobové výbavě objevily vždy po jednom kuse. Konvice se v jednom případě objevila snad ve dvojici, ale funkce jedné z nich není s určitostí jasná. Džbánky se nacházely v hrobové výbavě po maximálně 3 kusech, nejčastěji ale po jednom kuse. Zajímavý je častý výskyt džbánku s mísou, pohárem nebo konvicí nebo jejich kombinace. Tyto nádoby tak zřejmě tvořily celek – tzv. picí a jídelní set.

Z pohřbů mužů pochází nádoby, které se vyskytovaly v hrobové výbavě až do 6 kusů (obr. 69). Některé hroby neobsahovaly žádnou nádobu. Nejvíce jich obsahovalo 2-3 nádoby, nejméně 5 a 6 nádob. Hrnce, konvice a amfory se v hrobových výbavách objevovaly pouze po jednom kuse na jeden hrob. Mísy byly většinou také po jednom kuse, pouze jeden hrob obsahoval dvě mísy. I poháry se nacházely v hrobových výbavách nejčastěji po jednom kuse, dva poháry obsahovalo pět pohřbů. Džbánky byly nalézány v jednotlivých pohřbech až po čtyřech kusech. Nejvíce jich bylo po jednom až dvou kusech. Opět je zde častá kombinace džbánek, mís, pohárů, případně i konvic.

Na pohřebišti Hoštice I je patrná vazba počtu nádob na pohlaví zemřelých pouze v souvislosti se zastoupením více kusů nádob od jednoho druhu. U mužů se objevují po dvou kusech poháry a mísy, džbánky až po čtyřech kusech. U žen se po dvou kusech objevily pouze jednou konvice, džbánky se nachází ve výbavách maximálně po třech kusech. V hrobech žen se ale častěji vyskytuje vyšší počet nádob (4 kusy), v hrobech mužů jsou to hlavně 2-3 kusy nádob v jedné hrobové výbavě. To je zřejmě způsobeno přítomností hrnců a konvic v hrobech žen, které z hrobů mužů známe výjimečně. Nejvyšší počet nádob je ale spojen s hroby mužů, jedná se o 6 kusů v jednom inventáři.

7.3.4.2 Počet nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Hoštice IV

Z hrobů jedinců mužského pohlaví pochází 11 nádob a z hrobů jedinců ženského pohlaví 9 nádob. Na jeden ženský hrob tak připadá 2,3 nádoby, na jeden mužský 1,8 nádoby. Nádoby

byly do hrobové výbavy ukládány v počtu do 5 kusů, nejčastěji po čtyřech kusech nebo bez nádoby.

V hrobech žen se objevují nádoby v počtu do čtyř kusů (obr. 69). Čtyři nádoby se nacházely ve dvou hrobových jámách a dvě v jedné jámě. Jeden ženský pohřeb neobsahoval žádnou nádobu. Mísy byly ukládány do hrobových výbav žen po jednom kuse. Stejně tak i hrnce a amfory, kterých se ale v ženských pohřbech ani více nenašlo. Džbánky byly ukládány po 1-3 kusech, přičemž jeden hrob obsahoval jeden džbánec, další hrob 2 džbánky, další tři a jeden neobsahoval žádný. Dva džbánky byly v souboru společně s mísou.

V hrobech mužů byly nalezeny nádoby v počtu do pěti kusů v jednom hrobě (obr. 69). Dva hroby byly bez keramických milodarů, ostatní obsahovaly po jednom jednu nádobu, tři nádoby, čtyři nádoby a pět nádob. Pohár byl uložen po jednom, je to zároveň i jediný pohár z pohřebiště. Mísy byly většinou také po jednom kuse, ale jeden hrob obsahoval mísy dvě. Džbánky byly nalezeny ve dvou hrobových jámách, jednou po dvou kusech, jednou po třech kusech. Džbánky se opět vyskytují v hrobových výbavách společně s mísou. Pohár byl nalezen pouze s mísou, nikoliv se džbánkem.

Na pohřebišti Hoštice IV bylo nalezeno nejvíce nádob v hrobě muže (5 kusů), z hrobů žen pochází maximálně čtyři kusy. Do hrobů žen byly nádoby ukládány většinou po čtyřech kusech, u mužů se velikosti souborů různí. U obou pohlaví byly nádoby ukládány zejména po jednom kuse, džbánky maximálně po třech. Pouze mísy se nacházely v jednom hrobě ženy po dvou kusech.

7.3.4.3 Počet nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Ivanovice VI

Z hrobů žen a dívek pochází 24 nádob, z hrobů mužů a chlapců 33 nádob. Na jeden ženský hrob tak průměrně připadají 3,0 nádoby, na jeden mužský 2,4 nádoby. Nádoby se v hrobové výbavě objevují maximálně v počtu pěti kusů.

V ženských pohřbech se nádoby objevují v počtu do 4 kusů (obr. 69). Jeden hrob neobsahoval žádnou nádobu, jeden 2 nádoby a jeden 3 nádoby. 4 nádoby obsahovalo nejvíce hrobů, a sice pět. Mísy a konvice se objevují vždy po jednom kuse. Stejně tak pohár, který ale pochází celkově z ženských pohřbů pouze jeden. Džbánky se objevují po jednom až dvou

kusech, jeden hrob neobsahoval ani jeden. Shodně tak tři hroby obsahují dva džbánky a další tři hroby jeden džbánek. Džbánky jsou součástí hrobových výbav společně s mísami a konvicemi. Nacházel se u nich i pohár.

V mužských pohřbech se nádoby nachází v počtu do 5 kusů (obr. 69). Jeden hrob neobsahoval žádnou nádobu, pět hrobů obsahovalo 5 nádob, tři hroby 3 nádoby a jeden hrob 5 nádob. Mísy byly vždy nalezeny po jednom kuse. Stejně tak i pohár a konvice, kterých ale nebylo z mužských hrobů vyzvednuto víc. Džbánky byly ukládány do mužských hrobů po maximálně třech kusech. Dva hroby neobsahovaly žádný džbánek, tři hroby obsahovaly 3 džbánky, čtyři hroby 2 džbánky a další čtyři jeden džbánek. Džbánky se nachází v hrobových výbavách společně s mísami, ale i pohár a konvice byly nalezeny v hrobech se džbánky a mísou.

Na pohřebišti Ivanovice VI byl opět nejvyšší počet nádob vyzvednut z hrobů mužů (5 kusů), z hrobů žen byly vyzvednuty maximálně čtyři nádoby. Do hrobů obou pohlaví byly nádoby ukládány zejména po jednom kuse, pouze džbánky v hrobech žen maximálně po dvou kusech a v hrobech mužů až po třech kusech.

7.3.4.4 Počet nádob x pohlaví jedince na pohřebišti Tvořihráz

Na pohřebišti Tvořihráz byly nalezeny pouze dva individuální hroby. Ostatní nebudou této analýze podrobeny, protože v nich nebyly nalezeny jedinci pouze jednoho pohlaví. Z oněch dvou pohřbů, jedná se o pohřby žen, pochází 11 nádob. Na jeden hrob tak průměrně připadá 5,5 nádoby.

Jeden ženský hrob obsahoval pět nádob, druhý šest. Mísy a džbánky byly v obou hrobech po jednom kuse. V jednom hrobě byl nalezen také hrnec, v druhém nikoli. Poháry a amfory byly po 1-2 kusech. V jednom hrobě dva poháry a jedna amfora, v druhém jeden pohár a dvě amfory. Zajímavá je zde vazba mísa-pohár-amfora, nikoliv konvice jako tomu bylo často na zbylých pohřebištech.

7.3.5 Shrnutí

Na pohřebištích je patrné, že do ženských hrobů a mužských hrobů byly přidávány nádoby, které se alespoň některé právě na pohlaví zemřelého vázaly. Patrné je, že do ženských hrobů byly ukládány ve větší míře konvice a hrnce, naproti tomu v mužských hrobech se setkáváme zase s vyšším počtem pohárů než u jedinců opačného pohlaví. Džbánky a mísy se nachází v hrobových výbavách mužů i žen. Stejně tak se u obou nachází i amfory. Amfory se nachází v malém počtu a je těžké usuzovat, zda do ženských hrobů byly ukládány ve větší míře, nebo je to jen výsledek náhody a důsledek jejich nízkého zastoupení v rámci celých pohřebišť. V každém případě, celkově ze všech čtyř pohřebišť amfory či amforovité nádoby převládly v hrobech žen.

Džbánky jsou tvarově shodné u ženských i mužských pohřbů. Ale na pohřebištích Hoštice I a IV lze pozorovat vyšší zastoupení džbánek bez uch v mužských pohřbech. Co se týče podoby misek, u obou pohlaví se objevují shodné tvary mís. Ucha, výčnělky, nožky i otvory ve stěnách se také objevují v obou typech pohřbů, na některých pohřebištích převládly např. výčnělky u mužských pohřbů, jinde byly naopak v menšině nebo se nevyskytly vůbec a to samé platí i u ostatních prvků. Ucha i výčnělky se vyskytovaly na jedné nádobě po 1-4 kusech, ale hlavně po jednom kuse, tak tomu bylo u obou pohlaví. Není zde tedy patrná souvislost mezi přítomností či počtem uch a dalších aplikací a pohlavím zemřelého jedince, do jehož hrobové výbavy byly nádoby přidány. Hrnce a konvice jsou tedy vázány na ženské pohlaví. Z toho důvodu také nelze hledat jejich odlišnosti od mužských pohřbů, kde se téměř nevyskytují. Konvice nalezené v mužských hrobech ale vykazují shodu s těmi z ženských pohřbů, konvice z hrobů mužů z Hoštice I jsou vyšších a užších tvarů, hrnce naopak nižší. Poháry jsou tvarově stejné v hrobech mužů i žen. V hrobech mužů se ale vyskytují častěji. Amfory či amforovité nádoby jsou rozdílné celkově i bez přihlédnutí k tomu, zda jsou z mužských nebo ženských pohřbů.

Rozměry nádob se mohou lišit nejen u jednotlivých tvarů, ale i mezi pohlavími zemřelých jedinců. Objem nádob se pohybuje mezi 0,1 l a méně až 9,5 l. Nejobjemnější jsou mísy, hrnce, amforovité nádoby a konvice, nejmenší zejména džbánky. Výjimečná svou velikostí je amfora z hrobu 4, která je oproti ostatním amforám velmi malá. Jedná se snad o tzv. funerální keramiku, která je vyráběna přímo pro pohřební účely a nesloužila tak v živé kultuře k hodování. Nádoby v hrobových výbavách žen mají následující rozměry: výška 46-335 mm, průměr výdutě 50-262 mm a obsah 0,1-8,0 l. Nádoby z mužských hrobů mají rozměry: výška

40-303 mm, průměr výdutě 56-220 mm a obsah 0,1-9,5 l. Je tedy patrné, že nádoby jsou bez rozdílu typu víceméně podobných rozměrů u mužů i žen, ale v hrobech mužů se vyskytly i vyšší tvary a tedy i objemnější nádoby.

Džbánky z ženských hrobů dosahují výšky 48-149 mm. Většinou se ale výška pohybuje mezi 70-80 mm. Průměr výdutě je 66-154 mm, většinou mezi 80-110 mm. Objem nádob je 0,1-1,15 l, nejčastěji okolo 0,2 l. Džbánek nad 1 l nebylo nalezeno mnoho. Džbánky z mužských hrobů jsou vysoké 51-170 mm, obě krajní hodnoty jsou ale ojedinělé, většina má výšku mezi 60 a 110 mm. Průměr výdutě je v rozmezí 56-156 mm, většinou ale 80-110 mm. Objem nádob je v rozsahu 0,1-1,8 l, nejčastěji okolo 0,2 l. Džbánek nad 1 l objemu je více než u ženských pohřbů. Džbánky jsou ale velmi podobných rozměrů v hrobech mužů i žen a nelze tedy jejich metriku spojovat s pohlavím zemřelého jedince, jemuž byl džbánek do hrobové výbavy přidán. Nejvyšší džbánek sice pochází z hrobu muže, ale jedná se o ojedinělý nález.

Mísy z ženských hrobů dosahují výšky 46-130 mm, nejčastěji 70-80 mm. Průměr okraje je v rozmezí 120-400 mm, nejvíce ale v rozmezí 200-300 mm. Objem se pohybuje v rozsahu 0,1-8,0 l, nejčastěji 1-2 l. Z mužských hrobů pochází mísy o výšce 42-147 mm, nejvyšší hodnota je spíše výjimečná. Většina mís byla vysoká 60-100 mm. Průměr okraje se pohybuje v rozmezí 140-400 mm, většinou 200-300 mm. Objem nádob je v rozsahu 0,4-9,5 l, většinou 1,0-2,0 l. Nejvyšší hodnota je ojedinělou záležitostí. Ani mísy tedy, stejně jako džbánky, nevykazují vazbu na pohlaví zemřelých. Mísy jsou u obou pohlaví podobných či shodných rozměrů. U mužů se objevilo více objemnějších nádob, nad 4 l, ale ty se vyskytly, i když v menším množství, i v hrobech žen.

Konvice z hrobů jedinců ženského pohlaví dosahovaly výšky 127-236 mm, ale obě hodnoty jsou spíše výjimečné. Většina nádob má výšku 160-170 mm. Průměr výdutí se pohybuje mezi 110 a 204 mm. Objem nádob je v rozsahu 0,8-3,9 l, většinou ale mají konvice objem do 2 l. Konvice z mužských hrobů dosahují výšky 158-303 mm, průměr výdutě je 116-208 mm. Hodnota 208 mm je ale výjimečná. Objem nádob je v rozsahu 1,0-5,5 l, nejvyšší hodnota je ale výjimečná. Nejvyšší konvice tedy pochází z hrobu muže, ale celkově lze hledat vyšší nádoby v hrobech žen, kde jsou ale konvice častější.

Hrnce z ženských hrobů dosahují výšky 158-280 mm, ale většinou 200-250 mm. Pod tuto hodnotu i nad ni se dostává pouze malý počet hrnců. Průměr výdutě se pohybuje mezi 136 a 224 mm. Objem nádob je v rozmezí 1,4-5,7 l, ale většina má objem 3-5 l. Hrnce z mužských hrobů dosahují výšky 142-206 mm, průměru výdutě 126-208 mm a objemu 1-4,3 l. Hrnce z mužských hrobů jsou tedy menší, obsahově je jeden průměrný, druhý menší než v ženských hrobech. Opět to ale může být zapříčiněno nízkým výskytem hrnců v hrobech mužů.

Poháry z ženských hrobů jsou vysoké 95-150 mm, průměr výdutě je 105-178 mm a objem 0,2-2,7 l. Poháry z mužských hrobů dosahují výšky 88-215 mm, většina ale v rozmezí 110-130 mm, spíše menších hodnot. Průměr výdutě je v rozmezí 102-220 mm, nejčastěji 120-140 mm. Objem je v rozsahu 0,5-6,0 l, obě krajní hodnoty jsou výjimečné. Poháry jsou vyšší v mužských hrobech, ale menší tvary se objevují u obou pohlaví. Stejně tak jsou poháry v mužských hrobech širší. Objemnější poháry (nad 1 l) převažují také v hrobech mužů, ale objevují se i v hrobech žen.

Amfory a amforovité nádoby z ženských hrobů jsou vysoké 71-335 mm, přičemž ale krajní hodnoty jsou výjimečné, většina nádob je vysoká mezi 142-157 mm, dvě nádoby se dostávají pod tuto hranici, jedna nad ni. Průměr výdutě je v rozmezí 50-262 mm. Objem nádob je v rozsahu 0,1-3 l, ale pokud nebudeme počítat s třemi výjimkami, většinou se jedná o rozmezí 1,4-2 l. Amfory či amforovité nádoby v mužských hrobech dosahují výšky 102-160 mm, průměru výdutě 174-200 mm a objemu 1,1-2,8 l. Nejmenší i nejvyšší nádoby jsou z hrobů žen. Stejně tak to platí i u objemu a průměru výdutí.

Závěrem lze tedy říci, že nádoby jsou v hrobech mužů i žen podobných či shodných rozměrů. Až na výjimky zde není patrné větší odchýlení od průměrných hodnot. Tyto výjimky lze pak pojit s pohlavím zemřelého jedince, průměrné hodnoty jsou spíše stejné. Větší nádoby lze sledovat v ženských hrobech v podobě amfor či amforovitých nádob, dále v podobě hrnců, ale i konvic, které sice nedosahují nejvyšší hodnoty, ale vyšší hodnoty jsou častější. Naopak v hrobech mužů lze spojovat větší nádoby s poháry. Džbánky a mísy nevykazují žádné větší rozdíly. Co lze ale za rozdíl mezi oběma pohlavími vypozařovat je, že pokud se poháry v mužských hrobech objevují po dvou, pak je většinou jeden výrazně menší a jeden výrazně větší. U hrobů žen, to není možné pozorovat, neboť zde se dva poháry vyskytly pouze v jednom případě a byly podobných rozměrů. To samé platí i u mís v hrobech mužů.

Výzdoba se v některých znacích liší u nádob z hrobů žen a mužů. Je možné pozorovat různé výzdobné techniky, různé motivy, ale i rozdíly v četnosti výzdoby a úprav povrchu.

Hrobové vybavy jedinců ženského pohlaví obsahovaly nádoby s úpravou povrchu leštěním, hlazením, ale i bez úprav, tedy hladkého povrchu. Všechny tři typy povrchů nesly v některých případech výzdobu. V Hořticích I byly zdobeny nádoby s hlazeným povrchem, v Tvořihrázi naopak s leštěným povrchem. Hlazené jsou poháry a mísy. Leštěné zejména poháry a džbánky. Červený nebo oranžový povrch mělo 12 nádob, hlavně poháry. Poháry byly zdobeny pravidelně i zběžně (Hořtice I). Nedbale zdobené nádoby jsou méně variabilní ve výzdobě. Výzdoba pohárů se skládá z různě orientovaných linií, křížících se linií, klikatek,

třásní, motivů větévky, šachovnice, žebříčku a přesýpacích hodin, vyplňovaných kosočtverců, kruhových a kosočtvercových otisků. Úpravy povrchu nesly také tři hrnce a to v podobě hřebenování, slámování a přesekávaného okraje. Džbánky byly zdobeny čtyři. Jeden rytou linií oddělující hrdlo od výdutě, další kolkem. Kolkovaná výzdoba je pravidelná i nepravidelná, tvoří ji vodorovné a svislé linie, klikatky, křížící se linie a kosočtvercové důlky. Výzdoba není po celé nádobě jako u pohárů, rozprostírá se na výduti nebo celé dolní polovině těla a na uchách. Zdobeno bylo také pět mís. Opět pravidelně i nepravidelně, kolkem. Výzdoba má podobu vodorovných a svislých linií, klikatek a šrafovaných trojúhelníků. Jednou byla zjištěna i rytá výzdoba v podobě vpichů a svislých záseků. Výzdoba je vždy na okraji.

Nádoby v hrobech jedinců mužského pohlaví měly hladký, hlazený nebo leštěný povrch. Hlazený povrch výrazně převyšuje počet leštěných nádob. Hlazené nádoby jsou dále zdobené. Jedná se zejména o poháry a džbánky. Leštěné jsou džbánky. Setkáváme se zde s výrazně větším zastoupením červeného nebo oranžového povrchu nádob, což je zřejmě způsobeno vyšším podílem pohárů v mužských hrobech, které mají právě takto zabarvený povrch. Poháry jsou zdobené pravidelně i nepravidelně, pravidelná výzdoba je opět více variabilní. Objevují se zde i nezdobené poháry, které v ženských hrobech chybí. Poháry jsou zdobeny kolkem po celém povrchu. Výzdoba má podobu různě orientovaných linií, klikatek, křížících se linií, třásní, motivu větévky a žebříčku a otisků kruhových, kosočtvercových a trojúhelníkových kolků. Džbánky jsou zdobeny dvakrát kolkem v podobě vodorovných a svislých linií, klikatek a kruhových otisků. Výzdoba je nepravidelná, pokrývá celý povrch nebo dolní polovinu nádoby. Dvakrát byla zjištěna na džbáncích i rytá linie oddělující hrdlo od výdutě. A jednou se na džbánku nacházela plastická výzdoba. Mísy byly zdobeny čtyři. Jednou rytou výzdobou v podobě svislých záseků a vpichy. Zbylé nádoby byly zdobeny kolkováním na okraji v podobě různě orientovaných linií, klikatek a krokvic. Hrncel byl zdoben pouze jeden, a sice pomocí plastické lišty oddělující hrdlo.

Patrný je rozdílný počet leštěných nádob v hrobových výbavách mužů a žen. Jedinci ženského pohlaví měly v hrobových výbavách vyšší podíl leštěných nádob, zatímco počet hlazených nádob je u obou pohlaví vyrovnaný. Leštěné nádoby pochází zejména z Tvoříhráze, kde hrob dvou mužů nebyl vzhledem k přítomnosti i ženského pohřbu studován, proto tento nepoměr může být způsoben nemožností studia inventáře tohoto hrobu. Zajímavé je, že v mužských hrobech jsou hlazené nádoby zdobené, zatímco v ženských hrobech se vyskytují ve vyšším počtu nezdobené nádoby. Nádoby s červeným nebo oranžovým

povrchem jsou zastoupeny častěji v mužských hrobech, což je zřejmě důsledek vyššího zastoupení pohárů, které byly jako luxusní zboží páleny oxidačně.

Poháry jsou u obou pohlaví většinou nedbale zdobené. U mužů se vyskytly i poháry bez výzdoby, které v ženských hrobech chybí. Výzdoba je velmi podobná. V mužských hrobech se navíc vyskytují trojúhelníkové otisky. Džbánky jsou v téměř stejném počtu u obou pohlaví. Kolkovaná výzdoba je u mužů nepravidelná, u žen naopak ve více případech pravidelná. U žen se soustřeďuje zejména na podhrdlí, výduť a ucha, zatímco u mužů na celou nebo polovinu nádoby. Motivy jsou opět podobné. U mužů se ale setkáváme s větší variabilitou výzdoby, neboť zde je zastoupen také džbánek s plastickou výzdobou a dva s rytou linií. Rytou linii známe v jednom případě i z hrobu ženy. Hrnce nesly úpravy povrchu zejména v hrobech žen. Jedná se o hřebenování, slámování a přesekávaný okraj. Hrnec u mužů byl zdoben pouze jeden a to plastickou lištou. Hrnce jsou typicky ženské nádoby, které zřejmě odráží úlohu ženy ve společnosti. Výzdoba je tak častější u žen, kterým byly tyto nádoby bližší. Zdobené mísy se nacházely u obou pohlaví v téměř shodném počtu. U obou se vyskytla jednou rytá výzdoba podobného charakteru, zbytek byl zdoben kolkem. Kolkování mělo podobu různě orientovaných linií, klikatek, u mužů i krokvic, u žen šrafovaných trojúhelníků.

Patrné je tedy, že výzdoba se u obou pohlaví liší minimálně co do motivů, je spíše podobná, více či méně pravidelná. Rozdíl lze pozorovat v umístění kolkované výzdoby na džbáncích a zastoupení výzdoby na hrncích. Džbánky jsou u mužských jedinců rozmanitěji zdobené. Plastická výzdoba se objevila pouze v hrobech mužů. Zajímavý je výběr zdobených nádob v hrobových inventářích. Očekávané zjištění, že mužské hroby obsahují více zdobených nádob a zejména nádob z picích servisů, které měly sloužit při obřadech a zároveň snad určovat vyšší postavení, se nepotvrdilo. Stejně tak se nepotvrdila ani hypotéza, že ženské hroby obsahovaly více zdobené užitkové keramiky než stolní. Zdobené nádoby picích servisů se tedy objevují u obou pohlaví, v podobném počtu. Ani výzdoba není u mužů pravidelnější a výrazněji pestřejší. Otázkou zůstává, zda nádoby v hrobech žen neodkazují spíše na člena rodiny, než na samotného zemřelého jedince. V některých společnostech eneolitu se také uvažuje o tom, že ženy měly svoje vlastní obřady (Neustupný, E. 2008a, 146). Tato myšlenka by vysvětlila stejně velké nebo podobné zastoupení nádob sloužících ke konzumaci nápojů, které byly ukládány k oběma pohlavím.

Počet nádob v mužských a ženských hrobech se na jednotlivých pohřebištích i v jednotlivých hrobech různí. Mužské i ženské hroby obsahují 0-6 nádob, ale vždy na každém pohřebišti hrob s největším počtem nádob patřil jedinci mužského pohlaví. Ženy v celkovém

součtu na každém pohřebišti měly v hrobové výbavě dohromady méně nádob než muži. Pokud nebudeme brát v úvahu pohřebišť Tvořihráz, pak hroby žen obsahovaly dohromady zhruba o třetinu menší počet nádob než muži. Pokud se podíváme na každý počet nádob v hrobech mužů a žen zvlášť, tak hroby bez nádob dosahují u obou pohlaví přibližně stejného počtu. Obdobná situace je i s hroby s jednou nádobou a čtyřmi, pěti a šesti nádobami. Hroby se dvěma a třemi nádobami jsou ale častější pro mužské jedince.

Mísy, amfory, hrnce a konvice se až na několik výjimek objevují v hrobových výbavách po jednom kuse, případně tedy po dvou. To platí u ženských i mužských pohřbů. Džbánky se v ženských pohřbech vyskytly maximálně po třech kusech, v mužských až po čtyřech, ale nejčastěji se objevují u obou pohlaví po jednom nebo po dvou kusech. Poháry jsou nalézány v jednom hrobě po 1-2 kusech, v ženských hrobech jsou poháry, nezávisle na počtu, spíše výjimkou. Mužské hroby obsahují dva poháry častěji. Na všech pohřebištích se projevila vazba džbánek-mísa, případně i s pohárem nebo konvicí, což je zřejmě doklad tzv. picího a jídelního servisu. Vazbu s konvicí lze pozorovat v hrobech mužů i žen, vazbu s hrncem či amforou potom zejména v ženských hrobech.

Z analýzy keramiky, kde je bráno v úvahu pohlaví zemřelého jedince je jasné, že muži hráli ve společnosti důležitou roli. Nejenže jejich hrobové výbavy obsahují vyšší počet nádob, ale i nádoby zdobnější, v některých případech větší a i tvarově rozdílné od nádob z hrobů žen. Důležitou roli zde hrají obřady, kde svou úlohu sehrály picí rituály, jichž se muži zřejmě účastnili ve větší míře než ženy, jak dokládá jejich skladba keramických nádob v hrobech. Amfory a hrnce by mohly být naopak symbolem role ženy ve společnosti, tedy ženy jako pečovatelky o rodinu, poháry by symbolizovaly mužské picí obřady, tedy významnou roli muže, kterou jistě měl v rodině i ve společnosti a podílel se na významných událostech či rozhodováních. Otázkou je, zda i hrnce a amfory nemohly být součástí tzv. picího setu, ale takového, který používaly ženy. I ty mohly mít svoje shromáždění a rituály, kde se hodovalo. Rozdíl mezi tvary nádob by mohl objasnit rozdíl v nápojích na obou rituálech, pokud nějaký byl. To jsou ale domněnky, které lze jen těžko doložit. Pokud nebudeme brát v úvahu picí obřady, lze soudit, že nádoby v ženských hrobech odpovídají ženské úloze v domácnosti a tou je péče o ni. Muž by dle mého názoru v tomto případě sehrál roli konzumenta, proto jeho výbava obsahuje spíše stolní zboží než kuchyňské v podobě např. hrnců. Picí servisy a zdobené zboží ale může stejně tak odrážet i vyšší postavení ženy, která mohla být příslušnicí vládnoucí třídy, bohaté složky populace nebo také manželkou či jinou blízkou příbuznou

mocného muže. Keramika tak nemusí odrážet pouze postavení zemřelého ve společnosti, ale i postavení jeho blízkých.

Zajímavé je zjištění, že nezdobené poháry se nacházely pouze v hrobech mužů. Ve své práci M. Kalinová (2012, 75) naopak prokázala, že nezdobené poháry pochází z hrobů žen i mužů. Zřejmě se zde tedy jedná o zkreslení kvůli omezenému počtu zkoumaných hrobů, lokální rozdíly nebo výjimky v pohřebním ritu. Podobně to platí také např. pro mísy na nožkách, které shledává čistě mužskými artefakty, zde se nachází i v hrobech žen.

V některých částech Evropy byla také hledána souvislost mezi pohlavím zemřelého a podobou keramiky v jeho hrobovém inventáři. Jedná se zejména o Britské ostrovy (Turek 2008a, 162; Vander Linden 2004, 41). Ženy by měly mít ve svých výbavách menší nádoby, muži větší. Z hlediska společenské role by bylo možné hledat u mužů větší výzdobnou variabilitu a i více zdobených nádob jako takových. Tato variabilita nebývá vysvětlována pouze odlišnou rolí muže a ženy ve společnosti, postavením jedince ve společnosti, ale i regionálními rozdíly (Turek 2008a, 162).

Pro srovnání uvádím pohřebiště Vršovice 4 (Praha 10), kde byly odkryty mimo jiné dva mužské a jeden ženský pohřeb s keramikou. Z hrobu ženy pochází dva džbánky a mísa, z jednoho mužského hrobu pouze jedna mísa a z druhého mísa a tři džbánky. Stejně jako je tomu na studovaných pohřebištích, i zde je nejvyšší počet nádob zjištěn v hrobě muže a stejně tak se v hrobě muže nachází džbánky ve vyšším počtu. Co se týče rozměrů nádob, džbánky jsou vyšší v hrobech mužů. Objemy džbánek jsou podobné, do 0,2 l. Mísa je naopak nejvyšší v hrobě ženy a má i nejvyšší průměr okraje a největší objem. Co se týče výzdoby, zdobený je pouze džbánek z hrobu muže. Výčnělky jsou pouze na míse z hrobu ženy (Turek 2008b, 52-53).

Uvedme ještě jeden příklad – pohřebiště Vlíněves, okr. Mělník. Co se týče tvarů nádob, v hrobech obou pohlaví se nacházely džbánky, mísy a konvice. Konvice převažují v hrobech žen, mísy v hrobech mužů a džbánky se nachází u obou pohlaví, ve větším počtu ale u mužů. Opět je zde tedy doložena vazba picích servisů na mužské hroby a konvic na hroby žen. Nádoby jsou ukládány většinou po jednom kuse, džbánky v ženských hrobech až po dvou kusech, v mužských hrobech až po třech. Co se týče rozměrů, nejvyšší džbánky pochází z hrobů žen, ale hodnoty jsou u obou pohlaví podobné. Také největší mísy a konvice pochází z hrobů žen. Výzdoba se nachází u obou pohlaví u jednoho džbánu a má podobu plastických výčnělků. U žen byla nalezena také konvice se zdrsněným tělem (Limburský 2012, 15-51).

Porovnáním s těmito dvěma pohřebišti je patrné, že ve výběru keramiky se skutečně mohou projevovat regionální rozdíly. Zatímco z moravských pohřebišť známe největší nádoby zejména z mužských hrobů, na českých pohřebištech se objevují více i v hrobech žen. Co se týče tvarů nádob a počtu nádob v jednom hrobě, výsledky z moravských i českých pohřebišť jsou podobné. Stejně tak u výzdoby se setkáváme se shodami, ať už v podobě drsnění užitkové keramiky v hrobech žen, nebo uplatnění plastické výzdoby v hrobech mužů.

7.4 Analýza keramických nádob na základě věku zemřelých

7.4.1 Analýza tvarů nádob na základě věku zemřelých

Cílem této podkapitoly je zjistit, zda se jednotlivé tvary nádob a jejich základní znaky v podobě výčnělků, uch, otvorů ve stěně a křížků na dně neváží na konkrétní věkové kategorie. Zda keramika určitých znaků byla přidávána pouze k dětem nebo dospělým, případně i senilním jedincům nebo všem, bez ohledu na věk. Zjištění těchto pravidel by mohlo napomoci objasnění role jedince ve společnosti. Do studie budou započítávány většinou pouze jedinci, jejichž věk byl zařazen pouze do jedné z věkových kategorií, tedy nestojí na rozhraní dvou, aby nedošlo ke zkreslení výsledků.

7.4.1.1 Tvary nádob x věk jedince na pohřebišti Hoštice I

Z hrobů dětí pochází nádoby různých tvarů. Zastoupeny jsou zde mísy, džbánky, konvice, hrnce, amfory, poháry i nádoby neurčené funkce, tedy celá tvarová škála nádob z pohřebiště Hoštice I. Nejčastějším tvarem jsou džbánky, kterých bylo nalezeno 73 kusů a mísy, kterých bylo vyzvednuto 34 kusů. Pohárů bylo 5, konvic 6, hrnce 2, amfory 1 a neurčených nádob bylo 8. Džbánky tvoří 57 % všech nádob z hrobů kategorie *infans*, mísy 26 %, poháry 4 %, konvice 5 %, hrnce a amfory shodně po 1 % a zbylé nádoby 6 % (obr. 70).

Téměř všechny nalezené džbánky v hrobech dětí mají ucha, žádný ale nemá plastický výčnělek, který byl ostatně zjištěn pouze jeden z celého pohřebiště. Čtyři džbánky mají na dně vyrytý křížek. Jeden džbánek se odlišuje svou stavbou, má výrazně vyšší hrdlo, čímž připomíná tvary z východního prostoru osídlení KZP. Z mís má ucha 7 nádob, z toho dvě mísy mají ucha dvě, ostatní jedno. Pouze v jednom případě jsou dvě ucha vedle sebe. 10 nádob má výčnělky, jedna z nich měla dokonce výčnělky 3 nebo 4, ostatní mají jeden. Tři mísy mají výčnělek a ucho. Výčnělky jsou většinou perforované – se dvěma otvory, méně

potom bez otvorů. Dvě mísy stály na čtyřech dutých nožkách. Jedná se o mísy s uchy. Jedna mísa měla na dně vyrytý křížek. 10 mís má dvojici otvorů ve stěně, z toho pouze v jednom případě se jedná o mísy s uchem a na dutých nožkách. Poháry jsou různých tvarů, většinou si nejsou navzájem podobné, nemají ucha ani nožky. Konvice jsou spíše užších tvarů, všechny mají ucha. Hrnce jsou naopak širší, mají výčnělky, jsou bez uch. Jeden hrnec má dva výčnělky, druhý pravděpodobně měl čtyři. Amfora je zvonovitého tvaru, baňaté výduti a jako jediná má ucha, a sice dvě.

V hrobech kategorie *juvenis* bylo nalezeno opět nejvíce džbánek, a sice 13 kusů. Druhým nejpočetnějším tvarem byly mísy (7 kusů), dále poháry (3 kusy) a také byla nalezena jedna konvice a jeden hrnec. Džbány tvoří 52 % všech nádob z hrobů juvenilních jedinců, mísy 28 %, poháry 12 % a konvice a hrnec shodně po 4 % (obr. 71).

Džbány z hrobů kategorie *juvenis* měly všechny ucha. Výčnělek byl zjištěn pouze jeden, jedná se zároveň o jediný výčnělek na džbánu z celého pohřebiště. Dva džbány měly na dně vyrytý křížek. Pouze jedna mísa měla dvě ucha, ostatní neměly ani jedno. Tři mísy měly výčnělky, z toho dvě po jednom kuse, jedna měla výčnělky dva. Všechny výčnělky mají dva otvory. Nožky nebo vyryté křížky na dně nebyly zjištěny ani jednou. Otvory ve stěně měla jedna mísa. Všechny zmíněné prvky se na mísách objevují samostatně, ne v kombinacích více různých prvků. Poháry jsou podobných tvarů, baňaté, více prohnuté. Konvice je vyšší, užší, s uchem. Hrnec je nižší, užší a má čtyři výčnělky.

V hrobech kategorie *adultus* bylo nalezeno 26 džbánek, 16 mís, 4 poháry, 4 hrnce, 2 konvice, 1 amfory a dvě neurčené nádoby. Džbány tak tvoří 47 % všech nádob z hrobů kategorie *adultus*, mísy 29 %, poháry a hrnce shodně po 7 %, konvice a neurčené nádoby shodně po 4 % a amfora 2 % (obr. 72).

Většina džbánek má ucha, ale stejně jako u kategorie *infans*, není to pravidlem. Výčnělky nemá žádný džbánek, stejně tak křížek na dně. Více jak polovina mís má ucha, jedno, dvě nebo čtyři. V jednom případě jsou ucha hned vedle sebe, jedna mísa má ucha položená mnohem níž než ostatní. Výčnělky mají čtyři nádoby, téměř všechny mají jeden, pouze jedna mísa má výčnělky dva. Tato mísa má i dvě ucha. Výčnělky bez otvorů jsou ve stejném počtu jako výčnělky s otvory. Na čtyřech dutých nožkách stála pouze jedna mísa – mísa s jedním výčnělkem. Čtyři mísy mají otvory ve stěně – tři po dvou otvorech, jedna má čtyři otvory. Tyto mísy nemají žádné z ostatních studovaných prvků. Křížek měla na dně vyrytý pouze jedna mísa, jedná se o mísu se čtyřmi uchy. Poháry jsou podobných tvarů, nevykazují

výraznější odchylky. Obě konvice se od sebe navzájem liší, jedna je vysoká, hruškovitého tvaru, druhá velmi nízká, spíše zvonovitého tvaru. I hrnce se mezi sebou liší. Tři jsou více baňaté a mají čtyři výčnělky, jeden je velmi úzký, s nevýrazně vyhnutým okrajem a bez výčnělků. Amfora byla nejnižší ze všech nalezených, měla nepravidelný tvar, baňaté tělo a neměla ucha.

V hrobech kategorie *maturus* bylo nalezeno 36 džbánek, 27 mís, 17 pohárů, 7 konvic, 6 hrnců a dvě amforovité nádoby. Džbánky tak tvoří 38 % všech nádob z hrobů věkové kategorie *maturus*, mísy 29 %, poháry 18 %, konvice 7 %, hrnce 6 % a amforovité nádoby 2 % (obr. 73).

Všechny džbánky mají ucha, žádný nemá výčnělek nebo křížek na dně. U kategorie *maturus* se čtyři džbánky odlišují svou stavbou od ostatních. Odlišnost spočívá ve vyšším hrdle. Tyto džbánky připomínají spíše tvary z nejuvýchodnějšího prostoru osídlení KZP. Z mís mělo ucho 7 nádob, přičemž nejčastěji měly po jednom uchu. Jedna mísa měla dvě ucha a jedna tři. Dvakrát byla ucha hned vedle sebe. Výčnělky mělo 12 mís, většinou po jednom kuse. Mísa se třemi uchy měla tři výčnělky. Výčnělky jsou na nádobách bez uch i s uchy. Většinou jsou perforované – se dvěma otvory. Čtyři duté nožky měla pouze jedna mísa s uchem. Otvory ve stěně měly pouze tři mísy, žádná z nich již neměla žádný další ze jmenovaných prvků. Pouze jedna mísa měla křížek na dně. Poháry jsou rozmanitějších tvarů, je jich zde ale také nejvíce. Konvice si jsou navzájem docela podobné. Mají podobnou stavbu, jsou podobných rozměrů, některé jsou baňatější, všechny mají ucha. Hrnce odpovídají ostatním hrncům z pohřebiště. Jsou podobných tvarů. Čtyři ze šesti hrnců mají výčnělky – dva hrnce mají 4, jeden hrnc má 5 a jeden má 1 výčnělek. Amforovité nádoby jsou bez výčnělků nebo uch, jsou vyšší a baňatého těla, jedna je více, druhá méně profilovaná.

Nádoby v hrobech věkové kategorie *senilis* byly zastoupeny pěti džbánky, jednou mísou, dvěma poháry a dvěma konvicemi. Džbánky tak tvoří 50% všech nádob z hrobů věkové kategorie *senilis*, mísy 10%, poháry a konvice shodně po 20% (obr. 74).

Džbánky mají ucha a nemají výčnělky. Mísa má jedno ucho, jeden výčnělek a dvojici otvorů ve stěně. Poháry jsou různé. Jeden je větší více profilovaný, baňatější, druhý je menší, méně profilovaný. Konvice jsou taky různých tvarů. Jedna má svislé páskové ucho, druhá je širší, má nízké hrdlo a vodorovné ucho.

Na pohřebišti Hoštice I jsou patrné vazby některých tvarů nádob na věkové kategorie zemřelých. Jedná se především o poháry, jejichž největší zastoupení lze sledovat u starších jedinců kategorií *maturus* (18 %) a *senilis* (20 %). Přítomnost pohárů v těchto hrobech lze snad spojovat s postavením jedince, kdy byl starý člověk vážený pro svůj věk a zkušenosti a podílel se na picích obřadech. Poháry lze u všech kategorií spojit s mísami a džbánky, které dohromady tvoří tzv. picí servisy. Džbánky u všech kategorií převažují. Amfory jsou naopak u všech kategorií v naprosté menšině a tvoří maximálně 2 % nádob. Hrnce převažují u kategorií *adultus* (4 kusy, 7 %) a *maturus* (6, 6 %), kde lze jejich výskyt snad spojovat s rolí ženy ve společnosti, která má za úkol starat se o domácnost a rodinu. Konvice vykazují podobné zastoupení u téměř všech kategorií, výjimkou je kategorie *senilis*. Zde konvice tvoří 20 % nádob a lze je snad také spojovat s picími obřady. Patrná je také vazba kombinací prvků na mísách, která se také objevuje častěji až s přibývajícím věkem a jde tak zřejmě o luxusnější podobu mís. U starších jedinců byly nalezeny také džbánky připomínající tvary z východního prostoru osídlení KZP. Mohlo by se jednat o importy, opět se nachází u starších, vážených jedinců společnosti. Křížky na dnech nádob se objevují zejména u nedospělých jedinců (na šesti nádobách), zatímco u dospělých se objevují minimálně. Otázkou zůstává, jaký je jejich význam, zda jsou kultovního charakteru nebo pouze např. označují výrobce nebo jeden výpal.

7.4.1.2 Tvary nádob x věk jedince na pohřebišti Hoštice IV

Na pohřebišti Hoštice IV nebyly odkryty žádné pozůstatky jedince věkové kategorie *senilis*, proto zde budou zjišťovány tvary nádob i v hrobě kategorie *maturus-senilis*. Budou brány v úvahu proto, že se jedná o nejstaršího jedince na pohřebišti. Stejně tak bude posuzována i kategorie *juvenis-adultus*, která má výraznější zastoupení nádob v hrobových výbavách oproti jedinému hrobu kategorie *juvenis*.

Hrob kategorie *infans* byl odkryt pouze jeden. Obsahoval mísu a džbánec. Džbánec byl vyšší, užší a měl ucho. Mísa byla bez uch, výčnělků, nožek, otvorů ve stěně i křížku na dně.

Hrob kategorie *juvenis* byl odkryt také pouze jeden. Obsahoval mísu se dvěma otvory ve stěně, bez uch, výčnělků i nožek, a také džbánec výrazné profilace, baňatého těla, s uchem. Hroby kategorie *juvenis-adultus* obsahovaly 5 džbánek, mísu a amforovitou nádobu. Pouze dva džbánky měly ucha, jeden měl vyrytý křížek na dně, ale žádný neměl plastický výčnělek u kořene ucha. Džbánky jsou ale značně fragmentarizované a nelze se k jejich podobě vyjádřit

s jistotou. Mísa je bez uch, výčnělků, otvorů ve stěně. Ale opět není celá, nelze proto zjistit, zda měla nožky nebo křížek na dně. Amforovitá nádoba je nižší, širší, bez uch, esovité profilace.

Hroby kategorie *adultus* obsahovaly dvě mísy a dva džbánky. Jeden džbánek měl ucho a vyšší hrdlo, druhý byl bez ucha, s nízkým hrdlem. Mísy byly podobné stavby, bez uch, výčnělků, otvorů ve stěnách i nožek.

Hrob kategorie *maturus* obsahoval nepravidelnou mísu s dvojitým výčnělkem bez otvorů. Mísa neměla ucha, ani nožky nebo otvory ve stěně. Dále zde byl nalezen hrnec se čtyřmi výčnělky, vyšší a užší stavby, a dva džbánky. Oba měly ucha, byly nižší, širší, s baňatým tělem.

Hrob kategorie *maturus-senilis* obsahoval dvě mísy a pohár. Jedna mísa měla perforovaný výčnělek – se dvěma otvory, druhá měla nízko položené páskové ucho. Ani jedna neměla otvory ve stěně, nožky nebo křížek na dně. Pohár byl baňatého těla, ale nedochoval se celý.

Na pohřebišti Hoštice IV je také patrná určitá vazba nádob na věkové kategorie. Nádob ale bylo vyzvednuto malé množství, což může zkreslovat výsledek. Kromě kategorie *maturus-senilis*, se u všech kategorií objevují mísy a džbánky většinou ve stejném počtu. Rozdíl zde lze pozorovat u zastoupení pohárů, neboť známe pouze jediný z hrobu *maturus-senilis*, kde snad opět dokládá důležité postavení starého jedince. Z kuchyňské keramiky byl nalezen pouze jeden hrnec a to v hrobě kategorie *maturus*. Co se týče prvků na mísách, objevily se zde výčnělky a to opět u starších jedinců.

7.4.1.3 Tvary nádob x věk jedince na pohřebišti Ivanovice VI

Na pohřebišti nebyly odkryty pohřby jedinců kategorie *senilis*, ani *maturus-senilis*. Studovány zde budou pouze výbavy hrobů kategorie *infans*, *juvenis*, *adultus*, *maturus*.

V hrobech kategorie *infans* bylo nalezeno 9 džbánek, 5 mís, 1 pohár a 1 nádoba nejasné funkce. Džbánky tak tvoří 56 % všech nádob v kategorii *infans*, mísy 32 % a pohár a neurčená nádoba shodně po 6 % (obr. 70).

Džbánky byly dva velmi fragmentarizované a nelze se k jejich podobě vyjádřit. Ostatní džbánky měly všechny ucho, neměly výčnělky ani křížky na dně. Džbánky jsou různých tvarů, nižší, širší, s nízkým hrdlem i klasické baňaté formy. Mísy byly opět dvě ve zlomcích. Ze zbylých mís měla ucho pouze jedna nádoba. Dvě mísy měly po čtyřech výčnělcích, na jedné z nich byly výčnělky perforované. Žádná neměla nožky, otvory ve stěně ani křížek na dně. Pohár byl nalezen také ve zlomcích, ale měl klasický rozevřený tvar v podobě zvonu.

Hrob kategorie *juvenis* obsahoval tři džbánky, pohár a mísu. Všechny džbánky měly ucha, neměly výčnělky, ani křížek na dně. Byly různých tvarů – vyšší i nižší, baňatější i spíše hruškovitého tvaru. Mísa neměla ucha, výčnělky, otvory ve stěně, ani křížek na dně. Pohár byl klasického tvaru.

V hrobech věkové kategorie *adultus* bylo nalezeno 7 džbánků, 5 mís, jedna konvice a jedna nádoba nejasné funkce. Džbánky tak tvoří 50% všech nádob z hrobů kategorie *adultus*, mísy 36 % a konvice a neurčená nádoba shodně po 7 % (obr. 72).

Dva džbánky byly silně fragmentarizované, ostatní měly ucho. Žádný džbánek neměl výčnělky, ani křížek na dně. Džbánky byly širší, nižší, pouze jeden džbánek měl oproti ostatním vyšší hrdlo a může tak připomínat džbánky z východního prostoru osídlení KZP. Tři z pěti mís měly ucho, zbylé dvě naopak dva otvory ve stěně. Křížek na dně, nožky nebo výčnělky nebyly u mís zjištěny. Konvice nevykazuje žádné odlišnosti, jedná se o běžný tvar, známý i z jiných pohřebišť.

Z hrobů kategorie *maturus* bylo vyzvednuto 7 džbánků, 3 mísy, 1 pohár a 3 konvice. Džbánky tvoří 50% všech nádob z hrobů kategorie *maturus*, mísy a konvice shodně 21,5 % a pohár 7 % (obr. 73).

Všechny džbánky mají jedno ucho, nemají výčnělky ani křížky na dně. Džbánky jsou podobných tvarů, některé baňatější, jiné celkově širší. Mísy byly bez uch, jedna měla snad jeden perforovaný výčnělek, jedna dva otvory ve stěně. Nožky a křížky neměla ani jedna z nich. Pohár má klasický zvonovitý tvar. Jedna konvice se dochovala ve zlomcích, zbylé dvě měly ucho. Jsou shodných tvarů, vysoké, s nízkým rozevřeným hrdlem.

Na pohřebišti Ivanovice VI lze pozorovat vazbu tvaru nádoby na věk zemřelých pouze v případě konvic. Ty se nachází pouze u dospělých jedinců v produktivním věku (celkem 4 kusy). Džbánky převažují u všech kategorií (vždy tvoří minimálně 50 % nádob), druhým

nejpočetnějším tvarem jsou vždy mísy. Poháry byly nalezeny pouze u nedospělých jedinců a u kategorie *maturus*, vždy pouze po jednom kuse u každé kategorie. V hrobech dětí jsou snad odrazem jejich budoucí společenské role nebo postavení příbuzných, v hrobě staršího jedince pak zřejmě souvisí s jeho postavením ve společnosti. Prvky na mísách se objevují již u dětí, ale u dospělých jedinců je jejich výskyt častější.

7.4.1.4 Tvar nádob x věk jedince na pohřebišti Tvořihráz

Na pohřebišti Tvořihráz byl odkryt jeden vícečetný hrob dětí, jeden hrob kategorie *adultus*, jeden hrob kategorie *maturus* a jeden vícečetný hrob s jedinci *adultus* a *juvenis*, který zde bude posuzován zvlášť.

Vícečetný hrob dětí obsahoval 9 pohárů, 3 džbánky a 1 mísu. Poháry tak tvoří 69 % všech nádob z tohoto hrobového inventáře, mísa tvoří 8 % a džbánky 23 % (obr. 70).

Džbánky jsou podobných tvarů, mají vysoké hrdlo, dva mají ostřejší zalomení výdutě, třetí je více baňatý. Připomínají džbánky z východního prostoru osídlení KZP. Všechny tři mají ucha, nemají výčnělky, ani křížky na dně. Mísa má jedno ucho, nemá výčnělky, nožky, otvory ve stěně, ani křížek na dně. Poháry jsou podobných tvarů, více či méně profilované, širší i užší.

Nádoby z vícečetného hrobu jedinců kategorie *adultus* a *juvenis* byly zastoupeny 3 poháry, 2 mísami a 2 džbánky. Džbánky jsou podobných tvarů, jeden má ale výrazně vyšší hrdlo. Oba mají ucha, nemají výčnělky, ani křížky na dně. Jedna mísa byla značně fragmentarizovaná, proto se nelze k její podobě vyjádřit. Druhá mísa měla ucho, neměla výčnělky, nožky, otvory ve stěně, ani křížek na dně. Má výrazně odsazené hrdlo. Poháry jsou více či méně profilované, ale v zásadě velmi podobné, jen různých rozměrů.

Z hrobu jedince kategorie *adultus* byl vyzvednut 1 džbánek, 1 mísa, 1 amforovitá nádoba a 2 poháry. Džbánek byl nízký, široký, měl ucho. Neměl výčnělky, ani křížek na dně. Mísa má 4 ucha, nemá výčnělky, otvory ve stěně, nožky, ani křížek na dně. Poháry mají podobný tvar, jsou více či méně profilované, mají klasický zvonovitý tvar. Amforovitá nádoba se dochovala ve zlomech a nelze se proto vyjádřit k tomu, zda měla ucha nebo výčnělky a jaký byl její tvar.

Hrob kategorie *maturus* obsahoval amforu, amforovitou nádobu, mísu, džbán, pohár a hrnec. Džbán měl jedno ucho, neměl výčnělky, ani křížek na dně. Byl vysoký, měl vysoké hrdlo, baňaté tělo s ostře zalomenou výdutí. Pripomíná svým tvarem tvary z východu prostoru osídlení KZP. Mísa nemá výčnělky, ucha, nožky nebo křížek na dně. Má pouze perforovanou stěnu dvěma otvory. Pohár má klasický zvonovitý tvar. Hrnec je široký, esovitě profilovaný, má čtyři výčnělky. Amfora je velmi malých rozměrů, je úzká, má rozevřené hrdlo a na něm dvě ouška. Amforovitá nádoba je naopak rozměrná, má dva výčnělky na maximální výdutí. Je vysoká a široká.

Pohřebiště Tvořihráz je velmi bohaté na nálezy. Nelze zde uvažovat o tom, že pouze některé hroby symbolizují elitu, neboť všechny hroby je možné s touto vrstvou nebo bohatší vrstvou společnosti spojit. Z tohoto důvodu také zřejmě v téměř všech hrobech převažují poháry: vícečetný hrob s pohřby dětí 69 % pohárů, vícečetný hrob s jedinci *adultus* a *juvenis* 43 % pohárů, hrob kategorie *adultus* 40 % a hrob kategorie *maturus* 17 % pohárů. Podobného zastoupení jsou u všech kategorií mísy a džbánky, které společně s poháry tvoří picí servisy. Amfory a hrnec známe pouze z hrobů jedinců v produktivním věku. O významu zde pohřbených jedinců svědčí také podoba džbánek a snad i mís. Na mísách se objevují prvky už od dětského věku, některé džbánky pak připomínají tvary z východního prostoru osídlení KZP a nachází se jak v hrobech dětí, tak i dospělých.

7.4.2 Analýza rozměrů nádob na základě věku zemřelých

Cílem této studie je zjistit, zda určitá věková kategorie zemřelých nedostávala do své hrobové výbavy nádoby o určitých rozměrech, nádoby nízké nebo vyšší, širší nebo užší, celkově objemnější nebo méně objemné. Potvrzení toho, že tomu tak je, by mohlo přispět k poznání úlohy jedince ve společnosti, jeho postavení nebo pohřebním praktikám.

7.4.2.1 Rozměry nádob x věk jedince na pohřebišti Hoštice I

Nádoby v hrobech věkové kategorie *infans* byly vysoké 42-303 mm (obr. 75) a objem byl v rozsahu méně než 0,1 l až 5,5 l. Džbánky byly vysoké 50-123 mm, nejčastěji ale mezi 60-90 mm, několik džbánek je vyšších než 100 mm (8 kusů). Průměr výdutě se pohybuje v rozmezí 56-148 mm, nejčastěji mezi 80 a 100 mm. Objem je v rozsahu méně než 0,1 l až 1,3 l,

přičemž objem nad 1 l mají pouze tři nádoby, které jsou označovány jako džbány. Nejčastěji mají nádoby objem 0,1-0,2 l.

Mísy jsou vysoké 42-110 mm, nejčastěji mezi 60-80 mm, přes 100 mm jsou vysoké pouze dvě mísy. Průměr okraje je v rozmezí 160-360 mm, většinou mezi 200-300 mm, nejvyšší hodnoty jsou spíše výjimečné. Objem se pohybuje v rozsahu 0,5-4,0 l, nejčastěji 1,0-2,0 l, nejvyšší hodnota je ojedinělá.

Poháry jsou vysoké 90-116 mm, průměr výdutě je 102-136 mm a objem 0,5-0,9 l. Velikostně si jsou podobné.

Naopak velmi rozdílných rozměrů jsou konvice, jejichž výšky se pohybují v rozsahu 147-303 mm, nad 200 mm byla vysoká pouze jedna z nich. Průměr výdutě je v rozmezí 110-208 mm (nejvyšší hodnota je opět ojedinělá) a objem je v rozsahu 0,9-5,5 l, až na jednu ale mají všechny objem do 2,0 l.

Hrnce byly vysoké 142 a 206 mm, průměr výdutě byl 126 a 208 mm a objem 1,0 a 4,3 l.

Amfora byla vysoká 142 mm, průměr výdutě byl 148 mm, objem 1,4 l.

V hrobech kategorie *juvenis* dosahovaly nádoby výšky 60-176 mm (obr. 75) a objemu 0,2-4,3 l. Džbány byly vysoké 60-103 mm, pouze dva z nich dosáhly výšky větší než 100 mm. Průměr výdutě měly 76-123 mm a objem 0,2-0,7 l, většinou do 0,5 l.

Mísy byly vysoké 62-102 mm, pouze dvě byly vyšší než 100 mm. Průměr okraje byl 197-330 mm, nejnižší hodnota je spíše výjimečná. Objem byl v rozsahu 0,7-4,0 l, obě krajní hodnoty jsou jedinečné mezi objemy mís kategorie *juvenis*.

Poháry byly vysoké 88-175 mm, nejvyšší hodnota je ojedinělá. Většina byla vysoká okolo 100 mm. Průměr výdutě byl v rozmezí 130-220 mm, nejvyšší hodnota je výjimečná. Objem je v rozsahu 0,7-4,3 l, opět nejvyšší hodnota je výjimečná, zbylé poháry mají objem do 1,0 l.

Konvice byla vysoká 158 mm, průměr výdutě je 116 mm, objem 1,0 l.

Hrnec byl vysoký 176 mm, průměr výdutě je 142 mm, objem 1,5 l.

Amfory v této kategorii nebyly nalezeny.

V hrobech kategorie *adultus* byly nádoby vysoké, bez rozdílu jejich tvaru, 40-280 mm (obr. 75), s objemem méně než 0,1 l až 9,5 l. Džbány byly vysoké 48-170 mm, nejvyšší hodnota je výjimečná, většina džbánek má výšku do 100 mm (nad 100 mm 7 nádob). Průměr výdutě je 70-150 mm. Objem je v rozsahu 0,1-1,8 l, nejčastěji do 0,5 l. Nad 1,0 l má objem pouze jeden džbán.

Mísy jsou vysoké 52-143 mm, nejčastěji do 100 mm, nad 100 mm je vysokých pouze 5 nádob. Průměr okraje je v rozmezí 140-400 mm, většinou mezi 200-360 mm, obě krajní hodnoty jsou spíše výjimečné. Objem je v rozsahu 0,4-9,5 l, nejčastěji do 2,0 l. Mísy jsou velmi různé co do jejich metriky.

Poháry jsou vysoké 93-133 mm, pod 100 mm výšky je pouze jeden pohár. Průměry výdutí jsou si podobné, v rozmezí 120-160 mm, objem je v rozsahu 0,8-1,7 l, nejčastěji okolo 1 l.

Konvice jsou vysoké 127 a 236 mm, průměr výdutě mají 116 a 180 mm a objem 0,8 a 3,5 l.

Hrnce jsou vysoké 207-280 mm, spíše se drží v dolní polovině rozmezí. Průměr výdutě je 137-212 mm, jeden je spíše užší, tři širší. Objem je v rozsahu 1,8-5,7 l, dva hrnce jsou objemnější, dva menší.

Amfora je vysoká 102 mm, průměr výdutě je 174 mm a objem 1,1 l.

V hrobech kategorie *maturus* byly nádoby vysoké 60-240 mm (obr. 75) a objem je v rozsahu 0,2-6,0 l. Džbánky byly vysoké 61-143 mm, téměř polovina z nich (15 kusů) je větších než 100 mm. Průměr výdutí je v rozmezí 64-156 mm, nejčastěji mezi 80-110 mm, krajní hodnoty jsou spíše výjimečné. Objem je v rozsahu 0,2-1,2 l, většinou do 0,5 l. Nad 1 l mají objem čtyři nádoby.

Mísy jsou vysoké 60-130 mm, nejčastěji okolo 80 mm, nad 100 mm je vysokých pět nádob. Průměr okraje je v rozmezí 202-370 mm, nejčastěji 240-300 mm. Objem je v rozsahu 0,6-4,5 l, přičemž většinu hodnot tvoří objemy od 1,0 do 3,0 l, pod 1,0 l mají objem pouze dvě mísy.

Poháry jsou vysoké 108-215 mm, nad 150 mm je vysoká pouze jedna nádoba. Průměr výdutě je v rozmezí 106-178 mm. Objem je v rozsahu 0,8-6,0 l, většinou 1,0-2,0 l.

Konvice jsou vysoké 143-193 mm, žádná hodnota výrazněji nevyčnívá. Průměr výdutě je v rozmezí 124-176 mm, objem 1,0-2,5 l.

Hrnce jsou vysoké 158-240 mm. Průměr výdutě je 136-204 mm, spodní hodnota je výjimečná. Objem je v rozsahu 1,4-4,0 l, opět jedna nádoba má výrazně menší hodnoty.

Amforovité nádoby jsou vysoké 157 a 160 mm, průměr výdutí je 164 a 200 mm a objem mají 2,0 a 2,8 l.

Nádoby v hrobech kategorie *senilis* jsou vysoké 80-175 mm (obr. 75) a objem mají 0,4-3,0 l. Džbánky jsou vysoké 80-133 mm, nad 100 mm jsou vysoké tři džbánky z pěti. Průměr

výdutí je 98-148 mm, přičemž obě krajní hodnoty jsou ojedinělé. Objem je v rozsahu 0,4-1,1 l, nad 1,0 má objem pouze jeden džbán.

Mísa je vysoká 99 mm, průměr okraje je 326 mm a objem 0,4 l.

Poháry jsou vysoké 126 a 155 mm, průměr výdutě mají 130 a 190 mm a objem 0,9 a 2,6 l. Oba poháry jsou ze stejného hrobu a jsou objemově rozdílné, což odpovídá i ostatním pohárům, které se nachází v hrobech po dvou kusech.

Konvice jsou vysoké 173 a 175 mm, průměr výdutě je 144 a 190 mm a objem 1,9 a 3,0 l. Jsou tedy podobné pouze výškou, nikoliv celkovou stavbou.

Hrnce ani amfory nebyly v hrobech kategorie *senilis* zastoupeny.

Nádoby na pohřebišti Hoštice I vykazují určité vazby k věkovým kategoriím zemřelých. Můžeme říci, že z hrobů dětí a nedospělých jedinců pochází nádoby většinou menší, co se týče výšky i objemu. I zde ale byly nalezeny větší nádoby, tyto nádoby jsou ale výjimečné u těchto kategorií, zatímco u dospělých jedinců běžnější. Mezi tyto výjimky patří např. konvice, která v dětských hrobech dosáhla dokonce výšky 303 mm, což je největší konvice ze studovaných hrobů. Je to ale zároveň jediná konvice z hrobů dětí, která přesáhla hodnotu 200 mm, k této hodnotě se ale blíží nebo ji i překračují konvice z hrobů dospělých, kde jsou vyšší konvice častější. Největší hrnce byly nalezeny v hrobech kategorie *adultus* (nejvyšší hodnota 280 mm) a *maturus* (nejvyšší hodnota 240 mm), tedy u jedinců v produktivním věku. Stejně tak z kategorie *maturus* pochází i největší amfory (výška 157-160 mm). Co se týče pohárů, největší lze spojovat se staršími jedinci ve společnosti, kde přesahují dokonce výšku 150 mm, zatímco u ostatních kategorií se drží především okolo hodnoty 100 mm. Objem je zde v rozmezí 0,8-6,0 l, zatímco u zbylých kategorií mají poháry objem většinou do 1,0 l. Rozměry mís rostou společně s věkem zemřelých. Zatímco nejužší a nejmenší se objevují u dětí, u dospělých jedinců jsou to naopak nejširší a nejvyšší tvary, kdy výška dosahuje až 143 mm, průměr okraje mís až 400 mm a průměr výdutí ostatních nádob až 212 mm. Toto zjištění zřejmě souvisí opět s užíváním těchto nádob v živé kultuře jako kuchyňského zboží, proto největší nádoby pochází od jedinců v produktivním věku. Podobně je tomu i se džbánky, u starších jedinců až polovina džbánek přesahuje výšku 100 mm, objem je většinou do 0,5 l, zatímco u dětí se drží především v rozmezí 0,1-0,2 l.

7.4.2.2 Rozměry nádob x věk jedince na pohřebišti Hoštice IV

V hrobě kategorie *infans* byly nalezeny pouze dvě nádoby – džbáněk a mísa (obr. 75). Džbáněk byl vysoký 110 mm, s průměrem výdutě 84 mm a objemem 0,4 l.

Mísa byla vysoká 68 mm, průměr okraje je 180 mm a objem 0,8 l.

I v hrobě kategorie *juvenis* byly nalezeny pouze dvě nádoby – mísa a džbáněk (obr. 75). Džbáněk byl vysoký 70 mm, s průměrem výdutě 78 mm a objemem 0,1 l.

Mísa byla vysoká 65 mm, s průměrem okraje 155 mm a objemem 0,1 l.

V hrobech kategorie *adultus* byly nalezeny dvě mísy a dva džbánky. Nádoby byly vysoké 62-93 mm (obr. 75) a objem je v rozsahu 0,5-2,2 l. Džbánky byly vysoké 62 a 93 mm, průměr výdutí byl 120 a 130 mm a objem 0,5 a 0,7 l.

Mísy si jsou navzájem podobnější co do rozměrů, byly vysoké 85 a 88 mm. Průměr okraje byl 270 a 280 mm a objem 1,8 a 2,2 l.

V hrobě kategorie *maturus* byly nádoby vysoké 85-180mm (obr. 75), s objemem 0,4-8,0 l. Džbánky byly vysoké 85 a 110 mm, průměr výdutě byl 108 a 118 mm a objem 0,4 a 0,7 l.

Mísa byla vysoká 130 mm, průměr okraje byl 400 mm a objem 8,0 l.

Hrncel byl vysoký 180 mm, s průměrem výdutě 142 mm a objem měl 1,5 l.

V hrobě kategorie *maturus-senilis* byl nalezen fragmentovaný pohár, neúplná mísa a celá mísa (obr. 75). Mísa byla vysoká 110 mm. Průměr okraje se podařilo zjistit u obou – 260 a 360 mm. Objem celé mísy byl 5,0 l.

Na pohřebišti Hoštice IV byly největší džbánky nalezeny v hrobě dítěte (výška 110 mm) a jedince kategorie *maturus* (výška 110 mm). V hrobě dítěte by se mohlo jednat o promítnutí vztahů k pozůstalým, neboť takto velký džbáněk bývá v hrobech dětí výjimečný. Největší mísy pochází z hrobů jedinců kategorie *maturus* (výška 130 mm, objem 8,0 l) a *maturus-senilis* (výška 110 mm, objem 5,0 l), kde by jejich výskyt mohl souviset s hodováním nebo se může jednat o větší kuchyňskou keramiku. Mísy z hrobů ostatních kategorií nepřesáhly u výšky hodnotu 100 mm ani jednou (nejvyšší hodnota je 88 mm), objemově nejmenší mísy pochází z hrobů nedospělých jedinců, kde mísy neměly objem větší než 1,0 l, u kategorie *adultus* se objem pohybuje v rozmezí 1,8-2,2 l. Tyto větší rozměry opět mohou souviset s rolí

jedince ve společnosti, zatímco malé nádoby v hrobech dětí odráží jejich budoucí roli nebo se jedná čistě o funerální keramiku odrážející vztahy k pozůstalým.

7.4.2.3 Rozměry nádob x věk jedince na pohřebišti Ivanovice VI

Nádoby v hrobech kategorie *infans* byly vysoké 53-135 mm (obr. 75) a objem byl v rozmezí 0,2-3,8 l. Džbánky byly vysoké 56-113 mm, pouze jeden dosáhl výšky nad 100 mm. Průměr výdutě mají 76-134 mm, většinou do 100 mm. Objem je v rozsahu 0,2-1,0 l, nejčastěji je objem spíše u dolní hodnoty tohoto rozmezí.

Mísy jsou vysoké 53-94 mm, průměr okraje mají 200-328 mm, přičemž dvě jsou užší, dvě širší. Objem je v rozsahu 0,5-3,8 l, nejvyšší hodnota je výjimečná mezi těmito nádobami.

Pohár byl vysoký 135 mm, ale je neúplný, nelze zcela rekonstruovat jeho podobu, tudíž nelze vypočítat průměr výdutě, ani objem.

Konvice, hrnce a amfory z hrobů dětí na pohřebišti Ivanovice VI nebyly vyzvednuty.

V hrobě kategorie *juvenis* byly nádoby vysoké 74-125 mm (obr. 75), s objemem 0,2-1,8 l. Džbánky byly vysoké 74-125 mm, průměr výdutě měly v rozmezí 85-154 mm a objem 0,2-1,2 l. Jeden džbánek se tedy menší, jeden větší, širší a jeden se nachází svými hodnotami uprostřed.

Mísa byla vysoká 84 mm, s průměrem okraje 262 mm a objemem 1,8 l.

Pohár byl vysoký 110 mm, průměr výdutě měl 132 mm a objem 0,9 l.

Konvice, hrnce a amfory zde nebyly nalezeny.

Nádoby v hrobech kategorie *adultus* byly vysoké 70-175 mm (obr. 75) a objem je v rozsahu 0,4-3,2 l. Džbánky byly vysoké 99-113 mm, tři ze čtyř celých dochovaných měly výšku nad 100 mm. Průměr výdutě byl v rozmezí 82-132 mm, jeden je výrazně menší, ostatní mají průměr výdutě nad 110 mm. Objem byl v rozsahu 0,4-0,8 l, většinou 0,8 l.

Mísy byly vysoké 70-146 mm, dvě byly vysoké pod 100 mm, dvě nad 100 mm. Průměr okraje je v rozmezí 248-384 mm, jedna je výrazně širší než ostatní, které mají maximálně 280 mm. Objem je v rozsahu 1,2-7,0 l. Nejvyšší hodnota výrazně převyšuje ostatní.

Konvice byla vysoká 175 mm, s průměrem výdutě 152 mm a objemem 1,8 l.

Poháry, hrnce a amfory zde nebyly nalezeny.

V hrobech kategorie *maturus* dosahovaly nádoby výšky 75-224 mm (obr. 75) a objemu 0,2-3,9 l. Džbánky byly vysoké 75-120 mm, více než polovina dosáhla hodnot vyšších než 100 mm. Průměr výdutě je 70-122 mm. Objem je v rozsahu 0,2-1,0 l, většinou se pohybuje okolo 1,0 l.

Mísy si jsou rozměrově velice podobné. Vysoké jsou 88-92 mm, průměr okraje mají 274-288 mm a objem 2,3-2,5 l.

Pohár byl vysoký 135 mm, s průměrem výdutě 156 mm a objemem 1,6 l.

Konvice se celé dochovaly dvě. Vysoké byly 216 a 224 mm, průměr výdutě měly 192-204 mm a objem 3,7 a 3,9 l. I ty jsou si tedy svou metrikou velice podobné.

Na pohřebišti Ivanovice VI byly největší džbánky nalezeny v hrobech dospělých jedinců, největší hodnota sice pochází z hrobu kategorie *juvenis* (výška 125 mm), ale jedná se o jedinečnou hodnotu, naopak v hrobech dospělých jedinců jsou výšky nad 100 mm běžnější. Objemy jsou podobné u všech kategorií, většinou do 1,0 l. Stejně tomu tak je u mís, kde výška okolo nebo nad 100 mm je běžnější v hrobech dospělých jedinců. Poháry z pohřebiště nebyly výrazněji odlišné, co se týče metriky. Větší pohár pochází z hrobu dítěte, kde zřejmě odráží pozůstalé nebo jeho budoucí roli. Konvice známe pouze z hrobů dospělých jedinců, přičemž větší kusy pochází z hrobů kategorie *maturus*, kde dosahují objemu téměř 4,0 l, zatímco v hrobě *adultus* je to zhruba polovina této hodnoty (1,8 l). Opět je zde tedy patrná vazba větších nádob na dospělé jedince, zejména pak na starší jedince ve společnosti.

7.4.2.4 Rozměry nádob x věk jedince na pohřebišti Tvořihráz

Ve vícečetném hrobě dětí dosahovaly nádoby výšky 81-136 mm (obr. 75) a objemu 0,2-1,0 l. Džbánky byly podobných rozměrů. Výška byla 81-88 mm, průměr výdutě 55-60 mm a objem 0,2 l.

Mísa byla vysoká 94 mm, s průměrem okraje 206 mm a objemem 1,0 l.

Poháry byly vysoké 94-136 mm, jeden byl výrazně větší, ostatní byly vysoké okolo 100 mm, pět jich bylo vysokých nad 100 mm. Průměr výdutě se pohyboval v rozmezí 92-130 mm, většinou okolo 100 mm. Objem byl v rozsahu 0,2-0,7 l, 0,7 l měl pouze jeden pohár, všechny ostatní 0,2 l.

Konvice, hrnce a amfory zde nebyly nalezeny.

Ve vícečetném hrobě jedinců *adultus* a *juvenis* dosahovaly nádoby výšky 76-130 mm (obr. 75) a objemu 0,3-1,2 l. Džbánky byly vysoké 76 a 124 mm, průměr výdutě měly 80 a 120 mm a objem 0,2 a 0,3 l.

Mísa se dochovala jedna celá, z jedné pouze část, ze které lze určit jen průměr okraje. Mísa byla vysoká 110 mm. Průměry okraje byly 212 a 300 mm. Objem jedné mísy byl 1,2 l.

Poháry byly vysoké 100-130 mm, s průměrem výdutě 110-145 mm, jeden pohár je vyšší a širší než ostatní. Objem je 0,2 l u dvou nádob, 0,9 l u jedné nádoby.

Konvice, hrnce a amfory zde nebyly nalezeny.

V hrobě kategorie *adultus* dosahovaly nádoby výšky 68-148 mm (obr. 75) a objemu 0,1-2,1 l. Džbánek byl vysoký 68 mm, s průměrem výdutě 87 mm a objemem 0,1 l.

Mísa byly vysoká 121 mm, s průměrem okraje 288 mm a objemem 2,1 l.

Poháry byly vysoké 113 a 148 mm. Průměry výdutí měly hodnoty 105 a 140 mm a objem 0,4 a 0,8 l. Opět je zde patrná kombinace menšího a většího poháru v jednom hrobě.

Amfora byla nalezena pouze jedna, ale ve zlomcích, není možné určit její rozměry. Konvice a hrnce zde nebyly nalezeny.

V hrobě kategorie *maturus* dosahovaly nádoby výšky 71-335 mm (obr. 75) a objemu 0,1-3,0 l. Džbán byl vysoký 149 mm, s průměrem výdutě 125 mm a objemu 0,4 l.

Mísa byla vysoká 87 mm, s průměrem okraje 205 mm a objemem 1,0 l.

Pohár byl vysoký 108 mm, průměr výdutě byl 105 mm a objem 0,2 l.

Hrncel byl vysoký 168 mm, s průměrem výdutě 170 mm a objemem 1,2 l.

Amfory jsou velmi rozdílné, co se týče metriky. Byly vysoké 71 a 335 mm, průměry výdutí měly 50 a 262 mm a objem měly 0,1 a 3,0 l.

Konvice zde nebyly nalezeny.

Na pohřebišti Tvořihráz nedosahovaly nádoby v rozměrech takových hodnot jako na předchozích pohřebištech. Zdá se tedy možné, že nádoby uložené na tomto bohatém pohřebišti byly vyrobeny speciálně pro pohřební účely a jedná se o tzv. funerální keramiku. Jako příklad je možné uvést miniaturní amforku o výšce 71 mm a objemu 0,1 l. V KŠK jsou spojovány tyto amfory s pohřby dospělých žen (Neustupný, E. 2008a, 134), stejně tak je tomu v Hořticích. I ostatní nádoby, jako jsou poháry, mísy nebo džbánky, nedosahují velkých hodnot, objem se pohybuje většinou okolo 0,2 l, nikdy není větší než 1,0 l. Ale i mezi těmito nádobami lze najít výjimky. Největší džbánek pochází z hrobu kategorie *maturus* (149 mm,

0,4 l), největší mísa a pohár z hrobu kategorie *adultus* (mísa: 121 mm, 2,1 l; pohár: 148 mm, 0,8 l). V Tvořihrázi nelze ale rozměry nádob spojovat s věkovými kategoriemi, neboť rozměry nádob se neliší natolik jako u ostatních pohřebišť.

7.4.3 Analýza výzdoby na základě věku zemřelých

Tato podkapitola se věnuje analýze výzdoby nádob na základě věku zemřelých. Předpokladem pro tuto studii je hypotéza, že zemřelým byla do hrobů přidávána keramika v závislosti na jejich věkové kategorii. Keramika v hrobech dospělých mohla být zdobena odlišným způsobem než v hrobech dětí. Posuzována bude technika provedení, kvalita provedení (pravidelnost) a motivy výzdoby.

7.4.3.1 Výzdoba nádob x věk zemřelého jedince na pohřebišti Hoštice I

Na pohřebišti Hoštice I byli pohřbeni jedinci všech věkových kategorií. Někteří stojí na hranici dvou kategorií, proto nebudou v této analýze posuzováni. Se zdobenými nádobami se setkáváme u jedinců různého věku. Zdobené nádoby měly v hrobové výbavě jak děti, dospělí, tak i jedinci stařeckého věku (obr. 76).

Hroby jedinců kategorie *infans* obsahovaly nádoby zdobené kolkem, rytím nebo plastickou výzdobou. Tři nádoby nesly úpravu povrchu v podobě hlazení. Tyto nádoby ale nebyly dále zdobené. Jedná se o dva džbánky a mísu hnědé barvy. Leštění bylo zjištěno pouze v jednom případě. Jedná se o hnědý džbánek bez dalších úprav povrchu. Oranžový nebo červený povrch mělo pět nádob. Tři z nich jsou poháry a byly dále zdobené vhloubenou výzdobou, ostatní dva jsou neurčená nádoba a džbánek bez další výzdoby. Zdobené nádoby jsou převážně poháry, ale výzdoba se objevuje i na džbáncích nebo hrnci.

Pět zdobených nádob byly poháry. Výzdoba je ve třech případech více či méně nepravidelná, ve dvou pravidelná. Vždy je vytvořena kolkem a pokrývá celou vnější stěnu nádoby. U nepravidelně zdobených nádob je tvořena vodorovnými a šikmými liniemi, křížícími se liniemi, klikatkami a otisky v podobě kruhových důlků. Výzdoba si je podobná, má ubývající charakter, není nahuštěná. Pravidelná výzdoba se skládá z vodorovných linií a otisků v podobě kruhových důlků.

Džbánky byly zdobeny dva. Jeden měl tři žebrované výčnělky na plecích, druhý rytou linií oddělující hrdlo od výdutě. Zdoben byl také jeden hrnec a to pomocí plastické lišty s kosočtvercovými otisky, která se nacházela na rozhraní hrdla a výdutě.

Zdobené nádoby v hrobech zemřelých jedinců kategorie *juvenis* byly zdobené pouze kolkem a jedná se o poháry a mísy. Leštěný povrch nebyl zjištěn ani jednou, hlazený dvakrát, a sice na zdobených červených pohárech. Červený nebo oranžový povrch měly tři nádoby, všechny byly zdobené, dvě hlazené, jedná se o poháry.

Kolkem byly zdobeny tři poháry. Zdobeny jsou po celém povrchu. Výzdoba je u dvou nepravidelná, jeden je více pravidelný. Výzdobu tvoří vodorovné a šikmé linie, třásně a otisky v podobě kosočtvercových nebo trojúhelníkových důlků. Výzdoba má podobný charakter.

Zdobeny byly také dvě mísy, obě kolkováním na okraji. Výzdoba je spíše pravidelná a má podobu vodorovných oběžných linií, klikatky a krokvic.

Z hrobů jedinců kategorie *adultus* pochází nádoby zdobené kolkem a hřebenováním. Kolkem jsou zdobeny tři poháry, dva džbánky a jedna mísa, hřebenováním hrnec. Úpravy povrchu pomocí leštění byly zjištěny pouze v jednom případě – červený zdobený džbánec. Hlazení bylo zjištěno také jednou. Jedná se o červený zdobený pohár. Červený nebo oranžový povrch mělo pět nádob, z toho čtyři byly dále zdobené.

Zdobeny byly tři poháry. Jejich výzdoba je jednou pravidelná a dvakrát spíše nepravidelnější. Výzdoba na pohárech je rozmanitější. Pravidelnou výzdobu tvoří vodorovné linie, žebříčky a vyplňované trojúhelníky. Nepravidelnou tvoří vodorovné a šikmé linie, klikatky motiv šachovnice a otisky v podobě kruhových důlků. Výzdoba je hustá a pokrývá celý vnější povrch nádob.

Džbánky byly zdobeny dva. Jeden na celém povrchu, druhý na maximální výduti a uchu. Výzdoba v případě prvního je nedbaleji provedená a tvoří ji vodorovné linie a klikatky. V případě druhého je výzdoba pravidelná, ale je jí méně. Tvoří ji vodorovné a svislé linie, klikatka a křížící se linie.

Kolkem je zdobena také mísa a to na okraji. Výzdoba je nepravidelná. Tvoří ji klikatka a vodorovné oběžné linie.

S úpravou povrchu se setkáváme i u jednoho hrnce, který byl od maximální výduti dolů hřebenován. Drsnění vytváří mřížkový motiv.

S největším počtem zdobených nádob se setkáváme u věkové kategorie *maturus*. Mezi výzdobné techniky patří kolkování, rytí a vpichy. Zdobeny jsou poháry, mísy a jeden hrnec. Úpravy povrchu v podobě leštění nebyly zjištěny ani jednou. Hlazený povrch mělo 10 nádob. Sedm z nich bylo dále zdobeno. Hlazeny byly poháry a tři džbánky. 15 nádob mělo oranžový nebo červený povrch, až na jeden pohár, byly všechny zdobené. Patří sem poháry a jedna mísa.

Zdobeno bylo 15 pohárů, z toho ze dvou se dochovaly pouze zlomky a nelze se proto k jejich výzdobě vyjádřit blíže. Všechny nádoby byly zdobené kolkem. Více či méně nedbale bylo zdobeno osm pohárů. Čtyři byly zdobeny pravidelně a jeden je na hranici pravidelné výzdoby. Nepravidelnou výzdobu tvořily vodorovné a šikmé linie, klikatky, křížící se linie, třásně a otisky v podobě kruhových, kosočtvercových a trojúhelníkových důlků. Pravidelnou výzdobu tvořily vodorovné a šikmé linie, klikatky, křížící se linie, svislé linie, žebříčky, třásně a motiv větévky. Výzdoba se nachází na celém povrchu, u několika nádob lze pozorovat její úbytek, většina nádob je ale výzdobou pokryta nahusto. U pravidelných nádob lze pozorovat větší variabilitu výzdoby na jedné nádobě.

Zdobeno bylo také sedm mís. Všechny byly zdobeny na okraji pravidelně nebo nepravidelně. Kolkovaná výzdoba byla tvořena vodorovnými oběžnými liniemi, svislými a šikmými liniemi, klikatkami, šrafovanými trojúhelníky. Rytou výzdobu tvořily svislé záseky. Jednou se objevily i vpichy v kombinaci s rytou výzdobou. Výzdoba v některých případech pokrývá celý okraj nádoby, u některých lze pozorovat úbytek výzdoby, zejména se to týká rytí.

Zdobeny byly také dva hrnce. Jeden měl přesekávaný okraj, druhý zdrsněn spodní polovinu těla slámováním.

V kategorii *senilis* byly nalezeny pouze dvě zdobené nádoby. Jedná se o poháry, které byly zdobeny kolkem. Pouze tyto nádoby měly i oranžový povrch. Hlazení a leštění nebylo zjištěno ani jednou.

Výzdoba pohárů byla nedbale provedená. Nacházela se na celém povrchu nádob a byla spíše řidší. Skládala se z vodorovných a šikmých linií, třásní, křížících se linií a otisků v podobě kruhových důlků.

Další dvě zdobené nádoby pochází z hrobových celků jedinců na hranici věkových kategorií *maturus* a *senilis*. Mají stejný charakter výzdoby jako nádoby z kategorie *senilis*, ale jsou hlazené. Výzdoba je nepravidelná, řídká, stejných motivů, na celém povrchu nádoby.

Na pohřebišti Hoštice I bylo nejvíce zdobených nádob nalezeno v hrobech jedinců kategorie *maturus* (25 %) a *senilis* (20 %). Tyto hodnoty jsou důsledkem vyššího zastoupení pohárů, které symbolizují významné postavení starších jedinců ve společnosti závěru eneolitu. Nejméně zdobených nádob pochází z hrobů dětí (6 %). Nádoby všech kategorií jsou zdobeny kolkem, rytí se objevuje u dětí a kategorie *maturus*, plastická výzdoba u dětí a drsnění hrnců známe z hrobů kategorií *adultus* a *maturus*. Vyšší podíl drsněných hrnců v těchto kategoriích je způsoben jejich vyšším zastoupením, kdy souvisí s rolí jedince ve společnosti. Nejvíce hlazených nádob pochází z kategorie *maturus* (10 nádob), leštění se na celém pohřebišti objevuje minimálně (kategorie *infans*, *adultus* vždy po jednom kuse). S poháry souvisí také červený povrch nádob, proto i tento znak je typický zejména pro nádoby kategorie *maturus* (15 nádob). Co se týče tvarů zdobených nádob, jedná se o mísy, džbánky, poháry a hrnce. Tvar se zřejmě nijak na věk neváže. Kolkovaná výzdoba je nejrozmanitější u kategorií *adultus* a *maturus*.

7.4.3.2 Výzdoba nádob x věk jedince na pohřebišti Hoštice IV

Na pohřebišti Hoštice IV se nacházely pouze dvě zdobené nádoby, obě zdobené technikou kolkování. Jedna pocházela z hrobu jedince věkové kategorie *juvenis*, druhá patřila jedinci kategorie *maturus-senilis* (obr. 76).

V hrobových výbavách kategorie *infans*, *adultus* a *maturus* nebyly nalezeny žádné leštěné, hlazené nebo zdobené nádoby. Kategorie *senilis* nebyla na pohřebišti zastoupena.

V kategorii *juvenis* byla nalezena jedna zdobená nádoba. Nebylo zde zjištěno ani u jedné nádoby leštění či hlazení nebo červený či oranžový povrch. Zdoben byl pouze jeden džbánek a to kolkem na uchu a od podhrdlí směrem dolů. Výzdoba byla nedbale provedená. Skládala se z vodorovných linií, klikatky a svislých linií na uchu.

Další zdobená nádoba pochází z hrobové výbavy jedince na hranici věkových kategorií *maturus* a *senilis*. Jedná se o červený pohár s hlazeným povrchem. Nedochoval se celý, ale zřejmě výzdoba pokrývala celý jeho povrch. Tvořily ji vodorovné linie a klikatka.

Na pohřebišti Hoštice IV byla vyzvednuta pouze jedna zdobená nádoba z hrobu *juvenis* (džbánek) a jedna z hrobu *maturus-senilis* (pohár). Hlazeného a červeného povrchu byl pouze

pohár, který zřejmě souvisí s postavením tohoto staršího jedince ve společnosti. Výzdoba je v obou případech kolkovaná a stejných motivů

7.4.3.3 Výzdoba nádob x věk jedince na pohřebišťe Ivanovice VI

Zdobené nádoby pochází z hrobů jedinců všech věkových kategorií. Pouze kategorie *senilis* není zastoupena, neboť zde žádný takto starý jedinec nebyl pohřben. Nádoby jsou zdobeny kolkem nebo rytou výzdobou (obr. 76).

Mezi zemřelými kategorie *infans* byly nalezeny dvě nádoby, které měly povrch upraven hlazením. Jedná se o neurčenou nádobu a džbáněk hnědé barvy. Leštěný povrch nebyl zjištěn ani v jednom případě. Oranžový povrch měla pouze jedna nádoba, a sice zdobený pohár.

Pohár byl zdoben zřejmě po celém povrchu, ale nedochoval se celý. Výzdoba je kladena velmi nahusto. Z dochovaných zlomků lze vyčíst vodorovné linie a otisky v podobě kosočtvercových důlků.

V hrobových výbavách kategorie *juvenis* byly nalezeny dvě zdobené nádoby – džbáněk a pohár. Leštěný povrch nebyl zjištěn ani jednou, ale hlazený povrch jednou. Hlazený byl zdobený pohár. Ten je zároveň i červené barvy. Tato barva povrchu se u ostatních nádob nevyskytuje.

Pohár byl zdoben kolkem po celém povrchu. Výzdoba je opět kladena nahusto a tvoří ji vodorovné linie, trásně a otisky v podobě kosočtvercových důlků. Výzdoba je pravidelná.

Zdoben byl také jeden džbáněk, který měl vyrytou linii na rozhraní hrdla a výdutě.

Rytá linie se vyskytla ještě jednou a to v případě hrobu jedince na rozhraní věkových kategorií *juvenis* a *adultus*. Opět oddělovala hrdlo od výdutě.

Hrobové výbavy jedinců věkové kategorie *adultus* obsahovaly pouze jednu zdobnou nádobu. Z té byly nalezeny pouze zlomky a nepodařilo se určit, o jakou nádobu se jedná. Hlazený povrch byl zjištěn u dvou nádob – džbánek hnědé barvy. Tyto nádoby nebyly dále zdobeny. Červený nebo oranžový povrch neměla ani jedna nádoba.

Zdobená nádoba nesla výzdobu u dna, měla podobu rytých půlobloučků.

Součástí hrobových inventářů v hrobech jedinců věkové kategorie *maturus* byly i dvě zdobené nádoby – džbáněk a pohár. Pouze jedna nádoba byla hlazená, a sice mísa. Leštění nebylo zjištěno ani jednou. Červený povrch měla také jedna nádoba – zdobený pohár.

Pohár byl zdoben po celém povrchu kolkováním. Výzdoba je pravidelná, nahuštěná. Tvoří ji vodorovné linie a otisky v podobě kosočtvercových důlků.

Zdoben byl také jeden džbáněk. Výzdoba se nacházela od podhrdlí k maximální výduti a tvořily ji vodorovné linie a otisky v podobě kosočtvercových důlků. Byla řidší oproti poháru.

Na pohřebišti Ivanovice VI pochází nejvíce zdobených nádob z hrobu kategorie *juvenis* (40 %). Tento hrob byl ale odkryt pouze jeden, výsledky proto mohou být zkreslující. I tak se ale může jednat o významnějšího jedince. Druhý nejvyšší podíl zdobených nádob má kategorie *maturus* (14 %), což odpovídá i výsledkům z předchozích pohřebišť. V hrobech dětí tvoří zdobené nádoby 6 % a v hrobech kategorie *adultus* 7 % všech nádob. Leštěný povrch nebyl zjištěn ani jednou a hlazený se nijak neváže na věk zemřelých, stejně jako zabarvení do oranžova nebo červena. Zdobeny jsou poháry a džbánky bez rozdílu věkových kategorií. Kolkovaná výzdoba je nahusto kladená a motivy jsou většinou stejné. Rytí bylo zjištěno pouze na nádobách kategorií *juvenis* a *adultus*. Z hrobu dospělého jedince pochází zlomek nádoby zdobenými rytými půlobloučky. Tato výzdoba nemá na zkoumaných pohřebišťích obdobu.

7.4.3.4 Výzdoba nádob x věk jedince na pohřebišti Tvořihráz

Na pohřebišti Tvořihráz byli pohřbeni jedinci věkových kategorií *infans*, *juvenis*, *adultus* a *maturus*. Juvenilní jedinec byl pohřben ale ve vícečetném hrobě spolu s dalšími dvěma jedinci kategorie *adultus*. Nelze zde tedy rozlišit, komu které nádoby patřily. Hrob zde bude popsán zvlášť jako zvláštní věková kategorie: *juvenis-adultus*. V hrobech bylo nalezeno množství zdobených nádob. Výzdoba byla provedena pouze kolkem (obr. 76).

Nádoby nalezené v hrobech dětí (*infans*) byly až na dvě všechny zdobené a leštěné. Jedná se o poháry a dva džbánky. Všechny poháry byly červené, ostatní nádoby hnědé. Dvě nádoby nenesly žádnou úpravu povrchu. Hlazení nebylo zjištěno ani jednou.

Zdobených pohárů bylo 9 kusů. Pravidelně zdobených bylo 7 z nich, dva byly zdobeny spíše nedbale. Výzdoba je hustá, pokrývá celý povrch nádoby. Pouze u jednoho z pohárů je pozorovatelný úbytek výzdoby. U pravidelných nádob se skládá z vodorovných a šikmých

linií, klikatek, motivu větévky, šrafovaných trojúhelníků, žebříčků a vyplňovaných kosočtverců. U nepravidelné výzdoby lze rozlišit vodorovné a svislé linie a klikatky. Variabilita nedbale provedené výzdoby je značně menší oproti pravidelné.

Džbány byly zdobeny dva. Výzdoba byla provedena kolkem v podobě vodorovných linií, křížících se linií a žebříčků. Výzdoba je pravidelná a pokrývá hrdla, maximální výduť a ucha nádob. Je jí méně než na pohárech.

Součástí vícečetného pohřbu jedinců *juvenis* a *adultus* byly tři zdobené nádoby – poháry. Všechny nalezené nádoby v hrobě byly leštěné, hlazení tedy nebylo zjištěno ani jednou. Červený povrch měly všechny tři zdobené poháry.

Poháry byly zdobeny kolkem po celém povrchu. Výzdoba je hustá, pravidelná a na všech třech nádobách podobná. Skládá se z vodorovných a šikmých linií a klikatek, vyplněných trojúhelníků a motivu větévky.

V hrobě jedince věkové kategorie *adultus* byly nalezeny dvě zdobené nádoby, obě zároveň i leštěné. Jedná se o poháry. Tyto nádoby měly i červený povrch. Červená byla ještě jedna mísa, jejíž povrch byl upraven hlazením, ale byl bez výzdoby. Hlazení bylo zjištěno dohromady u tří nádob – mísa, amforovitá nádoba a džbánek.

Zdobeny byly dva poháry. Jejich výzdoba se od sebe liší. Zdobeny jsou po celém povrchu kolkem. Výzdoba je pravidelná, hustá. Tvoří ji vodorovné a šikmé linie a motiv šachovnice a větévky.

V hrobě jedince věkové kategorie *maturus* byla nalezena pouze jedna zdobená nádoba. Zdobena byla kolkem, zároveň byla i leštěná. Jedná se o pohár. Leštěny byly ještě další tři nádoby – mísa, džbán a amforovitá nádoba. Hlazení bylo zjištěno jednou, a sice na hrnci. Pohár a mísa byly červené barvy.

Zdoben byl pouze pohár. Výzdoba je provedena technikou kolkování na celém povrchu nádoby. Je pravidelná, ale řidší oproti jiným nádobám z pohřebiště. Je tvořena vodorovnými liniemi a klikatkami.

I výzdobou nádob se pohřebiště Tvořihráz liší od ostatních zkoumaných. Zatímco na předchozích pohřebištích bylo nalezeno minimum leštěných nádob, zde jich je většina. Nejvíce leštěných nádob pochází z vícečetného hrobu dětí (11 kusů) a dále z vícečetného hrobu jedinců *adultus* a *juvenis* (7 kusů). Budeme-li uvažovat, že vyšší počet odpovídá

vyššímu počtu zemřelých v jedné hrobové jámě, dojdeme k závěru, že na jeden hrob připadá 2-3 leštěné nádoby. I tak je to oproti ostatním pohřebištím vysoké číslo. Hlazených nádob je naopak velmi málo, dvě pochází z hrobu kategorie *adultus* a jedna z hrobu kategorie *maturus*. Červený povrch je nejvíce opět zastoupen ve vícečetném dětském pohřbu, to je ale způsobeno vyšším zastoupením pohárů. U všech kategorií jsou zdobeny poháry, v dětském hrobě také džbány. Nejvíce zdobených nádob je zastoupeno v dětském hrobě (11 kusů, 69 %), nejméně naopak u nejstaršího jedince na pohřebišti – hrob *maturus* (1 kus, 17 %). Oba vícečetné hroby obsahují nezvykle velké množství zdobených nádob, což by snad mohlo mít souvislost s nějakou důležitou událostí a pohřebním rituálem, v individuálních hrobech je naopak zdobených nádob málo. V obou vícečetných pohřbech jsou také nádoby zdobenější, zejména pak nádoby z dětského hrobu nesly rozmanitou škálu výzdobných motivů.

7.4.4 Analýza počtu nádob v hrobě na základě věku zemřelých

Tato analýze se věnuje počtu keramických nádob v jednotlivých hrobech, které jsou rozděleny podle věku zemřelých. Cílem je zjistit, zda děti, dospělí, případně senilní jedinci nedostávali do hrobové výbavy vyšší počet nádob než jedinci ostatních kategorií. Nebo zda počet nádob v hrobě nebyl závislý na věku zemřelého. Studovány budou pouze ty hroby, kde zemřelý spadá do jedné věkové kategorie, nestojí na hranici dvou.

7.4.4.1 Počet nádob x věk jedince na pohřebišti Hoštice I

Na pohřebišti Hoštice I byly nalezeny hroby jedinců všech věkových kategorií a u všech těchto kategorií byly do hrobové výbavy přidány keramické nádoby. Z hrobů dětí kategorie *infans* bylo vyzvednuto 129 nádob. Kategorie *juvenis* měla dohromady v hrobových výbavách 26 nádob, kategorie *adultus* 55 nádob, kategorie *maturus* 95 nádob a *senilis* 10 nádob. Na jeden dětský hrob tak připadá průměrně 2,8 kusů, na jeden hrob nedospělého juvenilního jedince 2,4 ks, na jeden hrob jedince kategorie *adultus* 2,2 ks, na jeden hrob kategorie *maturus* 2,3 ks a na jeden hrob senilního jedince 3,3 nádoby. Nádoby byly do hrobů ukládány v počtu 1-6 kusů, ale nejčastěji se vyskytují 2, 3 nebo 4 nádoby v jedné hrobové výbavě.

Hrobové výbavy dětí kategorie *infans* obsahovaly 0-6 ks nádob (obr. 77). Žádnou nádobu neobsahoval pouze jeden hrob a šest nádob také pouze jeden hrob. Nejvíce hrobové výbavy tvořily 3 a 4 ks nádob, těsně za nimi se drží hrobové výbavy se dvěma nádobami. Méně hrobů

obsahovalo jednu nebo pět nádob. Mísy, hrnce, amfory a konvice se vyskytovaly v hrobovém inventáři vždy po jednom kuse. Poháry většinou také po jednom kuse, pouze jeden hrob obsahoval dva poháry – jeden zdobený, jeden nezdobený. Džbánky tvořily soubory až po třech kusech, nejčastěji ale po jednom či dvou kusech v jednom hrobě. Džbánky, mísy, poháry a konvice tvořily tzv. picí a jídelní servis v hrobech (vyskytovaly se pohromadě).

Nedospělí jedinci kategorie *juvenis* měli ve svých hrobových výbavách keramické nádoby v počtu 0-4 kusy (obr. 77). Žádná nádoba, jedna, dvě a tři byly nalezeny shodně ve dvou hrobech, čtyři nádoby ve třech. Žádná kategorie počtu kusů výrazně nevyčnívá ve svém zastoupení mezi hroby nad jiné. Mísy, hrnce a konvice byly vždy maximálně po jednom kuse, poháry jednou dva a jednou pouze jeden pohár v hrobové výbavě, džbánky se objevovaly v počtu 0-3 kusy, nejčastěji po jednom kuse. Je zde opět pozorovatelná vazba mezi džbánky a mísami, případně konvicí. Pohár byl jednou v jídelním souboru, jednou byly dva poháry pouze s jedním džbánkem.

Nádoby v hrobech jedinců věkové kategorie *adultus* byly ukládány v počtu 0-5 nádob (obr. 77). Nejčastěji byly uloženy po jedné či dvou nádobách, nejméně po pěti kusech. Ve dvou případech hrob neobsahoval ani jednu nádobu. Hrnce a konvice se v hrobovém inventáři nacházely maximálně po jednom kuse, poháry dvakrát po jednom, jednou po dvou kusech, mísy většinou maximálně po jednom kuse, jednou i po dvou kusech. Džbánky tvořily soubory až po 4 kusech, většinou byly ukládány po jednom kuse. Patrná je vazba džbánek a mís, případně i pohárů.

Hroby věkové kategorie *maturus* obsahovaly nádoby v počtu 0-5 kusů (obr. 77). Nejčastěji se nádoby nacházely v hrobových výbavách v počtu dvě nebo tři, nejméně v počtu pěti kusů. Čtyři hroby neobsahovaly žádnou nádobu. Mísy, hrnce, amfory a konvice byly vždy nalezeny maximálně po jednom kuse, zatímco poháry byly nalézány i po dvou kusech a džbánky až po třech kusech. I tyto nádoby ale byly nejčastěji v jedné hrobové jámě pouze po jednom kuse. Opět je zde patrná vazba džbánu, poháru, mísy a konvice. Pokud se v hrobě nacházely dva poháry, pak hrobová výbava neobsahovala už mísu.

Hrobové výbavy jedinců *senilis* obsahovaly nádoby v počtu 2-4 kusy (obr. 77). Mísa byla nalezena pouze jedna, poháry dva v jednom hrobě, konvice také dvě v jednom hrobě a

džbánky byly ukládány po 1-2 kusech. Opět hrobová jáma se dvěma poháry neobsahuje mísu. Patrná je vazba mísy, džbánku a dvou konvic.

Nádoby byly na pohřebišti Hoštice I ukládány do hrobových jam dětí v počtu 0-6 kusů, do hrobů kategorie *juvenis* v počtu 0-4 kusy, kategorie *adultus* a *maturus* 0-5 kusů a *senilis* 2-4 kusy. V hrobech nedospělých jedinců se většinou nádoby vyskytovaly v počtu 3-4 kusy, u dospělých je toto číslo nižší. Větší číslo u dětí může být vysvětleno smíšenými výbavami, do kterých se promítají vztahy např. rodičů, zatímco u dospělých je snad výbava vybírána podle role, která mu ve společnosti příslušela. Většina nádob je do výbav ukládána po jednom kuse od jednoho druhu, ale objevuje se i více kusů zejména džbánek a pohárů. Tyto větší soubory se objevují u všech věkových kategorií, u kategorie *senilis* se objevily také konvice ve dvojici. Ty snad souvisí s picími obřady a zároveň tak významným postavením jedince.

7.4.4.2 Počet nádob x věk jedince na pohřebišti Hoštice IV

Nádoby byly na pohřebišti Hoštice IV nalezeny u jedinců všech věkových kategorií. Kategorie *senilis* zde není zastoupena ani jedním pohřbem, jeden jedinec ale stojí na hranici kategorií *maturus* a *senilis*. Hrob dítěte obsahoval 2 nádoby, hrob nedospělého juvenilního jedince také dvě nádoby, hroby věkové kategorie *adultus* čtyři nádoby, kategorie *maturus* také čtyři nádoby a hrob *maturus-senilis* také čtyři nádoby. Na jeden hrob kategorie *adultus* tak připadá průměrně jedna nádoba, na kategorii *maturus* 2 nádoby. Nádoby se na pohřebišti vyskytují v počtu 0-5 kusů v jedné hrobové jámě.

Hrob dítěte byl odkryt pouze jeden a obsahoval dvě nádoby – mísu a džbánek (obr. 77).

Hrob juvenilního jedince byl odkryt také pouze jeden a obsahoval taktéž dvě nádoby – mísu a džbánek (obr. 77). Dva jedinci stojí na hranici kategorií *juvenis* a *adultus*. Obsahují 4 a 5 nádob, vždy tři džbánky a mísu nebo amforu. Je zde zastoupen vůbec největší počet nádob z jednoho hrobu na pohřebišti.

Hrobové výbavy jedinců kategorie *adultus* obsahovaly čtyři nádoby (obr. 77). Nacházely se v počtu 0-3 kusy. Ve dvou hrobových jámách nebyl nalezen ani jeden kus, v jedné byly tři nádoby, v jedné jedna nádoba. Patrná je zde z jednoho hrobu vazba mísa-džbánky.

Hrobové výbavy jedinců kategorie *maturus* obsahovaly čtyři nádoby, rozložené do hrobových jam tak, že jeden hrob obsahoval všechny, druhý žádnou nádobu (obr. 77). V hrobě je patrná vazba mísy a džbáneků.

Hrobová výbava jedince *maturus-senilis* obsahovala čtyři nádoby (obr. 77). Je zde patrná vazba mísy-pohár.

Na pohřebišti Hoštice IV bylo nejvíce nádob v jedné hrobové jámě zjištěno v hrobech kategorií *maturus* a *maturus-senilis* (až 4 kusy), v hrobech nedospělých jedinců se nádoby vyskytovaly po dvou kusech (vždy mísa a džbánek). V hrobech dospělých byly nalezeny i nádoby jednoho druhu ve vyšším počtu v hrobě. Jedná se o mísy a džbánky, které byly nalézány až po dvou kusech. Situace je zde opačná oproti Hošticím I. Důvodem může být nízký počet hrobů obsahující nádoby, který zkresluje výsledky, ale i větší zastoupení nádob spojených s picími obřady u dospělých, neboť se jedná především o hroby mužů.

7.4.4.3 Počet nádob x věk jedince na pohřebišti Ivanovice VI

Na pohřebišti Ivanovice VI hrobové jámy obsahovaly maximálně 5 nádob. Hroby dětí obsahovaly 22 nádob, hrob juvenilního jedince pět nádob, hroby věkové kategorie *adultus* 15 nádob, kategorie *maturus* 14 nádob. Kategorie *senilis* zde nebyla zastoupena. Na jeden hrob dítěte tak průměrně připadá 2,4 nádoby, na jeden hrob kategorie *adultus* 2,1 nádoby a na hrob kategorie *maturus* 3,5 nádoby.

Hroby kategorie *infans* obsahovaly nádoby v počtu 0-4 kusy v jednom hrobě (obr. 77). Nejčastěji se nádoby vyskytovaly po dvou kusech, v jednom hrobě nebyla nalezena žádná nádoba. Dále byly nádoby zastoupeny po třech a čtyřech kusech na jednu hrobovou jámu. Mísy se v hrobech nacházely maximálně po jednom kuse, stejně tak pohár. Džbánky byly nalézány až po třech kusech. Zajímavé je, že pohár se zde neváže ani na mísu, ani na džbánek, u zbylých hrobů je patrná vazba mísa-džbánek.

Hrob juvenilního jedince byl odkryt pouze jeden. Obsahoval ale nejvyšší počet nádob z celého pohřebiště. Nalezeno zde bylo pět nádob (obr. 77) – mísa, pohár a tři džbánky.

V hrobových výbavách kategorie *adultus* se nádoby nacházely v počtu 0-4 kusy (obr. 77). Po třech kusech pouze jednou, po žádném, dvou a čtyřech kusech shodně dvakrát. Mísy a konvice byly nalezeny v jedné hrobové jámě maximálně po jednom kuse, džbánky až po dvou kusech, ale většinou také po jednom. Patrná je vazba mísa-džbánek, případně konvice.

V hrobových inventářích věkové kategorie *maturus* byly nádoby nalézány většinou po čtyřech kusech (tři případy), jednou po dvou kusech (obr. 77). Ale všechny hrobové jámy keramiku obsahovaly. Mísy, poháry, konvice se nacházely v hrobech maximálně po jednom kuse, džbánky jednou po jednom kuse, třikrát po dvou kusech. Patrná je vazba mísa-džbánek-konvice, případně i pohár.

Na pohřebišti Ivanovice VI se nádoby nachází v podobném počtu u všech věkových kategorií. U kategorie *maturus* všechny hroby keramiku obsahují, na rozdíl od zbylých kategorií, kde se objevují i hroby bez ní. Zřejmě to souvisí s významným postavením jedince, jeho výbavu tvořil pouze picí servis. U všech kategorií se většina nádob nachází po jednom kuse od každého tvaru, výjimkou jsou džbánky. Ty se v hrobech nedospělých jedinců objevují až v počtu tří kusů, u dospělých maximálně po dvou kusech. Nejvyšší počet nádob obsahoval hrob juvenilního jedince (5 nádob). Do tohoto hrobu byl uložen picí servis, který tvořil mimo jiné zdobený pohár, jeden ze tří z pohřebišť Ivanovice VI.

7.4.4.4 Počet nádob x věk zemřelých na pohřebišti Tvořihráz

Na pohřebišti Tvořihráz byly odkryty čtyři hrobové jámy – vícečetný hrob dětí, hrob kategorie *adultus*, *maturus* a vícečetný hrob obsahující pohřby dvou jedinců *adultus* a jednoho *juvenis*. Tento hrob zde bude posuzován ve zvláštní kategorii, neboť není možné určit, kterému jedinci, která nádoba patřila. Žádný senilní jedinec zde nebyl pohřben nebo alespoň jeho hrob nebyl odkryt. Střepy neurčených nádob jsou zde brány jako jeden celek.

Nádoby se nacházely v hrobech v počtu 6-14 nádob. Nejvíce jich obsahoval vícečetný dětský hrob.

Hrobová výbava dětského pohřbu čítala 14 nádob (obr. 77) – mísu, 9 pohárů, 3 džbánky a soubor střepů. Patrná je tedy existence tzv. jídelního a picího setu. Nezvyklé množství pohárů může být zapříčiněno větším počtem pohřbených chlapců.

Vícečetný hrob s pozůstatky dvou jedinců kategorie *adultus* a jednoho kategorie *juvenis* obsahoval 7 nádob (obr. 77) – 2 mísy, 3 poháry, 2 džbánky. Opět se jedná o picí a jídelní set.

Hrob kategorie *adultus* obsahoval 6 nádob (obr. 77) – mísu, džbánec, amforu, dva poháry a soubor střepeň. Opět je zde patrná vazba na jídelní a picí servis.

Hrob kategorie *maturus* obsahoval také 6 nádob (obr. 77) – mísu, pohár, hrnec, džbánec a dvě amfory. I zde se může jednat o jídelní a picí set.

Na pohřebišti Tvořihráz je opět patrný rozdíl od ostatních pohřebišť v ukládání nádob do hrobových jam. Nejvíce nádob obsahoval vícečetný dětský pohřeb (14 kusů) a vícečetný hrob jedinců *adultus* a *juvenis* (7 nádob). Zde zřejmě vyšší počet nádob souvisí s tím, že zde bylo pohřbeno více jedinců. Rovněž ale i individuální hroby obsahují nezvykle vysoký počet nádob (po 6 kusech) a svědčí tak významném postavení zemřelých. Důkazem toho může být také častější ukládání nádob po více kusech od jednoho druhu. Jedná se především o poháry, džbánky, ale i mísy a amfory.

7.4.5 Shrnutí

Tvary nádob se výrazně neliší mezi jednotlivými kategoriemi zemřelých, do jejichž výbavy byly uloženy. Stejně tak nelze vypořádat větší odlišnosti mezi umístěním a podobou uch, výčnělků, nožek nebo otvorů ve stěnách. Nádobly nebyly zřejmě jedincům různého věku ukládány podle určitých pravidel, co se týče jejich podoby. Rozdíl v zastoupení nádob lze najít pouze u kategorie *senilis*.

Hroby dětí, juvenilních jedinců, kategorie *adultus* a *maturus* obsahují všechny tvary nádob známé z pohřebišť KZP, hroby *senilis* obsahují zejména džbánky, mísy, poháry a konvice. Nejčastějším tvarem ve všech věkových kategoriích jsou džbánky, ty jsou následovány mísami, v hrobech kategorie *senilis* poháry. Větší výskyt pohárů je pozorovatelný i u hrobů kategorie *maturus*, naopak větší zastoupení konvic a hrnců v kategorii *adultus*. Džbánky u všech kategoriích mají ucha, u kategoriích *infans* a *adultus* to ale není pravidlem. Jsou různých tvarů, ale shodné ve všech skupinách. V kategoriích *infans* a *maturus* lze pozorovat větší výskyt tvarů připomínající džbánky z prostoru východně od moravské skupiny nálezů. Křížky na dně džbánek jsou nejvíce zastoupeny v kategorii *infans*, případně i *juvenis*. Výčnělek na džbánku

známe pouze jeden a to z hrobové výbavy kategorie *juvenis*. Mísy jsou většinou bezuché, ale objevují se i ucha, největší poměr zastoupení mís s uchy lze sledovat v hrobech kategorie *adultus*. Ucha jsou většinou umístovány po jednom kuse, případně po dvou, ale v hrobech kategorie *adultus* a *maturus* se ojediněle setkáváme i s mísami se 3 nebo 4 uchy. Seskupení uch do dvojic vedle sebe se objevuje nezávisle na věku zemřelých. Výčnělky se objevují u poloviny až třetiny mís, na nádobách všech věkových kategorií. Jsou na nádobě umístěny hlavně po jednom kuse, větší zastoupení je pozorovatelné v hrobech *adultus*. Perforace výčnělků se objevuje také nezávisle na věku zemřelých. Mísy na nožkách pochází z hrobů kategorie *infans* a *adultus*. Křížky na dně se objevují nezávisle na věku zemřelých. Otvory ve stěně se objevují také u všech kategorií, nejméně v hrobech kategorie *juvenis*. Kombinace všech těchto prvků jsou známy zejména z hrobů kategorie *maturus*, ale objevují se i u ostatních kategorií. Poháry jsou podobných tvarů nezávisle na věku jedince, do jehož výbavy byly uloženy. Konvice jsou v hrobech dětí a juvenilních jedinců spíše vyšší, u ostatních kategorií variabilnější, amfory a hrnce jsou také variabilní nezávisle na věku. Výčnělky na hrncích se nachází ve větším počtu u kategorie *maturus*.

Hroby kategorií *infans*, *juvenis*, *adultus* a *maturus* obsahují celou škálu tvarů nádob známou z hrobových výbav kultury zvoncovitých pohárů. Naproti tomu kategorie *senilis* již v hrobových výbavách nese pouze nádoby spojené s picími obřady, tedy zejména džbánky a poháry, ale i mísy a konvice. Hrnce a amfory, které spojujeme spíše se sídlištním prostředím, zde nenajdeme. Je otázkou, zda je to dáno pouze zkoumáním omezeného výběru hrobů, nebo jestli je to způsobeno tím, že jedinci stařeckého věku již nejsou spojováni s prací ve společnosti, ale jsou spíše uznáváni pro svůj věk a neočekává se jejich přínos pro společnost jako pracovní síly, ale jako jedince uznávaného pro své zkušenosti a znalosti, který se účastní shromáždění a obřadů. Aplikace prvků na nádobách v podobě uch, výčnělků, otvorů ve stěně a nožek se zřejmě na věk jedince neváže, jsou pozorovatelné u všech věkových kategorií v podobné míře. Křížky na dně nádob jsou zejména na nádobách kategorie *infans* nebo *juvenis*. Mohly by mít symbolický význam spojený s představami o smrti a životě po něm, funkce těchto křížků je ale neznámá a může symbolizovat i označení produkce jednoho výrobce, jednu vsádku nebo jinak definovanou skupinu nádob. Poháry, konvice, hrnce a amfory se výrazně neliší mezi jednotlivými kategoriemi.

Odlišné rozměry nádob nejsou specifické pro konkrétní věkovou kategorii zemřelých. Téměř každá kategorie obsahuje nádoby, které se svou velikostí vymykají od ostatních – nádoby výrazně větší nebo i menší. Je patrné, že rozměry nádob nesehrály výraznou úlohu při

výběru keramiky do hrobové výbavy jedince určitého věku, roli zde hrají spíše jiné faktory než je věk zemřelých. Pokud nepočítáme s krajními, odlišnými hodnotami rozměrů, pak jsou si nádoby podobné mezi jednotlivými věkovými kategoriemi zemřelých.

Výšky džbánek u dětí jsou mezi 50 a 123 mm (hlavně 60-90 mm), nad 100 mm je vysokých 10 džbánek. U juvenilních jedinců jsou výšky v rozmezí 60-125 mm (nad 100 mm jsou vysoké 3 nádoby), u kategorie *adultus* 48-170 mm (nad 100 mm je vysokých 10 nádob), u kategorie *maturus* 61-149 mm (nad 100 mm je vysoká téměř polovina všech džbánek), u kategorie *senilis* 80-133 mm (nad 100 mm jsou vysoké 3 nádoby). Průměry výdutí se pohybují v rozmezí 55-148 mm (hlavně 80-100 mm) u dětí, u kategorie *juvenis* 76-154 mm, *adultus* 70-150 mm, *maturus* 64-156 mm (hlavně 80-110 mm) a *senilis* 98-148 mm. Objem se pohybuje u dětí v rozsahu 0,1-1,3 l (hlavně 0,-0,2 l, nad 1,0 l mají objem 3 nádoby), u kategorie *juvenis* 0,1-1,2 l (hlavně do 0,5 l), *adultus* 0,1-1,8 l (hlavně do 0,5 l, nad 1,0 l má objem 1 nádoba), *maturus* 0,2-1,2 l (hlavně do 0,5 l, nad 1,0 l mají objem 4 nádoby), *senilis* 0,4-1,1 l (nad 1,0 l má objem 1 nádoba).

Výšky mís jsou v rozmezí 42-110 mm u dětí (nejčastěji 60-80 mm, nad 100 mm jsou vysoké dvě nádoby), u kategorie *juvenis* 62-102 mm (nad 100 mm jsou vysoké dvě nádoby), *adultus* 52-146 mm (nad 100 mm je vysokých 7 nádob), *maturus* 60-130 (hlavně okolo 80 mm, nad 100 mm je vysokých 5 nádob), *senilis* 99-110 mm. Průměry okraje mís jsou v rozmezí 160-360 mm u dětí (hlavně 200-300 mm), 197-330 mm u *juvenis*, 140-400 mm u *adultus*, 202-215 mm (hlavně 240-300 mm) u *maturus*, 260-326 u *senilis*. Objem se pohybuje v rozsahu 0,5-4,0 l (hlavně 1,0-2,0 l) u dětí, 0,7-4,0 u *juvenis*, 0,4-9,5 (hlavně do 2,0 l) u *adultus*, 0,6-8,0 (hlavně 1,0-3,0 l) u *maturus* a 0,4-5,0 u *senilis*.

Výšky pohárů jsou v rozmezí 90-135 mm u dětí, 88-175 mm (hlavně okolo 100 mm) u *juvenis*, 93-148 mm u *adultus*, 108-215 mm (hlavně do 150 mm) u *maturus*, 126-155 mm u *senilis*. Průměry výdutí jsou v rozmezí 92-136 mm u dětí, 130-220 mm u *juvenis*, 105-160 mm u *adultus*, 105-178 mm u *maturus*, 130-190 mm u *senilis*. Objem je v rozsahu 0,2-0,9 l u dětí, 0,7-4,3 l (hlavně do 1,0 l) u *juvenis*, 0,4-1,7 (hlavně okolo 1,0 l) u *adultus*, 0,2-6,0 (hlavně 1,0-2,0 l) u *maturus* a 0,9-2,6 l u *senilis*.

Výšky konvic dosahují hodnot 147-303 mm u dětí, 158 mm u *juvenis*, 127-236 mm u *adultus*, 143-224 mm u *maturus* a 173-175 mm u *senilis*. Průměry výdutí dosahují hodnot 110-208 mm u dětí, 116 mm u *juvenis*, 116-180 mm u *adultus*, 192-204 mm u *maturus* a 144-190 mm u *senilis*. Objem je v rozsahu 0,9-5,5 l u dětí (hlavně do 2,0 l), 1,0 l u *juvenis*, 0,8-3,5 l u *adultus*, 1,0-3,9 l u *maturus* a 1,9-3,0 l u *senilis*.

Výšky hrnců dosahují hodnot 142-206 mm u dětí, 176 mm u *juvenis*, 207-280 mm u *adultus* a 158-240 mm u *maturus*, v hrobě kategorie *senilis* nebyly nalezeny. Průměry výdutí dosahují hodnot 126-208 mm u dětí, 142 mm u *juvenis*, 137-212 mm u *adultus* a 136-204 mm u *maturus*. Objemy mají hodnoty 1,0-4,3 l u dětí, 1,5 l u *juvenis*, 1,8-5,7 l u *adultus* a 1,2-4,0 l u *maturus*.

Amfory a amforovité nádoby dosahují výšky 142 mm u dětí, 102 mm u *adultus* a 157-160 mm u *maturus*, v Tvořihrázi to jsou hodnoty zcela ojedinělé 71 a 335 mm. V hrobech *juvenis* a *senilis* nebyly nalezeny. Průměry výdutí dosahují hodnot 148 mm u dětí, 174 mm u *adultus* a 164-200 mm u *maturus*, v Tvořihrázi 50 a 262 mm. Objem nádob je 1,4 l u dětí, 1,1 l u *adultus* a 2,0-2,8 l u *maturus*, v Tvořihrázi 0,1 a 3,0 l.

Mísy jsou svými rozměry podobné u všech kategorií. Nejvyšší hodnoty pochází z hrobů kategorií *adultus* a *maturus*, nejnižší z hrobů *infans*, ale to jsou ojedinělé hodnoty. V rozměrech mís tedy nelze hledat souvislost s věkem zemřelých. Podobně je to i se džbáňky. I ty dosahují podobných hodnot u jednotlivých kategorií, v hrobech kategorií *maturus* a *senilis* jsou potom nejčastěji nejvyšší hodnoty. U všech kategorií se objevují džbáňky nad 100 mm výšky, nejčastější jsou v hrobech *infans*, *adultus* a *maturus*. V hrobech kategorie *infans* se ale objevuje větší množství džbáňků s menším objemem (0,1-0,2 l). Poháry jsou také podobných rozměrů, nejvyšší hodnoty známe zejména z kategorie *maturus*. Konvice vykazují nízké i vysoké hodnoty u všech kategorií, ty největší kusy lze ale hledat u kategorie *infans*. Hrnce jsou největších rozměrů v kategorii *maturus*, ale to je způsobeno i tím, že v jiných kategoriích se na některých pohřebištích nenalezly. Nejvyšších hodnot dosahují v kategorii *maturus* i amfory. Výjimečný je nález malé amforky a velmi rozměrné amfory z Tvořihráze, ty se odlišují od ostatních nálezů a pochází také z kategorie *maturus*.

U výzdoby je možné pozorovat stejné znaky pro všechny věkové kategorie zemřelých, ale i znaky, které se u jednotlivých kategorií liší. V kategoriích *infans*, *adultus* a *maturus* je možné pozorovat zdobení leštěných nádob, zatímco v kategorii *juvenis* a *senilis* jsou zdobeny hlazené nádoby. Nádoby s červeným nebo oranžovým povrchem se objevují ve všech kategoriích a jsou spojeny především s přítomností pohárů. U všech kategorií se vyskytuje výzdoba kolkem, u *juvenis* a *maturus* i rytí. Výzdoba je u všech kategorií pravidelná nebo nedbale provedená, hustá i řidší a tvoří ji podobné motivy. U kategorie *juvenis* a *senilis* je výzdoba méně variabilní, netvoří ji tolik motivů. Jednotlivé motivy nelze spojovat s určitou věkovou kategorií zemřelých, neboť se objevují u dospělých i dětí. Výjimkou je pouze motiv šachovnice, který známe jen z hrobů kategorie *adultus*. Co se týče umístění výzdoby, i zde

věk jedince nehrál roli. Výzdoba je kladena stejně nebo alespoň částečně stejně u všech kategorií.

V hrobech jedinců kategorie *infans* se setkáváme s hlazenými i leštěnými nádobami. Hlazené nejsou dále zdobené. Většina leštěných nádob pochází z Tvořihráze, stejně tak většina nádob s červeným nebo oranžovým povrchem. Zdobeny jsou zejména poháry, ale výzdoba se objevila i na džbáncích a na jednom hrnci. Výzdoba pohárů je pravidelná i nepravidelná, nahuštěná i řidčeji kladená. Je dosti variabilní. V Tvořihrázi se setkáváme s větším množstvím různých motivů na pravidelně zdobených nádobách, v případě Hoštice I je tomu naopak. Výzdobu tvoří vodorovné a šikmé linie, křížící se linie, klikatky, vyplňované kosočtverce a trojúhelníky, žebříčky, motiv větévky a otisky v podobě kruhových a kosočtvercových důlků. Výzdoba pokrývá celé povrchy pohárů. Džbánky byly zdobeny méně často. Výzdoba byla v menším měřítku než na pohárech, pokrývala hrdla, výdutě, ucha. Provedena byla kolkem v podobě vodorovných linií, křížících se linií, žebříčků a otisků v podobě kruhových důlků, ale také se objevily plastické výčnělky. Zdoben byl také jeden hrnec plastickou lištou.

V hrobech kategorie *juvenis* se setkáváme s hlazenými povrchy, nikoli však leštěnými. Hlazené nádoby jsou také zdobené. Červený nebo oranžový povrch mají poháry. Výzdoba pohárů je pravidelná i nepravidelná. Nahusto i řidčeji kladená. Tvoří ji vodorovné a šikmé linie, třásně a otisky v podobě kosočtvercových nebo trojúhelníkových důlků. Zdobeny byly i džbánky a to pomocí kolku na dolní polovině nádoby a uchu. Výzdoba je nedbale provedená. Tvoří ji vodorovné linie a klikatky. Jeden džbánek má rytou linii na rozhraní hrdla a výdutě. Mísy byly zdobeny dvě, obě pravidelně, kolkem, na okraji. Výzdoba má podobu vodorovných linií, krokvic a klikatek.

V hrobech věkové kategorie *adultus* byly nalezeny nádoby zdobené kolkem, rytím a jeden hrnec zdrsněný hřebenováním. Byly zde nalezeny hlazené i leštěné nádoby, které byly v obou případech dále zdobené. Některé nádoby měly červený nebo oranžový povrch a i ty byly dále zdobené. Poháry byly zdobeny hustou výzdobou, pravidelnou i nepravidelnou. Ta se skládala z vodorovných a šikmých linií, žebříčků, vyplňovaných trojúhelníků, motivu šachovnice a větévky a z kruhových důlků. Výzdobu měly i dva džbánky. Buďto byla po celém povrchu nebo se soustředila na maximální výdutě a uchu. Byla pravidelná i nepravidelná. Tvořily ji vodorovné linie, klikatky a křížící se linie. Mísa byla zdobena jedna, nepravidelně, pomocí kolku. Výzdobu tvořily vodorovné linie a klikatka. Zdobena byla také jedna neurčená nádoba, pomocí rytých půlobloučků u dna.

V hrobech věkové kategorie *maturus* byly nalezeny nádoby zdobené kolkem, rytím, vpichy a hrnec zdrsněný slámováním. Většina zdobených nádob byla hlazena, několik nádob bylo leštěno. Častý je i výskyt červeného nebo oranžového povrchu, což je způsobeno vyšším podílem pohárů. Zdobeno bylo 17 pohárů. Zdobeny byly spíše hustě, pravidelně i nepravidelně. Výzdoba je značně variabilní – žebříčky, motiv větévky, třásně, vodorovné a šikmé linie, klikatky a kruhové, kosočtvercové a trojúhelníkové otisky. Džbánek byl zdoben pouze jeden. Výzdoba byla chudší oproti pohárům, nacházela se na podhrdlí směrem k maximální výduti. Tvořily ji kosočtvercové otisky a vodorovné linie. Zdobeno bylo také 7 mís, pravidelně i nepravidelně. Výzdoba byla provedena kolkem pomocí vodorovných, svislých a šikmých linií, klikatek a vyplňovaných trojúhelníků. Objevila se i rytá výzdoba, ale ta je chudší. Tvoří ji pouze svislé záseky a vpichy.

Senilní jedinci měly v hrobových výbavách dvě zdobené nádoby – poháry. Ty byly oranžové barvy. Byly řidčeji zdobené pomocí kolku po celém povrchu. Výzdoba měla podobu vodorovných a šikmých linií, třásní, křížících se linií a kruhových důlků. Další tři obdobné nádoby pochází z hrobů věkové kategorie *maturus-senilis*. Ty byly hlazené, ale v hrobech jedinců *senilis* nebyly žádné hlazené či leštěné nádoby zjištěny.

Počet nádob se u jednotlivých věkových kategorií různí. Nejvíce nádob je možné hledat v hrobech dětí a jedinců kategorie *maturus*, které jsou ale zároveň také nejpočetnější kategorií ze všech. Hroby dětí obsahují také největší počet nádob v jednom hrobě a to 6 kusů. Nejčastěji se objevují hrobové výbavy bez keramiky u kategorií *adultus*, ale také *maturus*. Většinou hroby obsahují 2-4 nádoby, málokdy se objeví více jak čtyři nádoby v jednom hrobě, ale méně častý je výskyt i jediné nádoby. Tvoříhráz je zde výjimkou, hroby zde obsahují až 14 nádob, ale většinou okolo šesti kusů. Vyšší podíl nádob v jednom hrobě je zde zřejmě způsoben více pohřby v jedné hrobové jámě a tedy vyšším počtem milodarů dohromady. Zajímavé je ale, že i hroby individuální obsahují vysoký počet nádob. Na ostatních pohřebištích by šlo zřejmě o významnější jedince, zde jsou ale tyto pohřby běžnou záležitostí. A celé pohřebiště tak mohlo patřit elitní vrstvě. Patrný je vysoký podíl nádob zejména v kategoriích *maturus* a *senilis*. Tito jedinci, zřejmě pro svůj věk uznávání společností, tak vlastnili na keramiku nejbohatší výbavy. Vysoký podíl nádob měly také děti kategorie *infans*. Zde nebude výbava odpovídat jejich úloze ve společnosti, možná snad předurčené roli, ale dle mého názoru bude spíše odrážet postavení rodičů. U kategorie *juvenis* je patrná velká variabilita v počtu nádob. Zde by nádoby již snad mohly odrážet postavení jedince ve společnosti, které postupně nabýval, proto se i počty nádob v hrobech liší.

Hroby dětí většinou obsahují 2-4 nádoby. Podíl keramiky je zde největší. Hroby juvenilních jedinců obsahují nádoby v počtu 0-7 kusů, bez Tvoříhráze 0-5 kusů. I tyto hroby obsahují vysoký počet nádob, vzhledem k jejich nižšímu zastoupení na pohřebištích. Je zde patrná velká variabilita v počtu keramických jedinců na jeden hrob. Hroby jedinců věkové kategorie *adultus* neobsahují někdy ani jednu nádobu. Podíl hrobů bez keramiky je zde ze všech hrobů největší. Často jsou pak zastoupeny nádoby v počtu 2-4 kusy. Kategorie *maturus* patří mezi nejčastěji zastoupené věkové kategorie na pohřebištích. Nádob se zde nachází nejčastěji v počtu 2-4 kusy, ale na některých pohřebištích je patrný velký nárůst keramiky v těchto hrobech (Tvoříhráz), jindy zase propad (Hoštice IV). Počet nádob je zde velmi variabilní. Kategorie *senilis* je zastoupená pouze na pohřebišti Hoštice I. Na malý počet odkrytých hrobů ale připadá poměrně velké množství keramiky. Tyto hroby obsahují 2-4 nádoby, nikdy nejsou bez keramiky. V Hošticích IV byl pohřben jedinec na hranici kategorií *maturus* a *senilis* a jeho hrobovou výbavu tvořily dokonce čtyři nádoby, tedy nejvyšší počet.

Z celé analýzy je patrné, že pouze některé znaky nádob lze snad spojovat s věkem jedince. Jedním z nich je tvar nádoby, kdy hroby jedinců *senilis* obsahují nádoby tzv. picích servisů, nikoliv hrnce a amfory, které známe z ostatních kategorií zemřelých, ale i sídlištního prostředí. Zřejmě tak odráží úlohu nejstarších jedinců ve společnosti, kterou již není práce, ale člověk nabytý zkušenostmi a znalostmi, pro které byly snad tito lidé uznáváni. Rozměry nádob zřejmě s věkem zemřelého nesouvisí. Přestože největší nádoby lze hledat u kategorií *adultus* a *maturus*, větší kusy se objevují i u ostatních kategorií a rozměry většiny nádob jsou podobné, nezávisle na věku zemřelých. Ve výzdobě zřejmě také nenajdeme žádný znak spojený s věkem zemřelých, snad pouze odlišnost v úpravě povrchu leštěním nebo hlazením. Počet nádob v jednom hrobě dokládá rostoucí počet nádob společně s přibývajícím věkem, ale neplatí to vždy. Počty nádob by ale mohly odrážet i bohatství jedince, ne jen jeho věk a úlohu ve společnosti jako muže a ženy. Zajímavý je rozdílný počet nádob u hrobů juvenilních jedinců. Zde se domnívám, že tito jedinci, alespoň někteří, dostávali do výbavy předměty podle jejich budoucí role, ale ti starší už tuto roli mohli plnit a nabývat vlastní postavení. Proto by se keramika mohla různit. V ostatních kategoriích takové rozdíly pozorovatelné nejsou. Věk zemřelých tedy zřejmě většinou roli ve výběru keramických nádob nesehrál, pouze snad co se týče počtu nádob a jejich tvarů.

Rozdíly v keramice byly hledány i jinde v Evropě, zejména pak na Britských ostrovech, kde se předpokládá, že dospělí měli ve svých výbavách nádoby větší než děti (Turek 2008a,

162; Vander Linden 2004, 41). Toto tvrzení se ale na zkoumaných pohřebištích nedalo s jistotou prokázat. Většina nádob má rozměry podobné a rozdíly lze hledat pouze u maximálních hodnot, kde skutečně dospělí mají nádoby největší. Tyto nádoby jsou ale spíše ojedinělé.

Pro srovnání uvádím pohřebiště Vlíněves, okr. Mělník. Co se týče tvarů nádob, děti mají ve svých výbavách džbánky a mísy, kategorie *adultus* džbánky, mísy a konvice a kategorie *maturus* pouze jeden džbánek. Pokud budeme srovnávat rozměry džbánek, u dětí se častěji objevují menší džbánky, ale i podobně velké nebo i větší tvary. Mísy jsou větší a širší než v hrobech dospělých jedinců. Co se týče výzdoby, tu nesou dva džbánky z hrobů kategorie *infans* a jeden džbánek z hrobu kategorie *adultus*. Džbánky z dětských hrobů jsou zdobeny plastickými prvky, džbánek dospělého jedince kolkem. Prvky na mísách se objevují nezávisle na věku zemřelých. Všechny nádoby z hrobů jsou hlazené, červený povrch má pouze kolkem zdobený džbánek. Pokud se podíváme na počet nádob v jednom hrobě, dětské hroby obsahují nejčastěji dvě nádoby, hroby dospělých tři nádoby. Nejvyšší počet nádob v jednom hrobě je 4 kusy a ten byl zjištěn jak u jedince kategorie *infans*, tak u jedince kategorie *adultus*. Při srovnání výsledků z lokality Vlíněves a zkoumaných lokalit je možné sledovat některé podobnosti. Zejména to, že velikost nádoby neodráží věk zemřelých. Tento znak bude spíše souviset s rolí jedince ve společnosti a jeho postavením, než s věkem. Dále je to přítomnost konvic v hrobech dospělých jedinců, což je zřejmě odraz jeho role ve společnosti a konvice by tak mohla být spíše považována za kuchyňské zboží, ale není vyloučené užití při picích slavnostech. Co se týče výzdoby, byla zde nalezena pouze jedna kolkovaná nádoba, z tohoto důvodu nelze vyvozovat z aplikace výzdoby jakékoliv závěry. S plastickou výzdobou na džbáncích se zde setkáváme pouze u nedospělých jedinců, stejně tak tomu je i na pohřebišti Hoštice I. Na zkoumaných pohřebištích ale přibývá počet nádob s věkem, zde tomu tak není. Na závěr lze říci, že pokud KZP určitá pravidla v ukládání nádob v souvislosti s věkem zemřelých dodržovala, pak byla nejspíš ovlivněna geografickým umístěním lokality. To, že děti měly ve výbavách obsahově menší nádoby, se nepodařilo jednoznačně potvrdit.

7.5 Analýza keramiky v závislosti na pohlaví i věku zemřelých

Cílem této podkapitoly je porovnat a sloučit výsledky předchozích analýz na základě věku a pohlaví. Podkapitola se opět věnuje základní charakteristice nádob v podobě popisu tvaru, rozměrů, výzdoby a počtu nádob v jednom hrobě. Analýza se zabývá hroby bez ohledu na to,

na jakém ze zkoumaných pohřebišť byly odkryty. Studium budou podrobeny pouze ty hroby, jejichž zemřelý spadá pouze do jedné věkové kategorie. Výjimku tvoří kategorie *maturus-senilis*, které budou zařazeny ke kategorii *senilis*, a budou brány jako hroby nejstarších jedinců z pohřebišť.

7.5.1 Tvary nádob x pohlaví a věk jedince

Dívky kategorie *infans* měly ve svých výbavách uloženo 23 džbánek, 11 mís, 1 pohár, 4 konvice, 1 amforu a 2 neurčené nádoby (obr. 78). Všechny džbánky měly ucha, neměly výčnělky, křížek na dně měl pouze jeden džbánek. Pouze jedna třetina mís má ucha, polovina mís má výčnělky (nejčastěji po jednom kuse), nožky má jedna mísa, otvory ve stěně dvě mísy a křížek na dně nemá ani jedna mísa. Většinou tyto prvky nejsou v kombinacích na jedné nádobě. Hlazení a leštění nebylo zjištěno. Pohár nebyl hlazený, ani leštěný. Konvice měly ucha, neměly hlazený nebo leštěný povrch. Hrnce zde nebyly nalezeny žádné. Amfora má dvě ucha. Povrch není hlazen, ani leštěn.

Chlapci kategorie *infans* měli ve svých výbavách uloženo 56 džbánek, 28 mís, 3 poháry, 2 konvice, 2 hrnce a 5 neurčených nádob (obr. 78). Džbánky mají téměř všechny ucha, existuje i několik málo výjimek bez uch. Výčnělky neměl žádný džbánek. Křížky měly na dně tři nádoby. Pouze jeden džbánek byl leštěn a jeden hlazen. Pětina mís má ucha, 1 nebo 2. Čtvrtina mís má výčnělky, 1 nebo 4 kusy. Pouze jedna mísa stála na nožkách. Více než třetina mís má dva otvory ve stěně. Křížek na dně měla pouze jedna mísa. Objevují se i kombinace těchto prvků. Hlazený nebo leštěný povrch nebyl u mís zjištěn. Žádný pohár nebyl hlazený nebo leštěný. Konvice měly ucha, nebyly hlazené, ani leštěné. Hrnce měly výčnělky v počtu 2 a 4, nebyly hlazené, ani leštěné. Amfory či amforovité nádoby zde nebyly nalezeny.

Dospívající jedinci ženského pohlaví měli ve svých výbavách 2 džbánky, 2 mísy, 1 pohár a 1 hrnec (obr. 78). Džbánky měly ucha, neměly výčnělky, ani křížek na dně, nebyly hlazené, ani leštěné. Mísy nemají ucha, nožky nebo křížek na dně. Výčnělky měla jedna nádoba, otvory ve stěně také jedna. Kombinace prvků nebyly zjištěny, stejně tak hlazení a leštění povrchu. Pohár nebyl hlazený, ani leštěný. Konvice v hrobech této kategorie nebyly nalezeny. Hrnec měl pouze 4 výčnělky, nebyl hlazený, ani leštěný. Amfory zde nebyly nalezeny.

Dospívajícím jedincům mužského pohlaví bylo do hrobové výbavy přidáno 14 džbánek, 6 mís, 4 poháry a 1 konvice (obr. 78). Všechny džbánky mají ucha, jeden má výčnělek, dva

mají křížek na dně a jeden džbánec je přepálený. Hlazení a leštění nebylo zjištěno. Pouze jedna mísa má ucha, dvě mísy (třetina nádob) mají jeden výčnělek. Otvory ve stěně byly zjištěny jednou, křížky ani jednou. Žádná mísa neměla ani hlazený nebo leštěný povrch. Tři ze čtyř pohárů byly hlazené, čtvrtý měl povrch hladký. Konvice měla ucha, nebyla hlazená ani leštěná. Hrnce a amfory či amforovité nádoby zde nebyly nalezeny.

Dospělé ženy kategorie *adultus* měly ve svých výbavách 14 džbánek, 7 mís, 4 poháry, 3 konvice, 4 hrnce a 1 amforovitou nádobu (obr. 78). Všechny džbánky měly ucha, neměly výčnělky, ani křížek na dně. Pouze jeden džbánec měl povrch upraven hlazením, ostatní nebyly ani leštěné. Polovina mís má ucha v počtu 1-4, ostatní jsou bezuché. Výčnělky byly zjištěny pouze jednou, nožky a křížky ani jednou. Otvory ve stěně měly dvě nádoby, jedna měla dva otvory, druhá čtyři. Jedna mísa měla povrch upraven hlazením. U zbylých mís nebylo hlazení nebo leštění prokázáno. Dva poháry byly leštěné (polovina nádob), zbylé měly povrch hladký. Konvice měly ucha, neměly hlazený nebo leštěný povrch. Tři ze čtyř hrnců měly čtyři výčnělky. Žádný nebyl hlazený nebo leštěný. Amforovitá nádoba byla značně fragmentarizovaná a není možné se proto k její podobě vyjádřit. Měla ale hlazený povrch.

Dospělí muži kategorie *adultus* měli ve svých hrobových výbavách uloženo 22 džbánek, 17 mís, 2 poháry, 1 amforku a 3 neurčené nádoby (obr. 78). Téměř všechny džbánky mají ucha, ale existují i výjimky bez uch. Výčnělky nebo křížky na dně nebyly zjištěny. Leštěný povrch měl jeden džbánec, hlazený dva džbánky. Polovina mís má ucha, v počtu 1-4 kusy. Výčnělky mají pouze tři mísy, nožky jedna mísa, otvory ve stěně čtyři mísy, křížek na dně jedna mísa. Kombinace prvků se objevují, ale minimálně. Žádná mísa nebyla hlazena nebo leštěna, jedna mísa byla přepálená. Jeden pohár měl povrch hladký, druhý hlazený. Konvice a hrnce zde nebyly nalezeny. Amforka neměla ucha, ani výčnělky, hlazený, ani leštěný povrch.

Dospělé ženy kategorie *maturus* měly ve svých hrobových výbavách uloženo 20 džbánek, 20 mís, 9 pohárů, 9 konvic, 8 hrnců a 3 amfory či amforovité nádoby (obr. 78). Všechny džbánky měly ucha, neměly výčnělky, ani křížek na dně. Pouze jeden džbánec měl leštěný povrch, hlazení nebylo zjištěno ani jednou. Čtvrtina mís měla ucho, ostatní neměly žádné. Třetina mís měla výčnělky, většinou po jednom kuse. Nožky měla jedna mísa, otvory ve stěně tři mísy, křížek ani jedna nádoba. Objevují se i kombinace prvků na jedné nádobě. Pouze jednou měla mísa povrch leštěný a jednou hlazený. Třetina pohárů má hlazený povrch, jeden pohár je leštěný. Konvice měly ucha, nebyly hlazené nebo leštěné. Hrnce měly ve většině případů výčnělky v počtu 1-5, nejčastěji čtyři. Jeden hrnec byl hlazený, ostatní nebyly

hlazené, ani leštěné. Amfora má dvě ucha a hladký povrch, jedna amforovitá nádoba měla povrch leštěný a dva výčnělky, druhá byla bez uch i výčnělků a hladkého povrchu.

Dospělí muži kategorie *maturus* měli ve svých hrobových výbavách uloženo 26 džbánek, 12 mís, 10 pohárů, 1 konvici a 1 amforovitou nádobu (obr. 78). Všechny džbánky mají ucha, výčnělky a křížky na dně nebyly zjištěny. Leštěný povrch neměl ani jeden džbánek, hlazeny byly tři džbánky, jeden džbánek byl přepálený. Čtvrtina mís má 1-3 ucha, výčnělky má polovina mís, nožky nemá žádná mísa, otvory ve stěně mají dvě mísy a křížek na dně nemá také žádná mísa. Objevují se i kombinace těchto prvků. Žádná mísa nebyla hlazená nebo leštěná. Téměř polovina pohárů měla hlazený povrch, jeden pohár měl povrch přepálený. Leštění nebylo zjištěno. Konvice byla značně fragmentarizovaná, proto se nelze k její podobě blíže vyjádřit. Nebyla ale ani hlazená, ani leštěná. Hrnce zde nebyly nalezeny. Amforovitá nádoba neměla ucha, ani výčnělky, hlazený, ani leštěný povrch.

Ženy stařeckého věku měly ve svých výbavách 5 džbánek, 4 mísy, 2 poháry, 2 konvice a 3 hrnce (obr. 78). Džbánky měly všechny ucha, neměly výčnělky, ani křížky na dně. Nebyly hlazené, ani leštěné. Všechny mísy měly 1-3 ucha, dvě měly jeden výčnělek, jedna měla nožky, jedna otvory ve stěně. Časté jsou tedy kombinace prvků. Křížek na dně neměla ani jedna nádoba. Ani jednou nebyl povrch mís upraven hlazením nebo leštěním. Oba poháry jsou hlazené. Konvice měly ucha, nebyly hlazené nebo leštěné. Všechny hrnce měly výčnělky a to v počtu 2-4 kusy. Žádný hrnec nebyl hlazen, ani leštěn. Amfory či amforovité nádoby zde nebyly nalezeny.

Muži stařeckého věku měli ve svých výbavách 5 džbánek, 3 mísy a 3 poháry (obr. 78). Všechny džbánky mají ucho, nemají výčnělky, křížek na dně, ani hlazený nebo leštěný povrch. Jedna mísa měla ucho, jedna výčnělek, jedna dva otvory ve stěně. Kombinace prvků se neobjevují. Žádná z mís neměla nožky, křížek na dně, ani hlazený či leštěný povrch. Jeden pohár měl povrch upraven hlazením, ostatní byly hladké. Konvice, hrnce a amfory nebo amforovité nádoby zde nebyly nalezeny.

7.5.2 Rozměry nádob x pohlaví a věk jedince

V hrobech dívek kategorie *infans* se výšky džbánek pohybují v průměrných hodnotách, případně hodnotách nižších, pouze jeden džbánek je vysoký nad 100 mm. Objemy jsou nejčastěji 0,1-0,2 l, nejvyšší hodnota je 0,7 l. Mísy dosahují nejnižších hodnot u výšky, pouze

jedna byla vyšší než 100 mm, objem je většinou do 3,0 l. Pohár se svou výškou držel pod hranicí 100 mm a objemem pod 1,0 l, patří spíše mezi menší tvary. Konvice patří spíše mezi nižší, jsou vysoké do 200 mm a objem se drží okolo 1,0 l, což jsou průměrné hodnoty. Hrnce zde nebyly nalezeny. Amfora má průměrné hodnoty z hlediska výšky i objemu.

V hrobech chlapců kategorie *infans* byly džbánky spíše nižší výšky, 9 jich ale přesáhlo hodnotu 100 mm. Objem je většinou do 0,5 l, nejvyšší hodnota 1,1 l je výjimečná. Mísy byly nižších a průměrných hodnot, co se týče výšky i objemu. Pouze jedna mísa byla vyšší než 100 mm, objem je většinou do 2,0 l. Poháry jsou vysoké okolo 100 mm, dva vyšší. Objem se drží těsně pod hranicí 1,0 l. Konvice jsou vyšší, nad 200 mm výšky. Objem má jednu nižší, jednu vyšší hodnotu. Hrnce jsou spíše nižší, jeden je objemnější.

V hrobech juvenilních jedinců ženského pohlaví se džbánky také držely průměrných hodnot, žádný nepřesáhl 100 mm výšky. Jedna mísa je výrazně větší, vyšší než 100 mm, s objemem 4,0 l, druhá má hodnoty výrazně nižší. Pohár měl výšku do 100 mm a objem do 1,0 l, patří tak spíše mezi nižší tvary. Konvice zde nebyly nalezeny. Hrnc patří mezi menší nádoby svého druhu z hlediska výšky i objemu. Amfory či amforovité nádoby zde nebyly nalezeny.

V hrobech juvenilních jedinců mužského pohlaví byly nalezeny džbánky vyšší než v kategorii *infans*, hodnoty se blížily 100 mm a pět z nich ji dokonce přesáhlo. Objemy jsou nejčastěji do 1,0 l, nejvyšší hodnota je 1,2 l. Mísy jsou nižší, pouze jedna je vysoká 100 mm. Objemy mís jsou průměrné, většinou do 2,0 l. Většina pohárů je vysoká nad 100 mm, jeden výrazně vyšší. Objemy jsou většinou těsně pod hranicí 1,0 l, avšak jednou dokonce 4,3 l. Tento velký pohár se nachází v souboru s pohárem menším. Tato kombinace velkého a malého poháru je typická pro soubory pohárů na pohřebišti Hoštice I. Tento hrob se jeví jako bohatší, obsahující zlaté záušnice, šipku a picí set. Konvice z hrobů dospívajících jedinců mužského pohlaví je menší z hlediska výšky i objemu, je menší než 200 mm. Hrnce zde nebyly nalezeny.

V hrobech žen kategorie *adultus* se opět džbánky držely průměrných hodnot, tři byly vyšší než 100 mm, nejvyšší objem byl necelý litr, ale většina měla objem okolo 0,5 l. I hodnoty mís jsou průměrné jak u výšky, tak u objemu. Nad 100 mm výšky byly vysoké dvě nádoby, polovina nádob má objem nad 3,0 l. Všechny poháry dosáhly výšky větší než 100 mm a objemu okolo 1,0 l, jeden dokonce 1,7 l. Konvice dosahují i výšky nad 200 mm, ale i pod tuto hranici. Objem se pohybuje v rozmezí průměrných hodnot i těch vyšších (3,5 l). Hrnce patří

mezi vyšší nádoby tohoto druhu z hlediska výšky i objemu. Dosahují i nejvyšších hodnot v ženských hrobech. Amforovitá nádoba byla značně fragmentarizovaná, rozměry nebylo možné určit.

V hrobech mužů kategorie *adultus* dosahovaly džbánky hodnot průměrných i nadprůměrných, 7 z nich bylo vyšších než 100 mm a další se této hodnotě blížily. Objem byl většinou od 0,5 do 1,0 l, nejvyšší hodnota 1,8 l je ojedinělá. Mísy jsou vyšší i nižší, šest jich je vyšších než 100 mm. Objemy jsou většinou do 2,0 l, ale objevují se i výrazně větší hodnoty jako je 9,5 l, 7,0 l nebo 6,0 l. Jeden pohár je vyšší než 100 mm, jeden je pod touto hranicí. Objemy mají okolo 1,0 l. Konvice a hrnce zde nebyly nalezeny.

V hrobech žen kategorie *maturus* dokonce šest džbánek přesáhlo hodnotu 100 mm výšky, ostatní měly průměrné hodnoty. Hodnoty objemu jsou variabilní, nižší do 0,5 l i vyšší, nejvyšší je 1,2 l. Mísy se svou výškou většinou blíží 100 mm, čtyři jsou vyšší než 100 mm, objem dosahuje hodnot i přes 3,0 l, v jednom případě i 8,0 l. Všechny poháry byly vyšší než 100 mm a objem se pohyboval většinou okolo 1,0 l, nejvyšší objem je 2,7 l. Většina konvic je těsně pod hranicí 200 mm výšky, dvě i nad ní. Objem má průměrné i vyšší hodnoty, nejvyšší hodnota je 3,9 l. Hrnce mají hodnoty výšky a objemu v rozmezí průměru. Amfora byla velmi malých hodnot, co se týče objemu a výšky. Amforovité nádoby naopak hodnot vyšších.

V hrobech mužů kategorie *maturus* dosahovaly džbánky vyšších hodnot, většina jich přesáhla svou výškou 100 mm, objem se také často blížil 1,0 l nebo ho i překročil, nejvyšší hodnota je 1,2 l. Většina mís se blíží hodnotě 100 mm výšky, čtyři jsou i vyšší. Objemy jsou často vyšší, okolo 3,0 l. Všechny poháry jsou vyšší než 100 mm, jeden dokonce vyšší než 200 mm. Objemy jsou vyšší, většinou nad 1,0 l nebo těsně pod touto hranicí, jednou dokonce 6,0 l. Konvice je zřejmě menší, ale nedochovala se celá, k objemu se nelze vyjádřit. Hrnce zde nebyly nalezeny.

V hrobech senilních žen tři džbánky svou výškou dosáhly hodnoty 100 mm a výš, zbylé dva byly těsně pod touto hranicí. Objemy jsou vyšší, od 0,4 do 1,1 l. Mísy dosahují výšky okolo 100 mm, jedna je těsně pod touto hranicí, ostatní nad ní. Objem je většinou okolo 3,0 l, ale jedna má objem dokonce 5,0 l. Všechny poháry byly vyšší než 100 mm, ale objem se držel pod hranicí 1,0 l. Výška konvic je pod hranicí 200 mm, objem je vyšší (okolo 2,0 l a výš). Hrnce patří mezi větší nádoby svého druhu z hlediska výšky i objemu. Amfory či amforovité nádoby zde nebyly nalezeny.

V hrobech senilních mužů se nacházely džbánky průměrné výšky i džbánky nad 100 mm, objem se držel pod hranicí 1,0 l. Mísy jsou vyšší i nižší, jedna je vyšší než 100 mm, objem jedné je 5,0 l, druhá je pod hranicí 2,0 l. Poháry jsou vysoké nad 100 mm, objem je okolo 1,0 l, jednou nad 2,0 l. Konvice a hrnce zde nebyly nalezeny.

7.5.3 Výzdoba nádob x pohlaví a věk jedince

V hrobech dívek kategorie *infans* byl nalezen pouze jeden zdobený pohár (obr. 79). Výzdoba byla provedena kolkem, byla jednoduchá, pravidelná.

Z hrobů chlapců kategorie *infans* pochází 6 zdobených nádob – tři poháry, dva džbánky a hrnec (obr. 79). Hrnec byl zdoben plastickou lištou s důlkou, jeden džbánek rytou linií, druhý plastickými výčnělky na výduti, ostatní nádoby byly zdobeny kolkem. Výzdoba se skládá spíše z jednoduchých motivů, především vodorovných linií a kruhových důlků. Je nedbale provedená.

V hrobech juvenilních jedinců ženského pohlaví byly nalezeny tři, kolkem zdobené, nádoby – pohár, mísa, džbánek (obr. 79). Výzdoba je nedbale provedená, motivy jsou pestřejší než u *infans*, ale stále je jich na jedné nádobě méně.

Z hrobů juvenilních jedinců mužského pohlaví bylo vyzvednuto pět zdobených nádob – tři poháry, mísa a džbánek (obr. 79). Džbánek a mísy byly zdobeny rytím, poháry kolkem. Výzdoba je pravidelná, jednou nedbale provedená. Skládá se z jednoduchých motivů.

Z hrobů žen kategorie *adultus* pochází šest zdobených nádob – 4 poháry, hrnec a džbánek (obr. 79). Hrnec je hřebenován, ostatní nádoby jsou zdobené kolkem. Kolkovaná výzdoba je spíše pravidelná. Motivы jsou někdy pestřejší, většinou ale jednoduché.

Z hrobů mužů kategorie *adultus* pochází čtyři nádoby – džbánek, mísa, pohár a jedna neurčená nádoba (obr. 79). Nádoba je zdobena rytými půlobloučky, ostatní nádoby kolkem. Výzdoba je pravidelná, nedbale provedená, tvoří ji jednoduché motivы.

V hrobech žen kategorie *maturus* bylo nalezeno 17 zdobených nádob – 9 pohárů, 5 mís, 2 hrnce a džbánek (obr. 79). Jeden hrnec měl přesekávaný okraj, druhý tělo zdrsněn slámováním. Jedna mísa byla zdobena rytím, ostatní nádoby kolkem. Výzdobu tvořily

jednoduché i složitější, pestřejší motivy. Výzdoba byla pravidelná i nedbale provedená. Typické jsou různé tvary důlků a u mís šrafované trojúhelníky.

V hrobech mužů kategorie *maturus* bylo nalezeno 10 zdobených nádob – 8 pohárů, dvě mísy (obr. 79). Jedna mísa nese rytou výzdobu, ostatní nádoby kolkování. Výzdoba je pravidelná i nedbale provedená, skládá se z jednoduchých, méně často i složitých a pestrých motivů.

Z hrobů senilních žen pochází dva zdobené poháry (obr. 79). Výzdoba je nedbale provedená. Tvoří ji pouze vodorovné linie a kruhové důlky.

Z hrobů senilních mužů byly vyzvednuty tři zdobené poháry (obr. 79). Výzdoba je nepravidelná, nedbale provedená, skládá se z jednoduchých i složitějších motivů.

7.5.4 Počet nádob x pohlaví a věk jedince

Nádoby do hrobů dívek kategorie *infans* byly ukládány po 0-5 kusech, nejčastěji po třech, čtyřech a dvou kusech. Až na džbánky byly všechny nádoby jednoho druhu uloženy do jedné hrobové jámy vždy maximálně po jednom kuse. Džbánky byly ukládány po 0-3 kusech.

Nádoby do hrobů chlapců kategorie *infans* byly ukládány v počtu 0-6 kusů, nejčastěji po třech kusech, dvou nebo čtyřech kusech. Do jedné hrobové jámy byly nádoby jednoho druhu ukládány většinou po jednom kuse. Výjimku tvoří džbánky, které byly většinou po dvou nebo třech kusech v jedné hrobové jámě.

Nádoby do hrobů dívek kategorie *juvenis* byly ukládány po dvou nebo čtyřech kusech nebo hrobová výbava neobsahovala žádnou nádobu. Všechny tři možnosti byly zjištěny jednou. Nádoby jednoho druhu jsou do výbavy vždy uloženy maximálně po jednom kuse.

Do hrobů juvenilních jedinců mužského pohlaví byly nádoby ukládány v počtu 0-5 kusů, nejčastěji po dvou, třech nebo čtyřech kusech. Džbánky byly ukládány do jedné hrobové jámy až po třech kusech, poháry jednou po dvou kusech, ostatní nádoby maximálně po jednom kuse.

Do hrobů dospělých žen kategorie *adultus* byly nádoby ukládány v počtu 0-6 kusů, většinou po čtyřech, dvou nebo jednom kuse. Kromě pohárů a džbánek byly nádoby jednoho

druhu ukládány do jedné hrobové jámy maximálně po jednom kuse. Poháry se jednou objevily po dvou kusech a džbány až po třech kusech.

Do hrobů mužů kategorie *adultus* byly ukládány nádoby v počtu 0-4 kusy, nejčastěji po dvou, po jedné nebo třech nádobách. Poháry a mísy byly jednou do hrobové jámy uloženy po dvou kusech, džbány až po čtyřech kusech, ostatní nádoby maximálně po jednom kuse.

Do hrobů žen kategorie *maturus* byly nádoby ukládány v počtu 0-6 kusů, nejčastěji po čtyřech, třech a dvou kusech. Nádoby jednoho druhu byly ukládány do jedné hrobové jámy většinou po jednom kuse. Výjimku tvoří džbány a amfory. Amfory byly jednou nalezeny dvě v jedné hrobové jámě, džbány byly ukládány až po třech kusech.

V hrobových výbavách mužů kategorie *maturus* se nacházely nádoby v počtu 0-5 kusů, nejčastěji po dvou a třech kusech. Poháry byly dvakrát do jedné hrobové jámy uloženy po dvou kusech, džbány až po třech kusech, ostatní nádoby maximálně po jednom kuse.

V hrobových výbavách senilních žen byly nádoby uloženy v počtu 2-5 kusů, převážně po čtyřech kusech. Ukládány byly většinou nádoby jednoho druhu do jedné hrobové jámy po jednom kuse. Pouze jednou byly v jedné hrobové jámě nalezeny dvě konvice a v jiné dva džbány.

Do hrobů senilních mužů byly nádoby ukládány v počtu 2-4 kusy, především po třech kusech. Všechny druhy nádob zde nalezených (mísy, poháry, džbány) byly do jedné hrobové jámy uloženy maximálně po dvou kusech.

7.5.5 Shrnutí

Tvary nádob a jejich skladba v jednotlivých hrobech se alespoň částečně odráží od pohlaví a věku jedince na všech sledovaných pohřebištích. Všichni jedinci dostávají do hrobových výbav většinou kombinaci džbánu (nebo několika džbánek) a mísy. Poháry se vyskytují od kategorie *infans* až po *senilis*, ale u kategorie *infans* se jedná zejména o chlapce. Velké zastoupení pohárů lze pak sledovat u obou pohlaví kategorií *maturus* a *senilis*, což zřejmě souvisí s postavením jedinců, které si za svůj život vydobyli, ale i s jejich zkušenostmi, za které jsou zřejmě tito starší jedinci ve společnosti uznávaní. Konvice se objevují u obou pohlaví, zejména však u žen všech věkových kategorií, stejně tak hrnce. Tyto nádoby tak zřejmě odráží roli ženy ve společnosti a předurčenou roli dívek, kterou jednou sehrají.

V dětských pohřbech se hrnce a konvice vyskytují u obou pohlaví, což může být způsobeno budoucí rolí u dívek, ale u chlapců mohou tyto nádoby odrážet spíše pozůstalé, než jejich budoucí roli. Výbavy malých chlapců jsou proto často smíšené, tedy obsahují jak ženské, tak mužské předměty. Amfory se vyskytují u obou pohlaví různého věku, ale v nepatrném počtu.

Zajímavé jsou kombinace prvků v podobě uch, výčnělků, nožek a otvorů ve stěně u mís. Tyto kombinace převažují u mužů, kde se objevují od útlého věku až po dospělost. U žen jsou časté až v hrobech starších jedinců kategorií *maturus* a *senilis*. Domnívám se, že tyto kombinace také odráží postavení jedince ve společnosti nebo jeho materiální zázemí. Nádoby s těmito kombinacemi prvků by tak mohly být luxusnějším zbožím. To, že se vyskytují zejména v hrobech mužů, by mohlo odrážet nové postavení muže v eneolitu – patriarchální společnost. Hlazení a leštění nádob je na tom podobně. U mužského pohlaví se vyskytuje i u nejmenších jedinců, zatímco u ženského až od dospělosti.

Co se týče rozměrů nádob, obě pohlaví kategorie *infans* mají nádoby spíše nižších nebo průměrných hodnot, u chlapců jsou ale nádoby vyšší než u dívek. To platí i u kategorie *juvenis*, kde se objevují více i průměrné hodnoty. V kategorii *adultus* a *maturus* se u žen objevují nádoby spíše průměrných hodnot, zatímco u mužů jich je více vyšších, objemnějších. U obou pohlaví kategorie *senilis* se objevují spíše vyšší nádoby. Je tedy patrné, že rozměry nádob s věkem narůstají a více vyšších nádob lze pozorovat v hrobech mužů.

U výzdoby nádob lze pozorovat narůstání počtu motivů výzdoby na jedné nádobě, narůstání technik výzdoby a počtu druhů zdobených nádob s přibývajícím věkem a v souvislosti s pohlavím. Málo druhů zdobených nádob lze pozorovat u dívek kategorie *infans*, zatímco u chlapců je skladba nádob pestřejší, postupně tato skladba narůstá do rozmanitosti a u obou pohlaví kategorie *senilis* se objevují už jen opět zdobené poháry. Co se týče technik výzdoby, u dětí ženského pohlaví a nedospělých dívek, případně i u žen kategorie *adultus* lze pozorovat využití zejména kolku, zatímco u stejných kategorií u mužů se objevuje i rytá výzdoba. U kategorie *senilis* je to už opět pouze kolkování. U žen kategorie *adultus* a *maturus* je pozorovatelné i hřebenování, slámování nebo přesekávané okraje. Motivy jsou u mužského pohlaví všech věkových kategorií spíše jednoduché, u žen se od juvenilního věku do věku *maturus* objevují složitější motivy, jejichž pestrost u kategorie *maturus* vrcholí. Opět tedy nejrepresentativnější nádoby, nejvíce zdobené nádoby s nejrozmanitější výzdobou co do technik i motivů, lze najít u kategorie *maturus*, tedy u

starších vážených jedinců společnosti. Patrné je, že nádoby u mužů jsou spíše jednoduchých motivů, z čehož lze usuzovat, že ženy snad dbaly více na estetický vzhled nádoby.

U dětí a nedospělých jedinců je počet nádob v jednom hrobě vyšší u chlapců, než u dívek, u dospělých jedinců se tento poměr obrací. U žen se pak objevují vyšší počty nádob v jednom hrobě, ale i vyšší počet na keramiku bohatých hrobů. Naopak v hrobech mužů se častěji objevuje jeden druh nádoby ve větším počtu v jednom hrobě. Tak např. u žen kategorie *adultus* se džbánky objevují v počtu 0-3 kusy a ostatní nádoby maximálně po jednom kuse, zatímco u mužů džbánky po 0-4 kusech, poháry a mísy až po dvou kusech. Dle mého názoru, větší počet jednoho druhu nádoby v jednom hrobě je u mužů způsoben většími píčími sety, souvisícími snad s rituály nebo shromážděními, kterých se muži jako bojovníci a vůdci společnosti zřejmě účastnili ve větší míře než ženy. U žen pak větší počet nádob tvoří hrnce, konvice a amfory, tedy nádoby odrážející jejich roli ve společnosti. U dětí by nepoměr mezi pohlavími mohly způsobovat jejich budoucí role, které jim společnost předurčuje.

7.6 Porovnání keramiky v hrobech s bohatšími a chudšími výbavami

Předmětem studia jsou v tomto oddíle bohaté hroby či hroby s bohatší výbavou z hlediska jejich keramických nádob. Cílem je najít odlišnosti v keramice mezi těmito a chudými hroby na pohřebištích, tedy zjistit, jak a jestli se mezi těmito hroby keramika liší, případně v jakých aspektech. Jako bohaté a bohatší hroby jsou brány hroby definované v kapitole 5 *Pohřby obsahující bohatší výbavu*.

7.6.1 Keramika z bohatých hrobů pohřebiště Hoštice I

Hroby obsahující nejbohatší výbavu na pohřebišti Hoštice I byly: I-803, 862, 939 a I-949. Co se týče tvarové škály, zastoupeny zde byly zejména džbánky, mísy a poháry, tedy standardní soubor píčích nádob, a jedna konvice, která při obřadech mohla také sloužit. Džbánky byly do hrobů ukládány po 1-2 kusech. Co se týče rozměrů nádob, jedná se o nádoby s větším objemem. Větší jsou mísy, džbánky a některé poháry. Konvice svými rozměry nevyniká nad ostatní z pohřebiště. Co se týče přítomnosti uch, výčnělků a otvorů ve stěnách, tyto prvky jsou zastoupeny na příslušných typech nádob, ale není tomu tak ve velkém počtu. Křížky na dně nebyly zjištěny na žádné nádobě z těchto hrobů. Výzdobu nesly všechny poháry a také dvě mísy. Výzdoba je pravidelná i nedbale provedená, výzdoba není příliš

variabilní. Ve třech hrobech se našly vždy dvě zdobené nádoby, v jednom žádná. Povrch do oranžova nebo červena byl na všech pohárech a na jedné míse. Pouze jeden pohár měl povrch hlazený.

Hroby s bohatší výbavou (I-800, 802, 810, 826, 837, 840, 843, 856, 863, 864, 870, 872, 873, 878, 881, 883, 884, 900, 901, 917, 918, 934, 945, 947 a I-954) obsahovaly džbánky, mísy, většinu pohárů z pohřebiště, dále hrnce, konvice a jednu amforovitou nádobu. Džbánky a poháry byly do hrobových výbav ukládány po 1-2 kusech, ostatní nádoby po jedné. Co se týče rozměrů nádob, nádoby jsou více variabilní, např. džbánky dosahují i větších rozměrů a jejich objem není nikdy pod 0,2 l. Nejmenší zástupci mezi džbánky tedy z bohatších hrobů nepocházejí. Větší variabilita hodnot objemů je pozorovatelná i u pohárů, kde se objevují menší tvary i poháry objemnější, největší na pohřebišti. U mís se objevují i menší kusy, ale naopak i objemnější nádoby, které jsou v převaze. Hrnce jsou také zastoupeny většími i menšími kusy, stejně tak i konvice. Co se týče uch, ucha se objevují, kromě typických nádob s uchy jako jsou konvice a džbánky, častěji i na mísách. Mísy mají také výčnělky, dvě mají nožky, dvě otvory ve stěně a jedna křížek na dně. Dvě mísy nesly kombinaci hned několika těchto prvků. Až na jednu výjimku, mají výčnělky všechny hrnce. Ostatní nádoby nemají výčnělky, otvory ve stěnách ani křížky na dně. Výzdoba byla aplikována na téměř všechny poháry, dva hrnce, džbánek a také se poměrně často vyskytuje na mísách. Výzdoba je provedena kolkem, rytím, vpichy nebo jen jako zdrsnění povrchu hřebenováním. Výzdoba je více či méně pravidelná nebo nedbale provedená. V některých případech je hustě kladená, s pestrou škálou motivů, jindy je naopak řídká, s malým počtem motivů. Oranžový nebo červený povrch je častý na pohárech a mísách, objevuje se i na džbáncích. Je poměrně častý. Hlazený povrch se v této skupině hrobů objevuje, ale leštěný nebyl ani jeden povrch nádoby.

Mezi hroby s bohatší výbavou bychom mohli zařadit i hroby I-818, 821, 830, 855 a I-944, které nelze ještě úplně zařadit mezi hroby s chudou výbavou, ale jejich výbava není ani tak bohatá jako u výše jmenovaných. Nalezeny zde byly džbánky po 1-2 kusech, mísy po 1 kuse a neurčená nádoba. Džbánky byly menších rozměrů, ale jejich objem ani zde neklesl pod hodnotu 0,2 l. Mísy jsou spíše středních hodnot, co se týče objemu, ani příliš malé, ani velké. Všechny džbánky mají ucha, a rovněž všechny mísy mají ucha nebo výčnělky, často po dvou kusech. Křížek na dně nebo otvory ve stěně nebyly zjištěny ani jednou, stejně tak hlazený nebo leštěný povrch. Ani jedna nádoba neměla oranžový nebo červený povrch.

U ostatních hrobů jsou zastoupeny všechny typy nádob. Džbánky jsou větších i menších rozměrů, ale na rozdíl od předchozích skupin se zde objevují i džbánky s objemem pod 0,2 l, většina džbánek má objem do 0,5 l. Ostatní nádoby jsou velmi různorodé co do objemů, ve všech kategoriích nádob se objevují nádoby menší, ale i ty objemnější. U pohárů se zde neobjevují ty nejobjemnější kusy, ty pochází z bohatších hrobů. V chudých hrobech se objevují i džbánky bez uch, které z bohatších výbav neznáme. Hrnce mají i zde většinou výčnělky, ale v menším počtu na jedné nádobě. Všechny konvice mají ucha. Na mísách se objevují ucha, výčnělky, nožky i otvory ve stěnách, ale kombinace těchto prvků se objevují maximálně v podobě uch a výčnělků. Nalezeny zde byly i dvě nádoby s křížkem na dně. V této kategorii hrobových výbav se v jako jediné objevuje leštění i hlazení nádob, dokonce i nádoby přepálené. Ty by mohly vypovídat o využívání předmětu i v živé kultuře, ne pouze jako symbolického předmětu ke slavnostem a jako milodaru, vzhledem k tomu, že se nejedná ani o pohřby žárové, čímž by k přepálení mohlo dojít na hranici. Oranžový nebo červený povrch se zde také objevuje, ale hnědě zbarvené keramiky je výrazná většina.

7.6.2 Keramika z bohatých hrobů pohřebiště Hoštice IV

Hroby na pohřebišti Hoštice IV ani zdaleka nedosahují takové rozmanitosti materiálu a tvaru předmětů jako na pohřebišti Hoštice I. Nejbohatší hroby zde lze přirovnat k hrobům s výbavou těsně nad chudými hroby u Hoštic I. Mezi nejbohatší hroby zde patří hroby IV-840, 841 a IV-856. Tyto hroby obsahovaly džbánky, mísy a jeden pohár. Džbánky patří, co se týče objemu, mezi menší kusy, mísy jsou větší i menší, pohár se nedochoval celý. Ne všechny džbánky mají ucha. Mísy nesou ucho, výčnělek nebo dvojici otvorů, ale vždy jen maximálně jeden prvek na jedné nádobě. Křížky na dně nemá žádná z nádob. Leštěný povrch neměla ani jedna nádoba, hlazený jedna. Dvě nádoby byly zdobeny. Výzdoba je spíše řídká, nedbale provedená. Povrch do oranžova měly pouze dvě nádoby.

Keramika chudých hrobů byla zastoupena džbánky, mísami, hrnci a amforami. Nádoby byly různě objemné, jednalo se o malé i velké kusy. Džbánky mají většinou ucha, jeden měl na dně křížek. U mís se objevují ucha, výčnělky a nožky, jednou se objevily všechny prvky na jedné nádobě. Amfory jsou bez uch. Žádná nádoba nebyla leštěna nebo hlazena, přepálení bylo zjištěno u jedné z amfor. Zřejmě se tak jedná o kuchyňskou keramiku, vzhledem k tomu, že nebyla nalezena v žárovém pohřbu. Téměř všechny nádoby jsou v odstínech hnědé barvy, žádná není zdobena.

7.6.3 Keramika z bohatých hrobů pohřebiště Ivanovice VI

Nejbohatšími hroby na pohřebišti Ivanovice VI byly stanoveny hroby VI-806, 809, 810, 812, a VI-816. Tyto hroby jsou svou výbavou na úrovni bohatších hrobů pohřebiště Hoštice I. Obsahovaly džbánky, mísy, konvice, pohár a neurčenou nádobu. Co se týče rozměrů, džbánky jsou větších i menších objemů, většina z nich se ale přibližuje hranici 1,0 l. Konvice zde nalezené patří mezi ty objemnější, stejně tak mísy a pohár. Všechny džbánky mají ucha. Na mísách se objevilo ucho, výčnělky a otvory ve stěně, ale vždy pouze jeden prvek na jedné nádobě. Křížek na dně neměla žádná nádoba. Leštění nebylo zjištěno ani jednou, hlazení čtyřikrát. Většina nádob má povrch zbarvený do hněda. Zdobeny byly tři nádoby, výzdoba je dvakrát provedena kolkem a jednou rytím. Je pravidelná, hustá i řidší, motivy jsou podobné, nejsou pestré.

Na pohřebišti Ivanovice VI byly odkryty také hroby připomínající svou hrobovou výbavou hroby na úrovni mezi bohatými a chudými. Jedná se o hroby VI-807, 813, 817 a VI-819. Nalezeny zde byly džbánky, mísy, konvice, poháry a neurčená nádoba. Co se týče rozměrů, džbánky jsou menší i objemnější, objemnější převažují. Pohár je menší, stejně tak konvice. Mísy jsou většinou průměrné, jedna je větší. Džbánky a konvice mají ucha. Pouze jedna mísa má ucho, jedna dvojici otvorů ve stěně. Křížek na dně neměla žádná nádoba. Nádobu nebyly leštěné, dvě byly hlazené. Povrch byl většinou zbarven do hnědých odstínů. Zdobeny byly tři nádoby. Dvě byly zdobeny kolkem, výzdoba je hustě kladená, pravidelná, motivy jsou podobné, ne příliš rozmanité. Rytou výzdobou nesl jeden džbánek.

Keramika z chudě vybavených hrobů byla zastoupena džbánky, mísami a konvicemi. Džbánky byly objemnější i menší, spíše ale menších hodnot pod 0,5 l. Mísy byly spíše menší co do objemu. U konvic nemohl být objem zjištěn, vzhledem ke stavu jejich dochování. Tyto nádoby jsou hodně fragmentarizované, přesnou podobu známe u menšiny z nich. Džbánky a konvice měly ucha, mísy ucha, výčnělky nebo otvory ve stěně, ale vždy pouze jeden prvek na jedné nádobě. Hlazený, leštěný nebo přepálený povrch neměla ani jedna nádoba. Všechny nádoby byly zbarveny do hněda, případně až černá. Zdoben byl pouze jeden džbánek a to rytou linií.

7.6.4 Keramika z bohatých hrobů pohřebiště Tvořihráz

Pohřebiště Tvořihráz se vyznačuje svými bohatými hroby mezi ostatními pohřebišti. Všechny zde odkryté hroby lze totiž zařadit mezi hroby bohaté či bohatší. Žádný chudě vybavený hrob zde nebyl odkryt. Hroby obsahovaly džbánky, mísy, poháry, hrnec a amfory. Nádoby byly oproti ostatním pohřebišťům sice zastoupeny v hojnějším počtu, ale byly menších rozměrů. Džbánky mají ucha, mísy ucha nebo otvory ve stěně, vždy jeden typ prvku na jedné nádobě. Hrnec měl čtyři výčnělky. Amfory měly ucha nebo výčnělky. Jeden pohár stál dokonce na nízké nožce a měl otvor ve dně. Křížek na dně nádoby nebyl zjištěn ani jednou. Povrch byl většinou hlazený, ale i leštěný, jednou přepálený. Jedná se o mísu z žárového pohřbu, k přepálení tak mohlo dojít během kremace. Nádoby jsou často červené barvy, často jsou také zdobené. Výzdoba je provedena kolkem, je pravidelná, někdy méně. Některé nádoby nesou více různých motivů výzdoby.

7.6.5 Shrnutí

Při rozdělení hrobů do čtyř skupin – na hroby bohaté (kategorie 1), bohatší (kategorie 2), chudé (kategorie 3) a kategorie mezi chudými a bohatšími (kategorie 2/3), pak dojdeme k závěru, že tyto skupiny skýtají určité podobnosti v rámci své skupiny a odlišnosti od ostatních. Keramika tak byla zřejmě přidávána do hrobových výbav s přihlédnutím na její celkový tvar, rozměry i úpravy povrchu.

Kategorie 1 je charakteristická zejména přítomností nádob picích servisů, tedy přítomností džbánek, mís a pohárů, případně i konvic. Nádoby jsou oproti ostatním skupinám objemnější, často se jedná o největší nádoby z pohřebišť. Výjimku tvoří Tvořihráz, kde jsou i malé nádoby, ale zase je jich v jednom hrobě více od jednoho druhu. Oproti ostatním skupinám se zde objevuje častěji i více nádob jednoho typu v jednom hrobě (např. poháry). Nádoby mají ucha, výčnělky nebo otvory ve stěnách, ale ani jednou se zde neobjevil křížek na dně. Často se objevuje výzdoba nádob, která je pravidelná i nepravidelná, ale motivy nejsou tolik pestré. Nádoby jsou často oranžového nebo červeného povrchu. Povrch je upravován zejména hlazením, v Tvořihrázi často leštěním. Objevila se zde i jedna přepálená mísa, ale to by mohl důsledek toho, že mohla být součástí procesu kremace.

Kategorie 2 zahrnuje větší tvarovou škálu keramiky. Kromě picích a jídelních souborů se zde objevuje i více keramiky, která je typická spíše pro sídlištní kontext, jako jsou např. amfory. I zde se vyskytují poháry i po dvou kusech, stejně jako v kategorii 1. Škála hodnot objemů nádob je zde ale pestřejší. Nádoby jsou větších, ale i menších rozměrů, ale nikdy

nejdou menší než 0,2 l a většinou se jedná spíše o větší zástupce svého druhu. Nádoby mají ucha, výčnělky, nožky i otvory ve stěně, objevují se i kombinace těchto prvků. Křížek na dně měla pouze jedna nádoba. Hrnce nesou výčnělky většinou po 4 kusech. Výzdoba je mnohem variabilnější, je pravidelná i nedbalá, hustě i řídko kladená a objevuje se zde i více výzdobných technik – kolkování, hřebenování, rytí. Povrch je často oranžový nebo červený. Objevuje se hlazení, leštění a přepálení zde není doloženo.

Kategorie 2/3 se vyznačuje opět pestrou škálou keramických tvarů. Nádoby jsou menších rozměrů, ale opět nejsou doloženy hodnoty pod 0,2 l. Džbánky jsou spíše menší, stejně tak poháry a konvice, mísy dosahují průměrných hodnot. Objevují se ucha, výčnělky i otvory ve stěnách nádob, ale neobjevují se kombinace těchto prvků. Nebyly zjištěny ani křížky na dně. Objevuje se výjimečně hlazený povrch, leštění nebylo zjištěno. Červený nebo oranžový povrch je zastoupen v malém počtu. Výzdoba je provedena kolkem nebo rytím, je hustá i řídká, pravidelná i nepravidelná. Motivů je uplatňováno méně.

Kategorie 3 zahrnuje opět všechny tvarové typy nádob. Rozměry jsou většinou menší a objem klesá i pod hodnotu 0,2 l. Objevují se i džbánky bez uch, které z předchozích kategorií neznáme. Hrnce mají výčnělky, ale v menším počtu na jedné nádobě. Na mísách se objevují ucha, výčnělky, otvory ve stěně i nožky, ale tyto prvky nejsou v kombinacích na jedné nádobě. Oproti ostatním kategoriím je zde častější výskyt křížků na dně nádoby. Pokud je povrch nádoby upraven, pak hlazením nebo leštěním. Ve větší míře se oproti předchozím kategoriím objevuje přepálený povrch, který by tak mohl dokládat ukládání keramiky běžně používané v živé kultuře jako kuchyňské zboží. Keramika může být zdobená, objevuje se kolkování a rytí. Kolkovaná výzdoba je pravidelná i nepravidelná, spíše řídká, ale není to pravidlem. Motivy jsou jednodušší i složitější. Oranžový nebo červený povrch se objevuje výjimečně.

Z jednotlivých kategorií je patrné postupné zmenšování nádob podle bohatosti hrobové výbavy. Ty se směrem k chudým hrobům neustále zmenšují. Pozorovat lze i úpravy povrchu v podobě hlazení a leštění, kdy hlazení se objevuje zejména u hrobů kategorií 1, 2 a 2/3, kdežto chudé hroby obsahují keramiku hlazenou i leštěnou. Výjimkou je pohřebiště Tvořihráz, kde jsou nádoby převážně leštěny. Pozorovat lze také, že prvky, jako jsou ucha, výčnělky a otvory ve stěně nádob, se objevují v kombinacích na jedné nádobě v bohatších hrobech a směrem k chudým hrobům se tyto kombinace vytrácí. Pozorovatelný je také výskyt výčnělků na hrncích, kterých v chudých hrobech ubývá. Stejně tak ubývá uch na džbancích, které se v bohatších hrobech prakticky bez uch nevyskytují. Naopak ve výzdobě lze hledat odlišnosti pouze v její technice, ne v motivech nebo pravidelnosti. Směrem od nejbohatších

hrobů jsou nádoby zdobeny různými technikami, ke kolku se přidává rytí, hřebenování nebo vpichy. Co se týče přepálení nádob, to se vyskytuje pouze v chudě vybavených hrobech. Domnívám se, že tento jev by mohl být způsoben nemožností dané rodiny vyrábět velké množství symbolické keramiky vhodné do hrobových výbav, ale bez užití v běžném životě, v domácnosti. Tyto rodiny pak mohly přistupovat k tomu, že do hrobových výbav ukládaly i nádoby, které běžně používaly, ale již např. dosloužily, nebo bylo třeba je vyměnit, případně neměly vyrobenou další keramiku, kterou by mohly v nastalé situaci využít pro pohřeb zemřelého. Úpravy povrchu a rozměry nádob jsou zřejmě důkazem stratifikace společnosti na bohatší vrstvu a vrstvu chudých.

7.7 Analýza hrobových inventářů obsahující keramiku i nekeramické přídavky

Tato část práce se zabývá keramikou z hlediska toho, jaké další předměty tvořily hrobovou výbavu. Zjišťována zde bude podoba keramiky, která se nacházela v inventáři společně s kovovou, kamennou a kostěnou industrií, jantarem a masitými milodary. Cílem je zjistit, zda tyto nekeramické předměty měly vliv na podobu nádob, jejich rozměry, tvar, počet či výzdobu.

7.7.1 Inventáře s kovovou industrií

Ozdobné drobné plíšky byly vyrobeny ze zlata, stříbra a mědi. Zlaté plíšky byly společně s keramikou nalezeny v hojném počtu v hrobě I-802 v Hořticích I a v hrobě 1 v Tvořihrázi. Stejným znakem těchto výbav je mísa se čtyřmi uchy a nádoby s úpravami povrchu. V prvním případě se jedná o hřebenovaný hrnec, v druhém o leštěné a hlazené nádoby a dva zdobené poháry. Nádoby patří spíše mezi větší zástupce svého druhu. Jeden hrob obsahoval zlaté a stříbrné plíšky a neobsahoval žádnou nádobu. Plíšky se tedy neváží na přítomnost keramiky. Co se týče měděných plíšků, ty byly nalezeny ve dvou hrobech (I-818 a I-856). Hrobová výbava se zde značně liší, shodu lze hledat v přítomnosti džbánu a mísy. I zde jsou některé nádoby větších rozměrů.

Zlaté záušnice pochází z hrobů I-837 a I-949. Keramika je shodná pouze v tom, že oba hroby obsahují džbánek nebo džbány, které patří i mezi větší kusy. Také ostatní nádoby lze zařadit většinou mezi ty větší, ale tvarově již nejsou shodné. V jednom z hrobů byly nalezeny i dva zdobené poháry s hlazeným povrchem. Z hrobu I-949 pochází i stříbrné záušnice.

Měděná záušnice pochází z hrobů I-803 a I-878. Společným znakem pro obě hrobové výbavy, co se týče keramiky, je přítomnost džbánu. Nádoby jsou ale spíše menších rozměrů, dvě jsou zdobené.

Měděné dýky se nacházely často v hrobových výbavách s poháry, mísami s uchy nebo výčnělky a džbány. Větší proporce nádob lze hledat u mís i pohárů, některé džbány jsou také větší. Až na jeden hrob se nachází v hrobové výbavě minimálně jedna zdobená nádoba. Často se také objevuje hlazení nebo leštění povrchu nádob.

Měděná šídla se téměř vždy objevují v hrobové výbavě společně s pohárem a hrncem. Až na jednu výjimku, je v souboru nádob vždy jedna hlazená nádoba a minimálně jedna zdobená nádoba, ale objevuje se jich i více. Poháry jsou i zde větších rozměrů.

Měděné jehlice se vždy objevují s kostěnými knoflíky, ale ne vždy s keramikou. Společným znakem hrobových výbav s keramikou je přítomnost džbánu. Nádoby ale nedosahují větších rozměrů, nejsou ani hlazené, leštěné nebo zdobené.

7.7.2 Inventáře s kamennou industrií

Kamenné šipky se neváží striktně na keramické nádoby, některé hrobové výbavy s šipkami neobsahovaly ani jednu nádobu. Často jsou ale v hrobových inventářích zastoupeny džbány, méně pak i mísy a poháry. Všechny tři druhy nádob jsou zde zastoupeny vyššími (převažují) i nižšími kusy. Nádoby bývají v těchto hrobech někdy zdobené, ale rozhodně to není pravidlo a ani tento znak nepřevažuje. Několik nádob bylo hlazeno, ale opět je tato úprava povrchu v menšině. Některé hrobové výbavy obsahují minimum nádob (1-2 kusy), některé žádné, ale většinou se objevuje spíše vyšší počet nádob – 4 kusy.

Kamenná dýka byla nalezena pouze v jednom hrobě (I-910). Nacházela se zde společně s mísou s výčnělkem a džbánkem. Obě nádoby byly nezdobené, bez úprav povrchu a spíše nižších rozměrů.

Nátepní destičky byly většinou v hrobových výbavách společně s keramikou, ale není to pravidlem. Nádoby zde nalezené byly zejména džbány, poháry a mísy. Zhruba polovina nádob všech tří druhů je větších rozměrů. Nádoby jsou také často zdobené, leštěné nebo hlazené. Mísy mají někdy ucha, jindy jsou prosté. Téměř ve všech hrobech se objevuje kombinace mísy a jednoho nebo dvou džbánků, případně džbánu a poháru.

Ostatní štípaná industrie zastoupená škrabadly, úštěpy, čepelemi, segmenty, zobci, hroty a odštěpovači se nacházela většinou v hrobových výbavách společně s keramickými nádobami. Většinou se jedná o džbány, mísy a poháry. Poháry jsou i větších rozměrů, ostatní nádoby

většinou menších a průměrných rozměrů, ale existují i výjimky. Poměrně často se objevuje výzdoba a hlazení nádob. Všechny misky mají ucha, výčnělky nebo otvory ve stěnách, ale tyto prvky se ani jednou nevyskytly v kombinacích. Většinou hrobová výbava obsahuje mísu a džbánec nebo džbánek, případně pohár a džbánec nebo dva poháry, nebo všechny tři druhy nádob.

Pískovcový brousek byl nalezen pouze jeden, a to v hrobě I-915, kde se nacházel společně s dvěma zdobenými poháry a lukostřeleckou výbavou.

Dále byl z hrobových jam vyzvednut drtič nebo otloukač (I-908), který se nacházel v hrobové jámě s rozměrnou amforovitou nádobou.

Pouze z hrobu I-803 pochází kamenný korálek. Byl nalezen v hrobové výbavě společně s nízkým džbánkem, nízkou zdobenou mísou, konvicí a nižším zdobeným pohárem.

Zlomky hematitu pochází pouze z hrobu I-907, kde byly nalezeny s konvicí, džbánkem, zdobenou mísou a částí zdobeného poháru. Nádoby jsou menších rozměrů, nejsou hlazené, ani leštěné.

7.7.3 Inventáře s kostěnou industrií

Kostěné knoflíky s V-vrtáním byly nalézány v hrobovém inventáři společně se džbánek, mísami, poháry, ale také konvicemi a hrnci, což je způsobeno tím, že se knoflíky nachází zejména v ženských hrobech, stejně tak i konvice a hrnce. Většinou se nádoby nalézají v těchto hrobech v kombinaci mísa-džbánec, mísa-džbánec-pohár, případně i s konvicí nebo hrncem. Některé džbánek, misky, konvice a poháry jsou větších rozměrů, ale většina je průměrných hodnot. Hrnce jsou spíše větších rozměrů. Počet nádob v hrobové výbavě se liší, někdy není ani jedna, jinde až pět nádob. Počet nádob se neodvíjí od počtu knoflíků v hrobě. Hrnce mají většinou výčnělky, u mís se objevují ucha, výčnělky, otvory ve stěně, nožky, někdy i kombinace těchto prvků, některé misky jsou prosté, bez těchto prvků. Výzdobu nesou poháry, výjimečně se objevuje i na jiných nádobách, hlazené jsou pouze poháry.

Kostěné závěsky byly nalezeny tři (I-803, 821 a I-864). Jeden měl elipsovité tvar, zřejmě byl součástí náhrdelníku společně s dalšími kostěnými komponentami zde nalezenými. Z nádob zde byl nalezen pohár, džbánec, konvice a mísa. Nádoby jsou spíše menších rozměrů, dvě jsou zdobené, všechny bez úprav povrchu v podobě hlazení či leštění. Ve zbylých dvou případech se jedná o lukovité závěsky. Oba se nacházely v hrobové výbavě společně se džbánek, u jednoho byla ještě mísa s uchy a výčnělky a drobná nádobka (snad naběračka), u druhého zdobený pohár. Všechny nádoby jsou spíše větších rozměrů, pouze

jedna je zdobená a hlazená. Lukovité závěsky se váží na výbavy s lukostřeleckými předměty. V hrobě I-821 s lukovitým závěskem bylo nalezeno i kostěné šídlo.

Kostěné hladítko bylo nalezeno v hrobě VI-807 společně s mísou a džbánkem průměrných rozměrů, bez úprav povrchu.

V hrobě I-917 byl nalezen kostěný hrot. Ve výbavě byly mimo jiné dále dva poháry (jeden zdobený), zdobená mísa s výčnělkem a džbánek. Některé nádoby jsou spíše větších rozměrů (pohár a mísa), zbylé menších a průměrných hodnot. Pouze jedna nádoba je hlazená.

V hrobě 4 v Tvořihrázi byl nalezen kostěný korálek. Z keramiky zde byl nalezen džbán, hrnec, pohár, mísa, amfora a amforovitá nádoba. Velkých rozměrů je džbán a amforovitá nádoba, ostatní jsou menších rozměrů. Zdoben je pouze pohár, ale většina nádob je leštěna nebo hlazená.

Z hrobových výbav pochází také tři kostěné kroužky (I-949, VI-809, Tvořihráz 2). Ve všech hrobech se nacházely 2-3 džbánky. V Tvořihrázi jsou menších rozměrů, ostatní naopak větších. Nalezeny zde byly také mísy, opět spíše menších rozměrů, v Tvořihrázi dále 9 menších pohárů. Zdobené nádoby pochází pouze z Tvořihráze, kde tvoří většinu, a tyto nádoby jsou i často leštěné. Mísy zde nalezené mají maximálně jedno ucho. Nachází se v inventářích s lukostřeleckou výbavou. Z hrobu 2 v Tvořihrázi pochází i dva kančí kly.

Ulity plžů byly nalezeny ve třech hrobech – I-803, 821 a I-830. V prvním a posledním hrobě zřejmě byly ulity součástí náhrdelníku. Od počtu nalezených ulit nelze odvíjet žádným způsobem počet nádob v hrobech. Ze všech tří hrobů pochází mísy spíše průměrné výšky, pouze jedna má ucha a výčnělky. Ze dvou hrobů pochází džbánky – jeden větší, jeden menší, jeden ve zlomcích. V jednom hrobě byla nalezena malá nádobka, snad naběračka, v jiném zase konvice a pohár menších rozměrů. Zdobené nádoby pochází pouze z jednoho hrobu. Žádné nádoby nebyly leštěné nebo hlazené.

7.7.4 Inventáře s jantarem

Zlomky jantaru, snad korálku, pochází z hrobu číslo 2 v Tvořihrázi s úpravou hrobové jámy. V hrobové výbavě bylo nalezeno také množství zdobených pohárů s leštěným povrchem, zdobené a leštěné džbánky a džbánek hladký a hladká mísa s uchem. Všechny nádoby byly spíše průměrných a menších rozměrů.

Mezi nálezy z pohřebišť patří i dva jantarové korálky z hrobů I-853 a I-907. V obou hrobových výbavách byl nalezen džbánek s konvicí. Z jednoho hrobu pochází i zlomek

zdobeného poháru. Konvice je rovněž zdobená. Nádoby jsou spíše nižších rozměrů, nenesou většinou úpravu povrchu (dvě jsou zdobené).

7.7.5 Inventáře s masitými milodary

Kosti prasete, konkrétně kosti končetin, byly nalezeny ve čtyřech hrobových jámách (I-806, 837, 870 a I-931). Přestože se jedná o méně kvalitní části masa, hrobová výbava nebyla ve všech případech chudá. Kvalita masa mohla odrážet bohatství jedince, ale v případě kostí končetin tomu tak není. Ve všech hrobech byl nalezen minimálně jeden džbánek, téměř ve všech mísa, u dvou i zdobené poháry a v jedné hrobové výbavě se nacházel také hrnec. Všechny druhy nádob jsou zastoupeny vyššími i nižšími jedinci. Všechny mísy mají ucha a kosti byly uloženy právě do nich. Všechny poháry jsou zdobené a hlazené.

Kosti, které odráží uložení kýty do hrobové jámy, byly nalezeny ve výrazně větším množství hrobů. Až na tři výjimky, které neobsahovaly mísu, byly vždy kosti kýty uloženy do mísy. I když se jedná o kvalitní část masa, ne vždy byla ukládána do bohatých hrobových výbav, ale většina bohatých a bohatších hrobů tyto kosti obsahuje. Nádoby nalezené společně s kostmi kýty prasete jsou kromě mís také džbánky, poháry, hrnce a konvice. Všechny druhy nádob jsou vyšších i nižších rozměrů. Téměř v každém hrobě se objevují kombinace mísa-džbánek, méně pak džbánek-pohár nebo mísa-džbánek-pohár. Zdobené jsou téměř všechny poháry, některé mísy a džbánky, stejně tak tomu je u hlazeného povrchu. Na mísách se objevují ucha, výčnělky, otvory ve stěně, nožky i kombinace těchto prvků.

Kosti krkovičky prasete se nachází ve stejných hrobech jako kosti kýty, i když ne ve všech. Některé tyto hroby lze zařadit k bohatším, některé ale naopak k chudě vybaveným. Skladba nádob je stejná jako u hrobových výbav s kostmi kýty, vzhledem k tomu, že se jedná o stejné hroby. Nádoby jsou opět vyšší i nižší, džbánky spíše vyšší. Výzdoba, hlazení, kombinace nádob i kombinace prvků na mísách – to vše je shodné s předchozí zkoumanou skupinou hrobů.

Kosti končetin tura se našly ve třech hrobových jámách (I-821, I-938, VI-812). V jednom případě byly uloženy s kostmi hřbetu ovce nebo kozy, jednou s kýtou prasete a jednou samotné, bez zastoupení dalších kostí jiných druhů zvířat. Výbavy těchto hrobů jsou ve dvou případech bohatší. Skladba nádob je následující: dvakrát jedna mísa a dva džbánky (u jednoho hrobu navíc ještě drobná nádobka, u druhého zlomky neurčené nádoby) a jednou dvě mísy a jeden džbánek. Kosti jsou vždy uloženy v míse. Džbánky i mísy jsou převážně větších rozměrů. Dva džbánky jsou hlazené, výzdobu nesly pouze zlomky neurčené nádoby. Dvě

mísy mají ucha, jedna má výčnělky a nožky, jedna ucha a výčnělky. Objevuje se větší počet těchto prvků a jejich kombinace.

Kosti tura, nazvané jako část pečeně, byly nalezeny ve třech hrobových jámách (I-821, I-909 a hrob 1 v Tvořihrázi). Dva z těchto hrobů lze označit jako bohatší, hrob I-909 je naopak velmi chudě vybavený. Dvě z těchto výbav obsahovaly kombinace džbánek-mísa, mezi další keramické nádoby patří hrnec, amforovitá nádoba, poháry a neurčená nádobka. Opět se zde setkáváme s nižšími i vyššími nádobami. Hrnec zde nalezený je ale největší ze všech hrnců z těchto pohřebišť. Mísy mají ucha, jedna i výčnělky. Poháry jsou zdobené. Několik nádob je hlazených, poháry jsou leštěné. Kosti byly uloženy v míse, pokud se v hrobovém inventáři nacházela.

Kosti kýty tura byly nalezeny v hrobech I-938 a VI-812, což jsou hroby obsahující již kosti končetin tura. Džbánky jsou vyšší, stejně tak většinou i mísy. Dva džbánky byly hlazené, zdobené byly pouze zlomky neurčené nádoby. Dvě mísy mají ucha, třetí má výčnělky a nožky. Kosti byly uloženy v míse.

Kosti končetin ovce nebo kozy byly nalezeny pouze v hrobě I-872, kde se nacházely společně s kostmi kýty. Jedná se o bohatší hrob, z keramiky obsahoval džbánek, konvici a mísu. Kosti byly uloženy v míse. Všechny tři nádoby jsou menších rozměrů, nejsou zdobené, hlazené, ani leštěné. Mísa má ucho a nožky.

Kosti kýty ovce nebo kozy byly nalezeny v hrobech s bohatší i chudší výbavou. Většinou byly kosti nalezeny v míse. Skladba nádob v hrobech je především mísa se džbánkem nebo více džbánky, případně i s konvicí. Nádoby jsou většinou menších rozměrů nebo dosahují průměrných hodnot. Zdobená byla pouze jedna mísa a jeden džbánek, leštění bylo zjištěno jednou, hlazení ani jednou. Na mísách se objevují ucha, jednou nožky, jednou otvory ve stěně, ale kombinace těchto prvků na jedné nádobě se téměř nevyskytují.

Kosti hřbetu ovce nebo kozy byly nalezeny spíše v chudě vybavených hrobech, obsahujících pouze keramiku, vyjma hrobu VI-809. Nálezy pochází ze tří hrobů: I-938, I-950 a VI-809. Všechny tyto hroby obsahují 1-3 džbánky, dva z nich mísy v počtu 1-2 kusy. Pokud byla v hrobě mísa, kosti ležely v ní. Nádoby jsou spíše průměrných rozměrů, jedna mísa a jeden džbánek je větší. Jeden džbánek byl zdoben rytou linií, jeden měl leštěný povrch. Mísy mají většinou po jednom prvku – ucha, výčnělky, otvory ve stěně, jedna má i nožky.

7.7.6 Shrnutí

Nádoby nalezené společně s předměty z kovu odráží to, co kov ve společnosti eneolitu znamenal. Jednalo se o vzácný materiál, předměty z něj vyrobené nabývaly luxusní podoby a byly proto také většinou nalezeny v bohatých hrobových výbavách. Keramika nalezená s těmito předměty je větších rozměrů, často má povrch upraven hlazením nebo leštěním, objevují se zde zdobené nádoby, mísy nesou kombinace prvků (ucha, výčnělky atd.) a objevují se i poháry, spojované s picími rituály. Zejména lze toto všechno pozorovat u ozdob ze zlata a měděných dýk. Stříbrné a měděné ozdoby jsou v hrobových výbavách s keramikou stejných znaků, ale ne vždy tyto znaky převažují. Je zde větší variabilita nádob.

V inventářích s kamennou industrií nelze již pozorovat stejné znaky nádob jako v případě kovů. Nádoby již nejsou tak často vyšších rozměrů, vyskytují se i průměrné a menší hodnoty, stejně tak nelze pozorovat větší zastoupení zdobených nádob a nádob s dalšími úpravami povrchu. Výjimkou jsou hrobové výbavy s šípkami, nátepními destičkami a pískovcovým brouskem na dřívky šípů. Tyto předměty jsou spojovány s elitní vrstvou mužů a proto i nádoby v jejich výbavách jsou často hlazené, leštěné nebo zdobené a jedná se zejména o picí sety s poháry. Zlomky hematitu byly nalezeny také s poháry, což je zřejmě odraz toho, že byl hematit využíván pro jejich výzdobu. Obecně ale kamenná industrie nespočívá v hrobech s nejvýstavnějšími nádobami, vyjma pohárů, což je zřejmě na rozdíl od kovů způsobeno dostupnější surovinou pro jejich výrobu.

Kostěné předměty se nachází v hrobech společně s nádobami hlavně průměrných rozměrů, i když odsud pochází i větší kusy, ale ty jsou výjimečné. Počty nádob v hrobě nijak nesouvisí s počtem kostěných předmětů, které jsou někdy větších rozměrů. Přestože byl např. v hrobě objeven velký soubor kostěných knoflíků, nádob zde mohlo být také hodně, ale i minimum. U knoflíků se objevují často mísy s kombinacemi prvků (ucha, výčnělky atd.) a poháry. Lukovité závěsky se pojí s většími nádobami. Korálek z kosti byl nalezen v bohaté hrobové výbavě na pohřebišti Tvořihráz. Jedná se o výjimečný nález, který se nacházel i ve výjimečné výbavě. Z keramiky zde bylo nalezeno množství zdobených pohárů, často se objevuje hlazení či leštění nádob. U kostěné industrie lze nádoby spojovat spíše s těmito vzácnými předměty nebo lukovitými závěskami, které se váží na elitní vrstvu mužů.

Jantar se nachází v hrobových výbavách s nádobami spíše průměrných a menších rozměrů. Nález z Tvořihráze lze spojit s bohatou výbavou, obsahující mimo jiné množství zdobených pohárů a vůbec leštěných nádob. U jantarových korálek z Hoštic I nelze hledat výjimečné nádoby.

Kosti tura byly většinou nalezeny v bohatších hrobových výbavách. A tyto kosti byly často v kombinaci s jinými částmi masa nebo i jinými druhy zvířat. Nádoby v těchto výbavách jsou větších rozměrů, častěji se objevuje hlazení nádob a mísy nesou kombinace prvků. Naproti tomu kosti ovcí nebo koz jsou spíše ve výbavách s nižšími nebo průměrně velkými nádobami, v bohatších i chudších hrobech. Minimálně se objevuje výzdoba na nádobách, hlazení či leštění. Mísy jsou bez kombinací prvků. Kosti prasat jsou v bohatších i chudších hrobech. V bohatších pak zejména kvalitní části masa jako je kýta. Nádoby jsou zde vyšší i nižší, často se objevují poháry a na mísách kombinace prvků. Z tohoto je patrné, že vzácnějším druhem masa bylo maso tura, které se ukládalo do výbav převážně významnějších jedinců ve společnosti. Naopak kosti ovcí nebo koz byly ukládány i k chudým jedincům. Prase lze pak označit jako „střední cestu“, neboť se nachází v bohatších i chudších výbavách. Toto zvíře bylo také nejčastěji využíváno pro maso. Pokud byla v hrobové výbavě mísa, pak bylo maso uloženo do ní, kosti uložené mimo mísu se nachází výjimečně, lze uvažovat snad o uložení do organického obalu, který se nedochoval. Kosti jsou pozůstatkem masitých pokrmů pro zemřelé.

8 Závěr

Jednou z analýz, která byla součástí této práce, je analýze keramiky v závislosti na pohlaví zemřelých. Podařilo se potvrdit, že tvary nádob do určité míry souvisí s pohlavím zemřelých. Jako je tomu i na jiných pohřebištích kultury zvoncovitých pohárů, i zde jsou u obou pohlaví nalézány v téměř stejné míře mísy, džbánky a poháry. Poháry převažují u jedinců mužského pohlaví, z čehož lze usuzovat, že muži se častěji účastnili picích obřadů, kde tyto poháry používali. Ženy naopak měly ve svých hrobových výbavách hrnce a konvice, tedy nádoby související s jejich rolí ve společnosti, kterou byla péče o domácnost. Jedná se tedy o kuchyňskou keramiku. U obou pohlaví se nacházely i amfory či amforovité nádoby. Jejich větší zastoupení lze pozorovat opět v hrobech žen. Tyto nádoby zřejmě sloužily k uchovávání tekutin a mohly se tak využívat jak při obřadech, tak v domácnosti. Z toho důvodu jsou zřejmě nalézány u obou pohlaví. Co se týče prvků na nádobách v podobě uch, výčnělků, nožek, otvorů ve stěnách a křížků na dně, všechny tyto prvky se nachází u obou pohlaví. Nehrají zřejmě žádnou roli při výběru nádob do hrobové výbavy jedince jednoho či druhého pohlaví. Zajímavé ale je, že džbánky bez uch byly nalezeny pouze v mužských hrobech. Usuzuji zde, že džbánky bez uch by nebyly vhodnými nádobami pro běžné užití kvůli své horší manipulaci, proto mohly být opět výsadami obřadů, kde se z nich mohlo pít podobně jako z pohárů, tedy pomocí slámky. Možná se ale také jedná pouze o chybu interpretace, mohlo by se jednat i o nezdobené poháry, které jsou opět výsadou mužů.

Rozměry nádob v hrobech mužů a žen jsou podobné. Vyšší nádoby lze pozorovat v hrobech žen u hrnců, konvic a amfor, v hrobech mužů u pohárů. Opět je zde tedy patrné promítnutí role ženy a muže do hrobové výbavy. Muži, jakožto jedinci stojící v čele společnosti, se účastní obřadů, proto jsou v jejich výbavách vyšší poháry, které jejich moc symbolizují. Naopak ženy symbolizuje keramika, kterou známe spíše ze sídlištních situací, tedy kuchyňské zboží. Vyšší nádoby tohoto typu potom snad odlišují roli ženy a muže v domácnosti. Džbánky a mísy jsou podobných rozměrů u obou pohlaví. Zajímavé je také zastoupení páru pohárů nebo mís v mužských hrobech. Vždy jedna nádoba je větších a jedna menších rozměrů. Opět by mohly symbolizovat vyšší postavení jedince, jehož rodina si může dovolit hned dvě tyto nádoby vyřadit z živé kultury jejich přidáním do výbavy zemřelého.

Rozdíly na keramice u obou pohlaví lze pozorovat i z hlediska výzdoby a úprav povrchu. Ženy mají častěji ve svých výbavách leštěné nádoby. Hlazené nádoby jsou u obou pohlaví téměř vyrovnané. Nepoměr v zastoupení leštěných nádob ale může být způsoben tím, že zde nebyly zkoumány dva vícečetné pohřby z Tvořihráze, které mužské ostatky obsahovaly. Určit

ale, která nádoba kterému jedinci v žárovém pohřbu patří, je nemožné. Z toho důvodu byly z analýzy vyjmuty a výsledek ukazuje na vyšší zastoupení leštěných nádob v hrobech žen. Tyto výsledky ale vychází ze současného stavu bádání a lze předpokládat, s použitím nových metod, zjištění nových závěrů. Obecně lze ale říci, že u mužů se s úpravami povrchu setkáváme ve větší míře. Nádoby jsou nejen zdobené, ale i hlazené a zdobené zároveň, což z hrobů žen v takovém počtu neznáme. V mužských hrobech jsou nádoby častěji zdobeny na větší ploše, zatímco u žen se výzdoba např. na džbancích soustřeďuje jen na určité části nádoby (ucho, výduť nebo podhrdlí). Nádoby z mužských hrobů jsou zdobené také více technikami oproti nádobám z hrobů žen. Uplatňován zde není pouze kolek, ale i rytí nebo plastická výzdoba. V hrobech žen je zase zastoupeno drsnění hrnců. Opět zde tedy narážíme na odlišné role muže a ženy ve společnosti. Muže reprezentují zdobené nádoby s použitím více technik a motivů, s uplatněním na větší ploše nádoby, u žen je výzdoba jednodušší, zejména kolkovaná a objevuje se drsnění kuchyňského zboží. I motivů výzdoby na jedné nádobě je v hrobech mužů možné hledat více. Motivy jsou ale celkově podobné, u mužů se navíc vyskytují trojúhelníkové otisky, u žen šrafované trojúhelníky. Výzdoba u obou pohlaví je pravidelná i nedbale zdobená a u obou pohlaví jsou zdobené hlavně nádoby tzv. picího servisu. U žen bychom mohli předpokládat větší zastoupení zdobené kuchyňské keramiky, u mužů zase picích nádob, ale zdobených hrnců není mnoho a picí nádoby se nachází u obou pohlaví. V hrobech žen může jít o symbol manžela, otce nebo jiného člena rodiny, ale stejně tak o nádoby symbolizující postavení samotného jedince nebo rodiny. Význam zdobených picích nádob v těchto hrobech žen není možné s dosavadními znalostmi o eneolitické společnosti prozatím přesněji určit.

Nádoby v jednom hrobě dosahují počtu 0-6 kusů u obou pohlaví, celkově v hrobech mužů bylo ale nalezeno více nádob a také na každém pohřebišti hrob s největším počtem nádob patřil muži. Hroby žen celkově obsahovaly až o třetinu méně nádob než hroby mužů. Obě pohlaví ale nejčastěji ve svých výbavách měly 2 nebo 3 nádoby, ostatní počty jsou v menšině. Většinou jsou nádoby ukládány po jednom kuse od jednoho druhu do jednoho hrobu, výjimku tvoří džbánky. Výjimečně se setkáváme v jednom hrobě se dvěma poháry nebo mísami, což je zejména výsada mužů. Džbánky se ve větším počtu v jednom hrobě nacházejí u obou pohlaví, u mužů až po čtyřech kusech, u žen maximálně po třech.

Na základě tohoto rozboru je patrné, že muži hráli důležitou roli ve společnosti. Podíleli se na obřadech, shromážděních, zajišťovali zřejmě chod společnosti. Ženy naopak zastávaly roli pečovatelky o rodinu a domácnost. Keramika svým způsobem tyto společenské role odráží. Muži mají v hrobových inventářích více nádob, keramiku zdobnější, větší a často také

související s obřady, kde sloužily nádoby k hodování. Ženy mají nádoby sice menší, v jistých ohledech méně zdobné, keramiku uskupenou do menších souborů, ale kromě kuchyňské keramiky se i zde často objevují picí soubory. Je tedy otázkou, zda i ženy se těchto rituálů účastnily, zda se účastnily obřadů jiných, určených pro svoje pohlaví, nebo zda zdobené poháry odráží manžela, blízké mužské členy rodiny, postavení ženy nebo celé rodiny ve společnosti a jejich bohatství.

Dále byla keramika podrobena analýze v závislosti na věku zemřelých, bez přihlédnutí k pohlaví. Tvarová škála nádob je stejná téměř u všech věkových kategorií. Výjimku zde tvoří kategorie *senilis*, případně *maturus-senilis*. Zde se objevují pouze nádoby spojené s picími obřady, tedy džbánky, mísy a poháry. Patří sem také konvice, kterou lze ostatně s těmito obřady spojovat také. Je pravděpodobné, že jedinci stařeckého věku nemají ve svých nádobách např. kuchyňskou keramiku, neboť se jedná o jedince, kteří již nejsou v produktivním věku, a jejich role ve společnosti je jiná. Může se jednat o jedince, kteří jsou ve společnosti nejstarší, a proto jsou uznáváni pro svůj věk a zkušenosti. Z tohoto důvodu se účastní obřadů a shromáždění, rozhodují o společnosti, ale již se nepodílí na zajišťování jejich materiálních potřeb a fungování domácnosti. Prvky v podobě uch, výčnělků, nožek a křížků na dně se zřejmě na věk jedince neváží, nesou je nádoby všech kategorií. Křížky na dně jsou častější na nádobách v hrobech dětí, ale jejich funkce nebo symbolika je nejasná.

Rozměry nádob se většinou v hrobech jednotlivých kategorií výrazně neliší. Existují ale i výjimky výrazně větších hodnot výšky a objemu nádob. Patrné jsou u džbánek, mís, pohárů, hrnců a amfor, jejichž největší zástupci se nachází nejčastěji zpravidla v hrobech kategorií *maturus* a *senilis*. Nejvyšší konvice naopak u kategorie *infans*, kde byly zjištěny i nejmenší džbánky, často zde mají džbánky objem do 0,2 l. Přestože jsou vyšší nádoby ojedinělé, nalezeny byly většinou ve stejných kategoriích, což by opět mohlo vypovídat o tom, že nejstarší jedinci měli významné, vážené místo ve společnosti, proto jim patří také největší nádoby picích a jídelních servisů.

Výzdoba je více méně shodná u všech věkových kategorií, liší se pouze nepatrně. Odlišnosti se objevují především u nádob v hrobových výbavách kategorií *juvenis* a *senilis*. Tyto nádoby jsou zdobeny kolkem nebo rytím, kolkovaná výzdoba je ale méně variabilní než u ostatních nádob a zdobené jsou často hlazené nádoby. Keramika ostatních kategorií je zdobena především kolkem, výzdoba je variabilnější, skládá se z více motivů (u *adultus* se objevuje šachovnice, kterou z jiných kategorií neznáme) a výzdoba je často spojena

s leštěnými nádobami. Umístění a pravidelnost provedení výzdoby se na věk zemřelých nijak neváže.

Hrobové výbavy většinou tvoří maximálně 6 nádob, výjimkou je Tvořihráz, kde individuální hroby a vícečetné hroby obsahují až 14 nádob. Většinou je v jedné hrobové jámě nalézáno po 2 až 4 nádobách. Velký počet nádob v jedné hrobové jámě je možné hledat v kategoriích *infans*, *maturus* a *senilis*. U kategorie *infans* je to zřejmě způsobeno odrazem pozůstalých, zatímco u starších jedinců (*maturus*, *senilis*) tím, co pro společnost znamenali. Jednalo se o jedince účastníci se rozhodování, obřadů a jiných společenských událostí, o jedince se zkušenostmi, za které byli zřejmě společností uznáváni. Zajímavá je rozmanitost počtu nádob v jednom hrobě u kategorie *juvenis*. Zde tyto rozdíly přičítám vedle možné příslušnosti k privilegované skupině také tomu, že tito jedinci začínají nabývat svých schopností, získávají uplatnění a roli ve společnosti, a tím se jejich výbavy postupně upravují. Proto někteří mají bohatší výbavu, jiní chudší.

Tento rozbor keramiky poukázal na to, jakou roli hráli starší jedinci ve společnosti. Zatímco u analýzy pohlaví vynikají v různých aspektech muži, zde naopak jedinci stařeckého věku. Jejich hroby obsahují více nádob, keramiku větších rozměrů, ale také zdobnější. Předpokládám proto roli starších jedinců jako těch, s nejvíce znalostmi a zkušenostmi, kteří již nejsou v produktivním věku, ale uplatňují se ve společnosti rozhodováním důležitých otázek, podílejí se na obřadech, shromážděních a ceremoniích. Variabilnost keramiky u kategorie *juvenis* spojuji s postupným nabýváním postavení těchto jedinců. Keramiku u kategorie *infans* pak z hlediska tvarů, početnosti, rozměrů i výzdoby spojuji především s jejich předurčenou rolí ve společnosti, ale také s promítnutím příbuzných do pohřebního ritu, kterým právě honosnější nádoby mohli patřit.

Další analýza již zahrnula pohlaví i věk zemřelých jedinců. Tato analýza potvrdila, že konvice a hrnce se nachází u jedinců ženského pohlaví a to jak u dětí, tak dospělých. Poháry se nachází u všech kategorií, u kategorie *infans* pak zejména u chlapců, což je zřejmě symbol jejich budoucí role muže ve společnosti. U dětí se často nachází smíšené výbavy, které tak mohou symbolizovat jejich předurčenou roli, ale i odrážet pozůstalé. Zajímavé ale je, že hlazení a leštění nádob se u žen objevuje až od dospělosti, stejně tak i kombinace prvků na mísách, zatímco u mužů už od dětství. Dle mého názoru je opět toto odraz jasně vymezené budoucí role dítěte. To, že dospělé ženy mají tyto nádoby ve svých výbavách, může symbolizovat spíše postavení manžela, rodiny, nebo starší věk ženy, která si tak významné postavení získala.

U rozměrů nádob je patrné jejich narůstání s přibývajícím věkem. Dětské hroby obsahují spíše menší nádoby, senilní jedinci naopak vyšší. Kategorie mezi nimi obsahují nádoby spíše průměrné, co se týče žen, a mužské hroby nádoby větší. Opět je zde tedy pozorovatelná silná pozice muže v patriarchální společnosti eneolitu a úloha starých jedinců.

U výzdoby je také patrný nárůst motivů, počtu zdobených nádob a technik výzdoby s přibývajícím věkem a v souvislosti s pohlavím. Co se týče žen, hroby kategorie *infans* obsahují malý počet tvarů nádob, které byly zdobeny, u dospělých žen jsou tvary nádob rozmanitější. Od dětí po kategorii *adultus* jsou nádoby zdobeny zejména kolky. Motivy na nádobách žen jsou pestřejší. Naproti tomu chlapci mají v hrobových výbavách pestřejší škálu zdobených nádob, nádoby jsou zdobeny i rytím od dětského věku. Motivy na nádobách mužů jsou jednodušší oproti těm v ženských hrobech. Důvodem by snad mohl být větší důraz na estetiku u ženy. Menší počet zdobených nádob v hrobech dívek je dán i nižším zastoupením pohárů, které jsou v hrobech chlapců častější.

Počet nádob v jednom hrobě je vyšší u chlapců než u dívek, ale také u dospělých žen než u dospělých mužů. U žen se ale objevují nádoby jednoho druhu většinou po jednom kuse, kromě džbánek. U mužů se objevuje větší počet džbánek, ale i pohárů a mís v jednom hrobě, což je zřejmě způsobeno picími sety. U žen více nádob způsobuje zejména přítomnost konvic, hrnců a amfor.

Patrné je tedy, že keramika se některými svými znaky váže na pohlaví a věk zemřelých. Sledovat je zejména možné pozici dospělého muže ve společnosti, postavení starších jedinců bez ohledu na pohlaví, ale také roli dospělé ženy, nebo odraz budoucích rolí dětí obou pohlaví.

Kromě analýz keramiky v závislosti na věku a pohlaví byly studovány také hroby utvářející prostorové skupiny na jednotlivých pohřebištích. Domnívám se, že tyto skupiny odrážejí jednotlivé rodiny, alespoň v případě Hoštic I. Skupiny tvoří hroby dospělých i dětí. V několika skupinách jsou patrné bohatší pohřby dospělých, které by mohly patřit nejvýznamnějším členům rodiny nebo klanu. V Hošticích I je pak patrná bohatší skupina hrobů, které se nacházejí okolo žlabu. Tyto hroby by mohly patřit místní elitní vrstvě. Vzhledem k tomu, že žlab a hroby jsou v superpozici, lze předpokládat, že tyto hroby byly uloženy na místo se zvláštní symbolikou, snad symbolizující kult předků. V Hošticích IV a Ivanovicích VI se setkáváme s odlišným umístěním ženských a mužských hrobů na pohřebišti a mohlo by tak jít o oddělení mužského a ženského světa, který v živém světě odlišují jejich role ve společnosti. Co se týče keramiky, ta si je ve skupinách podobná. Výjimečná je skupina

IIa, jejíž hroby obsahují více pohárů. Vzhledem k tomu, že se nachází v blízkosti zahloubených objektů, které by svými rozměry mohly odpovídat stavbě, lze uvažovat o tom, že zde probíhaly právě picí obřady a poháry v hrobech jsou jejich odrazem.

Na pohřebištích byly také odkryty pohřby obsahující bohatší výbavu. Pokud budeme posuzovat keramiku z těchto skupin, dojdeme k závěru, že skupina nejbohatších hrobů obsahuje také nejluxusnější keramiku. Keramika v těchto hrobech je větších rozměrů, je často zdobená, často nese úpravu povrchu hlazením nebo leštěním. Typické jsou také soupravy picích servisů a více nádob jednoho druhu v jednom hrobě. Časté jsou také prvky na mísách v podobě uch, výčnělků nebo otvorů ve stěnách. Pro bohatší hroby (nazvané jako kategorie 2) jsou typické také picí servisy, ale objevují se i jiné nádoby – užitková keramika. Nádoby jsou stejně jako v kategorii 1 často zdobené, objevují se prvky na mísách i jejich kombinace, objevuje se i hlazení nádob. Techniky výzdoby se neomezují již pouze na kolkování, ale některé jsou zdobeny i rytím. Co se týče rozměrů nádob, jsou opět větší, ale není to pravidlem. Nikdy ale objem neklesne pod hranici 0,2 l. Pro kategorii 2/3 jsou typické menší nádoby, hlazení a leštění není téměř doloženo, ubývá i motivů výzdoby, prvky na mísách se objevují, ale už ne v kombinacích několika prvků na jedné nádobě. V kategorii 4 se objevuje také menší keramika, občas se objeví i přepálení, prvky na mísách jsou v menším počtu a nejsou v kombinacích, objevují se džbánky bez uch, hrnce mají méně výčnělků.

Z tohoto je patrné, že reprezentativnost keramiky klesá směrem od bohatých hrobů k chudým. Můžeme tak pozorovat sociální rozdíly mezi jednotlivými pohřby. Zřetelně lze vymezit hroby bohaté a bohatší, náležející snad elitní vrstvě společnosti, a hroby chudé, jejichž majitelé si takový luxus v podobě bohaté hrobové výbavy nemohli dovolit. Předměty, které byly přidány do hrobových výbav, se tímto krokem zároveň vyřadily z živé kultury. Pozůstali je již nemohli užívat. U bohatých hrobů zřejmě tato ztráta nebyla tak markantní jako u hrobů chudých jedinců. Zde se setkáváme i s keramikou přepálenou. Přepálení mohlo být způsobeno užíváním nádob v živé kultuře. Jedinci této vrstvy tak mohli využít nádoby, které již dosloužily, nebo které tolik nepostrádali. U bohatých jedinců je možné, že funerální keramika byla vyráběna pouze pro pohřební účely nebo byla používána slavnostně. Na základě keramiky lze tedy potvrdit výraznou diferenciaci společnosti, ke které v eneolitu dochází.

Sociální diferenciaci společnosti lze podpořit i nálezy žlabů s keramikou, které několik hrobů obklopovaly. Jedná se o žlábků okolo tří hrobů v Tvořihrázi. Odkryt byl také kruhový

žlábek v Hošticích I, ale neobsahoval nálezy a zřejmě nebyl ani současný s hroby okolo. Lze ale předpokládat, pokud je starší, že toto místo bylo vhodným místem pro pohřeb významných jedinců společnosti a mohl sloužit jako kultovní místo. V superpozici s ním byl nalezen bohatý pohřeb a další byly odkryty v okolí. Žlábků s nálezy pochází z Tvořihráze. Všechny hroby zde odkryté jsou zřejmě pozůstatky elitní nebo majetné vrstvy společnosti a žlábků tento fakt pouze podtrhují. Obsahovaly množství keramiky, zejména zdobené. Jedná se převážně o nádoby picích a jídelních servisů, tedy tvary, které byly zřejmě používány na hostinách a obřadech. Těmito ceremoniemi se mohly tyto předměty také do žlábků dostat. Keramika se soustřeďuje ve žlábcích na určitá místa a je proto možné předpokládat, že po hostině byla na jedno místo uložena. Stejně tak ale tyto kumulace mohou svědčit o porušení žlábků jinými hroby. Pro uskutečnění nějakého obřadu svědčí i fakt, že jeden vícečetný hrob mohl být naplňován postupně (rozdílné průběhy kremací) a každé nové otevření hrobové jámy mohlo být příležitostí pro nový obřad. Nejvíce nádob ale pochází ze žlabu obklopující vícečetný pohřeb dětí, jejichž ostatky byly spáleny současně. Velké množství nádob by mohlo svědčit, že se jedná o významnou, snad neobvyklou událost v životě obyvatel, která si zasloužila provedení obřadu. Možná se jedná o ten samý jev jako v kultuře kulovitých amfor, kde byly ženy a děti zabíjeny při příležitosti smrti náčelníků společnosti (Neustupný, E. 2008b, 26). Jsou to však pouze úvahy, které jsou problematicky doložitelné.

Keramiku lze analyzovat i v závislosti na dalších předmětech, se kterými byla do hrobové výbavy přidána. Nejreprezentativnější nádoby pochází z hrobů, v jejichž hrobové výbavě byly uloženy zlaté ozdoby nebo měděné dýky. Celkově kovové předměty značí bohatší výbavu. Odpovídá tomu také zastoupení keramiky. Tyto nádoby jsou rozměrné, často upravené hlazením nebo leštěním, zdobené, mísy nesou kombinace prvků a přítomné jsou i poháry. Kov jako takový má symbolickou hodnotu. Je to hůře dostupná surovina, která musí být upravována konkrétními postupy a umožňuje vyrobit větší škálu tvarů. Na konci eneolitu je ale surovina stále vzácná a je proto spojována s elitou a bohatými jedinci. Stejně jako kovové předměty odráží postavení jedince, odráží ho i keramika v těchto hrobech. Kamenná industrie je spojena s nádobami větších i menších rozměrů, s nádobami hlazenými, leštěnými, zdobenými, ale i těmi bez úprav povrchu. Reprezentativnosti nádob ubývá, což je zřejmě způsobeno větší dostupností suroviny. I z hrobů s kamennou industrií ale pochází výstavnější nádoby. Jedná se zejména o pohřby s lukostřeleckou výbavou (nátepní destičky, šipky, brousek na dřívky šípů), v těchto hrobech se setkáváme i s větším počtem pohárů. Lukostřelba je spojována s významnými, především mužskými jedinci, proto i keramika v těchto

hrobových výbavách odpovídá postavení zemřelého. I některé předměty z kosti se nachází v hrobovém inventáři společně s většími nádobami, zdobenými kusy a poháry jako takovými. Patří sem především lukovité závěsky, které se také váží na lukostřeleckou výbavu. Dále jde o vzácný nález kostěného korálku z Tvořihráze, ale v některých případech i o kostěné knoflíky s V-vrtáním. Většina kostěných předmětů se ale nachází v souborech s keramikou menších a průměrných rozměrů, malého i většího počtu nádob v jednom hrobě. Podobně je tomu i s jantarovými předměty, kde s honosnější keramikou lze spojovat pouze nález zlomků jantaru z Tvořihráze.

Součástí hrobových výbav jsou i masité milodary. Pro tyto účely byly vybírány mladé kusy zvířat – tur, prasata, ovce nebo kozy. Pokud byla v hrobové výbavě mísa, pak zvířecí kosti ležely v ní. Jen malé množství kostí leželo mimo mísu, zde lze snad uvažovat o organickém obale, který se nedochoval. S luxusnější podobou nádob (hlazené, leštěné, zdobené nádoby, nádoby větších rozměrů, poháry, mísy s kombinací prvků apod.) lze spojovat kosti tura. Jedná se o tažná zvířata, která nebyla zřejmě konzumována v takové míře jako prasata. Tato zvířata symbolizovala moc a sílu. Proto jsou také jejich kosti nalézány v menšině a jsou pouze součástí bohatších pohřbů. Kostí ovcí nebo koz lze pak spojovat s nádobami menšími až průměrnými. Tyto kosti pochází i z chudých hrobů. Z bohatých i chudých hrobů pochází i kosti prasat, nejkvalitnější části byly ukládány do bohatších výbav. Tyto kosti jsou v hrobových výbavách s menšími i většími nádobami, neváží se pouze na luxusní keramiku, ani striktně na keramiku prostou.

Rozdíly v hrobových výbavách na sledovaných pohřebištích tkví kromě jiného také ve vzájemném postavení pohřebišť, nebo hrobů. Zatímco pohřebiště Hoštice I a IV a Ivanovice VI lze zařadit k nálezové skupině II, hroby z Tvořihráze jsou starší, řadíme je k nálezové skupině I/II. Pro tuto skupinu jsou typické zejména vysoké a štíhlé zvoncovité poháry (epimaritimní fáze), džbánky východního typu, mísy s hrdlem a vůbec bohatá výbava. Všechny tyto znaky jsou přítomné v hrobech na pohřebišti Tvořihráz. U nálezové skupiny II je pozorovatelný úbytek zdobené keramiky a naopak přibývá keramiky průvodní. Kromě chronologického postavení pohřebišť, jsou rozdíly v hrobových výbavách způsobeny také vlivy z východu, které jsou patrné zejména v oblastech podél Dunaje. V Tvořihrázi proto můžeme sledovat kulturní vliv csepelské skupiny z Maďarska. Odráží se nejen v podobě džbánek, ale typická je pro ni i vyšší technologická úroveň zpracování keramiky a nekeramických artefaktů. Džbánky východního typu na zbývajících studovaných pohřebištích jsou ojedinělou záležitostí. Ve složení hrobových výbav se zřejmě odráží i specifický

regionální vývoj KZP na jižní Moravě oproti oblasti Hané, která je součástí střední Moravy, ale i vývoj na Moravě oproti sousedním oblastem. Jako příklad bylo v předchozích kapitolách uvedeno pohřebiště KZP Vlíněves, okr. Mělník.

Závěrem bych chtěla říci, že zkoumáním keramiky je, dle mého názoru, možné pochopit alespoň částečně fungování společnosti. Analýza prokázala odlišení společenské role obou pohlaví i všech věkových kategorií, stejně tak jako bohaté pohřby od chudších. Na základě toho je možné přinejmenším pochopit, jak bylo na ženu v eneolitu pohlíženo, a jak na muže. Že staří jedinci byli nedílnou součástí společnosti a svým stářím se řadili mezi významné členy komunity. Otázkou ale i nadále zůstává, zda hrobová výbava odráží pouze tyto skutečnosti, nebo je i odrazem pozůstalých, kteří hrobovou výbavu ostatně vytváří. Studium pohřebního ritu není možné rekonstruovat společnost v úplnosti, ale alespoň zachytit některé její rysy. Domnívám se, že v současnosti lze rekonstruovat pouze tyto jednotlivé části, ale v budoucnu snad jednou bude možné společnost závěru eneolitu lépe poznat. Dle mého názoru tato práce zpřesňuje dosavadní poznatky o pohřebním ritu KZP, ale snad také přispívá k poznání společenské struktury.

9 Seznam použité literatury

- **Bálek, M. – Dvořák, P. – Kovárník, J. – Matějčíková, A.** 1999: Pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Tvořihrázi, okr. Znojmo. Pravěk NŘ – Supplementum 4. Brno.
- **Besse, M.** 2001: Bell Beaker Common Ware: a discussion of its problems illustrated by the Rhone-Rhine corridor. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 277-287.
- **Besse, M.** 2004: Bell Beaker Common Ware during the third Millennium BC in Europe. In: Czebreszuk, J. (ed.), Similar but Different. Bell Beakers in Europe. Poznaň, 127-148.
- **Böhm, J.** 1929: Příspěvky k moravské prehistorii, Časopis vlastivědného spolku musejního v Olomouci XLI-XLII, 139-152.
- **Böhm, J.** 1941: Kronika objeveného věku. Praha.
- **Buchtela, K. – Niderle, L. – Matiegka, J.** 1910: Rukověť české archaeologie. Praha.
- **Buchvaldek, M.** 1978a: Otázka kontinuity v českomoravském mladším eneolitu, Praehistorica VII, 35-59.
- **Buchvaldek, M.** 1978b: Kultura se šňůrovou keramikou. In: Pleiner, R. – Rybová, A. (eds.), Pravěké dějiny Čech. Praha, 285-300.
- **Case, H.** 2001: The Beaker Culture in Britain and Ireland: Groups, European Contacts and Chronology. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 361-377.
- **Case, H.** 2004: Beakers and the Beaker Culture. In: Czebreszuk, J. (ed.), Similar but Different. Bell Beakers in Europe. Poznaň, 11-34.
- **Cocchi-Genick, D.** 1989: The Chalcolithic and Early Bronze Age cultures of Northern Tuscany, Praehistorica XV, 263-267.
- **Czebreszuk, J. – Szmyt, M.** 2001: The Bell Beaker influences on the North European Plain. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 459-470.
- **Červinka, I. L.** 1911: O zvoncovitých pohárech, Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XXVIII, 66-87, 109-125.

- **Darvill, T.** 1987: Prehistoric Britain. London.
- **Dobeš, M.** 2013: Měď v eneolitických Čechách. Praha.
- **Dobisíková, M.** 2012: Antropologický posudek pohřbů z Hoštic IV. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 543-548.
- **Drenth, E. – Hogestijn, W. J. H.** 2001: The Bell Beaker Culture in the Netherlands: the state of research in 1998. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 309-332.
- **Drozdová, E.** 2011: Demografická struktura pohřebiště Hoštice I za Hanou. In: Drozdová, E. a kol., Hoštice I za Hanou. Výsledky antropologické analýzy pohřebiště lidu kultury zvoncovitých pohárů. Brno, 56-72.
- **Drozdová, E. a kol.** 2012: Výsledky antropologické analýzy pohřebiště z Hoštic I. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 471-514.
- **Dvořák, P.** 1989: Die Glockenbecherkultur in Mähren, Praehistorica XV, 201-205.
- **Dvořák, P.** 1991: Pohřebiště lidu s kulturou se zvoncovitými poháry v Holáskách (okr. Brno-město), Časopis Moravského muzea LXXVI, 41-60.
- **Dvořák, P.** 1993: Lid se zvoncovitými poháry. In: Podborský, V. (ed.), Pravěké dějiny Moravy. Brno, 218-232.
- **Endródi, A.** 2013: Funerary Rituals, Social relations and Diffusion of Bell Beaker Csepel-Group. In: Pilar Prieto Martínez, M. – Salanova, L. (coords.), proceedings of the 15 th International Bell Beaker Conference: From Atlantic to Ural. 5-9 May 2011 Poio (Pontevedra, Galicia, Spain). Santiago de Compostela, 73-88.
- **Frána, J. – Fikrle, M.** 2012: Analýzy obsahů příměsí v měděných artefaktech z Hoštic I. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 211-216.
- **Gibson, A.** 2004: Burials and Beakers: seeing beneath the veneer in late Neolithic Britain. In: Czebreszuk, J. (ed.), Similar but Different. Bell Beakers in Europe. Poznaň, 173-192.
- **Gutiérrez Sáez, C. – Martín Lerma, I. – López del Estal, A. – Bashore Acero, Ch.** 2012: The Functionality of Palmela Points as Throwing Weapons and Projectiles: Use-

Wear Marks. In: Marreiros, J. – Bicho, N. – Gibaja, J. F. (eds.), *International Conference on Use-Wear Analysis*. Cambridge, 442-456.

- **Habásková, A.** 2014: Rekonstrukce pohřebních zvyklostí v období zvoncovitých pohárů na základě pohřebiště Hoštice I. [Bakalářská práce] Hradec Králové. – Univerzita Hradec Králové, filozofická fakulta.
- **Hájek, L.** 1946: Půlměsícovitá spínadla kultury zvoncovitých pohárů, *Památky archeologické* XXXXII, 20-209.
- **Hájek, L.** 1950: Bronzové (měděné?) jehlice kultury zvoncovitých pohárů, *Obzor prehistorický* XIV, 353-359.
- **Hájek, L.** 1957: Knoflíky středoevropské skupiny kultury zvoncovitých pohárů, *Památky archeologické* XLVIII, 389-424.
- **Hájek, L.** 1966: Die älteste Phase der Glockenbecherkultur in Böhmen und Mähren, *Památky archeologické* LVII, 210-241.
- **Havel, J.** 1978: Pohřební ritus kultury zvoncovitých pohárů v Čechách a na Moravě, *Praehistorica* VII, 91-117.
- **Havel, J. – Pavelková, J.** 1989: Pohřební ritus a antropologické zhodnocení populační skupiny kultury zvoncovitých pohárů z území Čech, *Archaeologica Pragensia* X, 5-56.
- **Harrison, R. J.** 1977: *The Bell Beaker Cultures of Spain and Portugal*. American School of Prehistoric Research, Peabody Museum of Archaeology Harvard University, Cambridge. Massachusetts.
- **Harrison, R. J.** 1980: *The Beaker Folk*. Cooper Age archaeology in Western Europe. London.
- **Harrison, R. J. – Mederos Martín, A.** 2001: Bell Beakers and Social Complexity in Central Spain. In: Nicolis, F. (ed.), *Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe*. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 111-124.
- **Chochol, J. – Blajerová, M.** 1964: Lid s kulturou zvoncovitých pohárů. Antropologické poznatky o populaci v Čechách, *Památky archeologické* LV, 432-478.
- **Kalicz-Schreiber, R. – Kalicz, N.** 2001: Were the Bell Beakers as Social Indicators of the Early Bronze Age in Budapest? In: Nicolis, F. (ed.), *Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe*. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 439-458.

- **Kalinová, M.** 2012: Společenské postavení žen v závěru eneolitu střední Evropy. [Diplomová práce.] Univerzita Hradec Králové, filozofická fakulta.
- **Kolář, J. a kol.** 2011: Kultura se šňůrovou keramikou v povodí říčky Hané na střední Moravě. Pohřební areály z prostoru dálnice D1 v úseku Vyškov-Mořice a dalších staveb. *Pravěk NŘ – Supplementum 23*. Brno.
- **Kuna, M. – Matoušek, V.** 1978: Měděná industrie kultury zvoncovitých pohárů ve střední Evropě, *Praehistorica VII*, 65-89.
- **Kunst, M.** 2001: Invasion? Fashion? Social Rank? Consideration concerning the Bell Beaker phenomenon in Copper Age fortifications of the Iberian Peninsula. In: Nicolis, F. (ed.), *Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy)*. Trento, 81-90.
- **Květ, R.** 2003: Duše krajiny. Staré stezky v proměnách věků. Praha.
- **Kyselý, R.** 2012: Osteozoologické analýzy z Hoštic I. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), *Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice*. *Pravěk NŘ – Supplementum 24*. Brno, 453-466.
- **Kyselý, R. – Dreslerová, G.** 2012: Osteozoologické analýzy z Hoštic IV a Ivanovic VI. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), *Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice*. *Pravěk NŘ – Supplementum 24*. Brno, 467-470.
- **Kytlicová, O.** 1956: Pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Kněževsi, *Archeologické rozhledy VIII*, 328-356.
- **Langová, J.** 2012: Antropologický posudek pohřbů z Ivanovic VI. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), *Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice*. *Pravěk NŘ – Supplementum 24*. Brno, 549-568.
- **Langová, J. – Rakovský, I.** 1981: Objekty kultury zvoncovitých pohárů z Jezeřan-Maršovic, *Archeologické rozhledy XXXIII*, 19-36.
- **Limburský, P.** 2012: Pohřebiště kultury se zvoncovitými poháry ve Vlíněvsi. K problematice a chronologii konce eneolitu a počátku doby bronzové. Praha.
- **Mackovčín, P.** 2007: Brněnsko. Chráněná území ČR, svazek IX. Brno – Praha.
- **Matějčíková, A.** 2011: Pohřebiště Hoštic I za Hanou z archeologického hlediska. In: Drozdová, E. a kol., *Hoštic I za Hanou. Výsledky antropologické analýzy pohřebiště lidu kultury zvoncovitých pohárů*. Brno, 11-49.

- **Matějčíková, A.** 2012a: Úvod. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 13-20.
- **Matějčíková, A.** 2012b: Katalog hrobů. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 20-253.
- **Matějčíková, A. – Dvořák, P.** 2012a: Kostěné artefakty z Hoštice I a Ivanovic VI v kontextu KZP na Moravě. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 253-267.
- **Matějčíková, A. – Dvořák, P.** 2012b: Rekonstrukce možného využití knoflíků s V-vrtáním. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 269-270.
- **Matějčíková, A. – Dvořák, P.** 2012c: Archeologický kontext měděných předmětů na pohřebištích Hoštice I a Ivanovice VI v kontextu KZP na Moravě. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 189-210.
- **Matějčíková, A. – Dvořák, P.** 2012d: Hroby a pohřby na pohřebišti Hoštice I. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 73-94.
- **Matějčíková, A. – Dvořák, P.** 2012e: Kamenné artefakty z Hoštice I, Hoštice IV a Ivanovic VI v kontextu KZP na Moravě. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 285-302.
- **Matějčíková, A. – Dvořák, P.** 2012f: Archeologický kontext jantarových artefaktů na pohřebišti Hoštice I a na Moravě. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 339-346.
- **Matějčíková, A. – Dvořák, P.** 2012g: Hroby s kruhovými žlábkami, vnitřní konstrukce v hrobových jámách a stará druhotná narušení hrobů na Moravě. In: Matějčíková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 49-72.

- **Matějčková, A. – Dvořák, P.** 2012h: Stav výzkumu kultury se zvoncovitými poháry na Moravě. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 29-40.
- **Matějčková, A. – Dvořák, P.** 2012i: Archeologický kontext předmětů z drahých kovů na pohřebišti Hoštice I a na Moravě. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 177-186.
- **Matějčková, A. – Dvořák, P.** 2012j: Relativní chronologie období KZP na Moravě a pohřebiště Hoštice I. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 133-146.
- **Matějčková, A. – Dvořák, P.** 2012k: Přírodní prostředí a struktura pravěkého osídlení regionu Vyškovska. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 21-28.
- **Matějčková, A. – Dvořák, P.** 2012l: Nadzemní stavby v Hošticích I a v Hošticích IV. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 127-132.
- **Matějčková, A. – Dvořák, P.** 2012m: Významná pohřebiště z období KZP na Moravě – jejich rozsah a struktura. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 41-48.
- **Matějčková, A. – Dvořák, P.** 2012n: Keramika na pohřebišti Hoštice I a její kontext v období KZP na Moravě. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 353-390.
- **Matoušek, V.** 1987: Příspěvek ke studiu pohřebního ritu v pozdním eneolitu v Čechách, Památky archeologické XXXIX, 199-208.
- **Medunová, A. – Ondráček, J.** 1969: Birituální pohřebiště lidu s kulturou zvoncovitých pohárů u Lechovic, okr. Znojmo, Archeologické rozhledy XXI, 437-445.

- **Měřínský, Z. – Stuchlík, S.** 1980: Hroby kultury se zvoncovitými poháry a středodunajské mohylové kultury v Bulharech, okr. Břeclav, Archeologické rozhledy XXXII, 368-379.
- **Moucha, V.** 1958: příspěvek k časovému zařazení eneolitických pásových zápon, Archeologické rozhledy X, 62-78.
- **Moucha, V.** 1978: Kultura se zvoncovitými poháry. In: Pleiner, R. – Rybová, A. (eds.), Pravěké dějiny Čech. Praha, 300-312.
- **Müller, J.** 2001: Gender Differentiation in burial rites and grave-goods in the Eastern or Bohemian-Moravian Group of the Bell Beaker Culture. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 589-599.
- **Müller, J. – Hinz, M. – Ullrich, M.** 2015: Bell Beakers – Chronology, innovation and memory: a multivariate approach. In: Prieto Martínez, M. P. – Salanova, L. (eds.), The Bell Beaker Transition in Europe. Mobility and local evolution during the 3rd millennium BC. Oxford, 57-68.
- **Müller, J. – van Willigen, S.** 2001: New radiocarbon evidence for European Bell Beakers and the consequences for the diffusion of the Bell Beaker Phenomenon. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 59-80.
- **Nekuda, V.** (ed.) 1965: Vyškovsko. Brno.
- **Neugebauer, J. W. – Neugebauer-Maresch, Ch.** 2001: Bell Beaker Culture in Austria. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 429-437.
- **Neustupný, E.** 1966: K mladšímu eneolitu v Karpatské kotlině, Slovenská Archeológia XIV, 77-94.
- **Neustupný, E.** 1976: The Bell Beaker culture in East Central Europe. In: IX^e Congrès, Colloque XXIV, La Civilisation des vases campaniformes. Nice, 112-131.
- **Neustupný, E.** 2008a: Kultura se šňůrovou keramikou. In: Neustupný, E. (ed.), Archeologie pravěkých Čech 4. Praha, 124-147.
- **Neustupný, E.** 2008b: Všeobecný přehled eneolitu. In: Neustupný, E. (ed.), Archeologie pravěkých Čech 4. Praha, 11-37.

- **Neustupný, J.** 1928: Skříňkový žárový hrob kultury zvoncovitých pohárů z Mostu, Památky archeologické XXXVI, 112-114.
- **Neustupný, J.** 1941: Pohřbívání žehem v pravěku Čech a Moravy. Praha.
- **Neustupný, J.** 1946: Pravěk lidstva. Praha.
- **Neustupný, J.** 1960: Pravěk Československa. Praha.
- **Neustupný, J.** 1962: Na sklonku doby kamenné. Lid kultury se zvoncovitými poháry v Čechách a na Moravě, Časopis národního muzea CXXXI, 180-195.
- **Nicolis, F.** 2001: Some observations on the cultural setting of the Bell Beakers of Northern Italy. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 207-227.
- **Novotná, M.** 2012: Analýza vzorků jantarových artefaktů z období KZP na Moravě. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 347-352.
- **Novotný, B.** 1958: Hroby kultury zvoncovitých pohárů u Smolína na Moravě, Památky archeologické XLIX, 297-311.
- **Olivík, J.** 2009: Silicitové šipky a nátepní destičky – jejich typologie a postavení v pohřebním ritu kultury zvoncovitých pohárů na Moravě. [Diplomová práce.] Brno – Masarykova univerzita, filozofická fakulta.
- **Ondráček, J. – Dvořák, P. – Matějčková, A.** 2005: Siedlungen der Glockenbecherkultur in Mähren. Katalog der Funde. Brno.
- **Pěnička, R.** 2010: Domy mrtvých. Pohřební nadzemní stavby na přelomu eneolitu a doby bronzové na Moravě, Živá archeologie – Supplementum 3, 13-20.
- **Peška, J.** 2012: Absolutní datování hrobů z období KZP z Hoštic I a ze Záhlinic I. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 153-166.
- **Peška, J.** 2013: Morava na konci eneolitu. Olomouc.
- **Pittioni, R.** 1954: Urgeschichte des Österreichischen Raumes. Wien.
- **Pleslová-Štiková, E.** 1976: Die Beziehungen des mitteleuropäischen mittleren und jüngeren Äneolithikums zur Schnurkeramik und zur Glockenbecherkultur. In: Glockenbecher Symposium Oberried 1974, Bussum-Haarlem, 167-181.
- **Procházková, P.** 2001: Hrob kovolitce z Luděrova. In: Archeologické zrcadlení. Olomouc, 26-27.

- **Prokeš, L.** 2012: Tafonomický výzkum na pohřebišti Hoštice I. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebišť z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 97-112.
- **Přichystal, A. – Všianský, D.** 2012: Petroarcheologický výzkum kamenné industrie z Hoštice I, Hoštice IV a Ivanovic VI. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebišť z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 303-322.
- **Rajchl, R. – Matějčková, A. – Dvořák, P.** 2012: Astronomická orientace hrobů a pohřbů na pohřebišťích Hoštice I, Hoštice IV a Ivanovice VI. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebišť z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 95-96.
- **Rodríguez Casal, A. A.** 2001: The Galician Maritime Beaker complex in the cultural Framework of the Cooper Age of Western Europe. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 125-137.
- **Salanova, L.** 2001: Technological, ideological or economic European union? The variability of Bell Beaker decoration. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 91-102.
- **Salanova, L.** 2004: The frontiers inside the western Bell Beakers block. In: Czebreszuk, J. (ed.), Similar but Different. Bell Beakers in Europe. Poznaň, 63-75.
- **Sangmeister, E.** 1964: Die Glockenbecherkultur im Oberrheintal, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 11, 81-114.
- **Shennan, S. J.** 1976: Bell Beakers and their Context in Central Europe. In: Glockenbechersymposium Oberried 1974, Bussum-Haarlem, 231-241.
- **Skružný, L. – Turek, J. – Vojtěchovská, I.** 2000: Pohřebišť z období zvoncovitých pohárů ve Velkých Přílepech-Kamýku, okr. Praha-západ, Archeologie ve středních Čechách 4, 59-78.
- **Stocký, A.** 1926: Pravěk země české I. Věk kamenný. Praha.
- **Stuchlík, S.** 2012: Předměty z drahých kovů z Hoštice I. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebišť z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 167-176.

- **Tkáč, P. – Šmíd, M. – Parma, D. – Lečbých, M. – Matějčková, A. – Dvořák, P.** 2012: Pohřebiště z období KZP v Ivanovicích VI a Hošticích IV. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 113-126.
- **Tůmová, Š.** 2008: Život člověka kultury zvoncovitých pohárů na Moravě. [Diplomová práce.] Brno. – Masarykova univerzita, přírodovědecká fakulta.
- **Turek, J.** 1996: Osídlení Pražské kotliny v závěru eneolitu. Nástin problematiky období zvoncovitých pohárů, *Archaeologica Pragensia* XII, 5-58.
- **Turek, J.** 2000a: Being a Beaker child. The position of children in Late Eneolithic society. In: In Memoriam Jan Rulf, *Památky archeologické – Supplementum* 13. Praha, 424-438.
- **Turek, J.** 2000b: Seahenge – dřevěná svatyně na pobřeží v Norfolku, *Archeologické rozhledy* LII, 143-145.
- **Turek, J.** 2002: „Cherche la femme!“ Archeologie ženského světa a chybějící doklady ženských pohřbů z období zvoncovitých pohárů v Čechách. In: Neustupný, E. (ed.), *Archeologie nenalézaného*. Plzeň, 217-240.
- **Turek, J.** 2003: Řemeslná symbolika v pohřebním ritu období zvoncovitých pohárů. Suroviny, výroba a struktura společnosti v závěru eneolitu. In: Šmejda, L. – Vařeka, P (eds.), *Sedmdesát neustupných let*. Plzeň, 201-220.
- **Turek, J.** 2004: Nátepní destičky z období zvoncovitých pohárů, jejich suroviny, technologie a společenský význam. In: Kazdová, E. – Měřinský, Z. – Šabatová, K. (eds.), *K počtě Vladimíru Podborskému*, Brno, 207-226.
- **Turek, J.** 2006a: Období zvoncovitých pohárů v Evropě, *Archeologie ve středních Čechách* 10, 275-368.
- **Turek, J.** 2006b: Beaker barrows and the houses of dead. In: Šmejda, L. (ed.), *Archaeology of Burial Mounds*. Plzeň, 170-179.
- **Turek, J.** 2008a: Kultura zvoncovitých pohárů. In: Neustupný, E. (ed.), *Archeologie pravěkých Čech* 4. Praha, 147-169.
- **Turek, J.** 2008b: Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů v Praze II. Katalog a diskuse o vzniku a původu nejstarších zvoncovitých pohárů, *Archaeologica Pragensia* 19, 31-104.
- **Turek, J.** 2010: Genderové identity v eneolitické společnosti a otázky interpretace společenských kategorií, *Živá archeologie* 11, 122-125.

- **Turek, J.** 2011a: Poháry místo monumentů. Tradice a změny ve společnosti a kosmologii evropských zemědělců ve 3. tisíciletí před Kristem. In: Bárta, M. – Kovář, M. (eds.), *Kolaps a regenerace: Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností.* Praha, 69-105.
- **Turek, J.** 2011b: Age and Gender Identities and Social Differentiation in the Central European Copper Age. In: Amundsen-Meyer, L. – Engel, N. – Pickering, S. (eds.), *Identity Crisis: Archaeological Perspectives on Social Identity.* Calgary, 49-61.
- **Turek, J.** 2011c: Kamenné nátepní destičky jako mužské ozdoby. Společenský význam lukostřelby v období zvoncovitých pohárů, *Živá archeologie* 12, 58-63.
- **Turek, J.** 2012a: Origin of the Bell Beaker phenomenon. In: Fokkens, H. – Nicolis, F. (eds.), *Background to Beakers. Inquiries into regional cultural backgrounds of the Bell Beaker complex.* Leiden, 191-203.
- **Turek, J.** 2012b: Periferie fenoménu zvoncovitých pohárů, *Archeologie ve středních Čechách* 16, 183-193.
- **Turek, J.** 2013: Children in the burial rites of complex societies. Reading gender identities. In: Romanowicz, P. (ed.), *Child and Childhood in the Light of Archeology.* Wrocław, 75-87.
- **Turek, J. – Černý, V.** 2001: Society, gender and sexual dimorphism of the Corded Ware and Bell Beaker populations. In: Nicolis, F. (ed.), *Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy).* Trento, 601-612.
- **Turek, J. – Peška, J. – Matějčková, A.** 2011: Visible and Invisible Monuments. Late eneolithic burial mounds in forested areas of central Moravia. In: Keightley, D. N. (ed.), *The Ancestral Landscape.* Lyon, 107-117.
- **Turek, J. – Peška, J.** 2001: Bell Beaker settlement pattern in Bohemia and Moravia. In: Nicolis, F. (ed.), *Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy).* Trento, 411-427.
- **Turek, J. – Dvořák, P. – Peška, J.** 2003: Archaeology of Beaker settlements in Bohemia and Moravia. An outline of the current state of knowledge. In: Czebreszuk, J. – Szymt, M. (eds.), *The Nordeast Frontier of Bell Beaker, British Archaeological Reports, International Series 1155.* Oxford, 183-208.

- **Tusa, S.** 2001: Mediterranean perspective and cultural integrity of sicilian Bell Beakers. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 173-186.
- **Urbanová, P.** 2012: Histologická analýza kostěných knoflíků z Hoštic I. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 281-284.
- **Vander Linden, M. M.** 2004: Polythetic networks, coherent people: A new historical hypothesis for the Bell Beaker phenomenon. In: Czebreszuk, J. (ed.), Similar but Different. Bell Beakers in Europe. Poznaň, 35-62.
- **Vandkilde, H.** 2001: Beaker Representation in the Danish Late Neolithic. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 333-360.
- **Vaňhárová, M.** 2011: Určení pohlaví dětí prostřednictvím analýzy DNA na pohřebišti Hoštice I za Hanou. In: Drozdová, E. a kol., Hoštice I za Hanou. Výsledky antropologické analýzy pohřebiště lidu kultury zvoncovitých pohárů. Brno, 104-120.
- **Volker, H.** 2001: On the earliest Bell Beakers along the Danube. In: Nicolis, F. (ed.), Bell Beakers Today: Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceeding of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy). Trento, 387-405.
- **Zelinková Rašková, M.** 2012: Traseologická analýza industrie z tvrdých živočišných materiálů z Hoštic I. In: Matějčková, A. – Dvořák, P. (eds), Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov-Mořice. Pravěk NŘ – Supplementum 24. Brno, 273-280.

10 Seznam použitých zkratek

BC – před Kristem

BP – před současností

I – označení hrobových jam na pohřebišti Hoštice I

IV – označení hrobových jam na pohřebišti Hoštice IV

J – jih

KŠK – kultura se šňůrovou keramikou

KZP – kultura zvoncovitých pohárů

S – sever

V - východ

VI – označení hrobových jam na pohřebišti Ivanovice VI

Z – západ

Jiné zkratky použité v databázi

F - female

L – levý bok

M - male

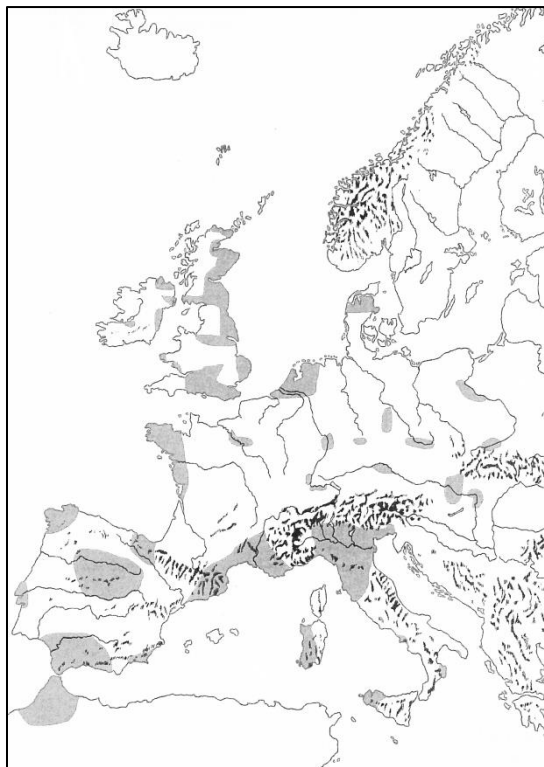
P – pravý bok

x – neurčeno/nenalezeno

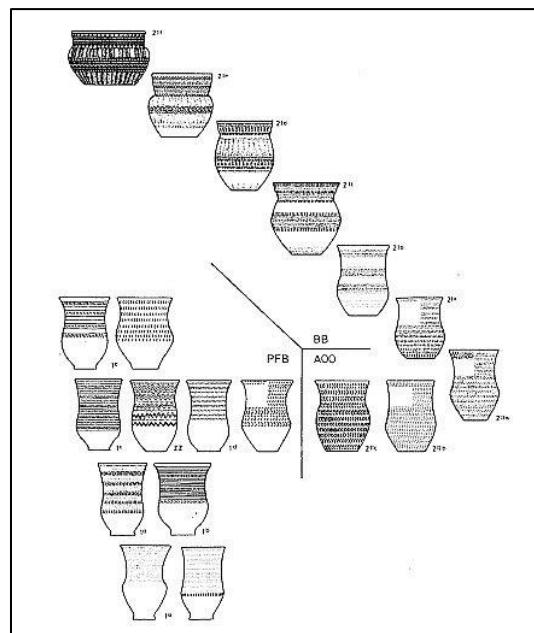
* - vypočítaný objem, který nebyl v literatuře uveden

11 Přílohy

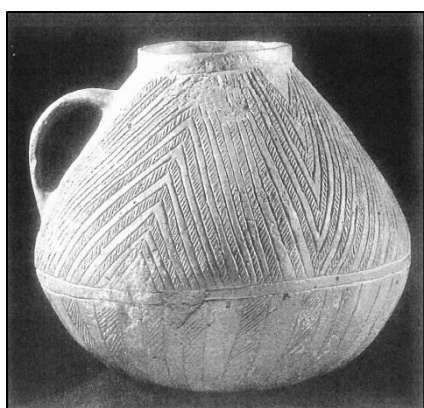
11.1 Kultura zvoncovitých pohárů



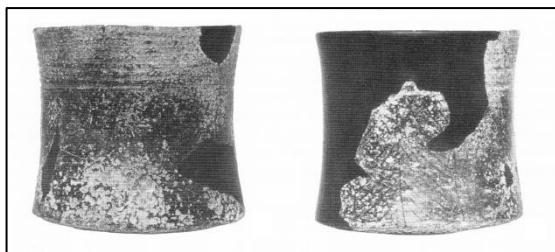
Obr. 1: Rozšíření KZP v Evropě (Vander Linden 2004, 36).



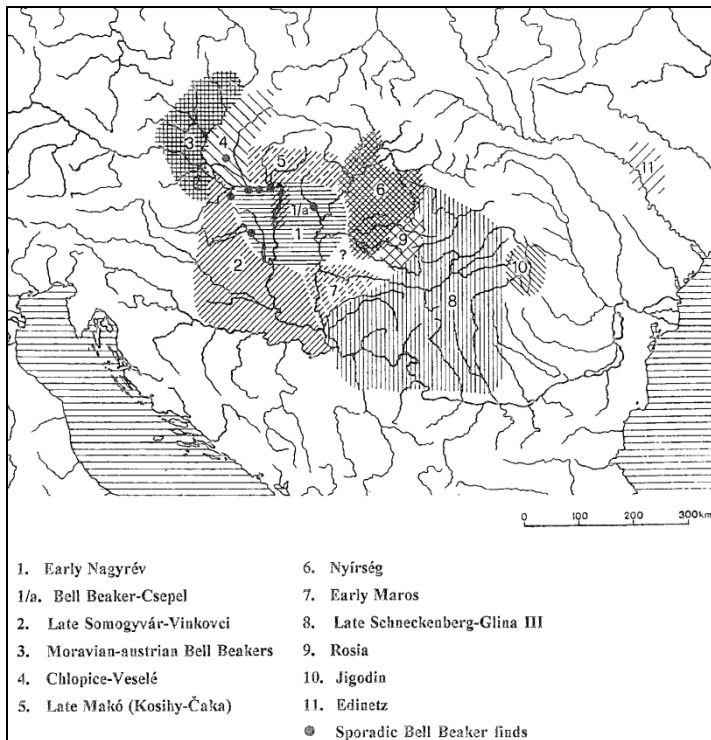
Obr. 2: Dutch model vzniku zvoncovitých pohárů (Turek 2006a, 276).



Obr. 3: Nádoba stylu Moarda (Tusa 2001, 177).



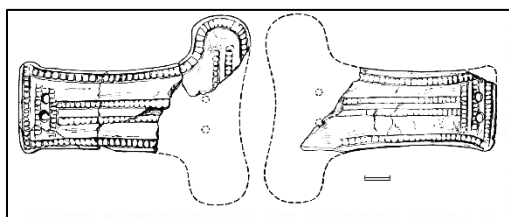
Obr. 4: Nádoby copos (Turek 2008b, 66).



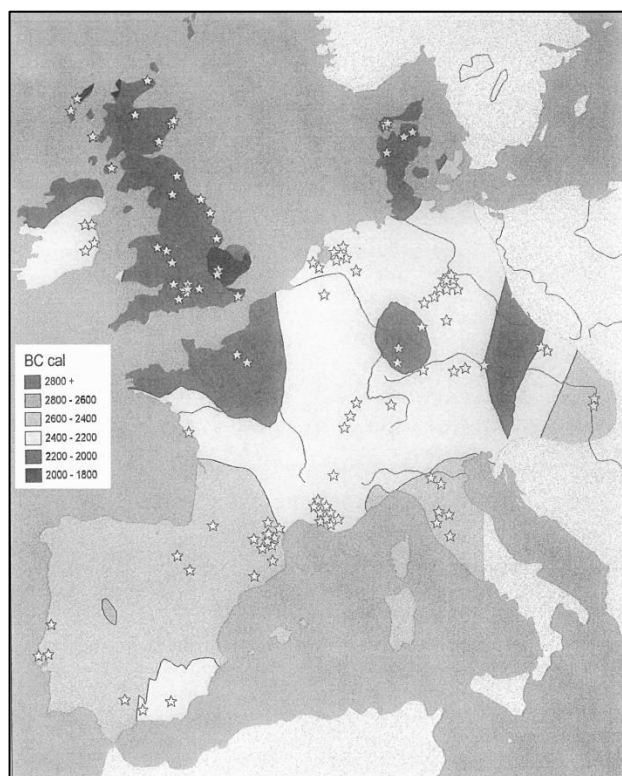
Obr. 5: Vlivy kultur na vývoj KZP v Maďarsku
(Kalicz-Schreiber – Kalicz 2001, 440).



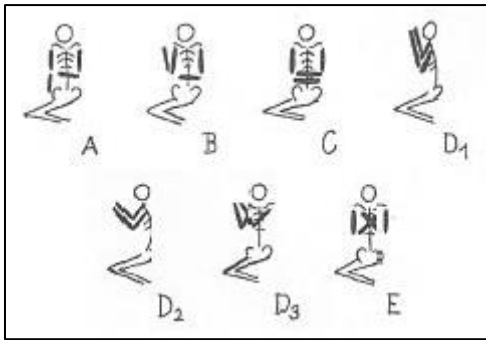
Obr. 6: Hrob v Quedlinburgu
(Turek 2006a, 296).



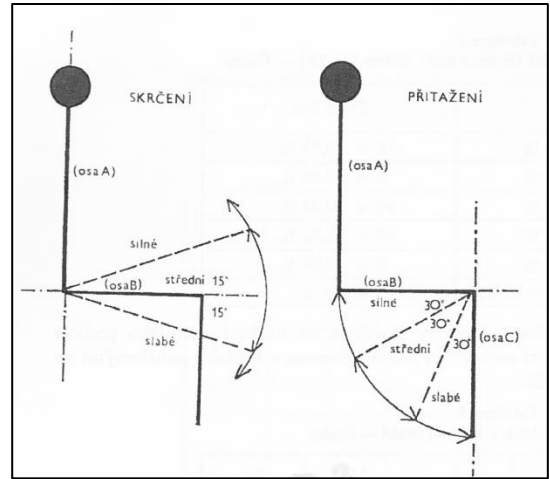
Obr. 7: Kostěné zápony ze Sulejovic
(Moucha 1978, 306).



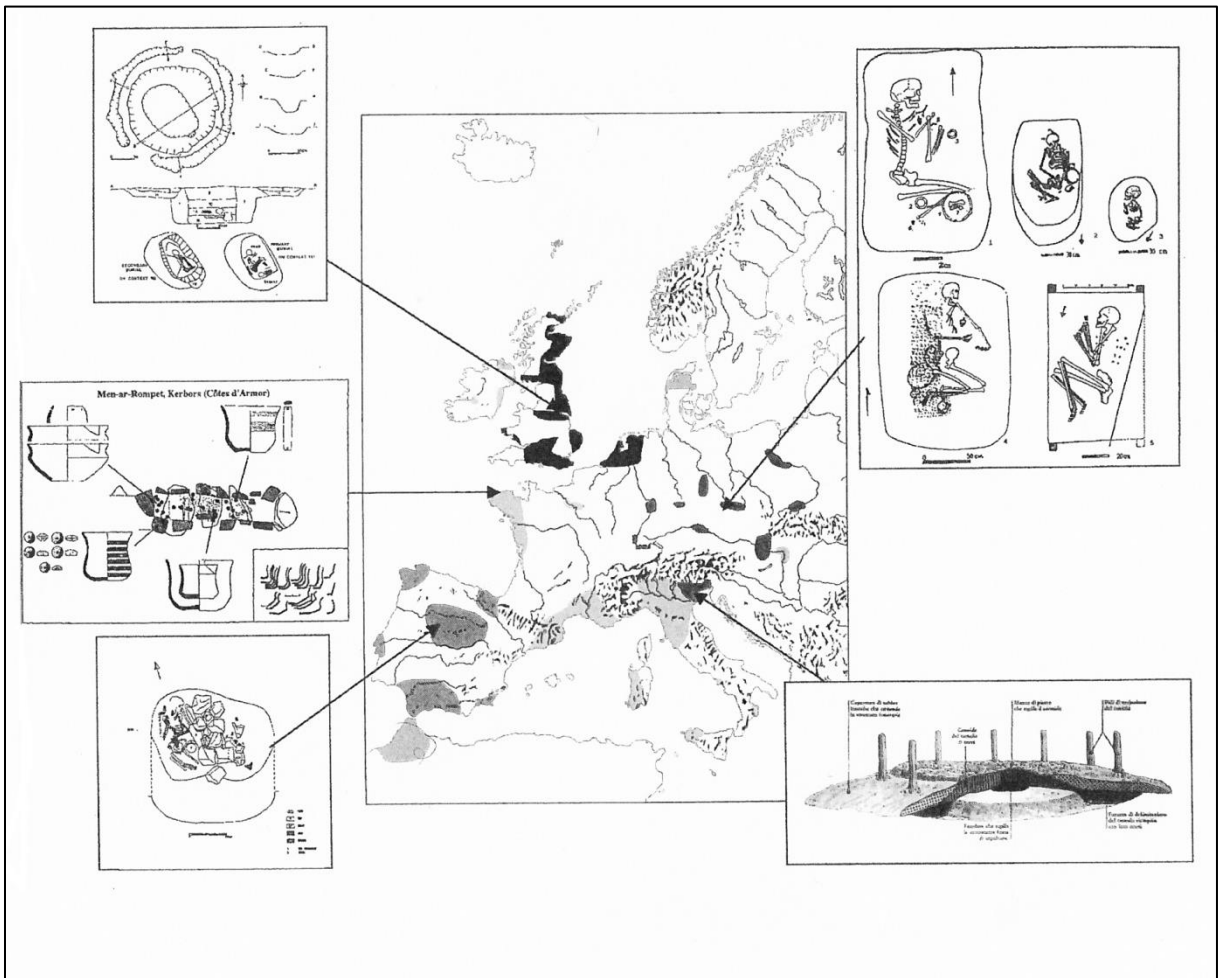
Obr. 8: Nejstarší data 14C v Evropě (Müller – van Willigen 2001, 71).



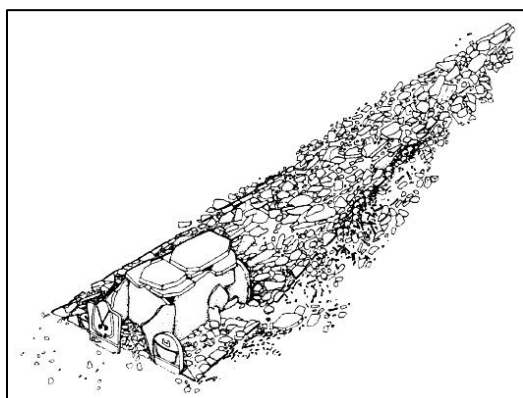
Obr. 9: Polohy paží v pozdním eneolitu (Havel 1978, 96).



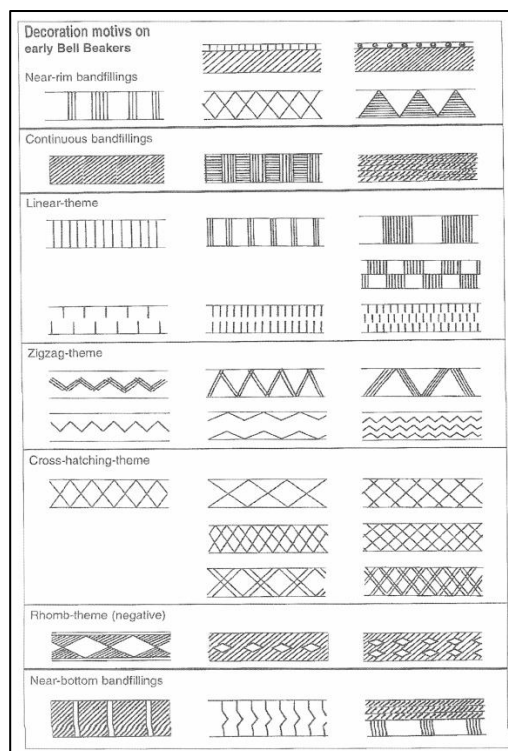
Obr. 10: Varianty skrčení nohou v pozdním Eneolitu (Havel 1978, 98).



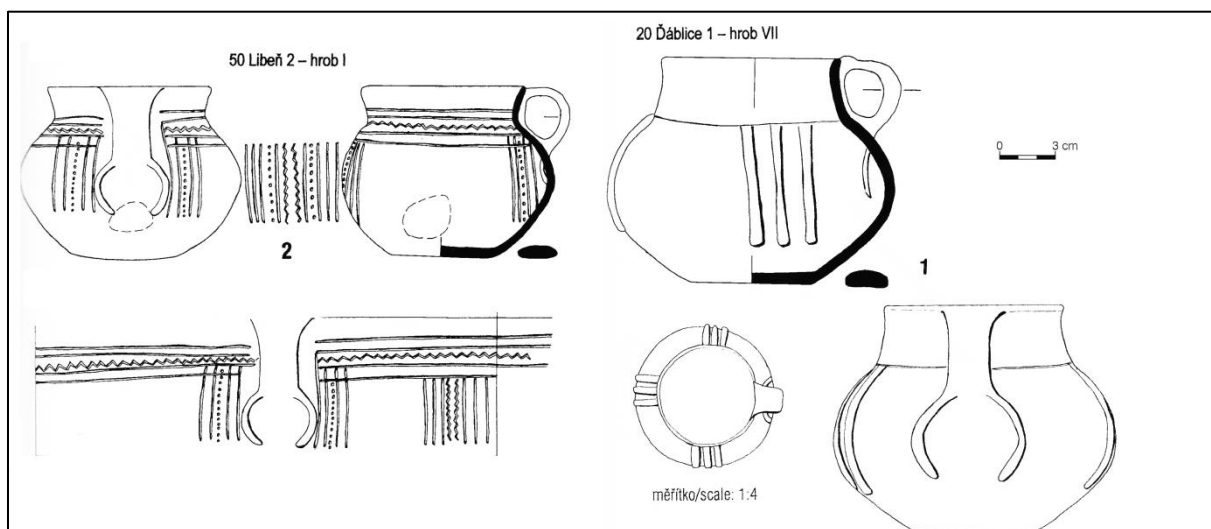
Obr. 11: Lokální rozdíly v pohřebním ritu (Vander Linden 2004, 40).



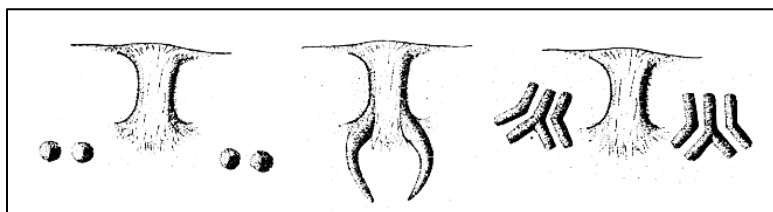
Obr. 12: Megalitická hrobka MVI ze Sionu (Turek 2006a, 301).



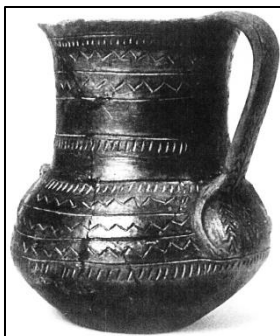
Obr. 13: Výzdobné motívy východní skupiny KZP (Volker Heyd 2001, 390).



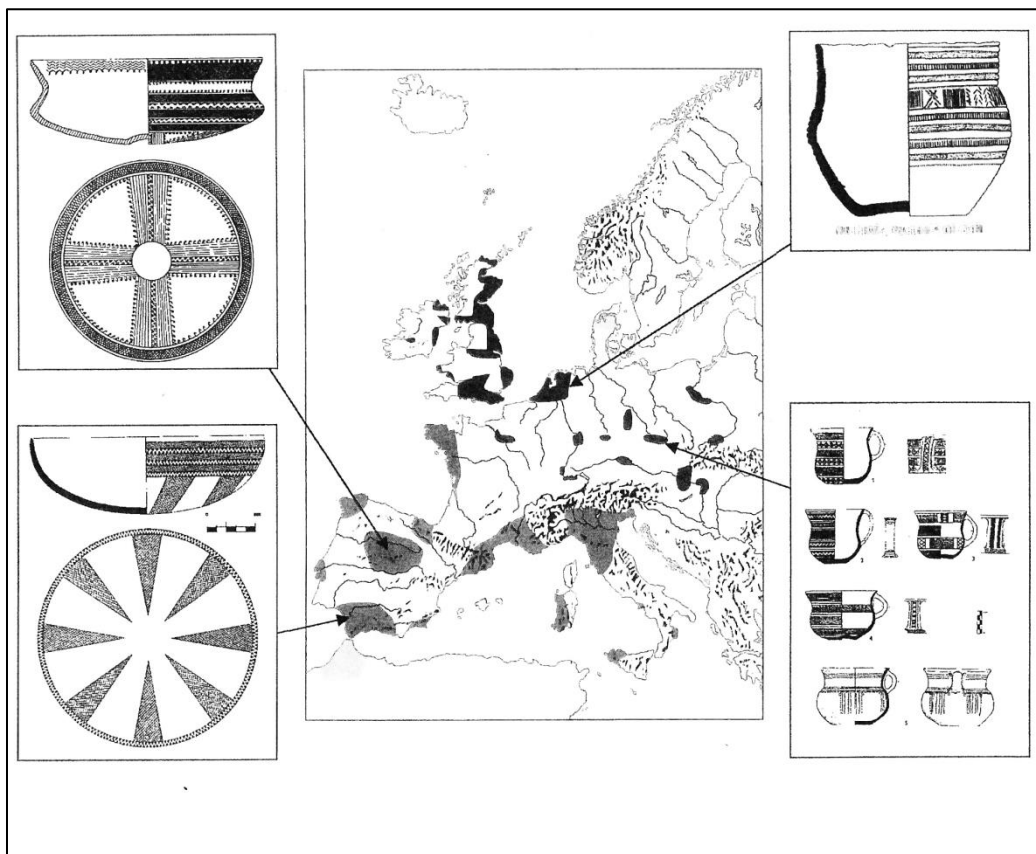
Obr. 14: Plastické prvky (vousy) na džbáncích z Prahy-Libně 2 a Prahy-Ďáblic 1 (Turek 2008b, 77, 85).



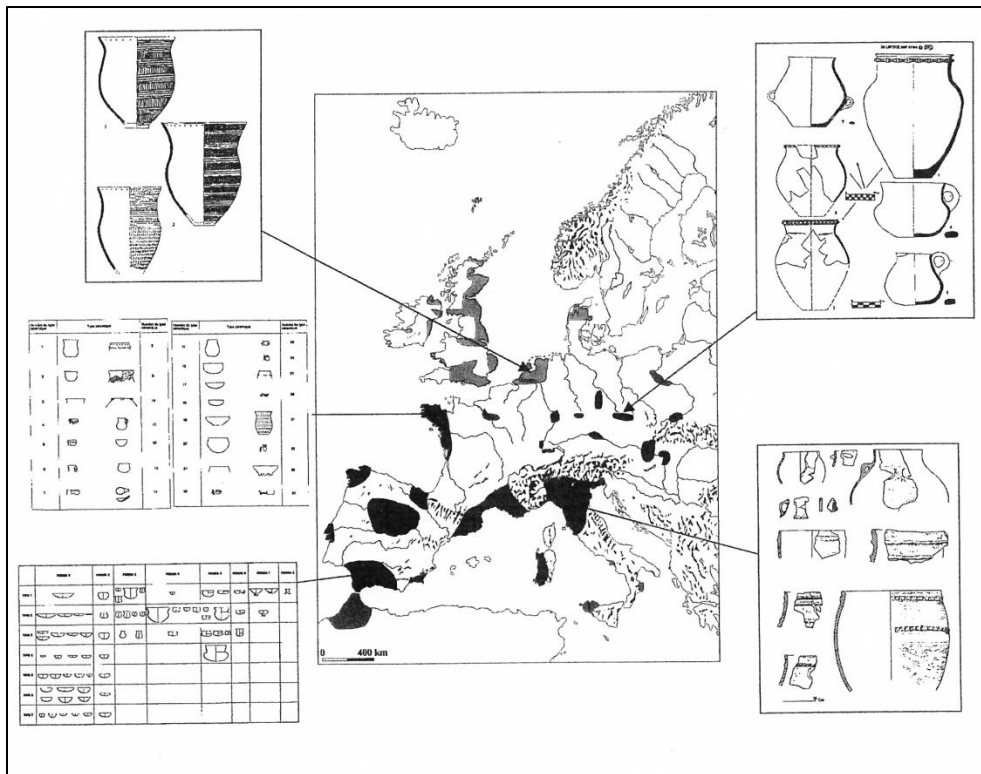
Obr. 15: Plastické prvky charakteristické pro džbánky KZP (Turek 2006a, 339).



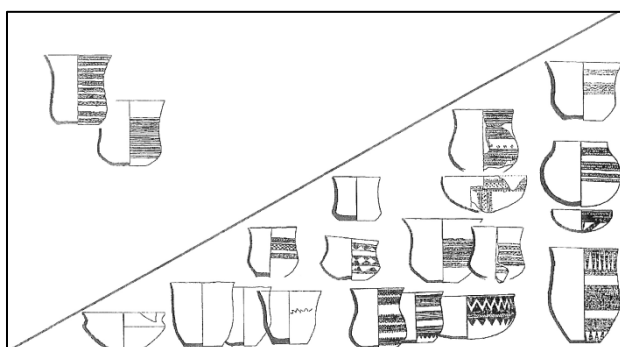
Obr. 16: Džbán s asymetrickým uchem (Kalicz-Schreiber – kalicz 2001, 441).



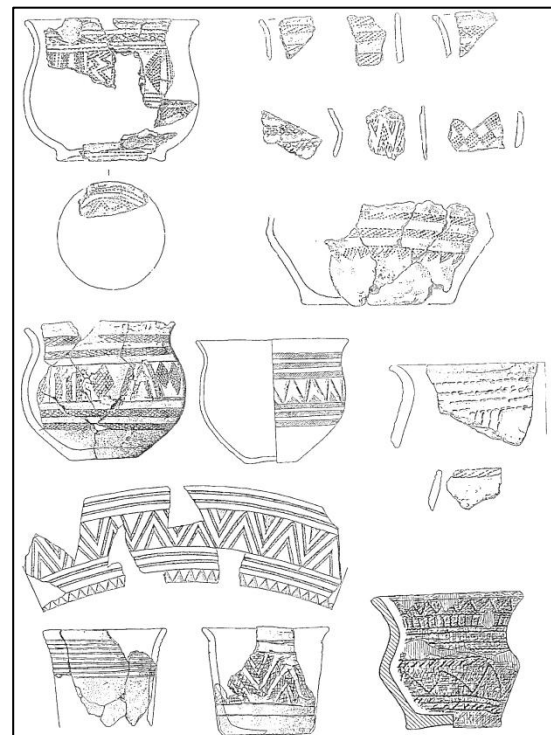
Obr. 17: Mapa rozdílných keramických dekorací v Evropě (Vander Linden 2004, 45).



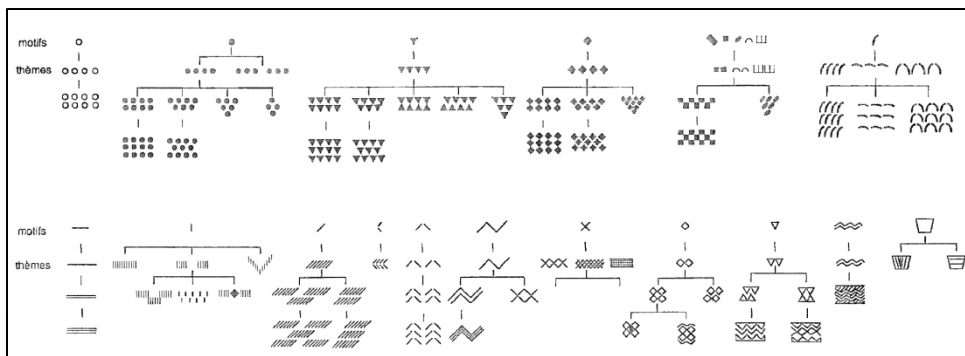
Obr. 18: Mapa rozdílných tvarů nádob v Evropě (Vander Linden 2004, 47).



Obr. 19: Lokální varianty pohárů (Salanova 2001, 94).



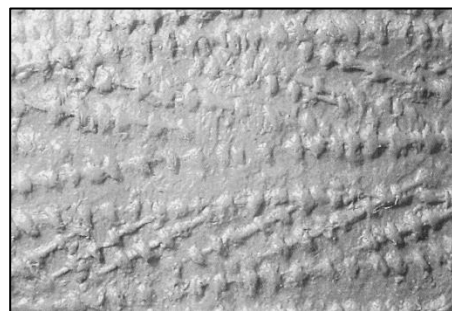
Obr. 20: Keramika z lokalit v Dánsku (Vandkilde 2001, 339).



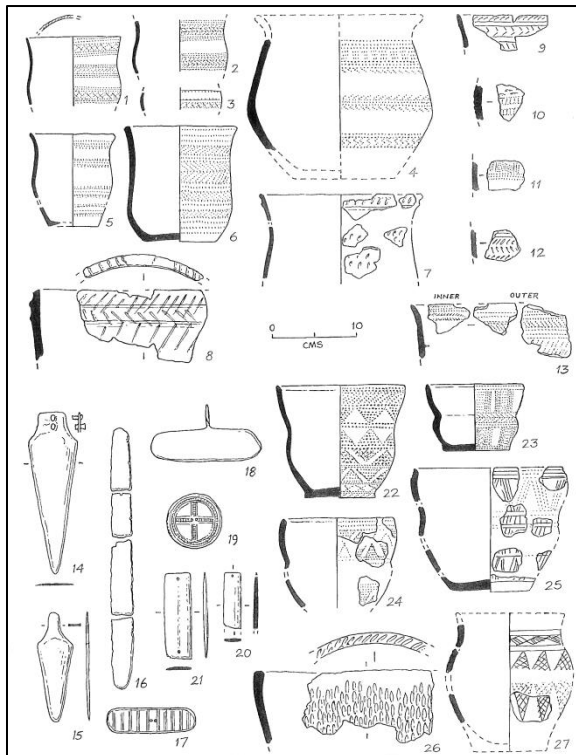
Obr. 21: Výzdobné motívy nádob nalezenných ve Francii (Salanova 2001, 92).



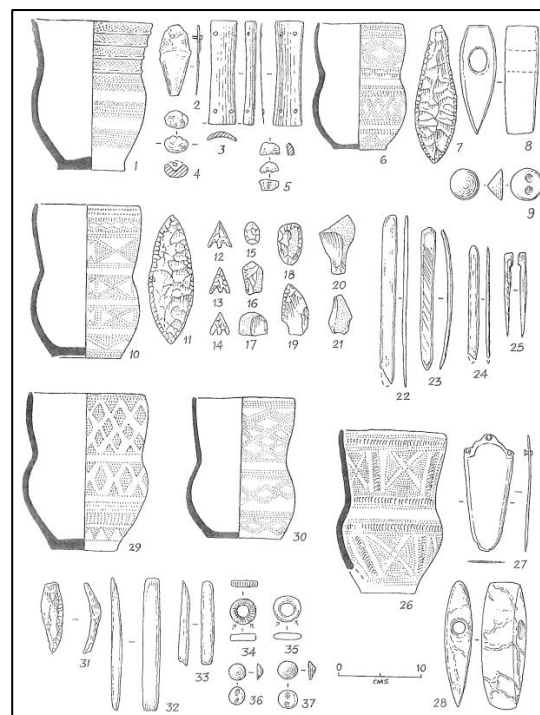
Obr. 22: Bikónická nádoba z Itálie (Nicolis 2001, 210).



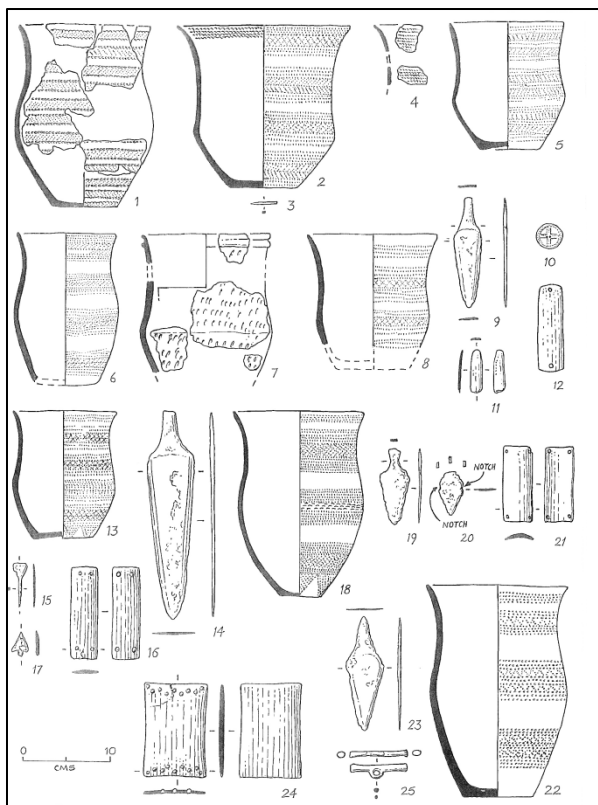
Obr. 23: Motív výzdoby zvaný Barbelé (Salanova 2001, 93).



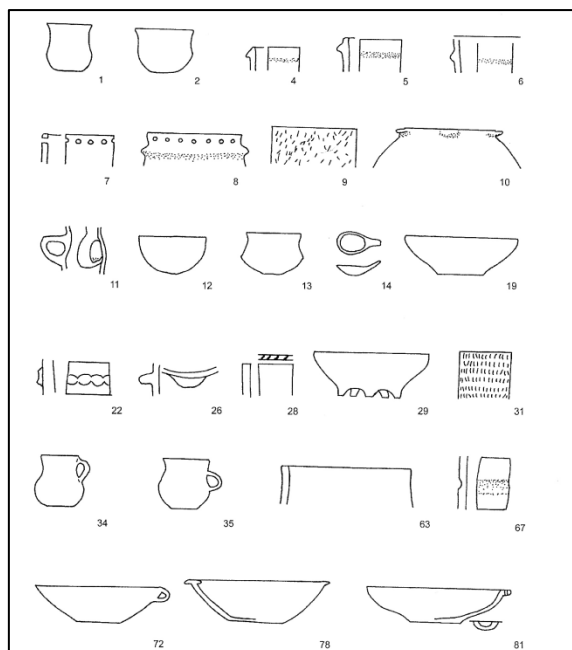
Obr. 24: Typická hmotná náplň skupiny A v Irsku (Case 2001, 373).



Obr. 25: Typická hmotná náplň skupiny B v Británii (Case 2001, 368).



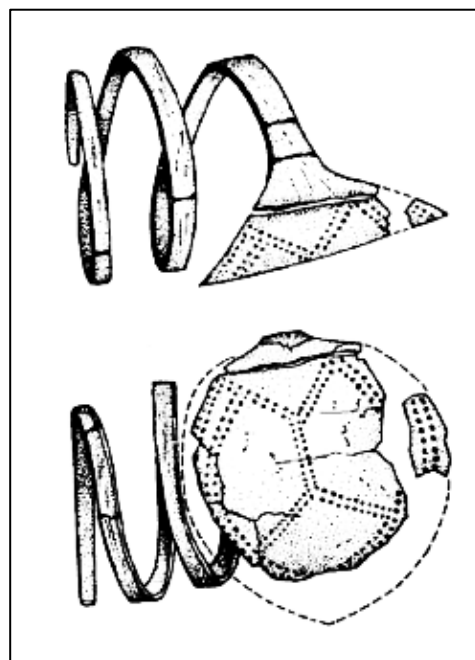
Obr. 26: Typická hmotná náplň skupiny D v Británii (Case 2001, 362).



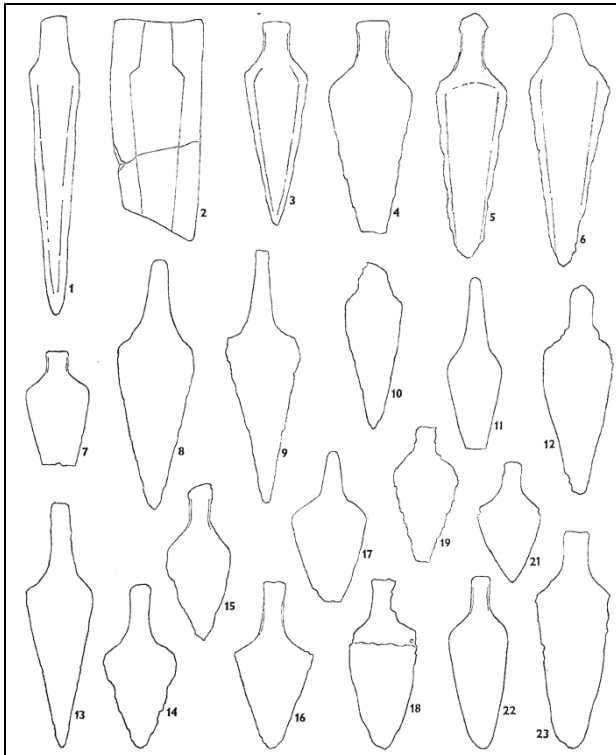
Obr. 27: 26 typů průvodní keramiky (Besse 2004, 130).



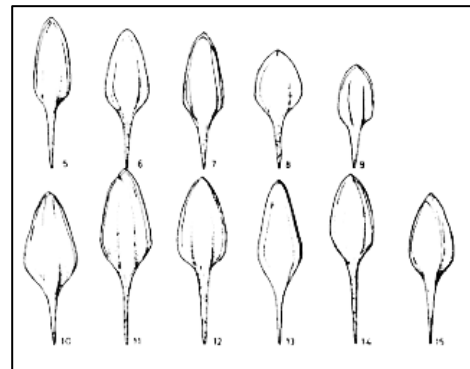
Obr. 28: Rekonstrukce využití destiček na oděvu ženy (Matějíčková – Dvořák 2012i, 181)



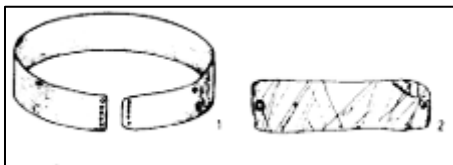
Obr. 29: Záušnice typu Sion (Turek 2006a, 302).



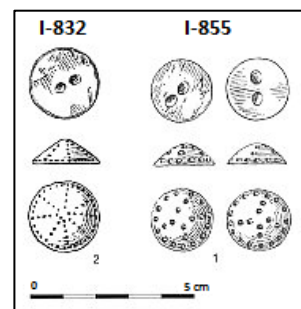
Obr. 30: Typy dýk. Typ I: 1-7, typ II: 8-13, typ III: 14-17, Typ IV: 18-23 (Kuna – Matoušek 1978, 67).



Obr. 31: Hroty typu Palmela (Turek 2006a, 319).



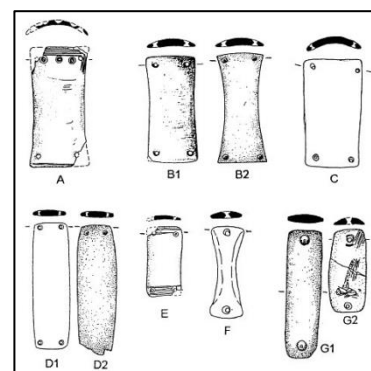
Obr. 32: Zlatý diadém z lokality Fuente Olmedo ve Španělsku (Turek 2006a, 319).



Obr. 33: Zdobené kostěné knoflíky z Hořtic I (Matějíčková 2012b, 57, 83).

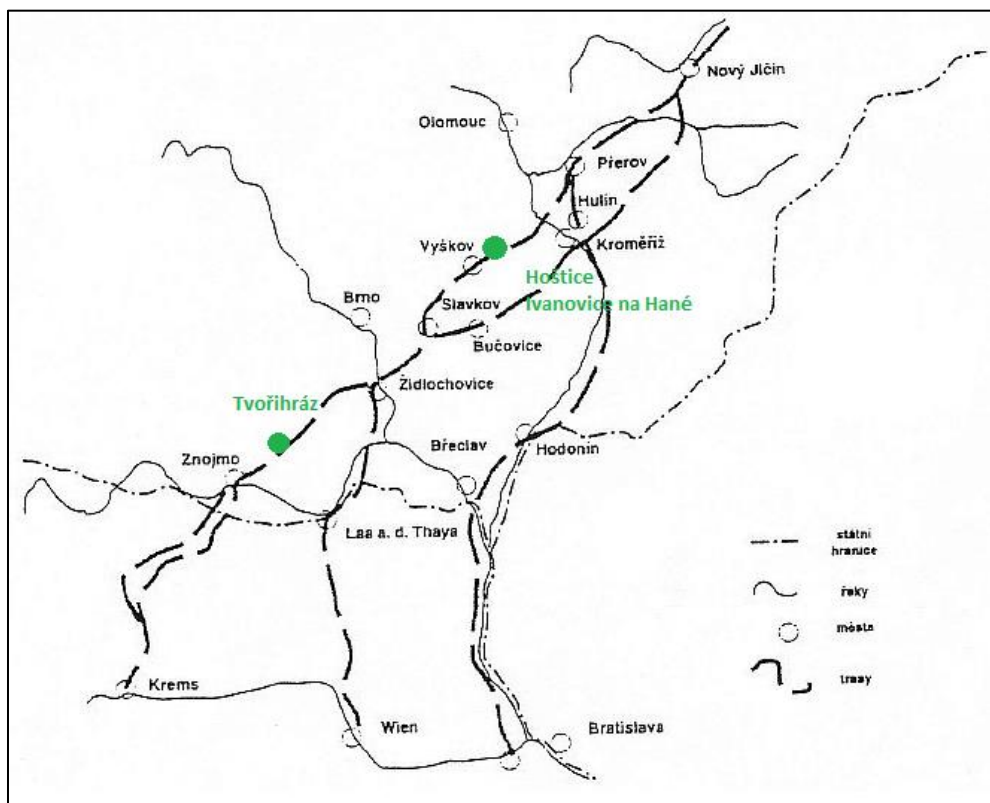


Obr. 34: Lukovitý závěsek z Prahy-Vršovic 4, hrobu IV (Turek 2008b, 95).

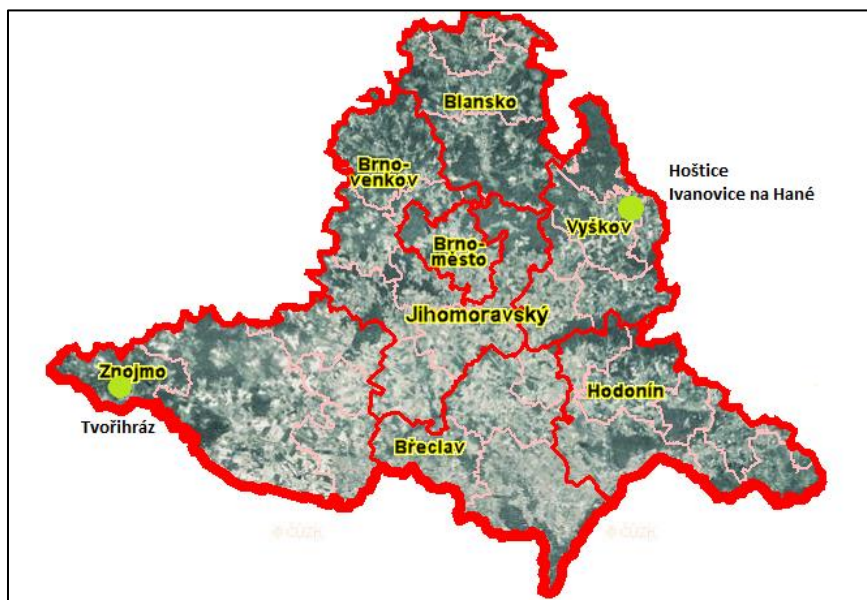


Obr. 35: Typy nátepních destiček (Turek 2006a, 338).

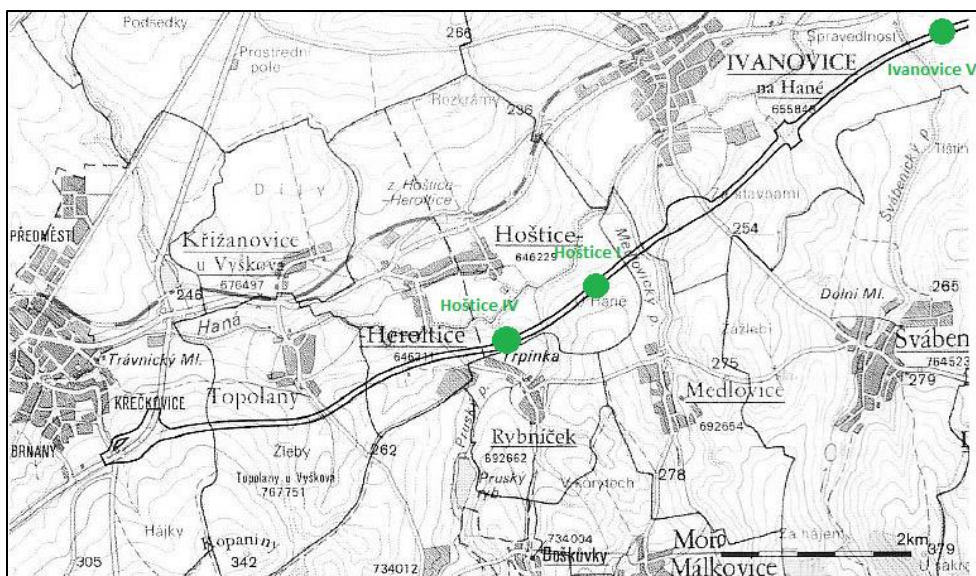
11.2 Pohřebiště Hoštice, Ivanovice a Tvoříhráz



Obr. 36: Průběh jantarové stezky přes Moravu s vyznačením zkoumaných lokalit (Květ 2003, 83).



Obr. 37: Jihomoravský kraj s vyznačením polohy zkoumaných lokalit (zdroj: CUZK).



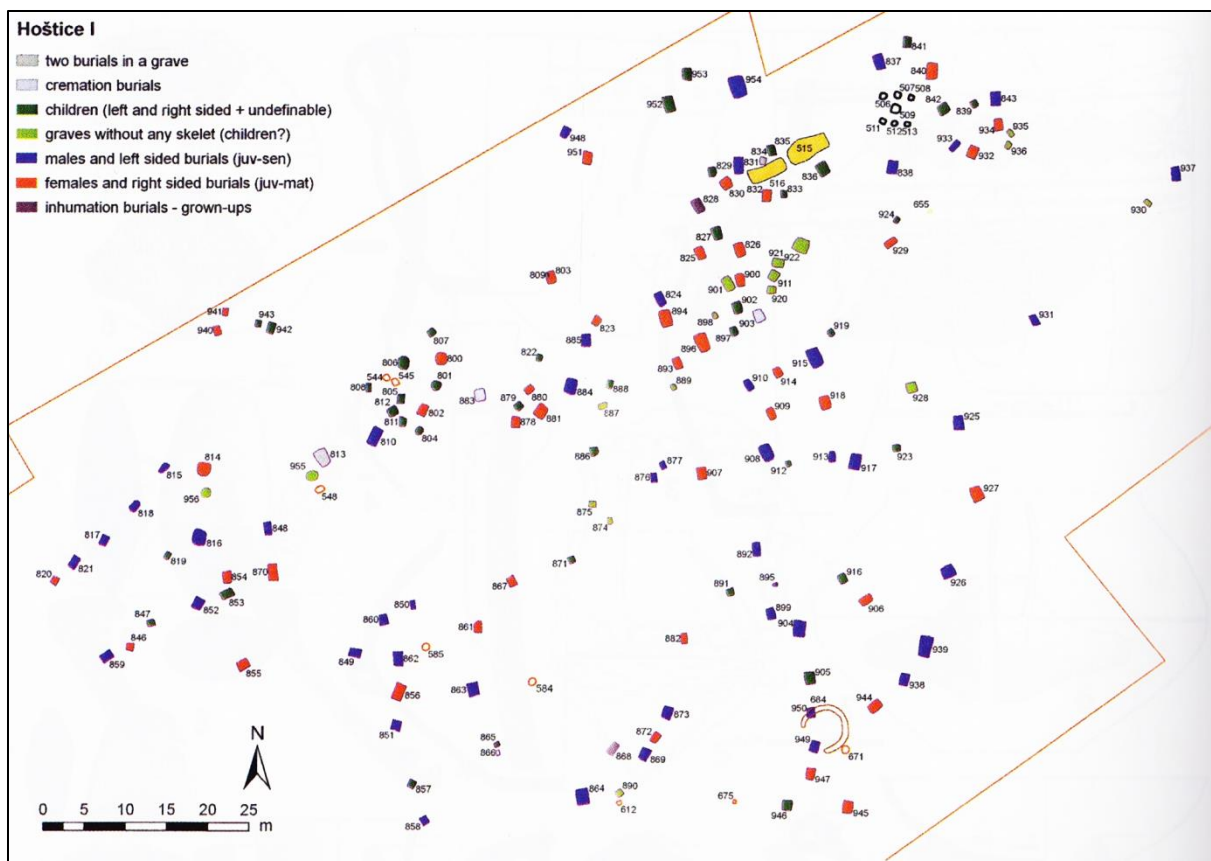
Obr. 38: Trasa úseku dálnice D1 s vyznačením zkoumaných lokalit (Matějčková 2011, 12).



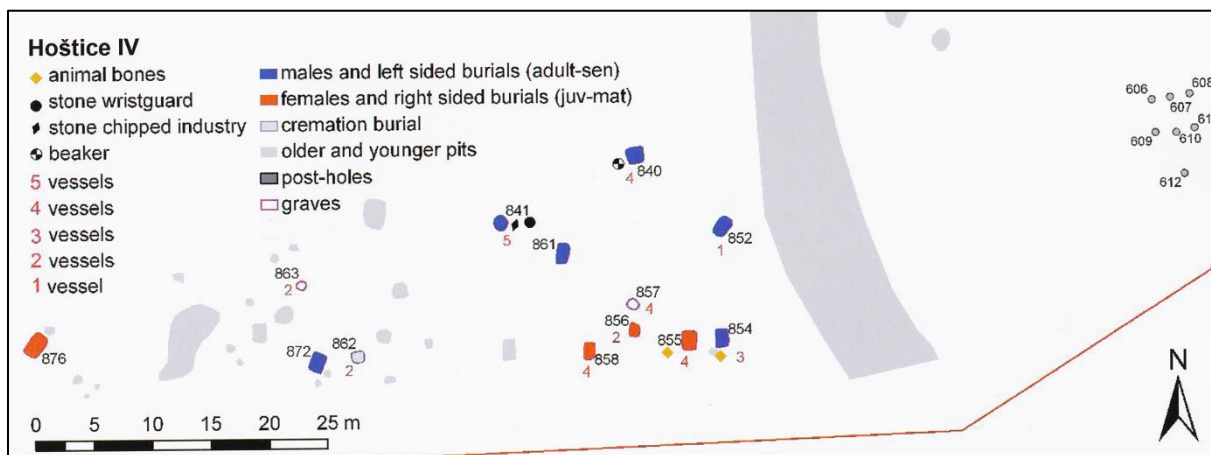
Obr. 39: Výzkum „polní cesty“ na lokalitě Hoštice I (Matějčková 2011, 13).



Obr. 40: Výzkum vlastního tělesa dálnice na lokalitě Hoštice I (Matějčková 2011, 13).



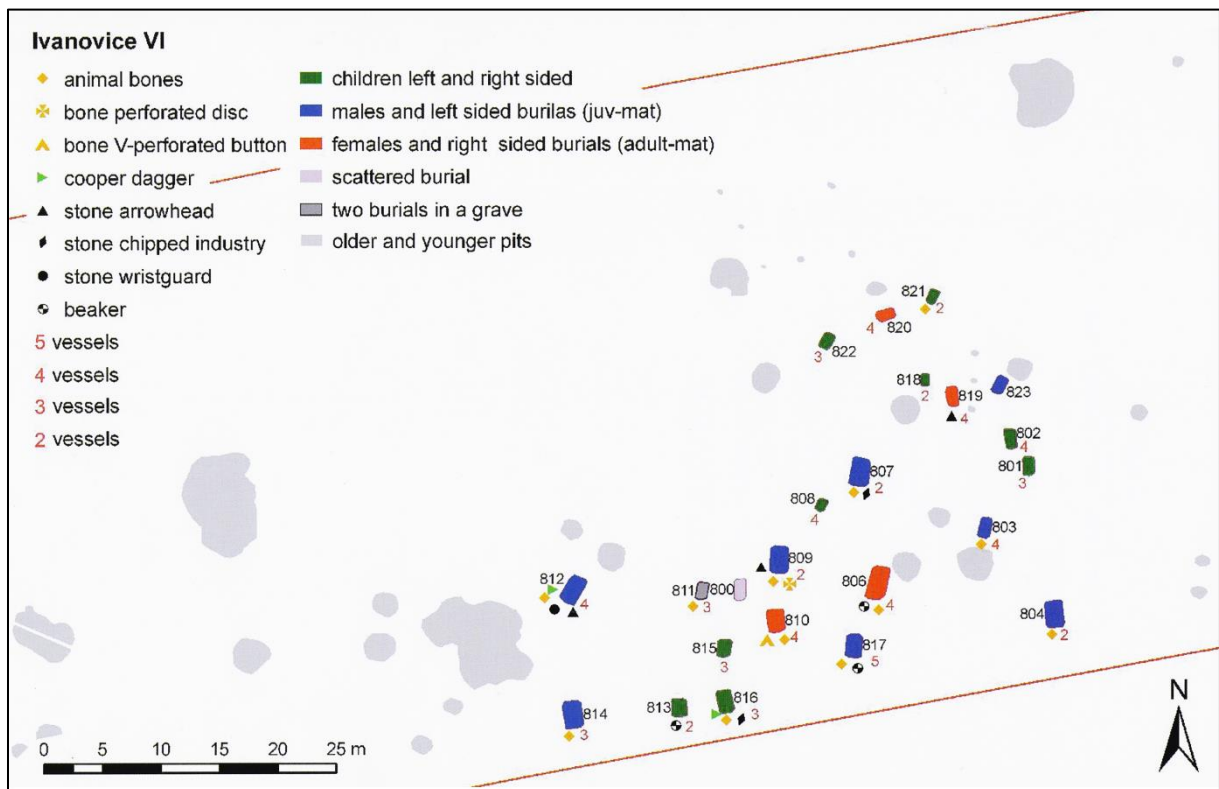
Obr. 41: Plán pohřebiště Hoštice I s rozlišením mužských, ženských a dětských pohřbů (Peška 2013, 172).



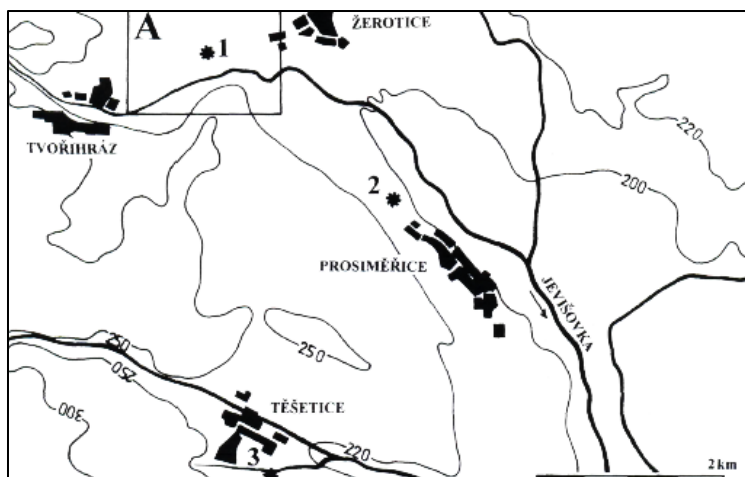
Obr. 42: Plán pohřebiště Hoštice IV s rozlišením mužských a ženských pohřbů (Matějčková – Dvořák (eds.) 2012, příloha 2).



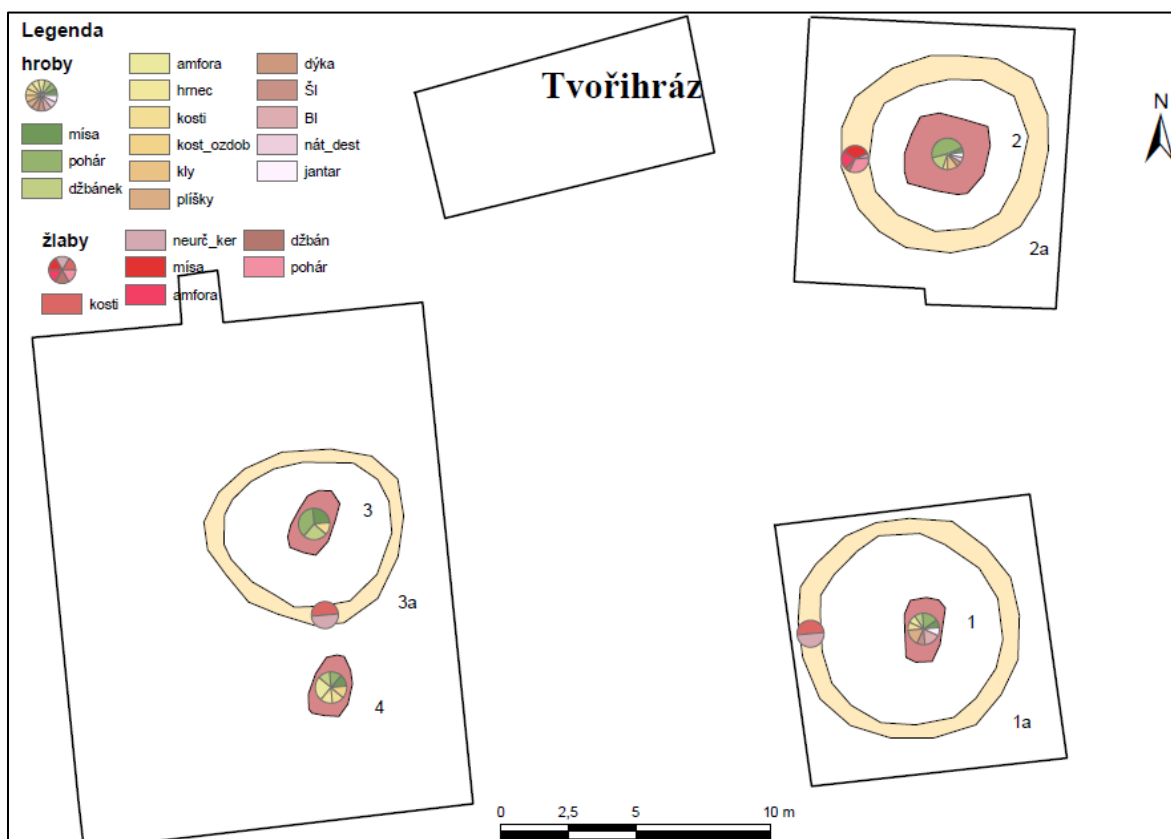
Obr. 43: Výzkum lokality Hoštice IV (Matějčková 2012a, 17).



Obr. 44: Plán pohřebiště Ivanovice VI s rozlišením mužských, ženských a dětských pohřbů (Matějčková – Dvořák (eds.) 2012, příloha 2).



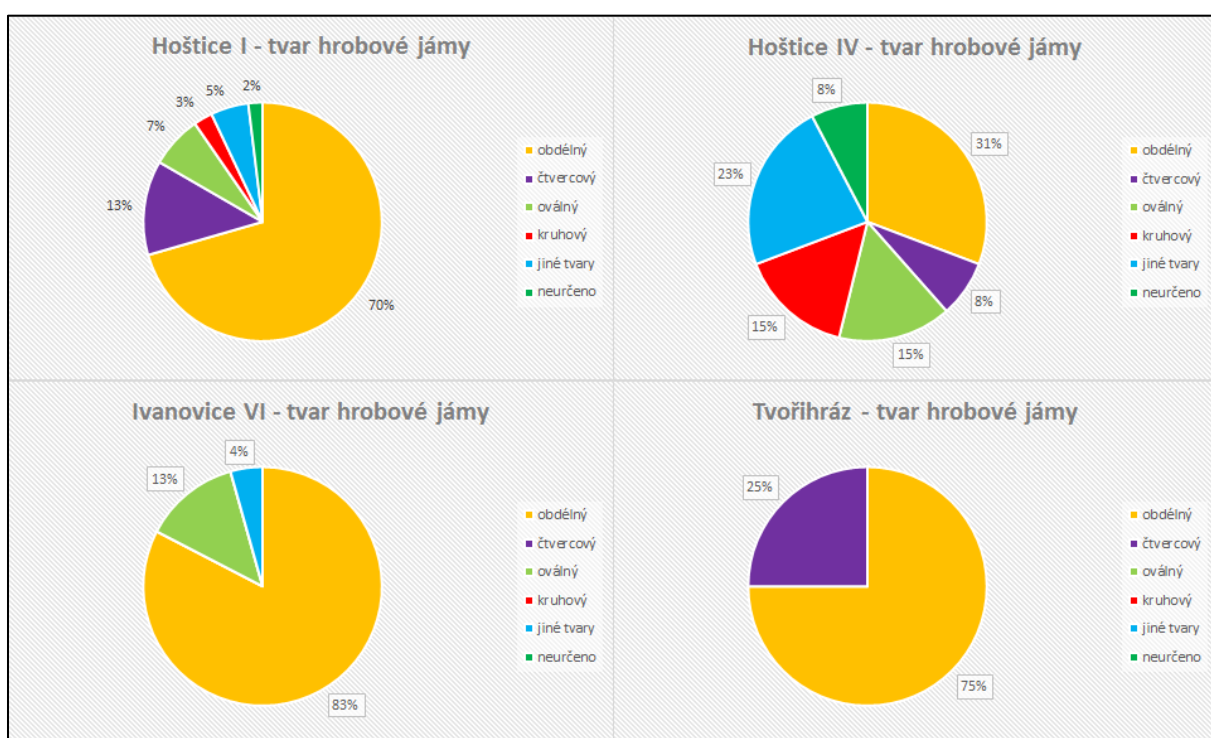
Obr. 45: Poloha pohřebiště Tvořihráz (číslo 1; Bálek et al. 1999, 79).



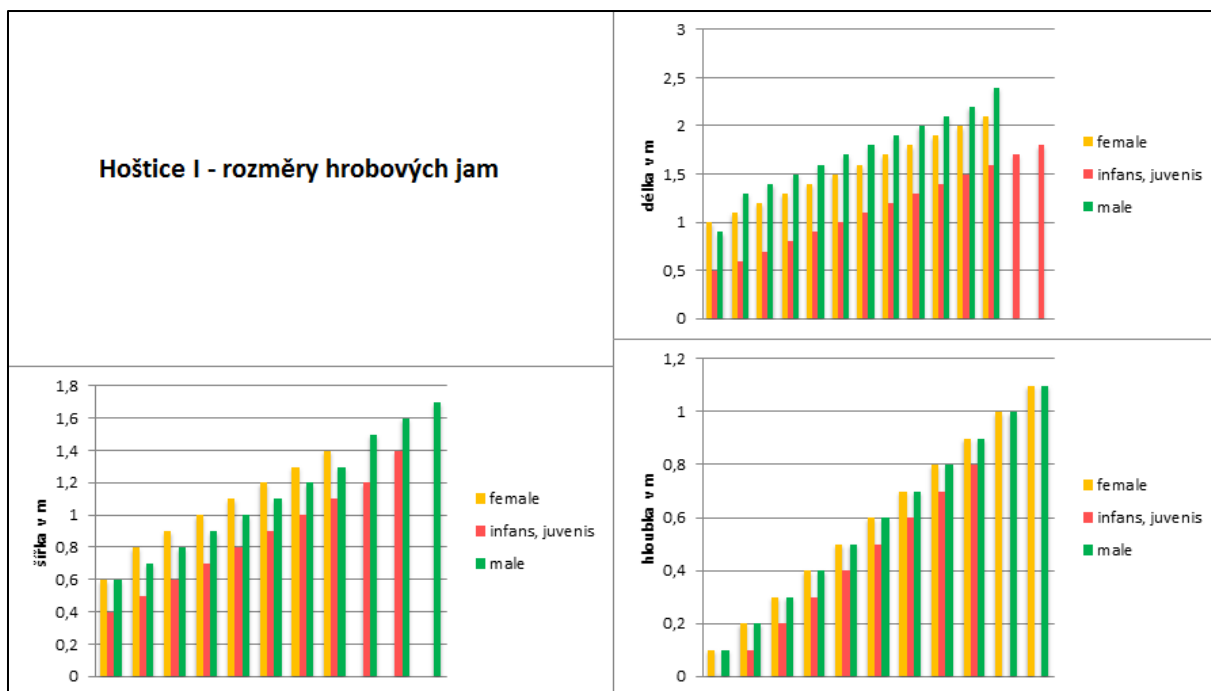
Obr. 46: Plán pohřebiště Tvořihráz s vyznačením přítomnosti hrobových přídavků.

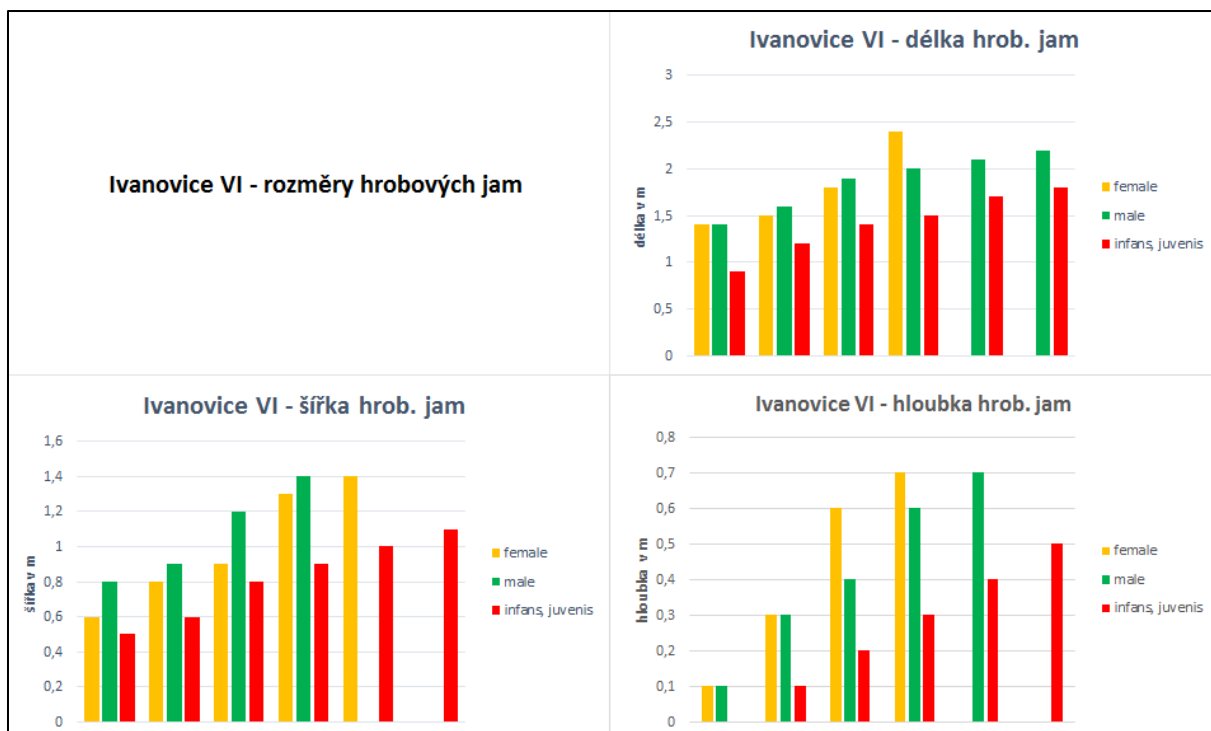


Obr. 47: letecký snímek lokality Tvoříhráz (Bálek et al. 1999, 9).

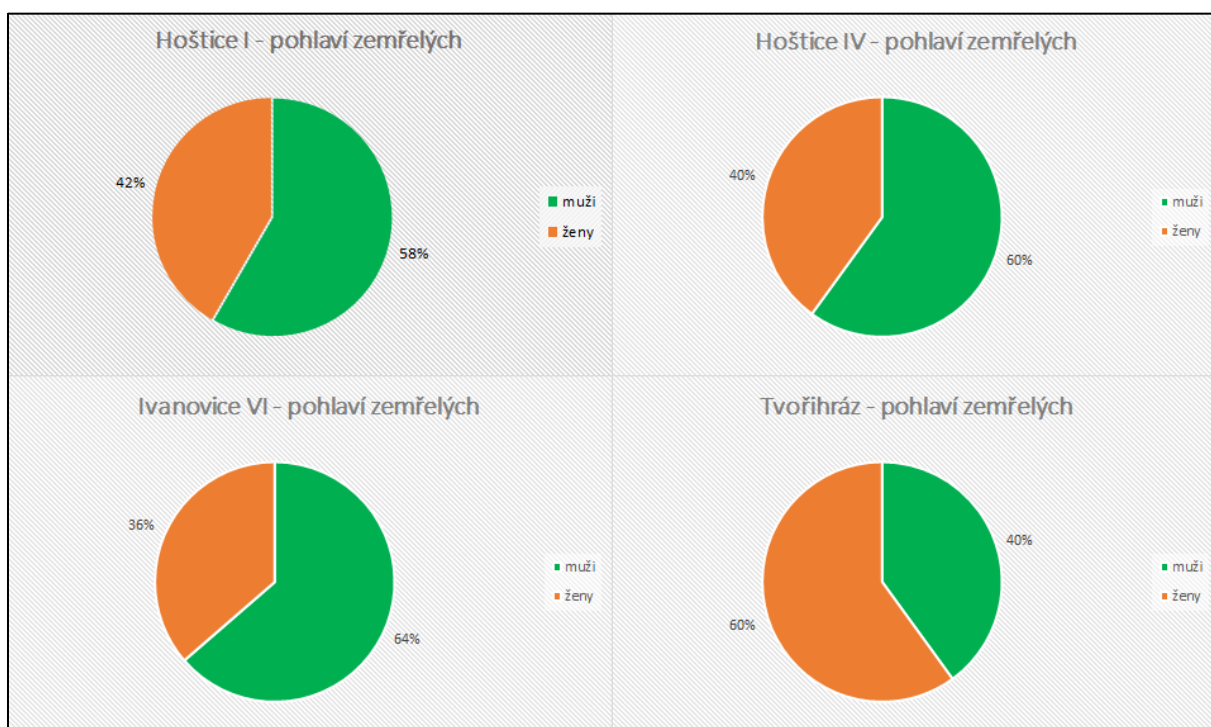


Obr. 48: Tvary hrobových jam na pohřebištích.

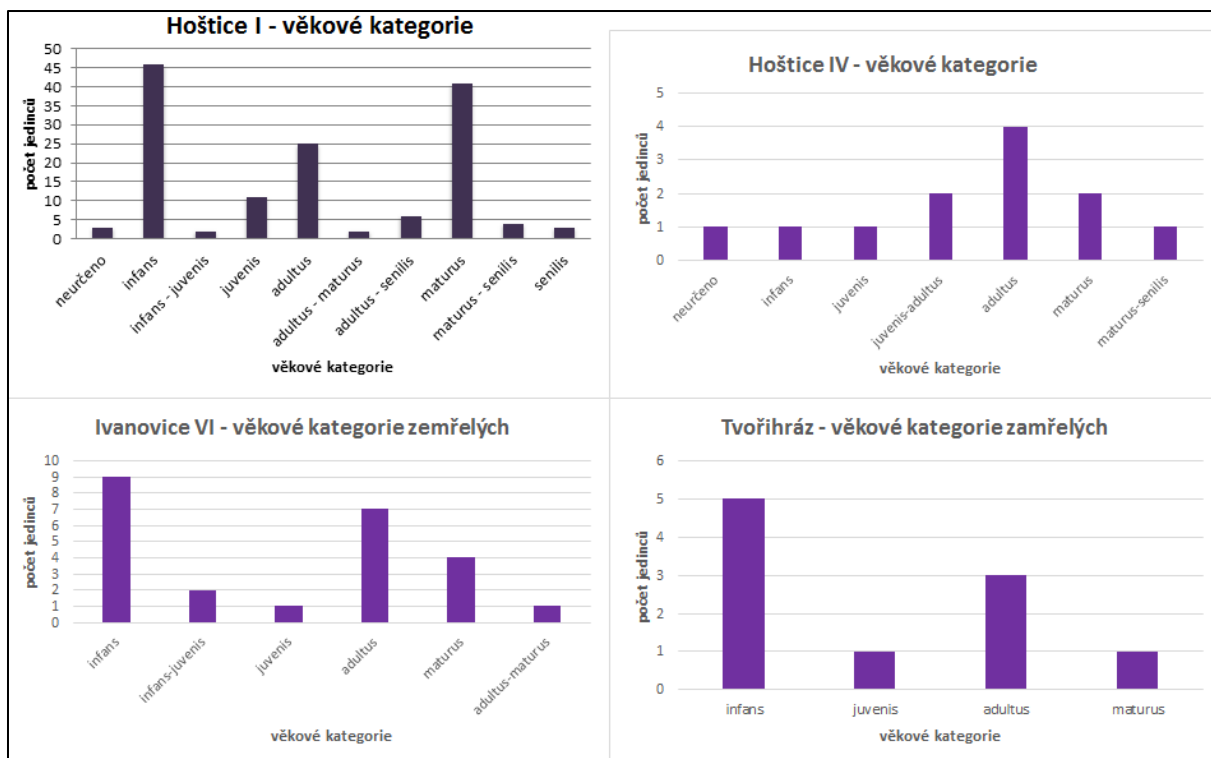




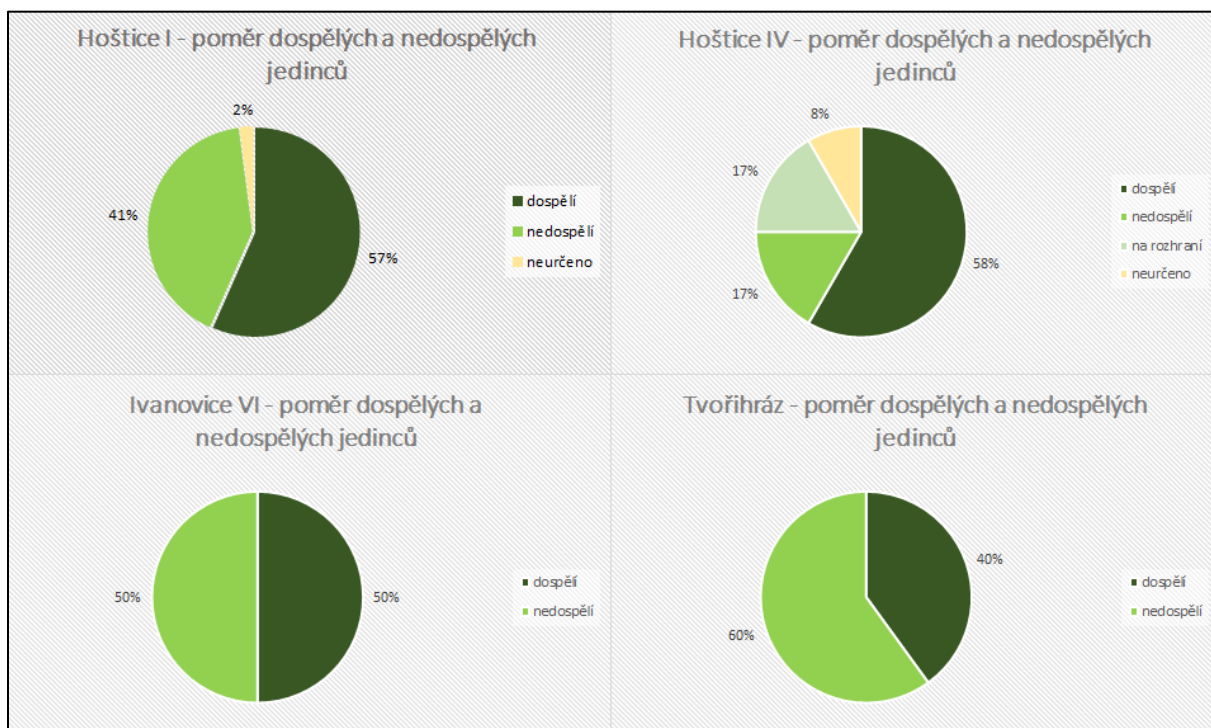
Obr. 51: Rozměry hrobových jam na pohřebišti Ivanovice VI.



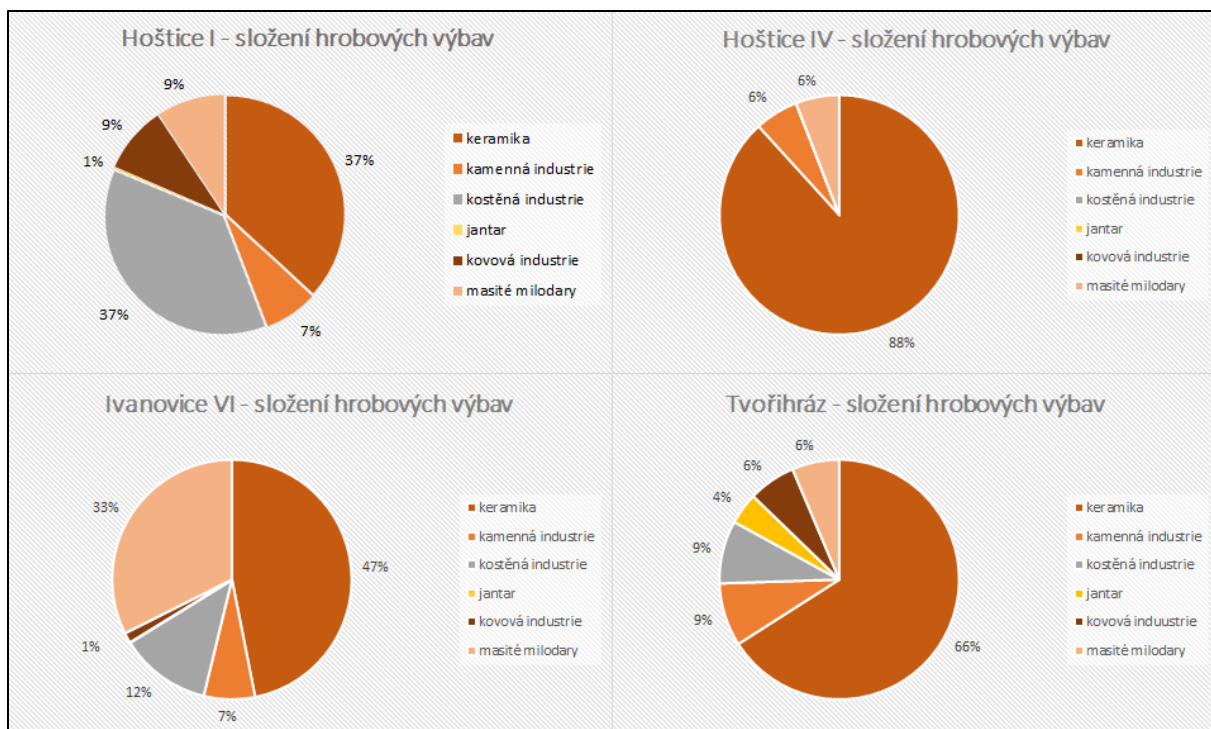
Obr. 52: Poměr zastoupení mužů a žen na pohřebištech.



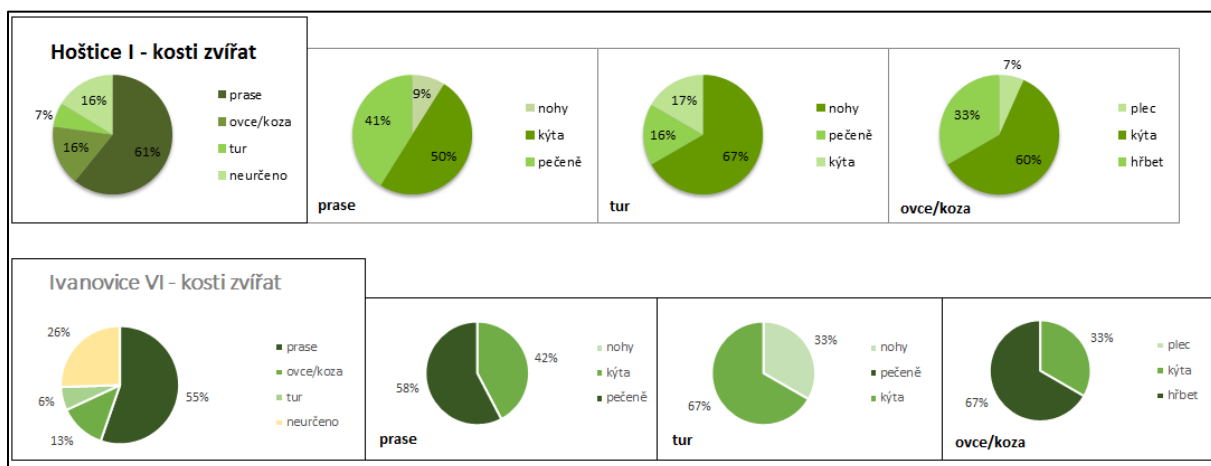
Obr. 53: Zastoupení věkových kategorií na pohřebištích.



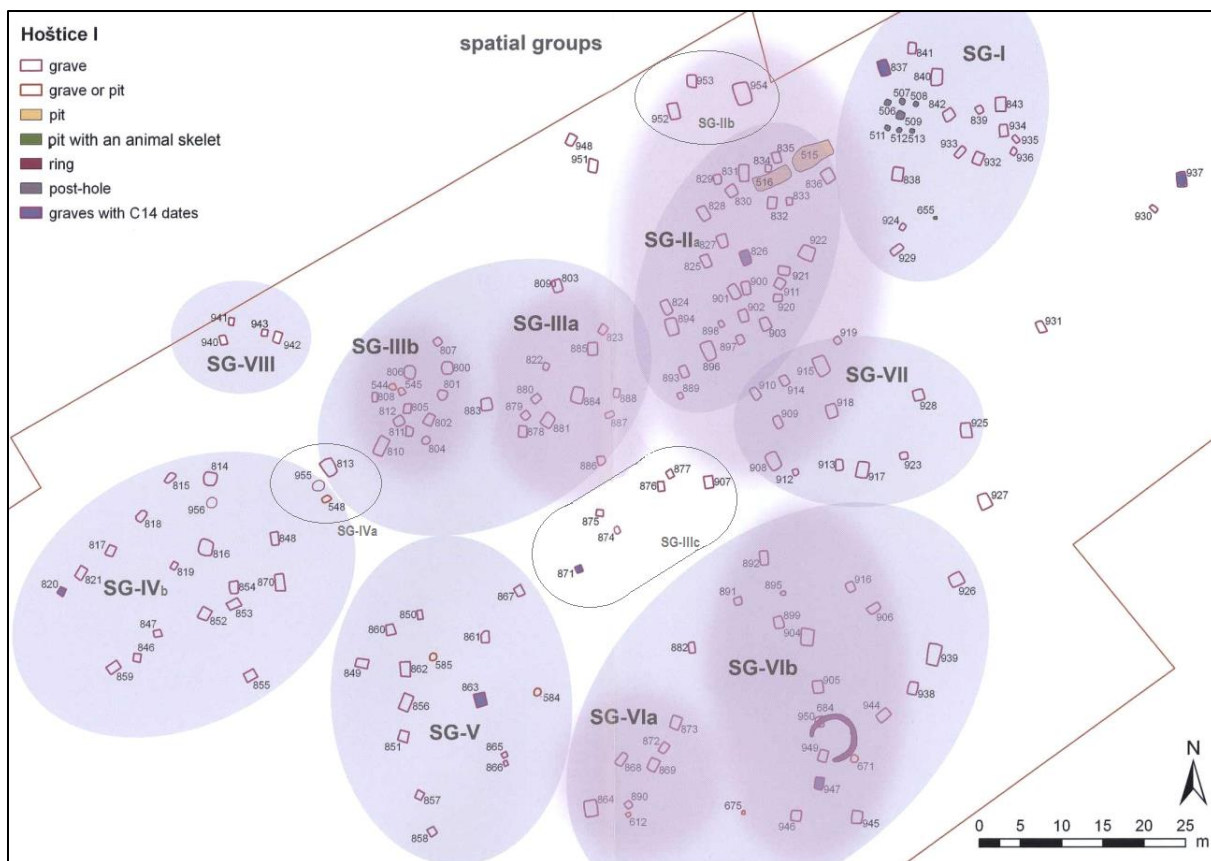
Obr. 54: Poměr zastoupení dospělých a nedospělých jedinců na pohřebištích.



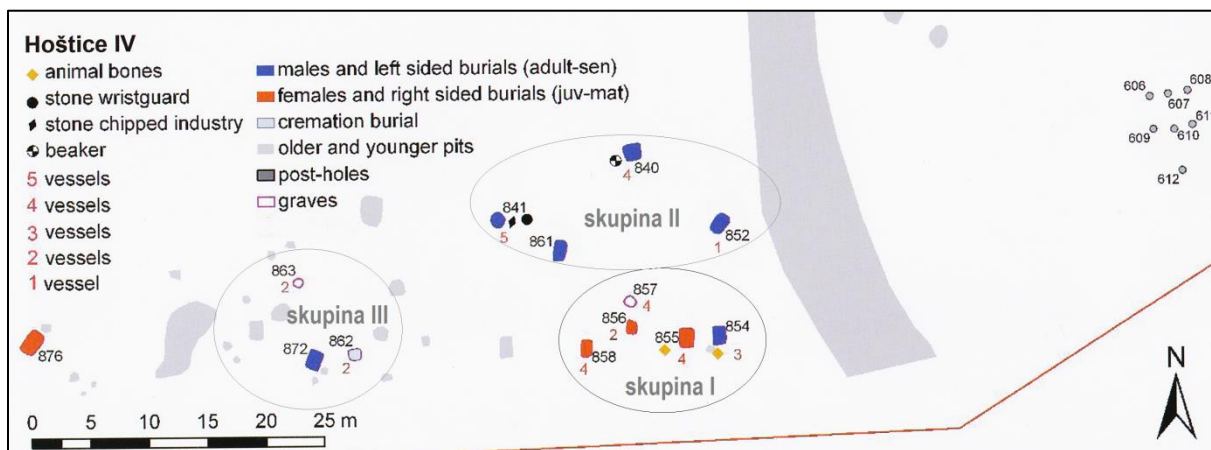
Obr. 55: Zastoupení druhů hrobových přídavků na pohřebištích.



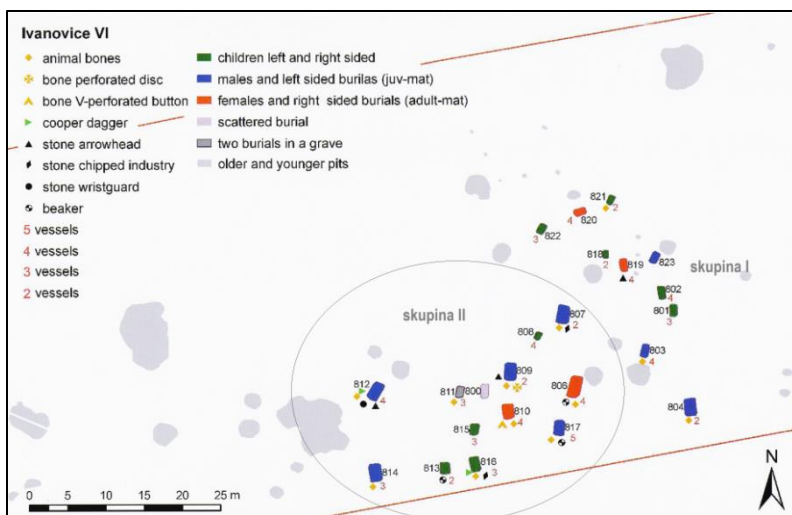
Obr. 56: Zastoupení masitých milodarů v rámci pohřebišť Hoštice I a Ivanovice VI.



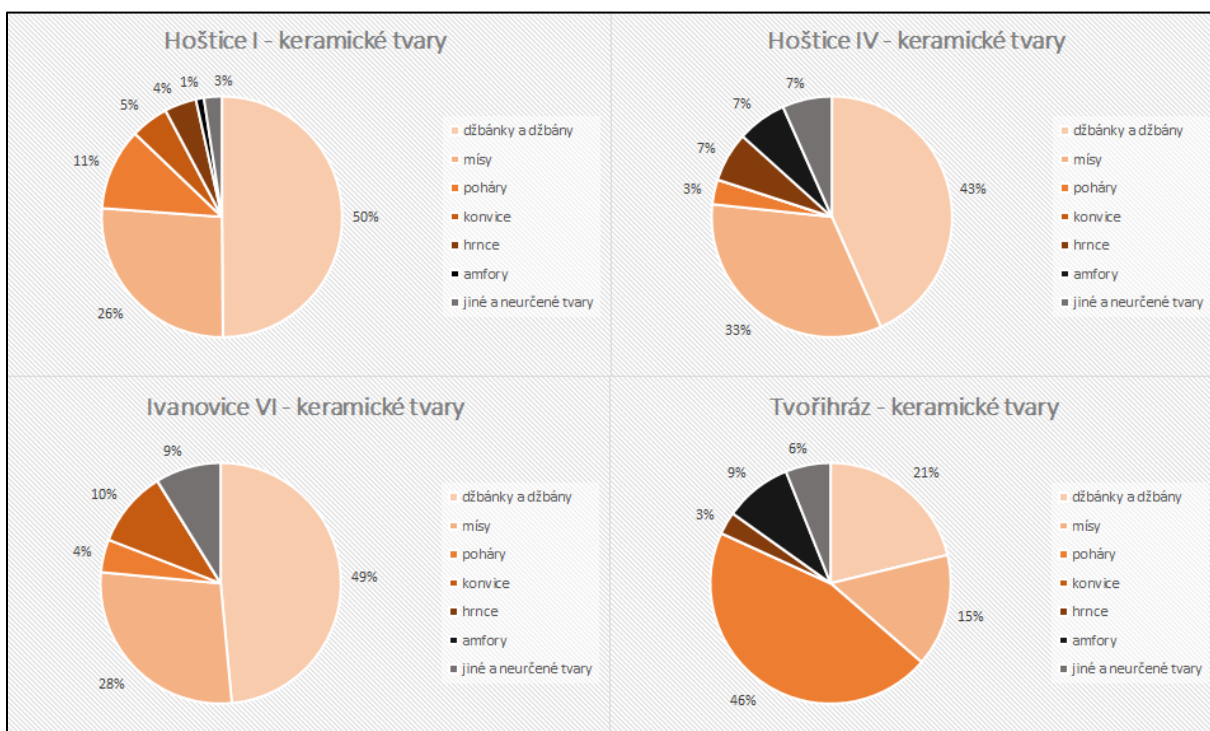
Obr. 57: Prostorové skupiny na pohřebišti Hoštice I (Matějčková – Dvořák (eds.) 2012, příloha 6).



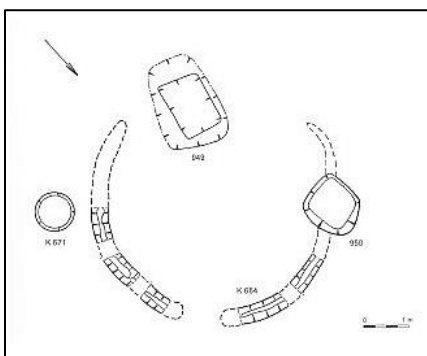
Obr. 58: Prostorové skupiny na pohřebišti Hoštice IV (Matějčková – Dvořák (eds.) 2012, příloha 2).



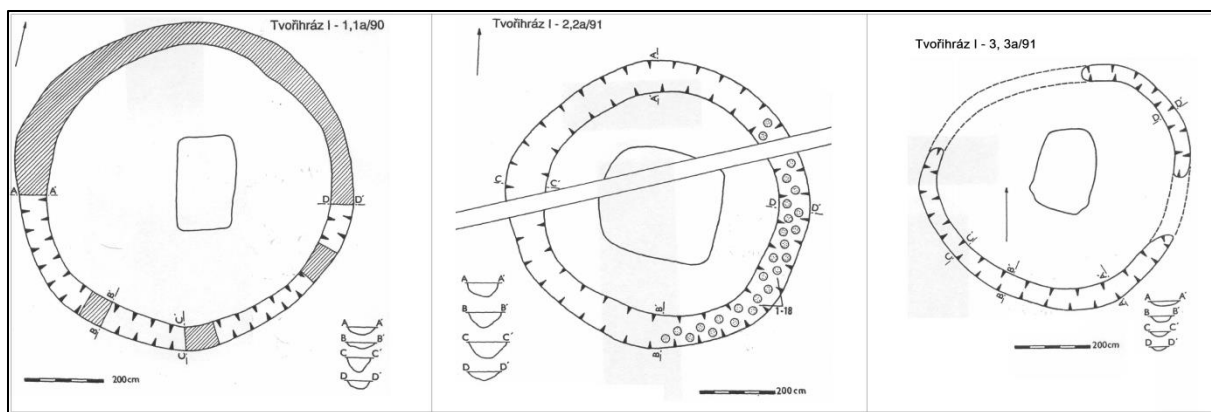
Obr. 59: Prostorové skupiny na pohřebišti Ivanovice VI (Matějčková – Dvořák (eds.) 2012, příloha 2).



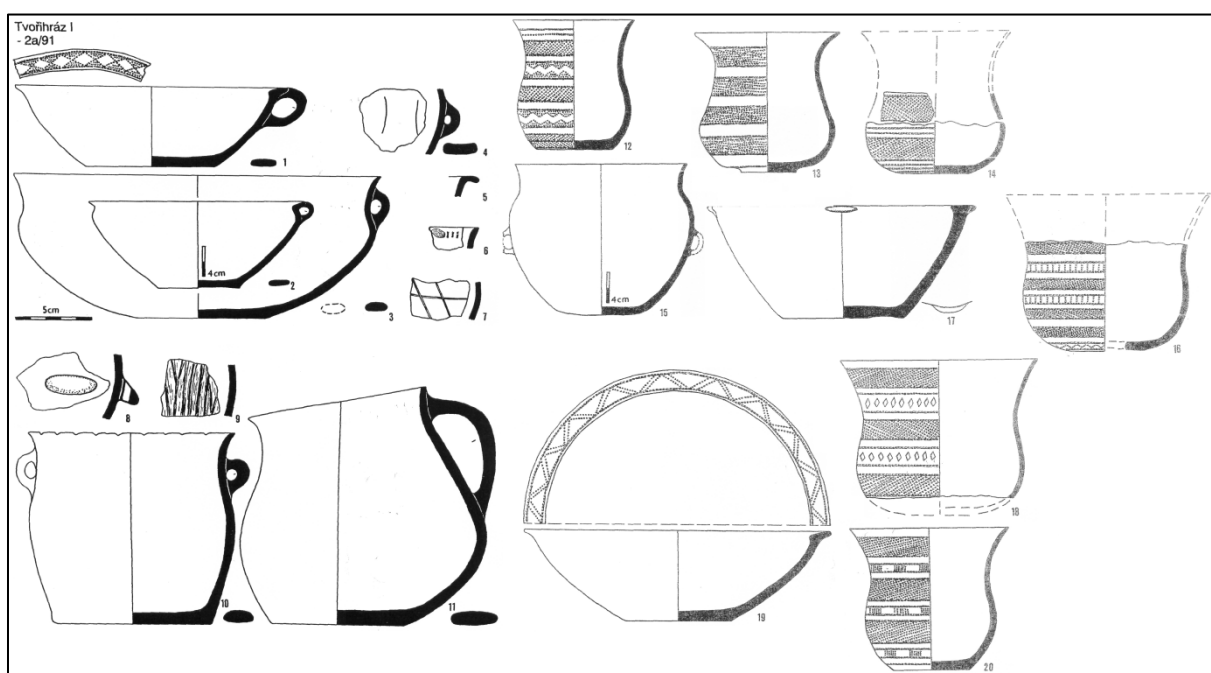
Obr. 60: Zastoupení jednotlivých keramických tvarů na pohřebištech.



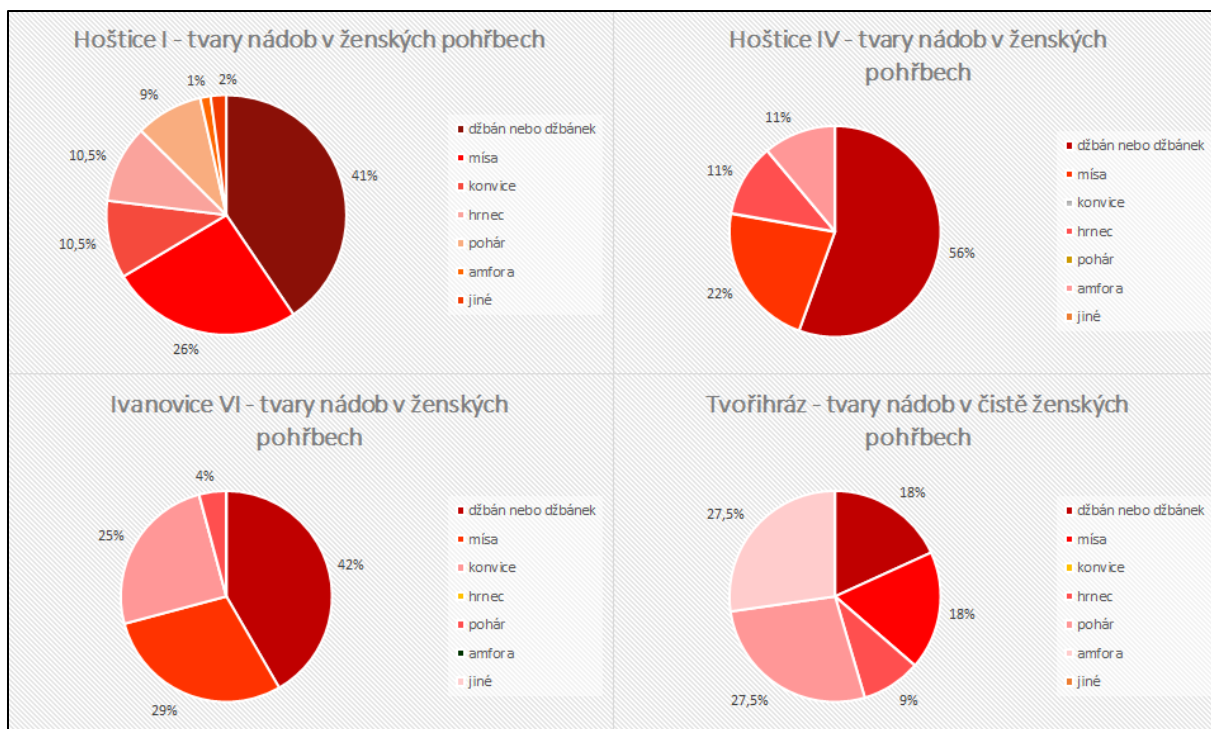
Obr. 61: Žlábek na pohřebišti Hoštice I (Matějčková – Dvořák 2012g, 53).



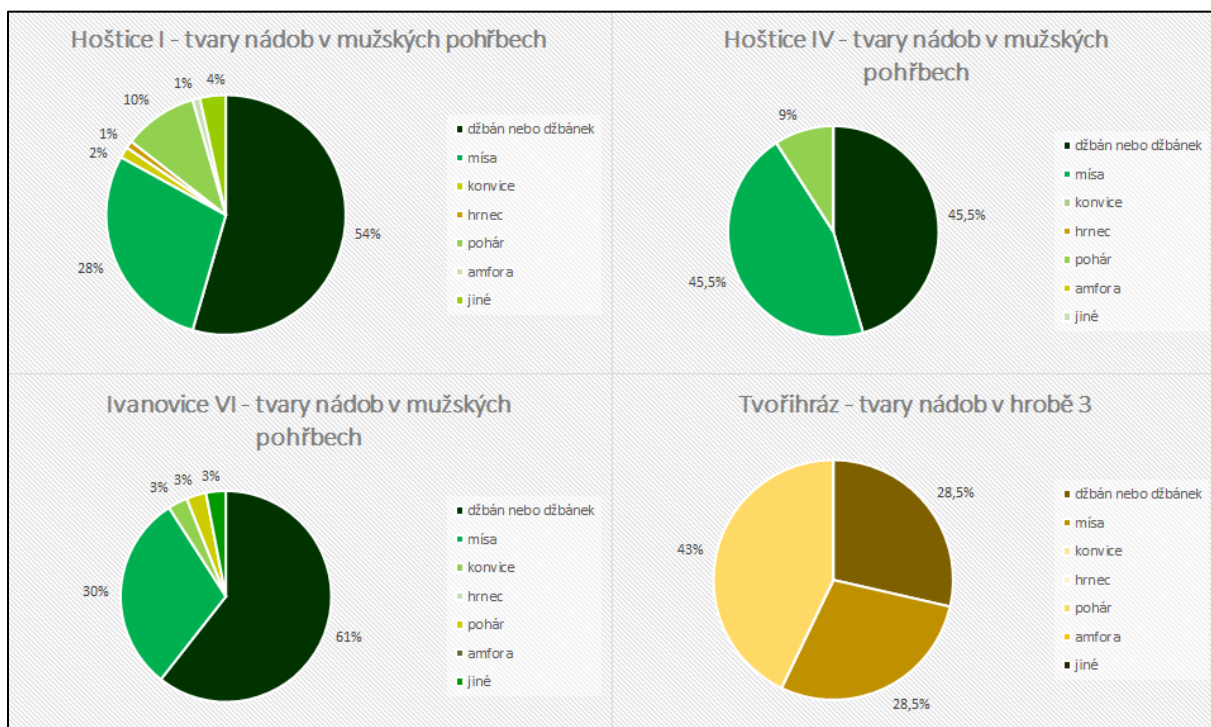
Obr. 62: Žlábký na pohřebišti Tvořihráz (Bálek et al. 1999, 80, 83, 88).



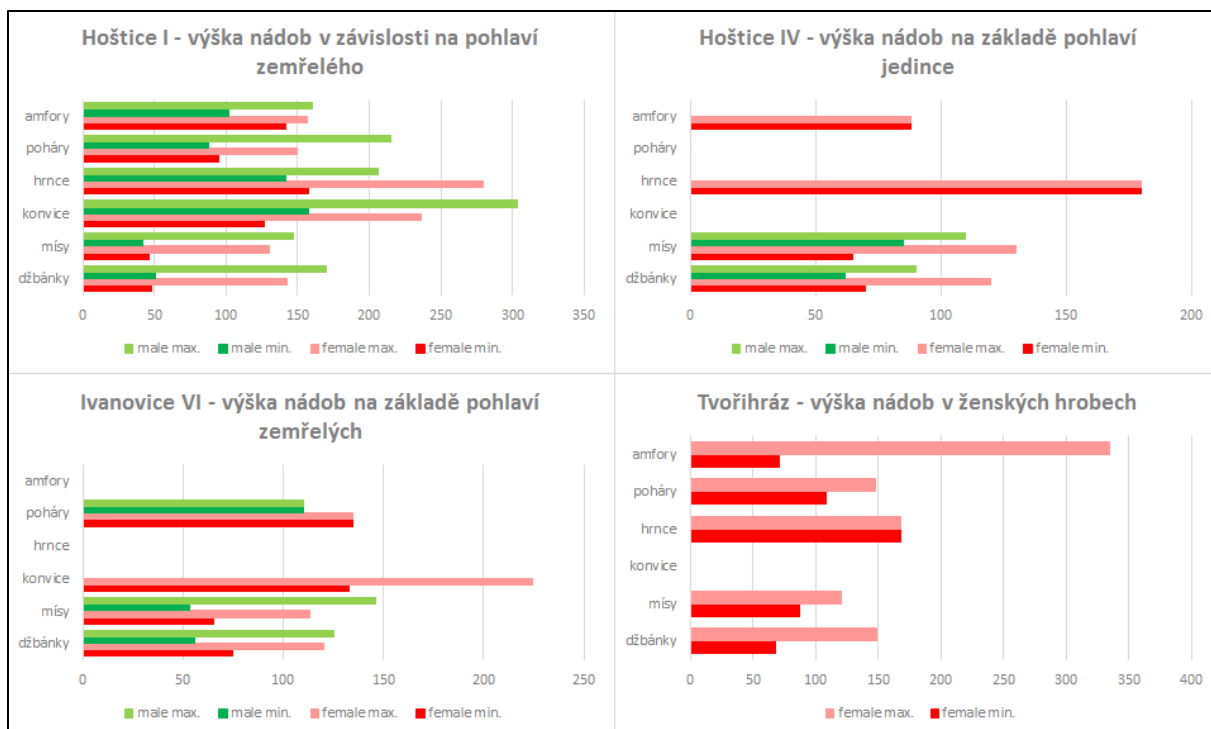
Obr. 63: Nálezy ze žlábký 2a na pohřebišti Tvořihráz (Bálek et al. 1999, 82-84).



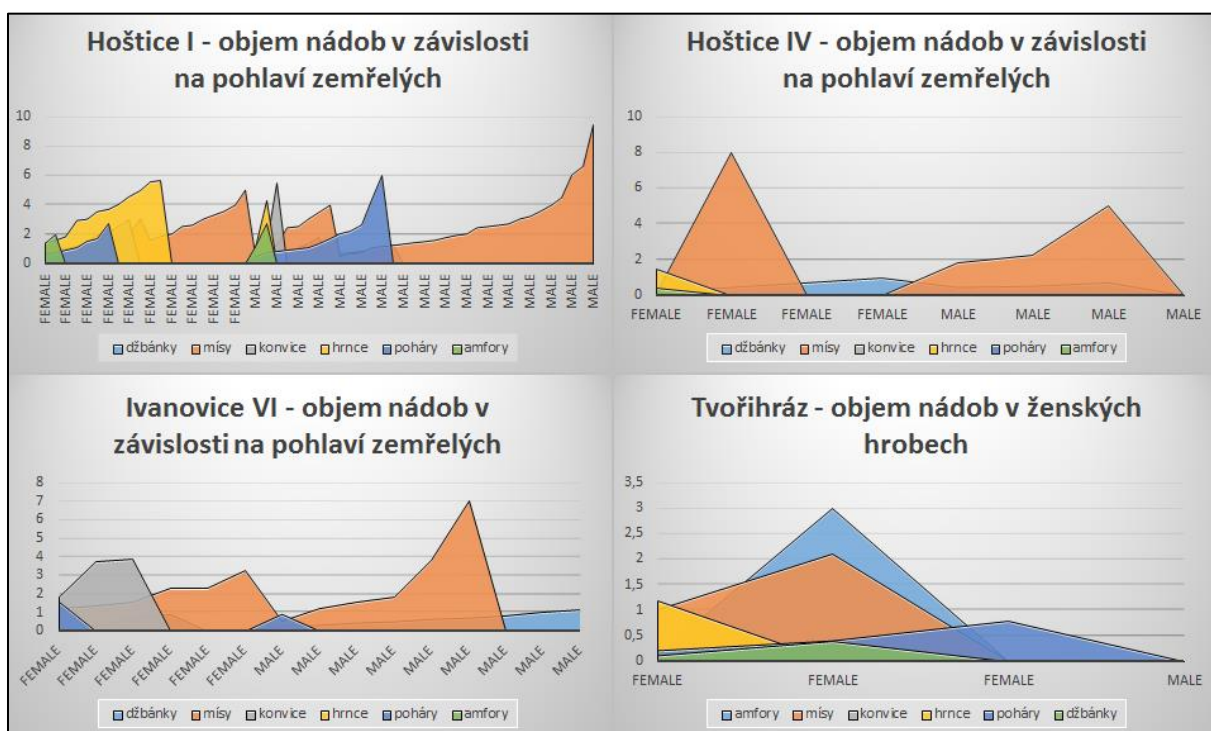
Obr. 64: Tvary nádob v hrobových výbavách jedinců ženského pohlaví na pohřebištích.



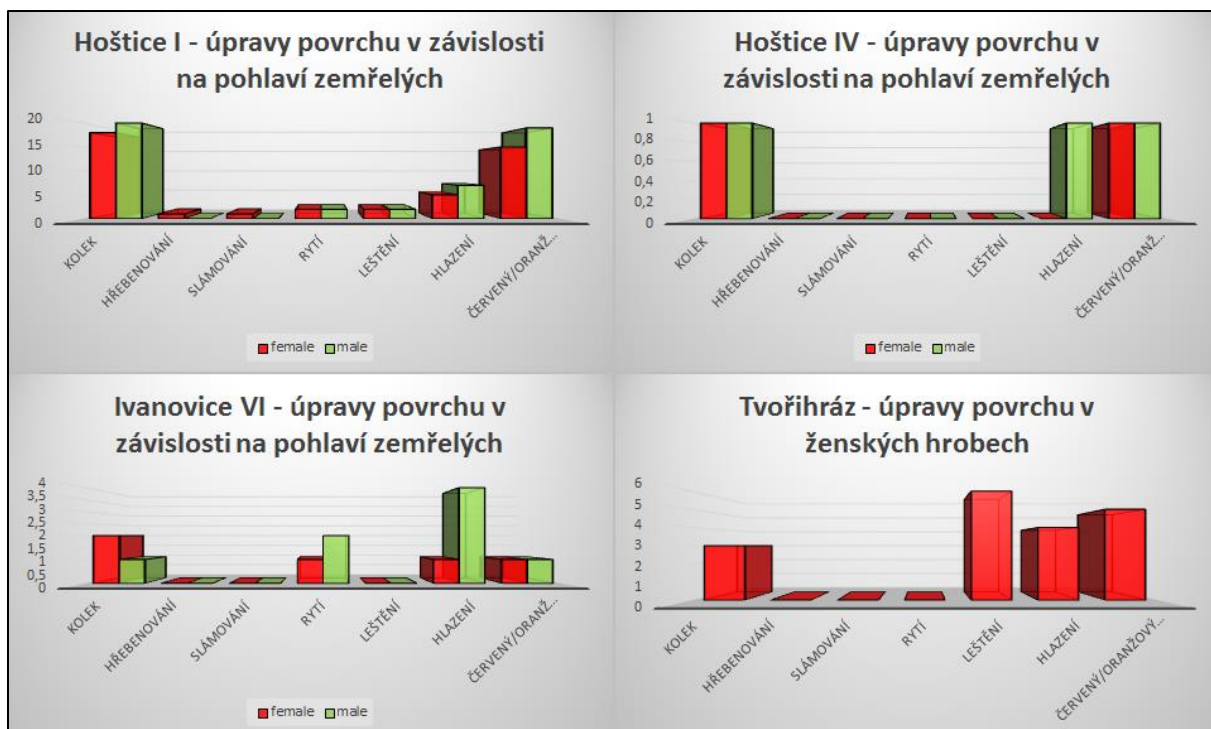
Obr. 65: Tvary nádob v hrobových výbavách jedinců mužského pohlaví na pohřebištích a hrobu 3 v Tvořihrázi.



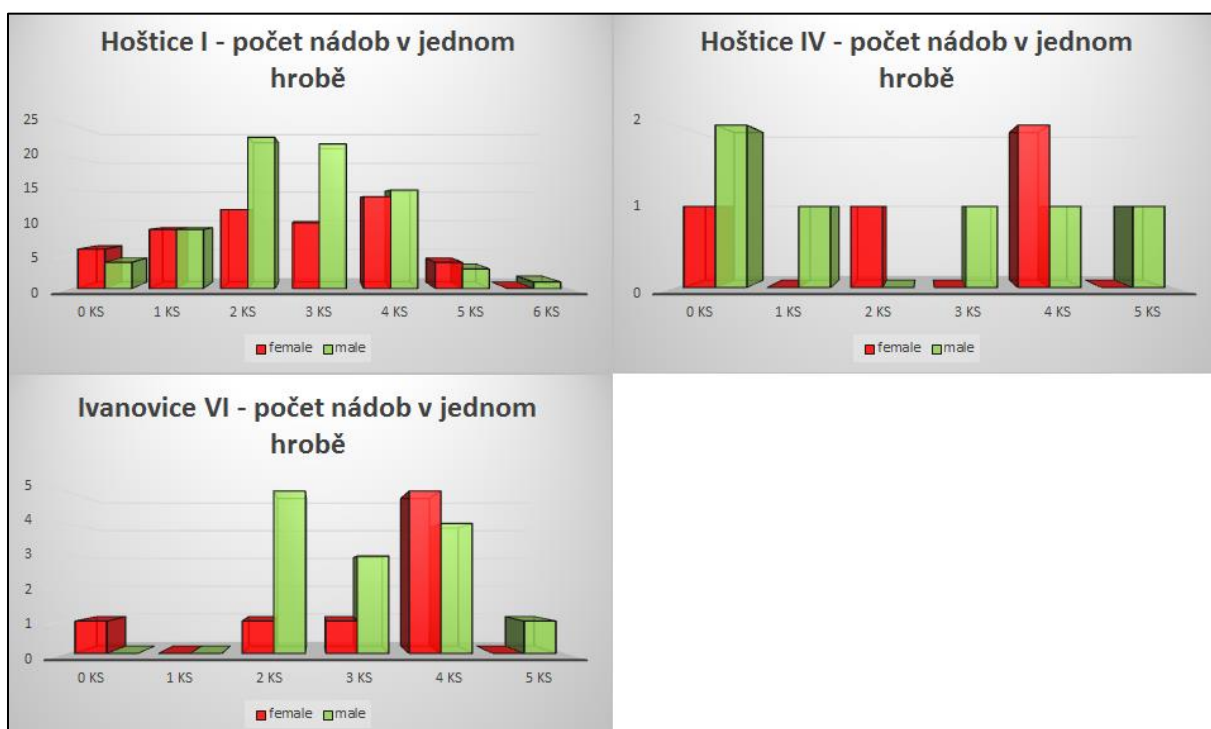
Obr. 66: Výšky nádob z pohřebišť v závislosti na pohlaví zemřelých.



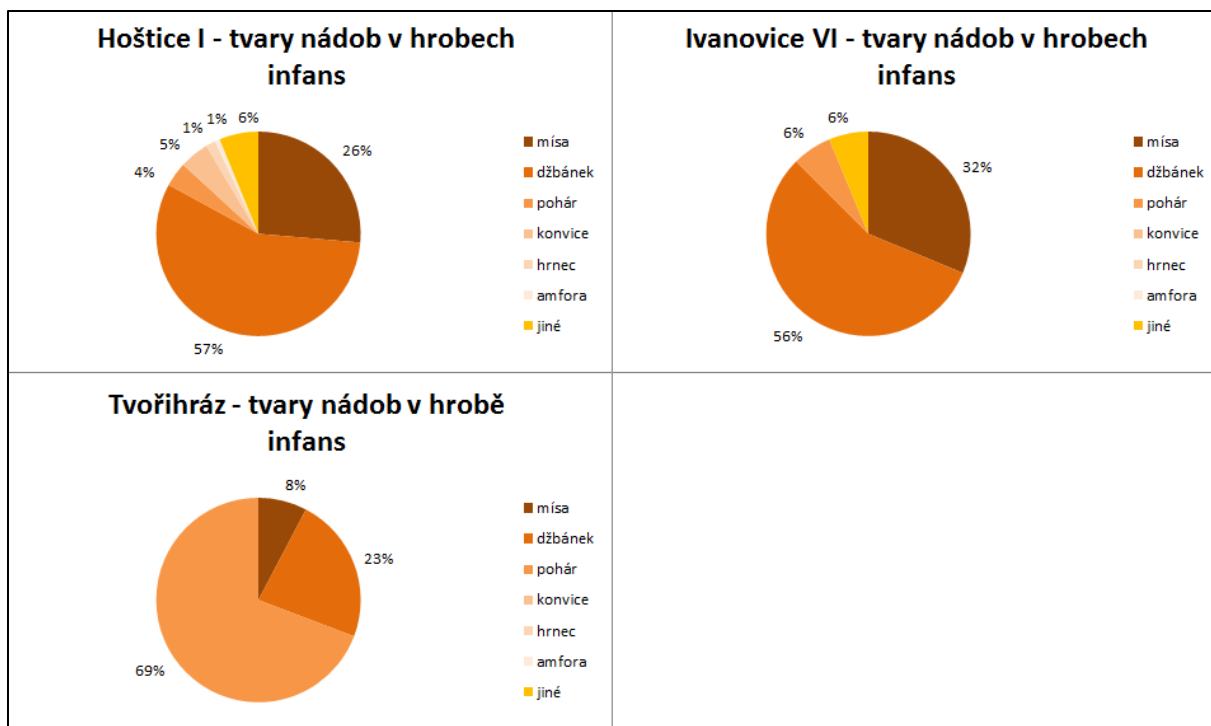
Obr. 67: Objem nádob z pohřebišť v závislosti na pohlaví zemřelých.



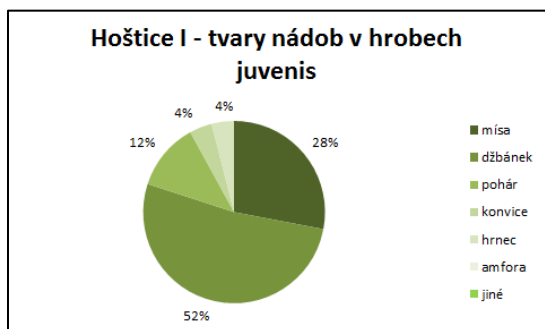
Obr. 68: Zastoupení jednotlivých typů úprav povrchu nádob z pohřebišť v závislosti na pohlaví zemřelých.



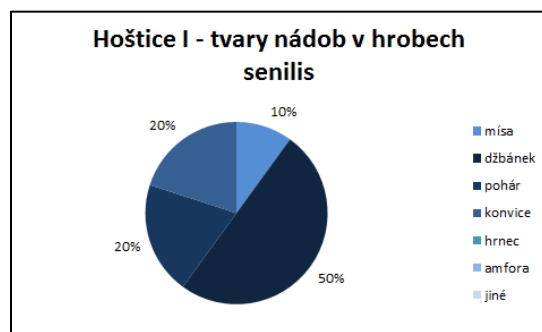
Obr. 69: Počet nádob v hrobech na základě pohlaví zemřelých.



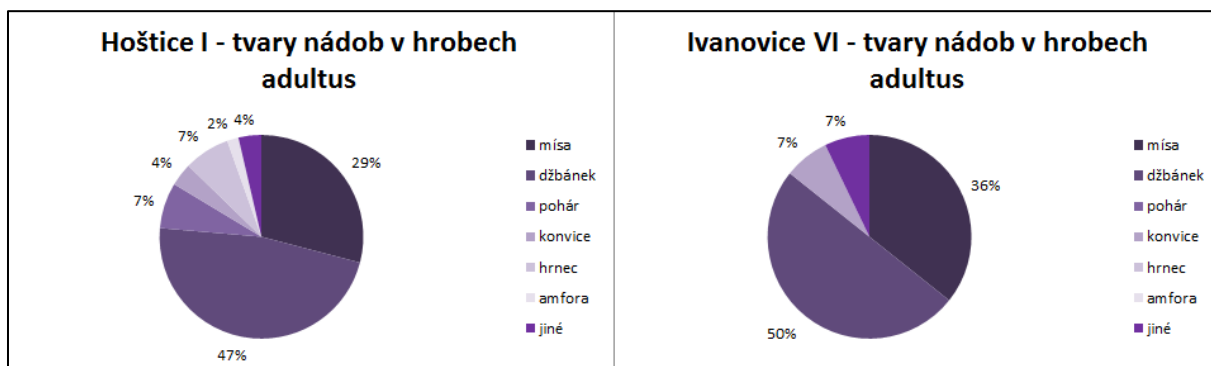
Obr. 70: Tvary nádob v hrobech jedinců infans na pohřebištích.



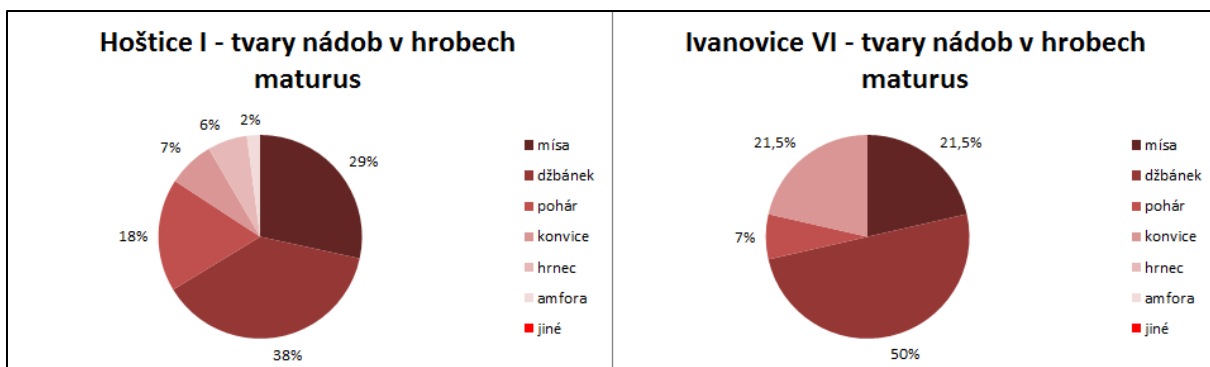
Obr. 71: Tvary nádob v hrobech jedinců juvenis na Pohřebišti Hoštice I.



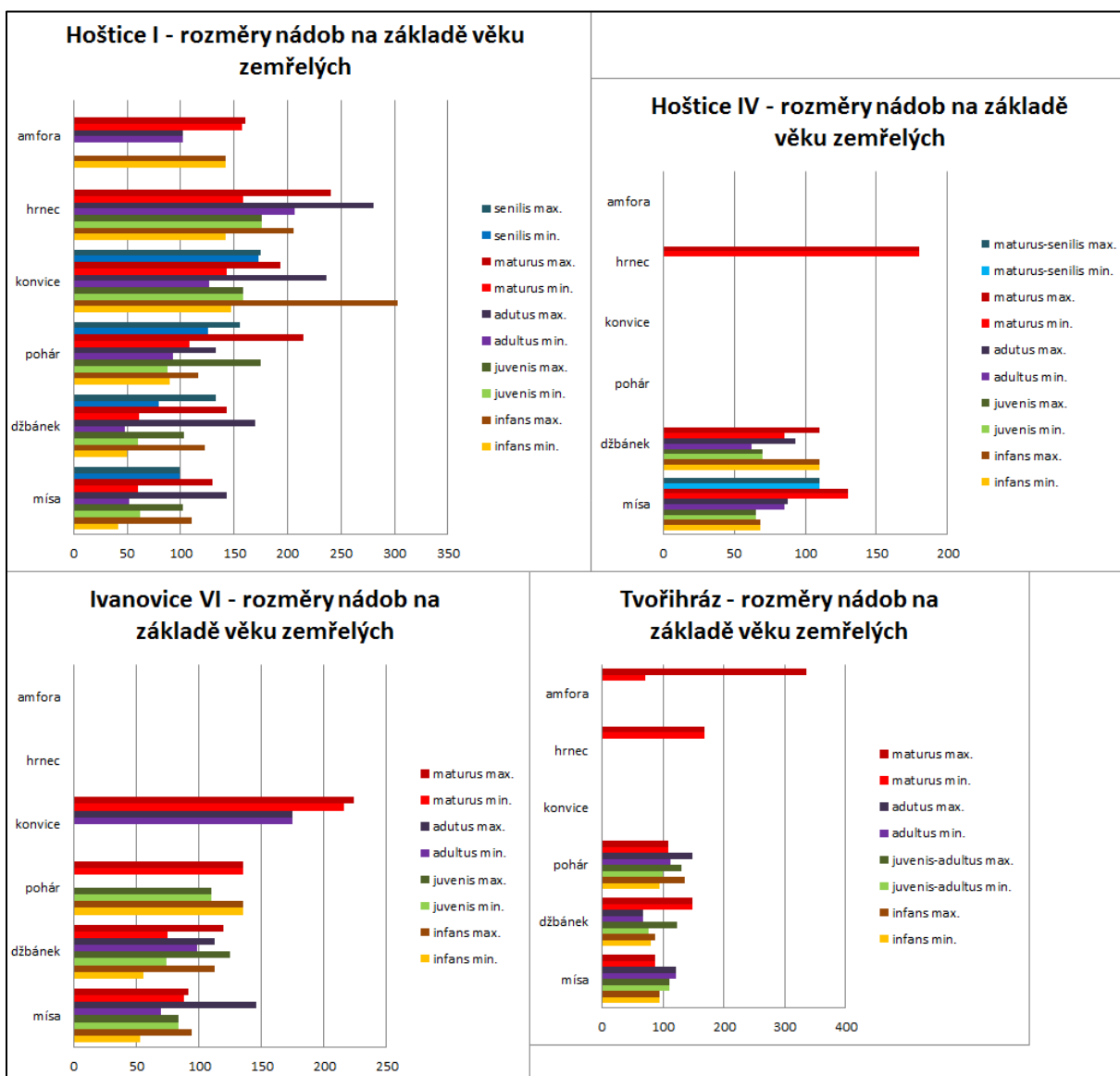
Obr. 74: Tvary nádob v hrobech jedinců senilis na Pohřebišti Hoštice I.



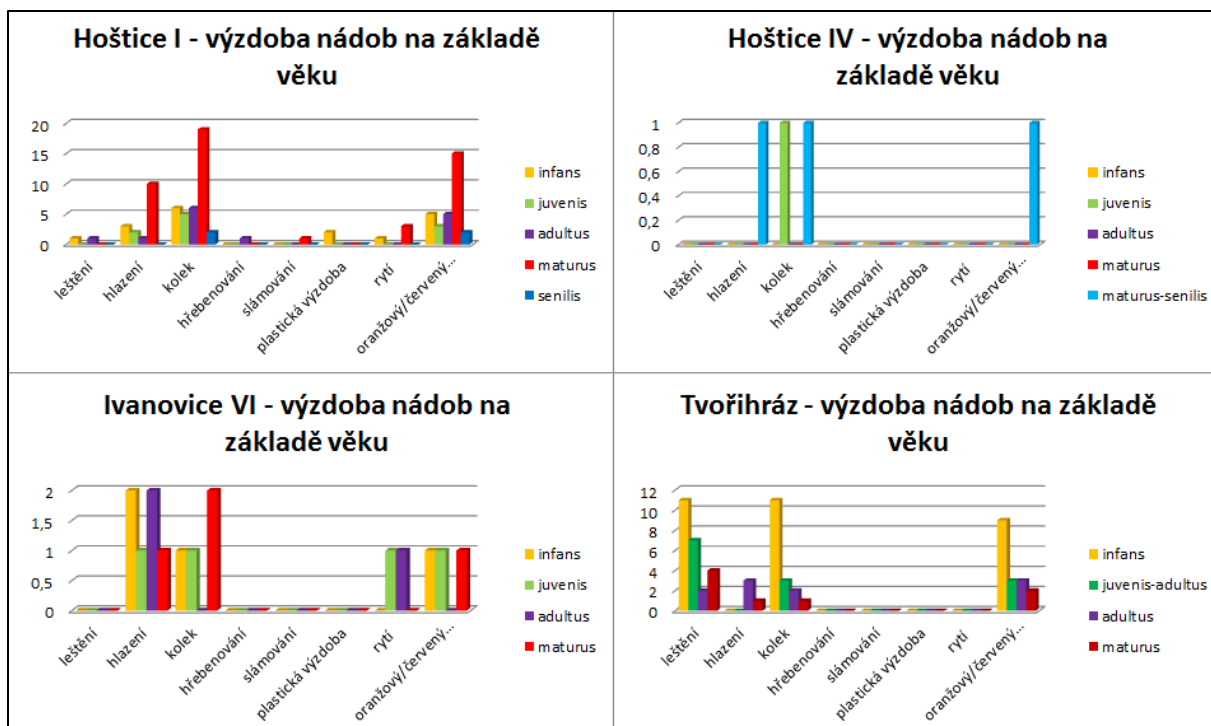
Obr. 72: Tvary nádob v hrobech jedinců adultus na pohřebištích Hoštice I a Ivanovice VI.



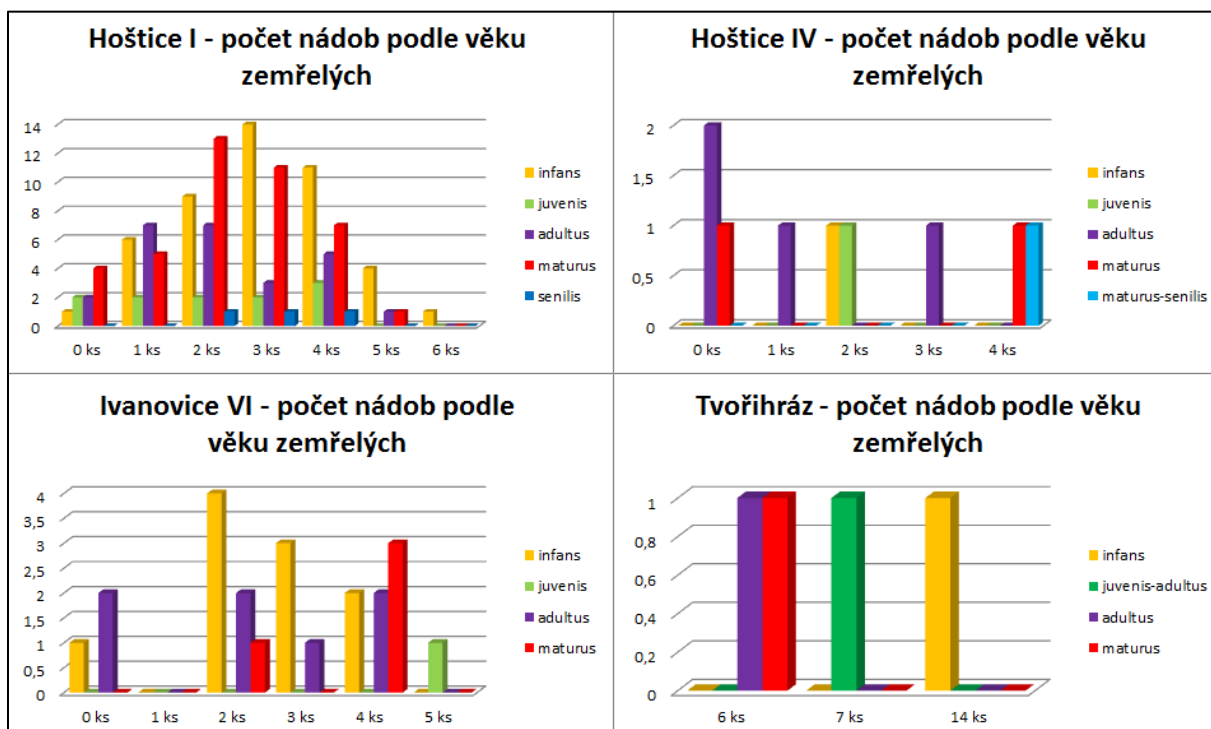
Obr. 73: Tvary nádob v hrobech jedinců matusus na pohřebištích Hoštice I a Ivanovice VI.



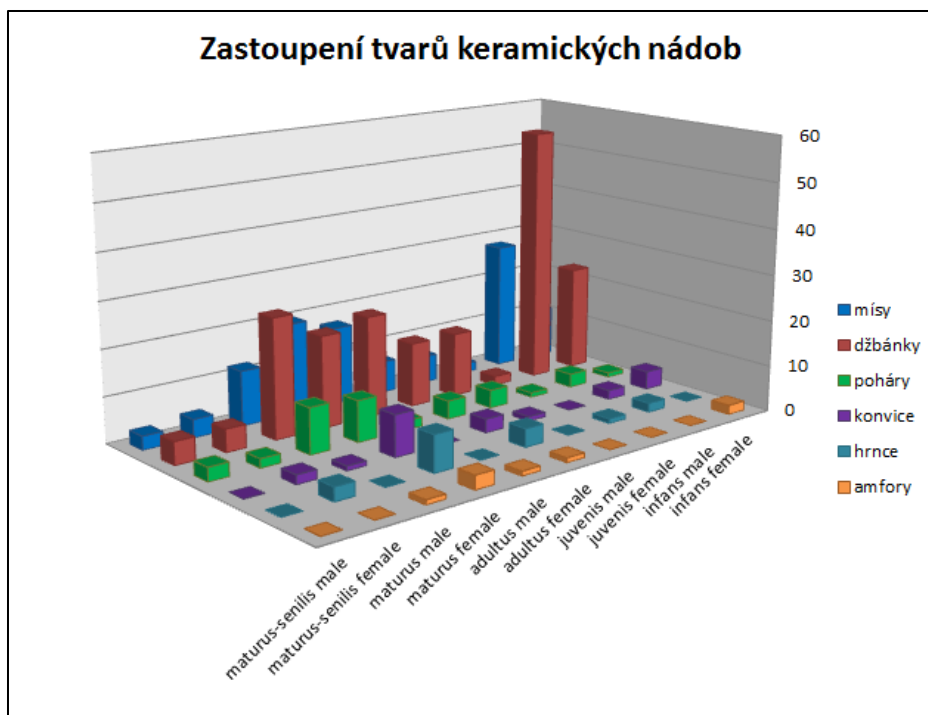
Obr. 75: Maximální a minimální rozměry jednotlivých typů nádob v závislosti na věku zemřelých.



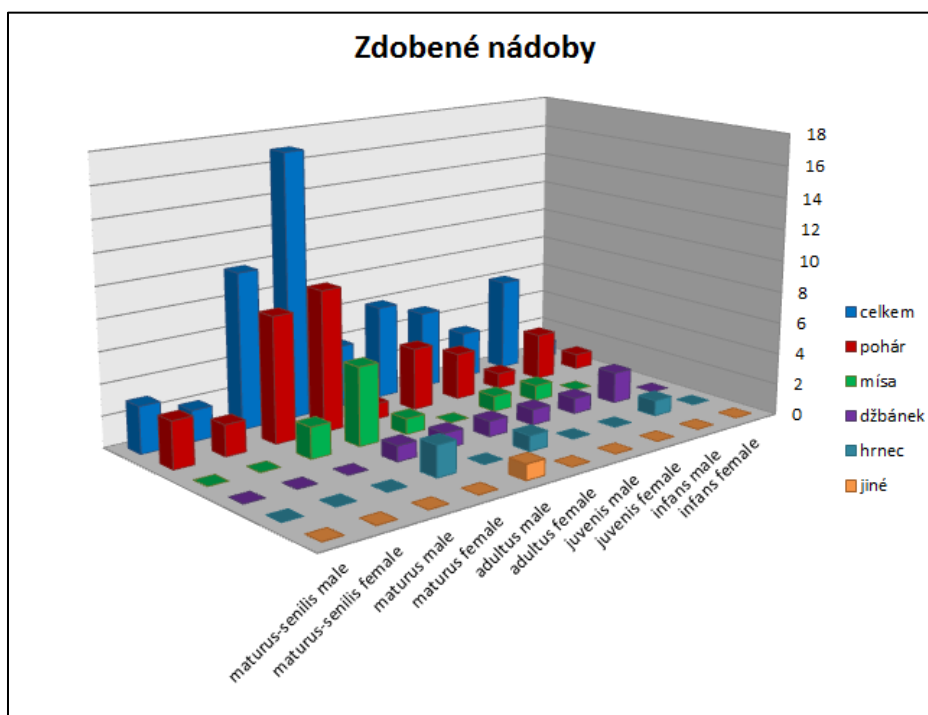
Obr. 76: Úpravy povrchu nádob v závislosti na věku zemřelých.



Obr. 77: Počet nádob v jednotlivých hrobech podle věku zemřelých.



Obr. 78: Zastoupení jednotlivých keramických tvarů na základě věkových kategorií zemřelých.



Obr. 79: Zastoupení zdobených nádob u jednotlivých věkových kategorií zemřelých.